

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198086

UNIVERSAL
LIBRARY

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಥೆ

ಲೇಖಕ

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಪರಶುರಾಮ ಕರಮರಕರ

ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿ

ಧಾರವಾಡ.

೧೯೩೫]

[~~ಕರ್ನಾಟಕ~~]

ಮುದ್ರಕರು:—

೨೨೨೨೨೨ ನಾಡಾಯಣ ಬಾಗಲನಾಡಿ

ಪೋಷಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ

ಧಾರವಾಡ

ನಾಡಿನ ಏಳ್ಗೆಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸಿದವರ ಅಡಿಗಳಿಗೆ
ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಅರ್ಪಿತವಾದುದು.

ಪ್ರಕಾಶಕರು:—

ರಾ. ಶ್ರೀ. ಪುಷ್ಪೇರಿಕರ

ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿ

ಧಾರವಾಡ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಕಾಂಗ್ರೆಸಸುವರ್ಣಮಹೋತ್ಸವದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆಯಲು ನೊವೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದೆನು. ಡಾ. ಪಟ್ಟಭಿ ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯನವರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗ್ರಂಥದ ಸಮಗ್ರ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸುವದು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮಿಟಿಯವರು ನಾನು ಬರೆಯುವ ಕ್ರಮಿಸಿದ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವದಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಋಣಿಯಾಗಿರುವೆನು. ನನಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಡಾ. ಪಟ್ಟಭಿಯವರ ಗ್ರಂಥದ ಹಸ್ತಲಿಖಿತವನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಅದರ ಉಪಯೋಗವೂ ನನಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಯಿತೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದು ಉಚಿತವಿದೆ.

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಓದುಗರ ಮುಂದಿಡುವದೆ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪೊತ್ತಿಗೆಯ ಗುರಿಯು. ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಸಡೆದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆಯಾಕಾಲದವರ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯೆ ತೋರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿರುವೆನು. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನೋದಿದವರಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯದ ಹಾಗೂ ಕಳೆದ ೫೦ ವರುಷಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಂದೀ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜೀವನದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಲ್ಪನೆ ಬರಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವದೆಂದು ನಂಬಿರುವೆನು. ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಮೂಲ ಆಧಾರಗ್ರಂಥಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವೆನು.

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಪ್ಪುಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ತಪ್ಪುಗಳಿರುವವೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಲು ಓದುಗರನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಬಿನ್ನವಿಸಬಯಸುವೆನು.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಸಲಹೆಗಳಿಂದ ನೆರವಾದ ಶ್ರೀ. ಹುಕ್ಕೇರಿ ಕರ ರಾಮರಾಯರಿಗೂ ಜಠಾರ ರಘುನಾಥರಾಯರಿಗೂ ಶ್ರೀ. ಬಾಗಲ ವಾಡಿ ಬಳವಂತರಾಯರಿಗೂ ನಾನು ಋಣಿಯಾಗಿರುವೆನು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಗಲಿರುಳು ದುಡಿದು ಅಂದವಾಗಿ ಅಚ್ಚುಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ವೋಹನ ಮುದ್ರಾಲಯದ ಚಾಲಕರಿಗೂ ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೂ ನನ್ನಂತೆಯೇ ಓದುಗರೂ ಋಣಿಯಾಗಿರಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಇದರಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು.

ಧಾರವಾಡ
ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸುಪರ್ಣ ಸುಹೋತ್ಸವದಿನ
೨೪-೧೨-೧೯೩೫

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕರಮರಕರ

ಪರಿವಿಡಿ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ:— ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯ (ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ರಾಜೀವ್ರ ಪ್ರಸಾದ)

೧-೮

ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗ:— ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜೀವನದ ಪ್ರಾರಂಭವು (೧೮೫೮-೧೮೮೫) ಪುಟ ೧-೩೪

(೧) ವಿದ್ಯೋದಯ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಜಾಹೀರನಾಮೆ (೨) ಮೊದಲಿನ ರಾಜ್ಯಭಟನೆ. (೩) ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಆವನತಿ. (೪) ಬ್ರಿಟಿಶ ರಾಜ್ಯದ ಮೊದಲಿನ ಆಳ್ವಿಕೆ ೧೮೫೮-೧೮೯೨, (೫) ಸಯ್ಯದ ಆಹಮದರ ವಿಚಾರಗಳು. (೬) ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಆಂದೋಲನವು (೭) ದೇಶಿ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಗಳ ಕಾಯಿದೆ (೮) ಲಾರ್ಡ್ ರಿಪನರ ಆಳ್ವಿಕೆ (೯) ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಪೂರ್ವದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು (೧೦) ರಾಜಕೀಯ ಮತಪ್ರಚಾರವು (೧೧) ದಾದಾ ಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿಯವರ ವಿಚಾರಗಳು ೧೮೮೦, (೧೨) ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹಿತಚಿಂತಕರು (೧೩) ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಹಿಂದೀ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲವು ೧೮೮೩: (೧೪) ಮೊದಲಿನ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಲನಗಳು ೮೮೩-೧೮೮೫

ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ:— ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಉದಯ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸವು ೧೮೮೫-೧೯೦೫: ಪುಟ ೩೪-೭೬.

(೧೫) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ವಿಚಾರವು (೧೬) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಕೂಟವು (೧೭) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೮೬ (೧೭೮) ಮದ್ರಾಸಿನ ಮೂರನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೮೭ (೧೮) ಅಲಹಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೮೮; (೧೯) ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೮೮೯; (೨೦) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೯೦: (೨೧) ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಕೂಟವು. ೧೮೯೧ (೨೨) ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿಯೆ ಇಂಡಿಯಾ ಕೌನ್ಸಿಲ ಆಕ್ಟು: (೨೩) ಅಲಹಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ

ಎಂಟನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೯೨ (೨೪) ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೯೩ (೨೫) ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೯೪ (೨೬) ಪುಣೆಯಲ್ಲಿಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೯೫ (೨೭) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೯೬; (೨೮) ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ಲೇಗ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳು ೧೮೯೭ (೨೯) ಅಸುರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಕೂಟವು ೧೮೯೭ (೩೦) ಲಖನೌದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೧೫ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು. (೩೧) ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೩೨) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೩೩) ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ೧೮ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೯೦೨; (೩೪) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೧೯ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೩೫) ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ೨೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು

ಮೂರನೆಯ ಭಾಗ:— ವಂಗಭಂಗದ ಆಂದೋಲನವು (೧೯೦೫-೧೯೧೧) ಪುಟ ೭೭-೧೧೧

(೩೬) ವಂಗಭಂಗ (೧೯೦೫): (೩೭) ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಉದಯವು. (೩೮) ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ೨೧ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೯೦೫: (೩೯) ವಂಗಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪವು (೪೦) ಸ್ವದೇಶಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರ (೪೧) ಬಹಿಷ್ಕಾರ (೪೨) ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ. (೪೩) ವಂಗಭಂಗದ ವಿರುದ್ಧ ಮತಪ್ರಚಾರವು (೧೯೦೫-೧೯೧೧) (೪೪) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೨೨ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೪೫) ಸುರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಭೆ (೧೯೦೭) (೪೬) ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ (೪೭) ಕ್ರಾಂತಿ ಕಾರಕರ ಉದಯ (೪೮) ಮೋರ್ಲೆಮಿಂಟೊ ಸುಧಾರಣೆಗಳು (೪೯) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಜ್ಞಾತವಾಸವು (೧೯೦೮-೧೯೧೪)

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗ:— ಹೋಮರೂಲಿನ ಆಂದೋಲನ (೧೯೧೪-೧೯೧೯) ಪುಟ. ೧೧೨-೧೪೨

(೫೦) ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರ ಬಿಡುಗಡೆ (೫೧) ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೨೯ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೫೨) ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ೩೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು. (೫೩) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೩೧ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೧೬) (೫೪) ೧೯೧೭ರಲ್ಲಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು (೫೫) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೩೨ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೫೬) ಸುಧಾರಣೆಗಳ ವಿಚಾರ (೫೭) ಮುಂಬಯಿಯ ಸ್ಥಳ

ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಗಣಲ (೫೭) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೩೩ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು. ಗಣಲ (೫೮) ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳದ ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯವು (ಗಣಲ): (೫೯) ಗಣಲರ ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆಕ್ಟ್ (೬೦) ಅಮೃತಸರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಗಣಲ (೬೧) ರೌಲೆಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳು (೬೨) ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತತ್ವಗಳು. (೬೩) ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (೬೪) ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯ ಅನಾಹುತಗಳು

ಐದನೆಯ ಭಾಗ:- ಅಸಹಕಾರದ ಆಂದೋಲನವು (೧೯೨೦-೨೨)
 ಪುಟ ೧೪೩-೧೭೨

(೬೫) ಬಿಲಾಫತ ಪ್ರಕರಣವು (೬೬) ಪಂಜಾಬ ಅನಾಹುತಗಳ ವಿಚಾರಣೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶವು (೬೭) ಅಸಹಕಾರದ ಪ್ರಾರಂಭವು (೬೮) ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛ ಕಾಂಗ್ರೆಸು (೬೯) ಅಸಹಕಾರದ ಆಂದೋಲನವು (೭೦) ಯುವರಾಜರಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ (೭೧) ಅಹಮದಾಬಾದಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸು (೭೨) ಬಾಡೋಲಿ ಚೌರಿಚೌರಾ (೭೩) ವಿರಾಮಕಾಲ (೭೪) ೧೯೨೫ರಲ್ಲಿಯ ಸಂಗತಿಗಳು (೭೫) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೪೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೭೬) ೧೯೨೬ರಲ್ಲಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು (೭೭) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೪೧ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು. (೭೮) ಸಾಯಮನ ಕಮಿಷನಿನ ಆಂದೋಲನ (೭೯) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೪೨ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೮೦) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೪೩ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೯೨೮ (೮೧) ೧೯೨೯ರಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (೮೨) ಲಾಹೋರಿನ ಅಧಿವೇಶನವು
ಆರನೆಯ ಭಾಗ:- ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಆಂದೋಲನವು (೧೯೩೦-೩೨)

ಪುಟ ೧೭೨-೧೯೩

(೮೩) ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರಂಭವು ೧೯೩೦; (೮೪) ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು (೮೫) ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರು (೮೬) ಮತ್ತೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಪ್ರಾರಂಭವು ೧೯೩೨ (೮೭) ಕಾಯದೆ ಭಂಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (೮೮) ಸರಕಾರದ ಉಪಾಯ ಯೋಜನೆಯು (೮೯) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸಂಘಟನೆ (೯೦) ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಆಂದೋಲನವು (೯೧) ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ೧೯೩೩-೩೫

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಗ:- ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಘಟನೆ

ಪುಟ ೧೯೩

ಸಂದರ್ಭ ಗ್ರಂಥಗಳು

Ambika Charan Mazumdar:	Indian National Evolution
Annie Besant:	How India wrought for Freedom
Dadabhai Naoroji:	Poverty and Un-British Rule in India
Ganesh & Co.,:	The Indian Nation Builders, Part I & II
Ganesh & Co. :	Speeches of B. G. Tilak
Government of India Act 1935	
Lajpat Rai:	Young India
Mitra.	The Indian Annual Register, 1920 (2 Vols.): 1921, 1922; 1922-23; 1930 (Vols. I & II)
Natesan:	Congress Presidential Addresses (1885-1916)
Natesan:	Congress Presidential Addresses Second Series (1910-1934)
Natesan:	Dadabhi Naoroji's Speeches and Writings
Parekh.	Eminent Indians (1892)
Pattabhi Sitaramayya:	History of the Congress.
Ramsay Macdonald:	The Awakening of India
Report of the Commissioners appointed by the Punjab sub-committee of the Indian National Congress	
Sardar Sardul Singh:	Nonviolent Noncooperation
Surendra Nath Banerjea:	A Nation in the making
ಕೇಳಕರ:	ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಬಿಳಕಾಂಚೆ ಚರಿತ್ರೆ, ಮೂರು ಭಾಗಗಳು (ಮರಾಠಿ)
ಉಮಾಪತಿ:	ರಾಷ್ಟ್ರಸಭೆಯ ಇತಿಹಾಸವು

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯದ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನವು !

೫೦ ವರ್ಷಗಳಾಚೆ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮೊದಲಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿಯಾಯಿತು. ಆ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ. ಅವರೇನು ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳು ಇರದಿದ್ದರೂ ಅವರು ಜನತೆಯ ನಿಜವಾದ ಸೇವಕರಿದ್ದರು. ಆಗಿನಿಂದ ಇದುವರೆಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಲಿದೆ. ಅದರ ಗುರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ಅಸಿಂಹಿತವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರಿಗೆ ಹೊಣೆಗಾರವಾದ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗಳ ಸಂಗಡಗಳ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ ಭೂತವಾದ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಆಗ್ರಹವಿದೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಎಶ್ವಾಸವಿತ್ತು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಾತಿಸ್ಪರ್ಧಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತವಾಗುವಂತೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರವು ಆಳುವದೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು. ಈ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ಅನೇಕ ಠರಾವುಗಳೂ ಮಾತುಗಳೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮೊದಲಿನ ಅಧಿವೇಶನಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿವೆ. ಬ್ರಿಟಿಶ ಜನತೆಗೂ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿಗೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ನಿಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅವರು ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ದಯಪಾಲಿಸುವರೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಆಸೆಯಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಹಿಂಸಾ ಕಾರಕವಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರ ಠರಾವುಗಳನ್ನು ಪಾಸುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದಿಂದ ಆದ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಆ ಆಶೆಯೂ ಎಶ್ವಾಸವೂ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಅಳಿದುಹೋಗಿವೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚೈತನ್ಯವು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದ ಧೋರಣವು ಕಠೋರವಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರ್ಕಾರದ ಮೇಲಿನ ಈ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ವಂಗಭಂಗ ವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಝನ್ ರಾಜಕೀಯಲ್ಲಿ ನೊಂದಲಿನ ಧಕ್ಕೆ ಕೂತಿತು; ರಶಿಯಾ ದೇಶವನ್ನು ಜಪಾನ ದೇಶವು ಗೆದ್ದದರಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಬರಹತ್ತಿತು. ವಂಗಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಚೈತನ್ಯವು ಹೇಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತೆಂಬದು ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರ್ಕಾರದ ಮೇಲಿನ ನಂಬಿಗೆಯು ಪೂರ್ಣ ಅಳಿದು ಹೋಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ವಂಗಭಂಗವನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಜೀವಕಳಿತುಂಬಿದ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ದೇಶದವರು ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೊದಗಿದ ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಮಾಡಿದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಬ್ರಿಟಿಶ ಮುಖಂಡರು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಸ್ವಯಂಸೇವೆಯಾದ ತತ್ಪ್ರಕಾರಿಯೂ, ಪ್ರಜಾರಾಜ್ಯದ ಸುರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೂ ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಾಯುದ್ಧದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡುವದೆಂದು ಆಸೆಯು ಹುಟ್ಟಿತು. ಭಾರತ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರ್ಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ದೊರಕುವದೆಂದು ೧೯೧೭ರಲ್ಲಿ ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಹಿಂದೀ ಜನರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣ ವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಭಾರತ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರೂ ಕೂಡಿ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರಣೆಯಿಂದಲೂ ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಸುಧಾರಣೆಯ ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದಲೂ ಈ ಇಬ್ಬಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುವು ದೊರೆಯಿತು. ಈ ಬಿಲ್ಲಿನ ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆದಾಗ ಮಹಾಯುದ್ಧವು ಮುಗಿದು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಜಯವಾಯಿತು. ಮಹಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯವು ದೊರೆತದ್ದರಿಂದ ಯೆರೋಪದಲ್ಲಿಯ ಭಾರವು ಹಗುರಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಧೋರಣವು ಕೆಡಹತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹಿಂದೀ ಜನರ ಭಾವನೆಯಾಯಿತು.

ಖಿಲಾಫತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯ ವಚನಭಂಗದಿಂದಲೂ ಜನತೆಯ ಮತ ವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಜನರ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಕೇವಲ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆಂದು ಜನರು ಸ್ಮರಿಸಿದ “ಡಿಫೆನ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆಕ್ಟ್”ದ ಕಠೋರವಾದ ಕಲಮುಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ

ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೊಡುವ ರೋಲೇಟೆ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಭಾವನೆಯು ದೃಢವಾಯಿತು. ಸಾಹಚಿಕವೆ ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಪ್ರಖರವಾದ ಚಳವಳಿಸಾಮಯಿತು. ಆ ಮೊದಲು ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕ ಚಂಪಾರಣ್ಯ ಮತ್ತು ಖೇಡಾ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಈ ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ತೊಂದರೆಗಳ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಜನರೆದುರಿಗಿಟ್ಟರು. ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಹಮಬಾದಿನಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಷಾದ ಕರವಾದ ಗೊಂದಲಗಳಾದವು; ಕೆಲವರು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಎರವಾದರು. ಕೆಲವರ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳು ನಾಶವಾದವು. ಅನಂತರ ಬಾಲಿಯಾನಾವಾಳಾ ಬಾಗಿ ನಲ್ಲಿಯ ಕೊಲೆಯೂ ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿಯ ದಂಡಿನಾಳಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಿದವು. ಸಾಹಚಿಕವೆ ದೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಸಂತೋಷವು ಪಸರಿಸಿತು. ಇವೆಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ನೇಮಕವಾದ ಹುಬರ ಕಮಿಟಿಯ ರಿಪೋರ್ಟಿನಿಂದ ಈ ಅಸಂತೋಷವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆದ ಚರ್ಚೆಯಿಂದ ಆ ಅಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಪುಟ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಅಸಹಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಸರಕಾರೀ ಬಹುಮಾನಬಹಿಷ್ಕಾರ ಸರಕಾರೀ ಪದವಿಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಕಾಯ ದೆಕೌನ್ಸಿಲ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಸರಕಾರೀ ಅಳುಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಸರಕಾರೀ ಕೋರ್ಟುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಪರದೇಶಿ ಅರಿವೆಯ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಇದೆಲ್ಲ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಸಮೂಹವೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಕೂಡಿಸುವದು ಟೀಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಘಂಡನ್ನು ಕೂಡಿಸುವದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವದು ಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವದು ಕೈನೂಲಿನ ಕೈಮಗ್ಗಗಳ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವದು ಮುಂತಾದ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯ ಕ್ರಮಗಳ ಸಮೂಹವೂ, ಅಸಹಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಶಾಂತಿಯುತ ವಾದ ಕಾಯದೆಭಂಗವೇ ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಕೊನೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಬದಲು ಮಾಡಿ, ಎಲ್ಲ ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಗುರಿಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ದೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಜಾಗೃತಿಯಾಯಿತು.

ಸರಕಾರದವರು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ೧೯೨೧ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಕೊನೆಗೆ ಸಾವಿರಾರು ಗಂಡಸರೂ ಹೆಂಗಸರೂ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾದವು. ಸುಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತದೊಳಗಿನ ಚೌರಿಚೋರಾದಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿದ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಮೂಲಕ ಕರಬಂದಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಅನಂತರ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಅಸಹಕಾರದ ಉಳಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಭಾಸದರು ಕಾಯದೆಮಂಡಳಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

೧೯೨೦ರ ರಾಜ್ಯಘಟನೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನವರು ಸಾಯಮನ್ ಕಮಿಷನ್‌ನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. ಆ ಕಮಿಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀ ಮನುಷ್ಯನು ಒಬ್ಬನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂದೋಲನವಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಉಳಿದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿ ವಸಾಹಾತಿನ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದು ಘಟನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಯಾವದೆ ತರಹದ ಸಹಾನುಭೂತಿಪರವಾದ ಉತ್ತರವು ದೊರೆಯದ್ದರಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಲಾಹೋರದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಗುರಿಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ೧೯೨೦ರ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕಾಯದೆಭಂಗವೂ ಕರಬಂದಿಯೂ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು.

ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರದವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜ್ಯಘಟನೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಕೆಲವು ಹಿಂದೀ ಜನರನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು; ಇತ್ತ ಕಾಯದೆಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಅತ್ಯಂತ ಕಠೋರವಾದ ಆರ್ಡಿನನ್ಸುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದರು. ೧೯೨೧ರ ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಯಾಸರಾಯರಾಗಿದ್ದ ಲಾರ್ಡ್ ಆಯರ್ವಿನ್ ಮತ್ತು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪರವಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ಇವರಿಬ್ಬರೊಳಗೆ ಒಪ್ಪಂದವಾಗಿ ಕಾಯದೆಭಂಗವು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಗೌರವ ಕೊನೆಗೆ ಜರುಗಿದ ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಆ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನ ವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗೌರವ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಮತ್ತೆ ಕಾಯದೆ ಭಂಗ ವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಗೌರವ ವರೆಗೆ ಕಾಯದೆ ಭಂಗವು ನಡೆದು ಮತ್ತೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಗೌರವ ಮತ್ತು ಗೌರವ ಈ ಎರಡೂ ವರ್ಷಗಳ ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಧಿ ಗಂಡಸರೂ ಹೆಂಗಸರೂ ಹುಡುಗರೂ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಲಾಠಿಯ ಪೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ತಿಂದರು. ಅನೇಕ ತರಹದ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿದರು. ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡರು. ಸರಕಾರೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಜನಸಂದಣಿಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕರು ಸಾವಿಗೆ ಈಡಾದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾದ ತಾಳ್ಮೆಯನ್ನೂ ಸಂಘಟನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದರು. ಎಂತಹ ಕಠಿಣ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಹಿಂಸಾವ್ರತವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಂಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಕಸುವೂ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ, ಕಂಡುಬಂದವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸರಕಾರದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಆಘಾತವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಜೀವ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿತು. ಈ ದಿವ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಯಶಸ್ಸು ತಂದು ಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಗುರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಒಂದು ಶರಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಎಲ್ಲ ಹಿಂದೀ ಯರಿಗೂ ಕೆಲವು ಮೂಲ ಭೂತವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ವಾಸ ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ; ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಬಡಜನರ ಸುಲಿಗೆಯು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾದರೆ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಅಡಕವಾಗಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಭಾಷಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಂಘಸತ್ವ ತಂತ್ರ್ಯ, ಆಸ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಾಗರಿಕರ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಸಾರಿದೆ. ಕೂಲಿ ಕಾರರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅವರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಅವಧಿಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿ, ಅವರಿಗೂ ಯಜಮಾನರಿಗೂ, ಆಗ

ಬಹುದಾದ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಮುನ್ನು ಆನಾರೋಗ್ಯ ಇವುಗಳಿಂದಂಟಾಗಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಯೋಜನೆಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಸಂಘಗಳನ್ನೆಂಪಡಿಸುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೂಲಿಕಾರರ ಹಿತಸಂರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅದೇ ಠರಾವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಾವಣಿಯನ್ನೂ ಹಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಆವಶ್ಯ ವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ ಭೂಮಿಯ ಭಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡುವ ದಾಗಿಯೂ, ಲಾಭವಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಹಪ್ಪೆಲಾವಣಿಗಳನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸುವದಾಗಿಯೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಆಶ್ವಾಸವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ; ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಹಾನಿಪಡುವ ಭೂಮಿಯ ಮಾಲಕರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವರು. ಕೆಲವು ಮರ್ಯಾದೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೂಮಿಯ ಉತ್ಪನ್ನದ ಮೇಲೆ ಕರವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಕೆಲವೊಂದು ಅಳತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ಪನ್ನದ ಮೇಲೆ “ಸಾವಿನ ಕಂದಾಯ”ವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಇವುಗಳ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಸರಕಾರೀ ನೋಕರರ ಸಂಬಳವು ಹೆಚ್ಚಿಂದರೆ ೫೦೦ ರೂಪಾಯಿಗಳವರೆಗೆ ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ಅದೇಠರಾವಿನಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸ್ವದೇಶಿ ಉದ್ಯೋಗಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನ, ಮಧ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಸಾಲದ ಪರಿಹಾರ, ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿತಮಾಡುವಂತೆ ನಾಣ್ಯವಿನಿಮಯಗಳ ನಿಯಮನ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಾಗರಿಕರಿಗೆ ಸೈನಿಕ-ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವ ಏರ್ಪಾಟು, ಮುಖ್ಯೋದ್ಯೋಗಗಳ ರಾಷ್ಟ್ರೀಕರಣ, ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಗೊತ್ತುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.”

೧೯೩೪ರ ಆಕ್ಟೋಬರದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಮುಂಬೈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯದೇವುಂಡಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಿಂಬಲವು ದೊರೆಯಿತು. ಕೈನೂಲು ಕೈನೇಯ್ಗೆಗಳ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನ, ಹಳ್ಳಿಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ, ಹಳ್ಳಿಯ ಜೀವನದ ಆರ್ಥಿಕ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆರೋಗ್ಯ ವಿಷಯಕ ಸುಧಾರಣೆ, ಅಸ್ಪೃತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಜಾತಿಜಾತಿಗಳೊಳಗಿನ ಒಕ್ಕಟ್ಟು, ಮಧ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಶಿಕ್ಷಣ,

ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಸಾರ ಕೂಲಿಕಾರರ ಮತ್ತು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಸಂಘಟನೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಬಲಸಂವರ್ಧನ ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಪಾಟುಗಳಾದವು. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಇಂತಿಷ್ಟು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಸಭಾಸದರು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಯಾವದೆ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಅರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಭಾಸದರು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ, ಬಾದಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತೊಟ್ಟೀತೀರಬೇಕೆಂದೂ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಶಾರೀರಿಕ ಶ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಈ ರೀತಿ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಜನತೆಯ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿ ಯೋಗ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಉಂಟಾಗುವಂತಹ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ದೆಡೆಗೆ ಅವರನ್ನೊಯ್ಯುವ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ತೊಡಗಿದೆ. ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಈಗ ಅದು ಇಡೀ ದೇಶವನ್ನೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ. ಅದರ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಪಸರಿಸಿವೆ. ಅದು ಈಗ ಜನರ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಕೂಗಿಗೆ ಕಿವಿ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಜನರು ದೊಡ್ಡ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಮುಂದೆ ಬಂದರು; ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಿಂದ ಈ ಮೊದಲೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರ್ಯವು ಕೈಗೂಡಿದೆ. ಆ ಸಂಘಟನೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಪತ್ತಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದಲೆ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವು ಆಗಿಯೆ ತೀರುವುದು. ದಣುವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಮಯವು ಇದಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕಾರ್ಯವು ದೊಡ್ಡದಿದೆ. ಬೇಸರವಿಲ್ಲದ ದುಡಿತವೂ ನಿಸ್ಸೀಮ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗವೂ ಅಭೇದ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವೂ ಬೇಕಾಗಿವೆ. ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸದೆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಕಷ್ಟ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿದ, ಇನ್ನೂ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮದ ಕಟುಫಲವನ್ನು

ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ, ಗಂಡಸರಿಗೂ ಹೆಂಗಸರಿಗೂ ಹುಡುಗರಿಗೂ-
ಅವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಿರಲಿ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಿರಲಿ, - ನಮ್ಮ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ನಮ್ರತೆ
ಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸುವಾ.

ಈ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಬೀಜವನ್ನೂರಿ ತಮ್ಮ ದುಡಿತದಿಂದಲೂ ತ್ಯಾಗ
ದಿಂದಲೂ ಈ ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದಲೂ ಅದರ
ದಿಂದಲೂ ನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾ. ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನೆಟ್ಟ ಈ ಸಸಿಯು ಈಗ
ದೊಡ್ಡ ಮರವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಶಾಖೆಗಳು ದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ.
ಅಸಂಖ್ಯ ಬಂಧುಭಗಿನಿಯರ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗದ ಹೂಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಆಗಿವೆ. ಈ
ಮರಕ್ಕೆ ಸೇವೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗದಿಂದಲೂ ಪೋಷಣೆಯನ್ನು
ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಫಲಗಳು ಬಂದು ನಿಸರ್ಗದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ
ವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸಂಪನ್ನವಾದ ಭೂಮಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ
ಕಸುವನ್ನು ಕೊಡುವದು ಹಿಂದೆ ಉಳಿದವರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ.

೧೨ನೆಯ ಡಿಸೆಂಬರ ೧೯೩೫

ರಾಜೇಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದ

ಕಾಂಕ್ಷಿಸಿನಕಥೆ

ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗ

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜೀವನದ ಪ್ರಾರಂಭವು (೧೮೫೮-೧೮೮೫)

(೧) ಮೈಕೋರಿಯಾ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಜಾಹೀರನಾಮೆ (೧೮೫೮):- ೧೮೫೭ ರಲ್ಲಿ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಹಿಂದೀ ಸೈನಿಕರು ಕೂಡಿದ ಬಂಡಾಯವು ಶಾಂತವಾದ ನಂತರ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರಿ ಕಂಪನಿಯ ವಶದಲ್ಲಿರಿಸುವದು ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಮನಗಂಡು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನವರು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರ್ಕಾರದ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಮೈಕೋರಿಯಾ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಾ|| ೧ ನೊವೆಂಬರ್ ೧೮೫೮ ನ ಒಂದು ಜಾಹೀರನಾಮೆಯು ಹೊರಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ತಾನು ವಹಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರಿಗೆ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿ, ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರೊಡನೆ ಕಂಪನಿಯವರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ತಾನಾದರೂ ತಪ್ಪದೆ ಕಾಯುವೆನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತ್ತು, ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಯಾವ ತರದ ಧಕ್ಕೆಯನ್ನೂಂಟು ಮಾಡದೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವೆನೆಂದು ಅಭಯವನ್ನು ಮಹಾರಾಣಿಯು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಪ್ರಜೆಗಳ ಪರಿಪಾಲನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು:-

“ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವು ನಮ್ಮ ಉಳಿದ ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತವ್ಯದಂತೆಯೇ ಇರುವದು; ದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ನಾವು ಆ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗುವೆವು... ನಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಾವದೇ

ವಂಶದವರಿಲಿ ಜಾತಿಯವರಿಲಿ, ಅನರ ಶಿಕ್ಷಣ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಇವುಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಯಾವದೇ ತರದ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿಯ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆವು... ದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರೋದ್ಯೋಗಗಳೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ, ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗುವಂತೆ ಆಡಳಿತೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ನಮ್ಮ ಉತ್ಕಟ ಇಚ್ಛೆಯಿದೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖದಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಕಸುವು, ಅನರ ಸಮಾಧಾನದಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಿರತೆ, ಅನರ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟದ ಸಫಲತೆ. ಸರ್ವಶಕ್ತಿವಂತನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಈ ನಮ್ಮ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಹಿತಕರವಾಗಿ ಕೈಗೊಡುವಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮಗೂ ನಮ್ಮ ಕೈಗಳಿಗನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ದಯಪಾಲಿಸಲಿ!” ರಾಣಿಯ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ನಾಗರಿಕರಲ್ಲಿ ಅವೂರ್ವವಾದ ಆನಂದವಾಯಿತೆಂದು ದಾದಾಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿಯವರು ಹೇಳಿರುವರು. ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಓದಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕರಿಗೆ ಆ ಮೊದಲಿನ ಈಶ್ವಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸೈಯು ಆಳ್ಗಿಯು ಅಳಿದು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಆಳ್ಗಿಯು ಉದಯವಾಗುವದೆಂದು ನಂಬಿಗೆಯಾಗಿರುವದು ಸಾಹಚಿಕವಿದೆ. ಆದರೆ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಸುಳ್ಳಾಗಿ ಮನುಷ್ಯಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಸ್ವಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಯು ಮೇಲಾಯಿತು. ರಾಣಿಯ ಆಶ್ವಾಸನವು ಮುಂಜಾವಿನ ಮಂಜಿನಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು. ಮುಂದೆ ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನರು ಈ ಆಶ್ವಾಸನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, “ಹಿಂದೀ ಜನರ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ; ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೂ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು; ಇಲ್ಲವೆ ಮೋಸಗೊಳಿಸಬೇಕಿತ್ತು; ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ವಾಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಾವು ಅನುಸರಿಸಿರುವೆವು” ಎಂದು ಬರೆಯುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತು. ಬ್ರಿಟಿಶ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು

ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಅಭಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ; ಪರೋಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಲ್ಲ. ಬಂಡಾಯದಿಂದೆದ್ದ ಬೀಗೆಯನ್ನು ಆರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಡಿದ ಮಾತುಗಳ ಯಥಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಅದು ಸಮ್ಮತವಲ್ಲವೆ ?

ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಇಚ್ಛೆ ಎಷ್ಟೇ ಬಲವಾದದ್ದರೂ ಆ ಇಚ್ಛೆ ಕೂಡಲೆ ಕೈಗೊಡಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವದಂತೂ ನಿಜ. ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಆಧಾರವೆಂದರೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಸೈನ್ಯವು. ಬಂಡಾಯವು ಮುರಿದ ನಂತರ ಕೇವಲ ಮರಾಠಾ, ಸೀಖ, ಗುರ್ಖಾ, ಅಫಘಾನ ಮುಂತಾದ ಸೈನಿಕ ಜಾತಿಗಳಿಂದಲೇ ಸೈನಿಕರು ನೇರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಲಿನಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಯ ಜಾಗೆಗಳೂ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ತೋಫಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಹಿಂದೀ ಜನರು ನೇರಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವದೇ ಹಿಂದೀ ಮನುಷ್ಯನು ಅಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಂದೂಕು ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಡದೆಂದು ಕಟ್ಟಳೆಯಾಯಿತು. ೧೮೫೭ ರ ಮೊದಲಿನಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳು (Commissioned officerships) ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಾದವು. ಸೈನ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಸಮಾಸತೆಯ ಘೋಷಣೆಯು ವಿಫಲವಾಯಿತು. ದೇಶದ ಜನರು ಮರುಷಮರುಷಕ್ಕೂ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ೧೯೧೬ ರ ವರೆಗೆ ಯಾವ ಹಿಂದೀ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಬಾದಶಹನ ಕಮಿಷನ್ನು ದೊರಕಿರಲಿಲ್ಲ; ಆ ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೀ ಜನರು ಕಮಿಷನದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಮೇಲ್ವಾಣಿಸಿದಂತಹ ಕಲಿ-ಜಾತಿಗಳನ್ನುಳಿದು (Martial Races) ಉಳಿದ ಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಪದವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಸ್ವಯಂಸೈನಿಕ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅಪ್ಪಣೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಅಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನಿಡಲೂ ಆಸ್ಪದವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಗಳ ಸ್ಥಳಗಳಂತೆಯೇ ಉಳಿದ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರದ ಸ್ಥಳಗಳೂ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ವಾಯಿಸರಾಯ, ಗವರ್ನರ, ಲೆಫ್ಟಿನೆಂಟ್ ಗವರ್ನರ, ಹಾಯಕೋರ್ಟ್ ಜಜ್ಜ ಮುಂತಾದ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳಂತೂ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಕಲೆಕ್ಟರ, ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಜಜ್ಜ, ಪೊಲೀಸ

ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಯುರೋಪಿಯನರೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಂಪನಿಯ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಡಾಯರೆಕ್ಟರರೇ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತೆಯು ಕಂಪನಿಯ ವಶದಿಂದ ಪ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದ ವಶಕ್ಕೆ ಬಂದನಂತರ ೧೮೫೮ರಲ್ಲಿ “ ಇಂಡಿಯನ್ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ ಆಕ್ಟ್ ” ಎಂಬ ಕಾಯಿದೆಯು ಪಾಸಾಯಿತು; ಆ ಕಾಯಿದೆ ಯಂತೆ ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಲಂಡನದಲ್ಲಿ ಜರುಗಬೇಕೆಂದೂ ಆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದವರೇ ಮೇಲ್ವಾಣಿಸಿದ ಕಲೆಕ್ಟರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಜಜ್ಜ ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಂಡದಂತಹ ದೂರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ೨-೩ ವರುಷಗಳವರೆಗಿದ್ದು ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸಾಗಿ ಬರುವದು ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ದುರ್ಘಟವಾದುದರಿಂದ ಸಾಹಜಿಕವಾಗಿಯೇ ಈ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೀ ಜನರು ಎರವಾದಂತಾದರು.

ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತೆಯು ಪ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದ ವಶಕ್ಕೆ ಹೋದ ನಂತರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಲು ಅವಶ್ಯವಾದ ಉಳಿದ ಉಪಾಯಗಳೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೆ ಮೊದಲನೆಯ ರೇಲ್ವೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯು ೧೮೫೩ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತು; ಲಾರ್ಡ್ ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿನಿಂದ ರೇಲ್ವೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದನು; ಆದರೆ ಬಂಡಾಯದ ಧಕ್ಕೆ ತಗಲುವವರೆಗೆ ಸರಕಾರದವರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ೧೮೫೮ರ ತರುವಾಯ ರೇಲ್ವೆಯ ಕೆಲಸವು ಒಳ್ಳೆ ರಭಸದಿಂದ ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮೋಸ್ವು ತಾರಾಯಂತ್ರಗಳೂ ಬಂದವು. ಇವೆಲ್ಲ ಸೌಕರ್ಯಗಳು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಂತೆ ಜನರಿಗೂ ಬೇಕಾದವೆಂದೆನಿಸಿದವು. ಕಂಪನಿಯ ವಶಕ್ಕೆ ರಾಜ್ಯವಿರುವಾಗಲೇ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಒಳ್ಳೆ ನಿಕರದ ವಾದವಾಗಿತ್ತು. ಕಂಪನಿಯ ರಾಜ್ಯವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಸಾಗಬೇಕಾದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಬಲ್ಲ ಹಿಂದೀ ನೋಕರರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿತ್ತು; ಆದರೆ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವರು ಮುಂದೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೇಡಬಹುದೆಂದು ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊನೆಗೆ

ಲಾರ್ಡ್ ಮೆಕಾಲೆ, ಮತ್ತು ರಾಮ ಮೋಹನರಾಯರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಧತಿಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಶಿಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕನಿಷ್ಠ ೧ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಂಪನಿಯವರು ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಗಲಖರಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಈ ಮೊದಲೆ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ “ ಎಲ್ಫಿನ್ಸ್ಟನ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಶನ್ ” ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯೂ (೧೮೨೮), ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ “ ಪೂನಾ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾಲೇಜು ” (೧೮೨೧) ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು; ಇವೆ ಮುಂದೆ ಎಲ್ಫಿನ್ಸ್ಟನ್ ಕಾಲೇಜು ಮತ್ತು ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜುಗಳಾದವು. ದೇಶೀ ದರಬಾರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯೆಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಉತ್ತೇಜನವು ನಿಂತು ಹೋಯಿತು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಮುಂದೆ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರದ ವಶಕ್ಕೆ ಹೋದನಂತರ ಕೂಡಲೆ ಮುಂಬಯಿ (೧೮೫೭), ಕಲಕತ್ತೆ (೧೮೫೮), ಮದ್ರಾಸ, ಆಲಹಾಬಾದ (೧೮೮೨), ಲಾಹೋರ (೧೮೮೨) ಇವೆಲ್ಲ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಉಚ್ಚ ತರಗತಿಯ ಶಿಕ್ಷಣವು ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು.

(೨) ಮೊದಲಿನ ರಾಜ್ಯಘಟನೆ:— (೧೮೫೮-೧೮೯೨) ಸಿಪಾಯರ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಮುರಿದನಂತರ ಆಗಿನ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಾಗಿದ್ದ ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ಯಾನಿಂಗರ ಮನಸ್ಸು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವದರಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿತು. ಪಿನಲ್ ಕೋಡ, ಮತ್ತು ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಪ್ರೊಸೀಜರ ಕೋಡ ಇವೆರಡು ತಯಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ೧೮೬೧ರಲ್ಲಿ ಪಾಸು ಮಾಡಿದ ಇಂಡಿಯಾ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಆಕ್ಟ್ ದಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತವು ಎಲ್ಲ ಹೊಣೆಯು ಗವರ್ನರ ಜನರಲನಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವನಿಂದ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ೫ ಜನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಭಾಸದರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕಾಯಿದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲದ ಸಭಾಸದರ ಜೊತೆಗೆ ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್ ಸು ೬ಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗದೆ ೧೨ಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕದಷ್ಟು ಸಭಾಸದರನ್ನು ನೇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟಾದರೂ ಸರಕಾರಿ ನೌಕರರು ಅಲ್ಲದವರು ಇರಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇವೆರಲ್ಲರೂ ಗವರ್ನರ ಜನರಲನಿಂದಲೇ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಾದುದರಿಂದ ಯಾವದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು

ಕೊಡುವ ಧೈರ್ಯವು ಇವರಿಗೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗವರ್ನರ ಜನರ ಲನು ತನಗೆ ಅವಶ್ಯ ಕಂಡಾಗ ಬೇಕಾದ ಆರ್ಡಿನನ್ಸನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಮದ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಮುಂಬಯಿ ಈ ಇಲಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಗವರ್ನರನೂ ಮೂರು ಮಂದಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲದ ಸಭಾಸದರೂ ಆ ಪ್ರಾಂತದ ಅಡ್ಮಿನಿಸ್ಟ್ರೇಟಿವ್ ಜನರಲ್ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕಡಿಮೆಯಾಗದೆ ಎಂಟು ಮೀರದಷ್ಟು ಗವರ್ನರಿನಿಂದ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಭಾಸದರೂ ಕೂಡಿ ಒಂದು ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಯಿದೆಮಂಡಲಗಳು ಪಾಸು ಮಾಡಿದ ಕಾಯಿದೆಗೆ ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತದ ಗವರ್ನರ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಮ್ಮತಿಯು ಅವಶ್ಯವಿತ್ತು. ಬಂಗಾಲಕ್ಕೂ ಇದೇ ತರದ ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್‌ನ್ನು ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್‌ನು ಏರ್ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ವಾಯವ್ಯಪ್ರಾಂತ ಅಂದರೆ ಈಗಿನ ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತ ಮತ್ತು ಪಂಜಾಬ ಇವುಗಳಿಗಾದರೂ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿದಾಗ ಇದೇ ತರದ ಕೌನ್ಸಿಲು ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ಗವರ್ನರಜನರಲ್‌ನಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಘಟನೆಯಂತೆ ಕಾಯಿದೆಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸರಕಾರೇತರ ಸಭಾಸದರು ಇರಬಹುದಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರು ಲೋಕಮತದ ನಿಜವಾದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಇದೆ ರಾಜ್ಯಘಟನೆಯ ೧೮೯೨ರ ವರೆಗೆ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಸಾಗಿತ್ತು.

(೩) ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಅವನತಿ:— ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದವರ ಮನೋವೃತ್ತಿಯು ಹೇಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಲಾಲಾಲಜಪತರಾಯರು ಒಳ್ಳೆ ಮನೋವಿಧವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. “ಬಂಡಾಯದನಂತರ ಆಡಳಿತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ಕಲಿತ ಈ ಜನರ ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗಿತ್ತು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತವರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿಯದೆ ಇದ್ದವರ ಮುಂದೆ ಹೋದರು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತವರಾದರೂ ಬಹಳೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನರಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಳಗಳು ಬಹಳವಾದವು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತ ಹಿಂದಿ ಜನರು

ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಸುಖಿಗಳಾದರು. ಇಡೀ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬಂಗಾಲೀ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರು ಪಸರಿಸಿದರು. ಆಡಳಿತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರೆ ಮುಂದಾದರು. ಜನರಿಗೂ ಸರಕಾರದವರಿಗೂ ಅವರೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿದ್ದರು. ಸರಕಾರದಿಂದ ದೊರೆತ ಮಾನವನುಯಾದಿಯಿಂದ ಅವರು ಸರಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಪೂಜ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾದರು. ಈ ದೇಶೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಬುದ್ಧಿವಂತ ರಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೆಲಸವಾದರೂ ಹಗುರಾಯಿತು. ಹಿಂದೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಯುರೋಪೀಯರನ್ನು ತಾಯಿತಂದೆಗಳಂತೆ ಪೂಜಿಸಿದರು. ಮಾತು ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಅನುಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಜೀವನವು ಅವರ ಉಡುಪು ತೊಡುಪು ಇಂಗ್ಲಿಷರಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಾಚ್ಚಿಯ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿಚಾರ ಇವು ಈ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದವು. ಈ ರೀತಿ ಬಂಗಾಲಿ ಜನರ ಮೊದಲನೇ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಪೀಳಿಗೆಯು ಪೂರ್ಣ ಇಂಗ್ಲಿಷಮಯವಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ” ಅವರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೀಳುಗಳೆದರು; ತಮ್ಮ ಸಮಾಜವನ್ನು ತುಚ್ಛೀಕರಿಸಿದರು; ತಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಮರೆತು ಬೂಟು ಪಾಟೊನ್ನು ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಾಹೇಬರಾದರು. ಕೆಲವರು ಕ್ರಿಶ್ಚನ್ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಈ ಮೊದಲೇ ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ರಾಮ ಮೋಹನ ರಾಯರಂಥವರು ಸ್ವಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಆ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಅನುಕರಣವೃತ್ತಿಯು ಹಾಗೆಯೇ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹಿಂದೀ ಜನರು ಓದಹತ್ತಿದರು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನರಂತೆ ಸಮ್ಮ ಜನರೂ ಕ್ಲಬ್ಬುಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಹಿಂದು ಸ್ಥಾನದ ಯಾವ ಮತಾದರೂ ಈ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಿಗೆ ಬೇಡಾಯಿತು. ಹಿಂದೀ ಜನರೆಂದರೆ ಕಾಡು ಜನರು; ಅವರ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಒಂದು ಅಂಧಶೃಙ್ಖಲೆಯ ಮೊಟ್ಟೆ; ಹಿಂದೀ ಜನರೆಂದರೆ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಧರ್ಮಗೀಡುಗಳು ಎಂದು ಈ ಜಿಳಿ ಛಾಯೆಯವರ ಕಲ್ಪನೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನುಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್

ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕೀಳುಗಳೆಯುತ್ತಾರೆಂಬ ಮಾತು ಅವರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಾ ದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿತು. ಎಲ್ಲ ಮಾತಿನಂತೆಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅವನತಿಯಾದರೂ "ನೀಚೈರ್ಗಚ್ಚತ್ಯುಪರಿಚದಶಾಂ ಚಕ್ರ ನೇಮಿಕ್ರಮೇಣ" ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ನಿಯಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿತು. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಜನರ ವಾಙ್ಮಯದಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೆಲ ಕೆಲವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯು ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಭಾವನೆ ಗಳು ಪಸರಿಸಿದವು. ಮಿಶನರಿಗಳು ಹೂಡಿದ ಎರಾಟದ ಮೇಲಿಂದ ಹಿಂದೀ ಜನರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಚಾರ ವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಟಾಗೋರ, ರಾಜೇಂದ್ರಲಾಲ ಮಿತ್ರ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ರಾನಡೆ, ವಿಷ್ಣು ಪಂಡಿತ್, ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿ ದಯಾನಂದ ಮತ್ತು ಸಯ್ಯದ ಅಹಮ್ಮದ, ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಡೆಮ್ ಬ್ಲಾನ್ಹೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಥಿಯೊ ಸೊಫಿ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ವಿ ಬರಹಗಳಿಂದ ಹೊಸ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನಂಟುಮಾಡಿದರು. ಆನಿಬೆಸ್ತಾಂಟ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಮಿ ವಿನೇಕಾನಂದರು ತಮ್ಮ ಅನೋಘವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಈ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನೇ ಧೃಢಪಡಿಸಿದರು. ಬ್ರಹ್ಮೋಸಮಾಜ, ಥಿಯಾಸೊಫಿ ಕಲ್-ಸೊಸಾಯಿಟಿ, ಬಂಗಾಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸಭೆ, ಆರ್ಯಸಮಾಜ ಸನಾತನ ಸಭೆ, ಈ ತರದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಜಾಗೃತಿಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಧೃಢಪಡಿಸಿದವು.

ಹಿಂದೀ ಜನರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ತರದ ಶಿಕ್ಷಣಪದ್ಧತಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಹಾಗೆಯೇ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ ತರದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ತಲೆದೋರಹತ್ತಿದವು. ಗಲಿಗ ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪ ಟ್ವಿತು. ರಾಜೇಂದ್ರಲಾಲ ಮಿತ್ರ, ಕ್ರಿಸ್ತೋದಾಸ ಪಾಲ ಮುಂತಾದವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಗಿಸಿತು. ಆದರೆ ಅದು ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿ ಜಮೀನುದಾರರ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಹದಿಲ್ಲ; ಸರಕಾರದ ವರು ಹೊಸದೊಂದು ಕಾಯಿದೆ-ಕಾನೂನು ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್

ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್‌ದವರು ತಮ್ಮ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತ್ತ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಂಬೆ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಹೊರಟಿತ್ತು. ಮದ್ರಾಸದ ಮಹಾಜನ ಸಭೆಯು ಗಲಲಳರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯೂ ಮಹಾದೇವ ಗೋವಿಂದ ರಾನಡೆಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಗಲಲರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಹಿಂದಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದ ಬೀಜವು ಬಿತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಗಲಲರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್ ಎಂಬ ಸಂಘವನ್ನು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಈ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಭೆಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಪ್ರಮುಖರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು; ಆದರೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಅಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗವು ಒಡೆದಂತಾಗಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಜನರು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿ, ಜನತೆಗೆ ಯಾವುದು ಹಿತಕರವು ಯಾವುದು ಅಹಿತಕರವು ಎಂಬುದರ ಚರ್ಚೆಯು ಸಾರ್ವಜನಿಕರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

(೪) ಬ್ರಿಟಿಶ ರಾಜ್ಯದ ನೊಂದಲಿನ ಆಳ್ವಿಕೆ (೧೮೫೮-೧೮೮೨):-

ಆದರೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಜಾಗೃತಿಯು ಆಗಬೇಕಿದ್ದರೆ ರಾಜಕೀಯ ಅಸಂತೋಷವೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ಯಾನಿಂಗ್‌ನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನದಿಯಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನೀಲಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಜಮೀನುದಾರರಿಗೂ ಬಂಗಾಲಿ ರೈತರಿಗೂ ತಿಕ್ಕಾಟವಾಯಿತು. ಕೆಲವು ಕಡೆಗೆ ದಂಗೆಗಳು ಆದವು. ನೀಲದರ್ಪಣವೆಂಬ ಬಂಗಾಲಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೀನಬಂಧು ಮಿತ್ರರೆಂಬವರು ಈ ಜಮೀನುದಾರರ ಅನ್ಯಾಯದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳ್ಳೆ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸಿದರು. ಆ ನಾಟಕದಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವು ಉಂಟಾಯಿತು, ಆದರೆ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ದಂಡವೂ ಶಿಕ್ಷೆಯೂ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಈ ತರದ ಅನ್ಯಾಯಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುವಂಥ ಯಾವ ಸಂಸ್ಥೆಯೂ ಆಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಲಲರಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಾ ಪಂಜಾಬ ರಜಪುತಾನಾ ಮತ್ತು ಕಚ್ಛ ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಬರಗಾಲ

ವಾಯಿತು. ಆದರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಹೇಗಾಯಿತೆಂಬದನ್ನು ಯಾರೂ ವಿಚಾರಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ಯಾನಿಂಗರ ನಂತರ ಲಾರ್ಡ್ ಎಲಬಿಸರು ೧೮೬೨ರ ಮಾರ್ಚ್‌ನಲ್ಲಿ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಾದರು. ಆದರೆ ಅದೆ ವರ್ಷ ಸವ್ವಂಬರದಲ್ಲಿ ಅವರು ತೀರಿಹೋಗಿ ಅವರ ನಂತರ ಸರ ಜಾನ್ ಲಾರೆನ್ಸರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಾಗಿ ಬಂದರು. ಅವರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ದತ್ತಕ ಸಂತತಿಯು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯವಾಗುವದೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದವರು ಸಾರಿದರು. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಮೊದಲಿಗೆ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯವರಿಂದ ಸಲ್ಲಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮಾನಮಯಾದೆಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಆತಂಕವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವದಿಲ್ಲೆಂದು ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು. ೧೮೬೫ರಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅದು ದರಿಂದ ಓಡಿಸಾಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಲಕತ್ತೆಯಿಂದ ಮದ್ರಾಸದವರೆಗೆ ಸಮುದ್ರದ ದಂಡೆಗುಂಟೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ಛೋಟಾನಾಗಪೂರದಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ಬರಗಾಲವು ಬಿದ್ದಿತು. ಬರಗಾಲದ ಸ್ವರೂಪವು ಓಡಿಸಾಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯಂತೂ, ಬಹಳ ಭೀಕರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಸರಕಾರದಿಂದ ತಕ್ಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಆಗದ್ದರಿಂದ ಆ ಒಂದೆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ಜನರು ಸಾವಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು.

ಸರಜಾನ್ ಲಾರೆನ್ಸರ ನಂತರ ಲಾರ್ಡ್ ಮೇಯೋ ಇವರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಾದರು(೧೮೬೯)- ಇವರು ಅಫಗಾನಿಸ್ತಾನದೊಡನೆ ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು. ಇವರ ಆಳಿಕೆಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೆ ವ್ಹಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಎರಡನೆಯ ಮಗನಾದ ಡ್ಯೂಕ ಆಫ್ ಎಡಿನಬರೋ ಇವನು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋದನು. ಲಾರ್ಡ್‌ಮೇಯೋ ಇವರು ೧೮೭೨ರಲ್ಲಿ ಅಂದಮಾನಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಒಬ್ಬ ಸಠಾಣ ಕೈದಿಯು ಕೊಂದು ಬಿಟ್ಟನು. ಲಾರ್ಡ್‌ಮೇಯೋರ ನಂತರ ಲಾರ್ಡ್ ನಾರ್ಥ್ ಬ್ರೂಕರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಾದರು (೧೮೭೨). ಇವರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಬಡೋದೆಯ ಮಲ್ಹಾರರಾಯ ಮಹಾರಾಜರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಆರೋಪದ ಮೇಲಿಂದ ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಲ್ಪ

ಟ್ಟರು. ೧೮೭೫-೭೬ರಲ್ಲಿ ವ್ಹಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗನಾದ ೭ನೆಯ ಎಡ್ವರ್ಡನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆಬಂದು ಭೆಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಹೋದನು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೆ ೧೮೭೩ರಲ್ಲಿ ಬಿಹಾರ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಬರಗಾಲವು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಆ ಬರಗಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸರಕಾರದವರು ಸ್ವಲ್ಪ ಜಾಗೃತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು.

ಲಾರ್ಡ್ ನಾರ್ಥ್‌ಬ್ರೂಕರ ನಂತರ ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯ ರಾದರು. (೧೮೭೬) ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗಿದ್ದ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಮೊದಲಿಗೆ ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದವು. ೧೮೭೬ರ ರಿಂದ ೭೮ರ ವರೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಬರಗಾಲವು ಬಂದಿತು. ಮೈಸೂರ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ, ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳೂ ೧೮೭೭ರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತ ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಬರಗಾಲದ ಹಾವಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದವು. ಈ ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ೫೦ ಲಕ್ಷ ಜನರು ಮರಣ ಹೊಂದಿದರು. ಇದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ ಬಳವಂತ ಫಡಕೆ ಇವರು ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹೂಡಿದರು; ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಜನರ ಮೈ ಜುಮ್ಮೆನ್ನುತ್ತಿತ್ತು. ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೊಡುವವರ ವಯೋಮರ್ಯಾದೆಯು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು; ಹಾಗೂ ದೇಶೀ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹೇರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಕಟ್ಟಳೆಯು ಪಾಸಾಯಿತು. ಬಂಡಾಯದ ನಂತರ ಈ ತರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯು ಆದದ್ದೆಂದರೆ ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ. ಜನರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಂದ ಗೊಂದಲವೆದ್ದು ದೊಡ್ಡ ಆಂದೋಲನವಾಯಿತು. ಅದರ ವಿವರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

(೫) ಸಯ್ಯದ ಅಹಮದರ ವಿಚಾರಗಳು (೧೮೭೬):- ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದ ಅವಾರ್ಜೀನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಜಕೀಯ ಅಸಂತೋಷವು ಉತ್ಕಟ ರೀತಿಯಿಂದ ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದರೂ

ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಯಾವದೊಂದು ವಿಧದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕೆಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ವಿಚಾರವಂತರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ೧೮೬೬ನೆಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಮೇ ೧೦ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಸಂಜೆಯ ಅಂತ್ಯದ ಬಾಸನೆಯ ಅಲಗಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಇದೆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು. ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ.

“ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರು ತೋರಿಸುವ ಅನಾಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಷಾದವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನೀವು ಅವರೆದುರಿಗೆ ಇಡದಿದ್ದರೆ ಅವರು ನಿಮ್ಮ ಹಿತಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಗೆ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು? ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಷ್ಟೋ ಉದಾರ ಮತವಾದಿಗಳು ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರಿವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಕೊಡುವುದು ಅವಶ್ಯವಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯಾಯಿತೆಂದರೆ, ಜ್ಯೂ, ಹಿಂದು, ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್, ಮುಸ್ಲಿಮ್, ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳ ಕೊರತೆಗಳು ದೂರಾಗುವವು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರಾಷ್ಟ್ರದವರಿಗೆ ಇಡುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಯುರೋಪಿಯನ್ನ ಜನರು ಒಂದು ಸಂಘವನ್ನು ಲಂಡನದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರು. ಅವರ ಈ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ನೀವು ಸಹಾಯ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಬೆಳೆಯಲಾರದು. ಯುರೋಪಿಯನ್ನರು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಬಹುದು; ನೀವು ಮಾತ್ರ ಹಾಗೆಯೇ ಕೂತಿರಬೇಕಾಗುವದು.....

“ನೀವು ಈ ರೀತಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ರೇಗಿಗೇಳುವರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ನೀವು ಮುಂದೆ ಬರಲೊಲ್ಲರೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇನು ಸರಿಯಲ್ಲ; ಈ ತರದ ನೈತಿಕ ಹೇಡಿತನವು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಯಾವ ತರದ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಮಾತನ್ನು ನೆನೆದು ಅವರು ಅಂತಃಕರುಣದಲ್ಲಿ ಅಸಂತೋಷವಿದ್ದರೂ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸುಖದಿಂದಿರುವಂತೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ

ರದ ಅನೇಕ ಕೃತ್ಯಗಳ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತೀರಿ ! ಆದರೆ ಯುರೋಪಿಯನ್ನ ಜನರಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಸರಕಾರದ ಆಡಳಿತೆಯಿಂದ ನಿಮಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಸುಖವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವಿರಿ. ಇದೇನು ರಾಷ್ಟ್ರಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತಲ್ಲ. ಸರಕಾರದ ಕೃತಿಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೀವು ಅಡಿ ತೋರಿಸ ಬೇಕು. ಜಾನ್ ಸ್ಟುಆರ್ಟ್ ಮಿಲ್ಲನು ಹೇಳಿದಂತೆ ತಾನು ತನ್ನ ಹಕ್ಕಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಮನುಷ್ಯನ ಹಿತ-ಸಂಬಂಧಗಳು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವವು.... ನೀವು ಅಂಬಲೇಕೇಕೆ? ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ನಾನೊಬ್ಬನು. ಸರಕಾರದಲ್ಲಿ ಜನರ ವಿಶ್ವಾಸವು ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು. ಆದಹಾಗೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಿತವು ಆಗುವದೆಂದು ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ರಾಜಭಕ್ತಿಯಿರಲಿ; ಆಳುವವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿರಲಿ; ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇರಲಿ. ಅಗದರೆ ನಿಮಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳು ನಿಮಗೆ ದೊರೆಯುವವು. "

(೬) ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಆಂದೋಲನವು

(೧೮೭೭-೭೯)—: ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮುಖಂಡರ ಚಿತ್ತ ವನ್ನು ಒಳ್ಳೆ ಒಲದಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದರೆ ಆ. ಸಿ. ಎಸ. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ದಾದಾಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿಯವರು ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ರಭಸದಿಂದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹೂಡಿದ್ದರು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ೧೮೫೮ರಿಂದ ಆಯ. ಸಿ.ಎಸ. ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ೧೮೬೦ರಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯಾ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನಿಂದ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಮೀಷಿಯವರು ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಇಂಗ್ಲಂಡ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ಇವೆರಡೂ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಆ ಸೂಚನೆಯ ಅವುಲಿನಲ್ಲಿ ಬರದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯಿತು; ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಂಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಬೇಕೆಂದು ೯ ಸ್ಕಾಲರ್ ಶಿಪ್ಪುಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂಬುದಿಷ್ಟೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ೧೮೭೦ರಲ್ಲಿ, ೧೮೬೧ರ ಕಾಯಿದೆಯಂತೆ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸಿನವರಿಗಾಗಿ ಕಾದಿದ ಲ್ಪಟ್ಟ ಜಾಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಂದ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿಂದೀ

ಜನರಿಗಾಗಿ ಕಾದಿಡಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು; ಇದು ಗೊತ್ತಾದ ನಂತರ ೯ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿನ ನಿಯಮಗಳೆ ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ೧೮೭೭ರಲ್ಲಿ ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ವಯಸ್ಸು ೨೧ರಿಂದ ೧೯ಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಂದರೆ ಹಿಂದೀ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡುವುದು ಕೇವಲ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಮಾತಾಯಿತು. ಈ ಅನ್ಯಾಯದ ವಿರುದ್ಧ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್‌ನವರು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಮೊದಲನೆಯ ಸಭೆಯು ೧೮೭೭ರ ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳ ೨೪ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಜರುಗಿತು. ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಮೊದಲು ಎಂದಿಗೂ ಭಾಗವಹಿಸದ ಕೇಶವ ಚಂದ್ರ ಸೇನರೂ ಈ ಸಭೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್‌ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ೧೮೭೭ರಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಾ, ಲಾಹೋರ್, ಅಮೃತಗರ, ಮೀರತ್, ಅಲ್ಲಹಾಬಾದ್, ದಿಲ್ಲಿ, ಕಾನ್ಪುರ, ಲಖನೌ, ಅಲಿಗಡ್, ಕಾಶಿ, ಲಾಹೋರ್ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ವಯೋಮಾರ್ಗದೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಠರಾವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಲಾಹೋರ್ ಮೀರತ್ ಅಲ್ಲಹಾಬಾದ್ ಕಾನ್ಪುರ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಕತ್ತೆಯ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್‌ದೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸುವ ಸಂಘಗಳೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಲಾಹೋರ್‌ದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು “ಹಿಂದೀ ಸಂಘವು” ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮರುನರ್ಷ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ಮುಂಬಯಿ, ಅಹಮದಾಬಾದ್, ಪುಣೆ ಮತ್ತು ಮದ್ರಾಸಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು; ಮದ್ರಾಸನ್ನುಳಿದು ಉಳಿದ ಮೂರು ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಭೆಗಳು ಜರುಗಿದವು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರ ಈ ಪ್ರವಾಸವು ಕೇವಲ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದದ್ದು; ಯಾವದೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಾಗಿ ಈ ತರದ ಅಖಿಲಭಾರತ ಚಳವಳಿಯು ಈ ಮೊದಲು ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್‌ನವರು ಬಂಗಾಲದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರರಾದ ಲಾಲ ಮೋಹನ ಘೋಷರನ್ನೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು; ಅವರ ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ಪ್ರವಾಸದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಘಂಡು ಕೂಡಿಸಿದರು. ಚಾನ್ ಬ್ರಾಯಟರ

ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ವುಯಿಲ್ಸರೂಮ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಭೆಯಾಯಿತು. ಸಭೆಯಾದ ೨೪ ಗಂಟೆಗಳೊಳಗಾಗಿಯೇ ಆಯು. ಸಿ. ಎಸ. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಹೊಸ ನಿಯಮಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಆದರೆ ಅವೇನು ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಮಾಧಾನಕರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಹೊಸನಿಯಮಗಳಂತೆ ಸ್ಟೇಟಸೆಕ್ರೆಟರಿಯವರು ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸುವ ಆಯು. ಸಿ. ಎಸ. ನೋಕರರ ೧ ರಷ್ಟು ಹಿಂದೀ ಜನರು ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಸರಕಾರದವರಿಗೆ ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಆದರೆ ಕಲೆಕ್ಟರ ಕಮೀಷನರ ಮುಂತಾದ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೀಜನರು ನೇಮಿಸಲ್ಪಡ ಕೂಡದು. ವಯಸ್ಸಿನ ಸಿರ್ಬಂಧವು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯಿತು; ಮತ್ತು ಚಳವಳಿ ಯಾಗಿ ವಯಸ್ಸಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯು ಮತ್ತು ಮೊದಲಿನಂತೆ ವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಅನುಕೂಲತೆಯಾದಂತಾ ಯಿತು.

(೨)ದೇಶೀ ವೃತ್ತಪತ್ರಗಳ ಕಾಯಿದೆ:— ಇದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ರಶಿಯಾ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಂಡ ಇವೆರಡರ ನಡುವಿನ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬಂದಿತ್ತು. ದೇಶೀವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಂಡವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ, ರಶಿಯಾ ದೇಶವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೊಲೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೋಷಿಸುವ ಬರಹಗಳು ದೇಶೀವೃತ್ತಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವೆಂದು ಎನ್ಸೆಂಟ್ ಸ್ಮಿಥರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಂತಹ ಬರಹಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಶ್ಯವೆನಿಸಿದಾಗ ದೇಶೀವೃತ್ತಪತ್ರಕಗಳಿಂದ ಜಾಮೀನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಹೊಸ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನು ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನ್ರು ತಮ್ಮ ಕೌನ್ಸಿಲಿನಿಂದ ಪಾಸು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡರು. ದೇಶೀವೃತ್ತಪತ್ರಗಳ ಕಾಯಿದೆಯು ೧೮೭೮ರ ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳ ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಒಂದೇ ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಯಿತು.ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಶಿಯೇಶನ್ನದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಸಹಾಯಕರೂ ಬಂಗಾಲೀ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರಮುಖರಲೊಬ್ಬರೂ ಆದ ಜ್ಯೋತೀಂದ್ರವೋಹನ ಟಾಗೋರರು ಈ ಕಾಯಿದೆಗೆ ವಿರೋಧ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮದ್ರಾಸ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಸರಕಾರದವರು ಮಾತ್ರ ಈ ಕಟ್ಟಳೆಗೆ ತಮ್ಮ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದರು. ವೃತ್ತಾಸುರನ ಈ

ಪ್ರಥಮ ಅವತಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಸಂತೋಷವುಂಟಾಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನದ ವರೂ ಸ್ತಬ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರ ಮುಂದಾಳುಗಳಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಮುಖಂಡರ ಅನಾಸ್ಥೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಡಾ. ಕೆ. ಎಮ್. ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ, ರೆವ್ವರೆಂಡ ಕೆ. ಎಸ್. ಮ್ಯಾಕಡೋನಾಲ್ಡರ ಸಹಾಯದೊಂದಿಗೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹೂಡಿದರು. ಕಲಕತ್ತಾ ಟಾವುನ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಭೆಯಾಗಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ, ಅನಂದಮೋಹನ ಬೋಸರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾದವು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿಯ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಮುಖಂಡರಾದ ಗ್ಲಾಸ್ಟನ್‌ಸ್ಟನ್‌ನೂ ತಮ್ಮ ಮಿಡ್ಲೆಥಿಯನದ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಕಾಯಿದೆಯನ್ನೂ ದೇಶಿ ವೃತ್ತಪತ್ರದ ಕಾಯಿದೆಯನ್ನೂ ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಇದೆಲ್ಲ ಚಳವಳಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಲಾರ್ಡ್ ರಿಪನರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶಿವೃತ್ತಪತ್ರಗಳ ಕಾಯಿದೆಯು ರದ್ದುಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಇದೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನೋರಂಜಕ ಸಂಗತಿಯು ಒದಗಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಅಮೃತಬಝಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಮೊದಲು ಬಂಗಾಲಿ ಪತ್ರಿಕೆಯಿದ್ದಿತು. ಅದರ ಸಂಪಾದಕರರು ಸುಶಿರ ಕುಮಾರ ಘೋಸರು; ಬಳ್ಳಿ ಮೇಲ್ತರಗತಿಯ ಟೀಕಾಳೋಖಕರು. ಇವರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಲು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬರಹಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಮೃತಬಝಾರ ಪತ್ರಿಕೆಗಾಗಿಯೇ ಮೇಲಿನ ಕಾಯಿದೆಯು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಕೆಲವರ ಗ್ರಹಿಕೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಕಾಯಿದೆಯು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೊದಲು ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತಬಝಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಒಡೆಯರು ಅದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯ ತೊಡುಪನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಈ ಹೊಸ ಕಾಯಿದೆಯ ಕಾಟದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅಮೃತಬಝಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯು ದೇಶಿನೇವೆಯನ್ನು ಬಳ್ಳಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡಿತು. ಶಿರೀಕುಮಾರ ಘೋಷರ ನಂತರ ಅವರ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಮೋತೀಲಾಲ ಘೋಸರು ತಮ್ಮ ಅಣ್ಣಂದಿರ ಉಜ್ವಲ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಿದರು. ೧೯೦೫ರ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಹೊರಟ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಮುಖ್ಯಾಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮೋತೀಲಾಲ ಘೋಷರೂ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು.

(೮) ಲಾರ್ಡರಿಪನರ ಆಳ್ವಿಕೆ (೧೮೮೦-೧೮೮೪) ಇಲ್ವರ್ಡ್ ಬಿಲ್ಲಿನ ಚಳವಳಿ:- ಲಾರ್ಡ ಲಿಟನರ ತರುವಾಯ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಾಗಿ ಬಂದ ಲಾರ್ಡ ರಿಪನ್ರು ತಮ್ಮ ಉದಾರವಾದ ಆಳಿಕೆಯಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಬಹಳ ಲೋಕಪ್ರಿಯರಾದರು. ಜನರಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮುನಿಸಿಪಾಲ್ಟಿ ಮತ್ತು ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಕಾಯದೆಯು ಇವರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಾಯಿತು. ಮುನಿಸಿಪಾಲ್ಟಿ ಮತ್ತು ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡುಗಳು ಜನರಿಗೆ ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಾಧನವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಂದು ಲಾರ್ಡ ರಿಪನ್ರು ಹೇಳಿದರು.

ಲಾರ್ಡ ರಿಪನರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಹ ಒಂದು ಘಟನೆಯು ಒದಗಿತು. ೧೮೮೨ರಲ್ಲಿ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯ ಕಾಯದಪಂಡಿತರಾದ ಇಲ್ವರ್ಡರು “ನೇಟಿವ್ ಜ್ಯೂರಿಸ್ಡಿಕನ್ ಬಿಲ್ಲ”ನ್ನು ಕಾಯದಮಂಡಲದ ವಿಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಂಡಿಸಿದರು. ಈ ಮೊದಲು ಯುರೋಪಿಯನರು ಯಾವದೇ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿರಲಿ, ಆ ಅಪರಾಧದ ಜೌಕತಿಯನ್ನು ಯುರೋಪಿಯನ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನೇ ಮಾಡಬೇಕೆ ಹೊರತು ಯಾವ ಹಿಂದೀ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನಿಗೂ ಆ ಅಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೀ ಮತ್ತು ಯುರೋಪಿಯನ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರ ನಡುವಿನ ಈ ಅಧಿಕಾರ-ಭೇದವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಲಾರ್ಡ ರಿಪನರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಇಲ್ವರ್ಡರು ಈ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನೊಡನೆ ತಂದರು. ಜಾತಿಮದದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿದ್ದ ಯುರೋಪಿಯನರು ಈ ಬಿಲ್ಲಿನ ವಿರುದ್ಧ ಚಳವಳವನ್ನು ಹೂಡಿದರು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ೧೮೮೩ ರೂಪಾಯಿ ಕೂಡಿಸಿದರು; ಈ ಬಿಲ್ಲು ಮಂಜೂರಾಗಿ ಕಟ್ಟಳೆಯೇ ಆದದ್ದಾದರೆ ಲಾರ್ಡ ರಿಪನರ ಕೈಕಾಲು ಕಟ್ಟಿ ಹಡಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇಂಗ್ಲಂಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಖುದ್ದ ಬಂಗಾಲದ ಲೆಫ್ಟಿನೆಂಟ್ ಗವರ್ನರನ ಮೂಕ ಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದರು.

ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ನ್ಯಾಯಾಸನದೊಡನೆ ಯುರೋಪಿಯನರೂ ಹಿಂದೀಯರೂ ಸರಿಸಮಾನರೆ ಸೈ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಮತೆ

ಯಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವದು ರಾಜ್ಯದ ಸುಧಾರಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವಿಷಮತೆಯಿಂದ ಯುರೋಪಿಯನರು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಯಾವ ನ್ಯಾಯವೂ ದೊರೆಯದಂತಾಗಿತ್ತು. ಫೆರೋಜಶಾಹಾ ಮೆಥಾರವರು ತಮ್ಮ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು; ಸುರತಕಡೆಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಯುರೋಪಿಯನ್ನನು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಒಂಭ ಕೊಚ್ಚುತ್ತ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದನು: “ನಾನು ದೇಶಿ ಜನರನ್ನು ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಕಾಡುವೆನು, ಪೀಡಿಸುವೆನು; ನನ್ನ ಅಪರಾಧದ ಚೌಕತಿಯನ್ನು ಯಾವ ಹಿಂದೀ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನೂ ಮಾಡಲಾರನು; ಚೌಕತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಯಾವ ಯುರೋಪಿಯನ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನೂ ಸೇರಿವ್ವ ಸಾಕ್ಷೀದಾರರ ಮಾತು ನಂಬಲಾರನು.” ಈ ರೀತಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಯುರೋಪಿಯನ್ನನ ವಿರುದ್ಧ ಖಟಲೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದೆ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಜಡವಾದ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ಹೊಸ ಬಿಲ್ಲಿನ ವಿರೋಧಕರು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ತರತರದ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನೆತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು; ಹಿಂದೀ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಭಾವನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ; ಹಿಂದೀ ಸಾಕ್ಷೀದಾರರು ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಯುರೋಪಿಯನ ಆರೋಪಿತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಾಗುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಯುರೋಪಿನ ಜನರ ರೀತಿನಡತೆಗಳ ಪರಿಚಯವು ಹಿಂದೀ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಈ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತಥ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅವು ಯುರೋಪಿಯನ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಬುದ್ಬುದ್ಧಿನ ತಯ್ಯಬಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿಯ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ವಿರೋಧ ಮಾಡುವವರ ನಿಜವಾದ ಕಾರಣವು ಯುರೋಪಿಯನ ಜನಾಂಗದ ಸ್ವಜಾತಿಪಕ್ಷಪಾತವೆ ಆಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೀ ಮನುಷ್ಯನು ಯುರೋಪಿಯನ ಅಪರಾಧಿಯ ಅಪರಾಧದ ಚೌಕತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದೆಂದರೆ, ಅದೆಂತಹ ಘೋರವಾದ ಅನ್ಯಾಯ ?

ಇಲ್ಲುಟ್ ಬಿಲ್ಲಿನ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಲು ಕಲಕತ್ತೆಯ ಆಲಬರ್ಟ

ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿನರ ಸಭೆ ಸೇರಿತ್ತು; ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಸಂಬುವನು ಹಿಂದೀ ಜನರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬೇಕುಬೇಕಾದ ಅಶ್ಲೀಲ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದನು. ಇಲ್ಪುರ್ ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಬಹುಶಾಲಿ ಗುಪ್ತರೆಂಬ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯ ಪ್ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್‌ರನ್ನು ಮನಬಂದಂತೆ ಹಳಿದನು; ಈ ಹೊಸ ಬಿಲ್ಲು “ಮದದಿಂದ ಉಬ್ಬಿ ಹೋದ ಕೆಲ ಬಂಗಾಲಿ ಬಾಬೂಗಳ ಅಸಂತೋಷವನ್ನು ದೂರಪಡಿಸುವದ ಕ್ಷೋಣಿಸ್ಕ”ರವೆ ಮುಂದೆ ಚಾಚಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದನು, ಹಿಂದೂ ಜನರು ಜಿತಜನಾಂಗವೆಂದು ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಹೇಳಿದನು; ಇಷ್ಟು ಸಾಲದೆ ಹಿಂದೂ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯ ನಾರಿಯರೆಂದು ಅಂದು ಬಿಟ್ಟನು. ಈ ಕೀಳು ನುಡಿಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಲಾಲಮೋಹನ ಘೋಸರು ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಜರುಗಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಹಿಂದೀ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೀತಿಯನ್ನು ಜರೆದು ಅಡಿದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಲಾಲಮೋಹನರು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೆತ್ತಿ ಅವರಂದು ದೇಸಂದರೆ: “ಆದರೆ ಉನ್ಮುತ್ತುತೆಯ ಪರಮಾವಧಿಯು ಮುಂದಿನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿದೆ. ಸರಸರಾಧಿಯರಾದ ಹಿಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇಲೆ ನಿಂದೆಯ ಮಾತುಗಳ ನ್ನೆತ್ತಿ ಅವನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎಂದಿಗೂ ಅಳಿಸಲಾರದ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡನು; ಈ ಕೃತಿಯು ಕೇವಲ ಪಶುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತಹದು; ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿತನಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದೀ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಂದರೆ ಬೀದಿಯ ನಾರಿಯರೆಂದು ಇವನು ಹೇಳುವ ಧೈರ್ಯವಾಡಿದನು; ಅಖಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರವೆ ಎಮ್ಮ ಬಂದೇ ಕೂಗಿಸಿಂವ ಈ ಮಾತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಾರಲಿ! ಈ ನಿಂದಕರು ಇನ್ನಾವ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮೋರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಆ ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಳೆ ಕರೆಯಲಿ; ತಮ್ಮ ವಿಷಮಯವಾದ ಉಸುರಿ ನಿಂದ ಅಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ದೂರ ಓಡಿ ಹೋಗುವ ಬುದ್ಧಿಯಾದರೂ ಆದೀತು ! (ಚಪ್ಪಾಳೆ).” ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಂತೆಯೇ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಭೆಯಾಗಿ ಫೆರೋಜಶಹಾ ಮೆಥಾ, ಬುದ್ರುದ್ದೀನ ತಯ್ಯಬಜಿ, ಕಾಶಿನಾಥ ತ್ರಿಯಂಬಕ ತೆಲಂಗ ಮುಂತಾದವರ ಭಾಷಣಗಳಾದವು.

ಹಿಂದೀ ಜನರು ಬಿಲ್ಲಿನ ಪರವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆ ಕಸುವಿನಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರು; ಆದರೆ ಯುರೋಪಿಯನರು ಹೂಡಿದ ಚಳವಳಿಯು, ಅಂಶತಃ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಫಕ್ತೆ ಕಲೆಕ್ಟರ ಇಲ್ಲವೆ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ ಜಜ್ಜರ ಹುದ್ದೆಯ ದೇಶೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಯುರೋಪಿಯನರ ಕೆಲವು ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಚೌಕಶಿ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವು ದೊರೆಯಿತು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯುರೋಪಿಯನ ಹಿಂದಿಯರ ಹಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಭೇದವು ಅಳಿದು ಹೋಗಲು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ; ಛಾ ವರುಷಗಳ ನಂತರ ಲಾರ್ಡ್ ರೀಡಿಂಗರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿದೆ ಯಾಗಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಮತಿಯು ದೂರ್ವ ಡಿಸಲಾಯಿತು.

(೯) ಕಾಂಗ್ರೆಸಪೂರ್ವದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು:— ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಂದೀ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಒಡೆದು ಕಾಣುವದು. ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದ ಬೆಳುವಣಿಗೆಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗುವರು. ಬಂಡಾಯದ ನಂತರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರೂ ಸರದಾರರೂ ಸುಮ್ಮನಾದರು. ಜಮೀನದಾರರಲ್ಲಿ ರಾಜೇಂದ್ರಲಾಲ್ ಮಿತ್ರರಂತಹ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಸರಕಾರೀ ನೋಕರರಂತೂ ಹೇಳಿಕೇಳಿ ದಾಸರು. ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳೂ ಒಕ್ಕಲಿಗರೂ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿರದ್ದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಭಾರವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರ-ವಕೀಲರ ಮೇಲೆಯೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಬಂಗಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಲ್ಲಿ ಮನಮೋಹನ ಘೋಸ, ಲಾಲಮೋಹನ ಘೋಸ, ಆನಂದ ಮೋಹನಬೋಸ, ಉಮೇಶಚಂದ್ರ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ, ಇವರೂ, ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವನಾಥ ನಾರಾಯಣ ಮಂಡಲಿಕ, ಕಾಶಿನಾಥ ತ್ರಿಂಬಕ ತೆಲಂಗ, ಫೆರೋಜಶಹಾ ಮೆಥಾ, ಬುದ್ರುದ್ದಿನ ತಯ್ಯುಬಜಿ, ನಾರಾಯಣ ಗಣೇಶ ಚಂದಾವರಕರ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ವಕೀಲಿ ಧಂದೆಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಸರಕಾರಿ ನೋಕರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ ರಾನಡೆ ಮತ್ತು ರಮೇಶಚಂದ್ರ ದತ್ತರು ಹಿಂದೀ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ಣ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತ್ತರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಉದಯವಾಗುವ ಸುಮಾರಿಗೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ

ಪಂಜಾಬಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಳೆ ತಂದುಕೊಡಬಲ್ಲಂತಹ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಉದಯವಾದವು. ಲಾಲಾ ಲಬಪತರಾಯ ಲಾಲಾ ಹಂಸರಾಯರು ಆರ್ಯಸಮಾಜದ ಪರವಾಗಿಯೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಿ ಚಿಪಳೂಣಕರ, ಆಗರಕರ, ಟೀಕಕ, ಮುಂತಾದವರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿಯೂ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನೇರ್ಪಡಿಸುವದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಒಲವಿನ ವೃತ್ತಪತ್ರಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಲಾಹೋರದಲ್ಲಿ ಟ್ರಿಬ್ಯೂನ, ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲಿ ಪ್ರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಸರಿ-ಮರಾಠಾ, ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಇಂತಹ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವೃತ್ತಪತ್ರಗಳು ಹೊರಡ ಹತ್ತಿದವು.

(೧೦) ರಾಜಕೀಯ ಮತಪ್ರಚಾರವು: ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ವಿಚಾರಗಳು (೧೮೭೯):- ದೇಶಿ ಪರ್ತಮಾನಪತ್ರಗಳ ಕಾಯದೆ, ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ, ಇಲ್ವರ್ಟಿ ಬಿಲ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಅಂದೋಲನದಂತೆಯೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ತರಗತಿಯ ಅಧಿಕಾರಗಳಿರಬೇಕೆಂದು ಮತಪ್ರಚಾರವು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂಬುದು ಮೇಲಿನ ಮಾತಿನಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವದು. ಬ್ರಿಟಿಷ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಅಲಭ್ಯ ಲಾಭಗಳಾಗಿರುವವೆಂದು ಆಗಿನ ಮುಖಂಡರ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು ಲಾಲ ಮೋಹನಘೋಸರು ೧೮೭೯ ಜುಲೈ ೩ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಲಂಡನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ ರಾಜ್ಯದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಮಾಡಿದರು. “ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಹಿತಮಯವಾದ ರಾಜ್ಯದ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ನೈತಿಕ ಉನ್ನತಿಯ ಹೊಸಯುಗವು ಪ್ರಾರಂಭ ವಾದಂತಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀವು ರೇಲ್ವೆಗಳ ಜಾಳಿಗೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಿರುವಿರಿ; ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಾಭವನ್ನು ಮೂಡಿಕೊಟ್ಟಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ವಾಙ್ಮಯ, ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಿವೇಚನೆಯಾದ ನಿಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿರುವಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಅಮರ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳೂ ನಿಮ್ಮ ಮಹನೀಯ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಗ್ರಂಥಗಳೂ, ನಿಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡರ ಚರಿತ್ರೆಗಳೂ ಇಲ್ಲಿಯಷ್ಟೆಯೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ

ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಷಯಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡವೆಂದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ತವರ್ಮನೆ, ನ್ಯಾಯದೇವತೆಯ ಮಂದಿರ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ನೀವು ನಮಗೆ ಕಲಿಸಿರುವಿರಿ; ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಭವಪೂರ್ವಕವಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಿಮ್ಮ ಆದರಾತಿಥ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಭಾಗ್ಯವಿದ್ದ ನನ್ನಂತಹ ಪಾಮರರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯವಾಗಿ ಆದರವೂ ಪ್ರೇಮವೂ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತವೆ. ನಮ್ಮ ಘೋರ ರಾಜಕೀಯ ನಿದ್ರೆಯೊಳಗಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿರುವಿರಿ; ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೊಸ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿರುವಿರಿ; ನೀವು ಮಾಡಿದ ಕಲ್ಯಾಣದಂತೆಯೇ ಹಿಂದೀ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯೂ ದೃಢವಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದೆ. "ಲಾಲಮೋಹನರು ಇದೇ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಧೋರಣವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಲಾರ್ಡ್ ಲಿಟನರ ಆಳಿಕೆಯ ಅನೇಕ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಲಾಲಮೋಹನರು ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕುಂದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು: "ನಾನು ಇದುವರೆಗೆ ವಿವೇಚಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲ ಕುಂದುಗಳಿಗೂ ಮೂಲಾಧಾರದಂತಿರುವ ಮಾತೆಂದರೆ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಏನೂ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾವದೊಂದು ಪ್ರಜಾಪದ್ಧತಿಯ ಆಡಳಿತೆಯು ನಮಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಆಂಗ್ಲೋ-ಇಂಡಿಯನರು ಕೇವಲ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೋಡುವರೆಂದು ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ; ಆದರೆ ಅಖಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೂಗು ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ನಡುವೆ ಪಸರಿಸಿರುವ ನಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ತನ್ನ ಮನೋವಾಂಛೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೈಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಮಯವು ಸಮಾಪಬರಹತ್ತಿದೆಯೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ; ಉದಾರಪರಂಪರೆಯುಳ್ಳ ಇಂಗ್ಲೆಂಡು ತನ್ನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾಕ ರಾಜ್ಯದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ದಯಪಾಲಿಸದೆ ಇರಲಾರದೆಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆಯಿದೆ."

ಆಗಿನ ಸಮಾಜದ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಮ್ಯಾರ್ಕ್ಸನಿಯಂತಹ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ತತ್ತ್ವಜ್ಞನ ಉದಾಹರಣೆಯ ಪರಿಣಾಮವೂ ಬಹಳವಾಯಿ

ತೆಂದು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವರು: “ ನನ್ನ ಮನಸಿನ ಮೇಲೆ ಮ್ಯಾರ್ಪಿನಿಯ ಬರಹಗಳ ಪರಿಣಾಮವು ವಿಶ್ವಕರ್ಮವಾಯಿತು. ಮ್ಯಾರ್ಪಿನಿಯ ಅತುಲ ದೇಶಭಕ್ತಿ, ಉಚ್ಚಧೈಯಗಳು, ಭೂತದಯೆ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡವು. ಮ್ಯಾರ್ಪಿನಿಯ ಕ್ರಾಂತಿಯ ತತ್ವಗಳು ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಯುಕ್ತವಾದವುಗಳೆಂದು ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಅವನ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ವಾಗವನ್ನೂ ಕರ್ತವ್ಯದ ಕ್ಷತೆಯನ್ನೂ ಜನಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ತೋರಿದ ದೃಢಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ನನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆನು. ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತ ವಿಚಾರಗಳ ಮೂರ್ತಿಮಂತ ಪುತ್ಥಳಿಯೂ, ಇಟಾಲಿಯನ ಐಕ್ಯದ ಪುರೋಹಿತನೂ, ಜನಾಂಗದ ಹಿತಚಿಂತಕನೂ ಆದ ಮ್ಯಾರ್ಪಿನಿಯ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಆದರ್ಶವೆಂದು ನಾನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆದುರಿಗೆ ಇಟ್ಟೆನು. ಮ್ಯಾರ್ಪಿನಿಯು ಇಟಾಲಿಯನ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದನು. ನಮಗೆ ಹಿಂದೀ ಐಕ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ” ಈ ರೀತಿ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದಲೂ, ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಆದರ್ಶ ವಿಭೂತಿಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದಲೂ, ಲಾರ್ಡ್ ಲೆಟನರಂತಹ ಆಳವು ಸರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಜನರಲ್ಲಿ ದೇಶಾಭಿಮಾನದ ಬೋಧನೆಯು ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಅನುಕೂಲ ವಾತಾವರಣವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಲಿತ್ತು.

(೧೧) ದಾದಾಭಾಯಿ ನಾರೋಜಿಯವರ ವಿಚಾರಗಳು (೧೮೮೦):— ಮೊದಲಿಗೆ ಖಾಸಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ದಾದಾಭಾಯಿ ನಾರೋಜಿಯವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬಡತನದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸೇಕ್ರೆಟರಿ ಆಫ್ ಸ್ಟೇಟರವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಆಗಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ವಿಚಾರಗಳು ಹೇಗಿದ್ದವೆಂಬದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಪತ್ರಗಳ ಉಪಯೋಗ ಬಹಳವಾಗುತ್ತದೆ. ೧೮೮೦ನೇ ಇಸ್ವಿಯ ಸೋವೆಂಬರ ೧೬ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ “ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬಡತನ ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಈಗಿನ ಧೋರಣದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ದೇಶೀ ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ” ಈ ತಲೆಬರಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಒಳ್ಳೆ ಮನನೀಯವಾದ ಪತ್ರವನ್ನು ಅವರು ಸ್ಟೇಟ

ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಕಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಇದರ ಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವೆವು.

“ನಾನು ನನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಸರಕಾರೀ ಧೋರಣದಿಂದ ಬಡತನಕ್ಕೆ ಈಡಾಗಿದೆ, ಈ ಬಡತನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣ ವೆಂದರೆ ಪರದೇಶಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರ ಸಂಬಳವೆಂದು ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದುಡ್ಡಿನ ಪ್ರವಾಹವು, ಈ ಪ್ರವಾಹವು ನಿಂತು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಲ್ಲುವ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುವವರೆಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸುಖದ ದಿನಗಳು ಬರಲಾರವು, ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಾನು ವಿಶದಪಡಿಸಿದೆನು. ಈ ಪತ್ರದ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಅಧಃಪಾತದಷ್ಟೆ ತೀವ್ರವಾದ ಸೈತಿಕ ಅಧಃಪಾತವು ನಡೆದಿದೆಯೆಂದು ನಾನು ತೋರಿಸಬಯಸುವೆನು.

“ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರೇ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅವರು ದುಡ್ಡುಗಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಅನುಭವವನ್ನೂ ಗಳಿಸುತ್ತಾರೆ; ಅವರು ತಿರುಗಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದರೆಂದರೆ, ಅವರೊಡನೆ ದುಡ್ಡೂ, ದೊರೆತ ಅನುಭವವೂ ಕೂಡೇ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಏಳಿಗೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖಂಡರಾಗಬಹುದಾದ ಹಿರಿಯರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ದೊರೆಯುವದೆ ಇಲ್ಲ. ಅಯ್ಯೋ ಇದೆಂತಹ ಹಾನಿಯು! ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಜನರಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿರುವನು. ಅವನು ಜನರ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೈತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮುಖಂಡನಾಗಲಾರನು. ಅವನಿಗೆ ಜನರ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲ. ಜನರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಯಾವದೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತೆಪಡುವದಿಲ್ಲ. ಯುರೋಪಿಯನ್ನರು ಜನರ ಮುಖಂಡರಾಗಲಾರರು. ಅವರು ಜನತೆಯವರಲ್ಲಿ ಜನತೆಯ ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಜನರ ಸುಖದುಃಖದ ಪರಿವೆಯು ಅವರಿಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ, ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ಮತ್ತು ದೇಶೀ ಜನರ ನಡುವಿನ ವೈಷಮ್ಯವು ದಿನ ದಿನಕ್ಕೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಇದೆ. ಯುರೋಪಿಯನ್ನರು ಈ ತರದ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ

ರಾಜ ಮುಖಂಡರಿರದಿದ್ದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗಳು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವಂಥ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಹೂಡಬಹುದು. ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮಾತೃಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ. ಆವರು ಬೇಕಾದರೆ ಬಿಕ್ಕಿಬೇಡಬಹುದು, ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವರ ಆಸ್ತಿಯ ಅಪಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ನೂರಾರು ಯುರೋಪಿಯನ್ನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇಂಗ್ಲಂಡದಿಂದ ಹೋಗಲಿ ಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದವರು ಕೊಟ್ಟ ವಚನಗಳು ಗಾಳಿಯ ಪಾಲಾಗಿ ಹೋದವು.

“ ಇವೆಲ್ಲ ಅಪಕೃತ್ಯಗಳ ಫಲವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದವರು ಅನುಭೋಗಿಸಲೇಬೇಕಾಗುವದು. ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಕೂಗಾಟವೇನೋ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಇರಬಹುದು. ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ಥಿರವಾದ ರೂಪವು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಆ ವಿಚಾರಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದವೆಂದರೆ ಅವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬೆಳೆಯುವವೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಅಧಃಪಾತವು ನಡೆದರೆ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕ್ಷೋಭ ಉಂಟಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದ ನಾಶವಾಗಬಹುದು, ಇಲ್ಲವೆ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಆಳದವರ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಬಿಡಬಹುದು.

“ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಡಕು ಇರುವವರೆಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಯವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವದೆಂದು ಕೆಲವು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ನಂಬಿಗೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ವಿವಿಧ ಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಈಗ ಒಕ್ಕುಟ್ಟು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೆಚ್ಚು ಲಕ್ಷ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ನಷ್ಟವಾದದ್ದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರು ಕಟ್ಟಿರುವರೆಂದು ಡಾ. ಬರ್ಚವುಡ್‌ರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜದ್ರೋಹವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಈಗಿನ ಅವನತ ಸ್ಥಿತಿಯು ಹೀಗೆಯೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ ರಾಜ್ಯದ ವಿರುದ್ಧ ಜನರ ಭಾವನೆಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಸದ್ಯಕ್ಕಂತೂ ಹಿಂದಿ ಜನರು ರಾಜನಿಷ್ಠರಿರುವರು. ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ ರಾಜ್ಯಕರ್ತರ ನಡೆ

ಮತ್ತು ಸುಡಿ ಇವುಗಳ ನಡುವಿನ ಭೇದವನ್ನು ಹಿಂದಿ ಜನರು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“ ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಮೊದಲು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪರದೇಶೀ ದಾಳಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಂಡರು. ದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಧನವು ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು. ಮೊದಲಿನ ಅರಸರು ಕಟಕರಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಡಿದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನರಿತವರು; ಗಾಯವು ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ಒಳಗಿಂದೊಳಗೆ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಯ್ಯಬೇಕೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಸುಧಾರಣೆ ಪ್ರಗತಿ ಮುಂತಾದ ಸವಿಮಾತನ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಡಿದು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ”

“ ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ರಾಜಕೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕು. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿರುವಂಥ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂದು ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವು ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಂಗ್ಲಂಡವು ಮಾಡಿರುವದೆ? ಈಗಿನ ಕಾಯಿದೆ-ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಪ್ರಬುದ್ಧ ಮೂಕರನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಸಭಾಸದರೆಂದು ನೇಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಸಮಯವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾ. ಈಗಿನ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನ ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ೨೧ರ ತನಕ ಬೆಳೆಸಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ೧೩ ಜನರು ನೇಮಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣಗಳು ಎಂಟು ಸಭಾಸದರನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಸರಕಾರದವರು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ. ಈ ತರದ ನೈವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬಹು ಮತವೆಂತೂ ಉಳಿಯುವದು. ಜನತೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ತಿಳಿಸಬಲ್ಲರು. ಅವರಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಹಿತವೇ ಆಗುವದೆ ಹೊರ್ತು ಅಹಿತವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

“ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಉನ್ನತಿಯನ್ನಂತೂ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಾವೇ ಅಧಃಪಾತವನ್ನು

ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದ ನಂತರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಲುಷತೆಯು ಉಂಟಾಗಲಾರದೇ ?

“ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನರು ವಿಚಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಪುರಸ್ಕರ್ತರು. ಆದರೆ ಈಗ ಅವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಚಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ ಕಾಯಿದೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ದೊಡ್ಡ ಅಧಃಪಾತವು ಆಗಿರಬೇಕು! ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ಮೇಲೆ ಜನರ ಭಕ್ತಿಯಿರುವದೆಂದು ಸರ್ಕಾರೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಾಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಚಾರಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ ಕಾಯಿದೆಯೂ ಜನರನ್ನು ನಿರಾಯುಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾಯಿದೆಯೂ ಏನು ಪ್ರೇಳುತ್ತವೆ? ಈ ಕಾಯಿದೆಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಜನರ ಪ್ರೇಮವು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆ ಸಾರಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲವೆ? ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಆಳಿಕೆಯು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸುಖವಾಗುವಂತೆಯೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ಕ್ಕೆ ಭೂಷಣಸ್ಪದವಾಗುವಂತೆಯೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡುವದು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆ. ದೇವರು ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಿ ! ”

(೧೨) ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹಿತಚಿಂತಕರು:- ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯವಾಗಿ ನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಾಳಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಣಗಾಡುವ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಆಗಿಹೋದರು. ಬರ್ಕನ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಗವರ್ನರ ಜನರಲನಾದ ವಾರನಹೆಸ್ಟಿಂಗ್ಸನ ಮೇಲೆ ಹಾವುಸ ಆಫ ಕಾಮುನ್ನಿನವರು ದೊಡ್ಡ ಖುಲೆಯನ್ನು ಹೂಡಿದರು. ಬರ್ಕನ ನಂತರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಾಹಿತಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ ಹಾಕಿದ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನ ಸಭಾಸದನೆಂದರೆ ಜಾನ ಬ್ರಾಯಿಟ ಇವರು. ೧೮೪೭ ರಿಂದ ೧೮೮೦ರ ವರೆಗೆ ಇವರು ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನ ಸಭಾಸದರಿದ್ದರು; ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕಸಲ ಅವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿದರು. ೧೮೫೩ರಲ್ಲಿ ಅವರು ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಾಗ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತ ಮುಖ್ಯದೋಷಗಳನ್ನು ಬೈಲಿಗಳೆದರು: “ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ

ಹಿಂದು ವಿಶ್ವಾಸನಿಧಿಯೆಂದು ಬಾಯಿಂದ ಹೇಳುವರಿ; ಆದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮ ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲ; ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ನಿಶ್ಚಿತ ಘೋರಣವಿಲ್ಲ; ನಿಮ್ಮ ಕೋರ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವು ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ವಿಸೇಕಾರಣ ದುಡ್ಡು ಹಾಳು ವೇಳೆ ಹಾಳು, ಪೋಲೀಸರಲ್ಲಿ ನೀತಿನಡತೆಯಿಲ್ಲ, ರಸ್ತೆ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ನೋಡುವವರಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಿಂದಿರ ಜನರು ದೂರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಜನರಲ್ಲಿ ಬಡತನವು ಮಿತಿಯಿರ ಬಿಳಿದಿದೆ, ಇದೂ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ದೋಷವೆ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಹಿಂದಿರ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಮಾತಂತೂ ಕಾಯದೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದು ಹೋಯಿತು. ಮೊದಲೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯಕ್ಕೀಡಾದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕರಭಾರವು ಬಹಳವಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಕಲೆಕ್ಟರನಿಗೆ ಯಾವ ತರದ ಆತಂಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತೆಯನ್ನು ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರಿಸುವದು ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ; ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗುಪ್ತರೀತಿಯಿಂದ ಸಾಗಿಸುವ ಹೊಣೆಗೇಡಿಯಾದ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ.” ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಿ, ಬ್ರಾಯಿಟರು ಕೊನೆಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು: “ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಷ್ಟು ಮೆತ್ತನ್ನ ಜನಾಂಗವು ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ನಾವು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಳೆಸುವ ಗೋಬಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೋಗುವದು ಬೇಡ... ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡಿರಿ, ಅವರನ್ನು ಜಾಣತನದಿಂದ ಆಳಿರಿ. ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಜಾತಿಭೇದಗಳು ಅಳಿಯುವವು; ನಮ್ಮನ್ನು ಅವರು ಉಪಕಾರಕರ್ತರೆಂದೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಕ್ರಿಶ್ಚನ ಧರ್ಮವು ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೂ ಮೊದಲು ಕ್ರಿಶ್ಚನ ನೀತಿಯಂತೆ ನಡೆದರೆಯೇ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದು.” ಜಾನ ಬ್ರಾಯಿಟರು ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿರುವವರೆಗೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಒಳ್ಳೆ ಬಲದಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರು. ಅವರು ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕೊನೆಯ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟನ್ನು ಹೀಗೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡರು: “ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರು ಅಸಹಾಯರಾಗಿರುವರು, ನಿರ್ಗತಿಕರಾಗಿರುವರು; ಅವರ

ಸಾಹಜಿಕ ಮುಖಂಡರೂ ಅರಸರೂ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು; ತಮ್ಮನ್ನು ಗೆದ್ದು ಹೊಸ ಜನಾಂಗದೊಡನೆ ಆಸೆಯಿಂದ ಅವರು ನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ನಾನು ಆ ಜನರ ಪರವಾಗಿ ಅನೇಕಸಲ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆನು.... ನಾವು ಕಳಿಸಿದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಪರಾಧಗಳಿಂದ ಆ ದುರ್ದೈವಿ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಉಂಟಾದ ದುಃಖದಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಕರುಣೆ ಹುಟ್ಟಬಾರದೆ!”

ಹೆಸರಿ ಫಾಸೆಟರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಚಿಂತಕರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು. ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಜನರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವು ದೊರೆಯ ಬೇಕೆಂದು ಅವರ ದೃಢವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ಪರೀ ಕ್ಷೆಯು ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಇವೆರಡೂ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗ ಬೇಕೆಂದು ೧೮೬೮ ರಲ್ಲಿ ಇವರು ಒಂದು ಶರಾವು ತಂದಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನವರು ತೋರಿಸುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಇವರು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದರು. ಇವರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೇ ೧೮೭೧ರಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಯವ್ಯಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಕಮೀಷಿಯು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಫಾಸೆಟರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಲು ೧೮೭೨ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಹೀರ ಸಭೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ದುಡ್ಡಿನ ಆವ್ಯಯವನ್ನು ಇವರು ಅನೇಕಸಲ ಖಂಡಿಸಿದರು. ೧೮೭೫ರಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಖರ್ಚಿನಿಂದ ಭಾರತಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಸ್ಯಾಲಿಸಬರಿಯವರು ತುರ್ಕಸ್ತಾನದ ಸುಲ್ತಾನನಿಗಾಗಿ ನಾಚಿನ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಫಾಸೆಟರು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದರು. ಅಬಿಸಿನಿಯಾದೊಡನೆ ಆದ ಯುದ್ಧದ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೇರಲಾರದೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು; ಇವರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೇ ಆ ಯುದ್ಧದ ಅರ್ಧ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದವರು ಸಹಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ೧೮೭೫ರಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗಿನ ಎಲ್ಲ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದ್ದನ್ನು ಫಾಸೆಟರವರು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ೧೮೭೭ರಲ್ಲಿಯ ದಿಲ್ಲಿ ದರ್ಬಾರದ ದುಂದುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಡುಸುಡಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲಗಳೆದರು.

ಜಾನ ಬ್ರಾಯಿಟ ಹೆನರಿ ಘಾಸೆಟರಂತೆಯೇ ಚಾರ್ಲ್ಸ್ ಬ್ರಾಡಲಾ ಅವರೂ ಸರ ಜೇಮ್ಸ್ ಕೇಡ್, ವಿಲಿಯಮ್ ಹಂಟರ್, ಡಾಲಹೌಸಿ, ರೀಡ್, ಮುಂತಾದವರೂ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಸಂಬಂಧವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲು ನೋಕರಿ ಮಾಡಿದವರಾದ ಎ. ಓ. ಹ್ಯೂಮ್, ಸರ ಹೆನರಿ ಕಾಟನ್ ಮತ್ತು ಸರ ವಿಲಿಯಮ್ ವೆಡರ್ಬರ್ನ್ರು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್ ಸಂಘದವರೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ಚರ್ಚೆಗೆ ಇಂಬುಗೊಟ್ಟು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರು.

(೧೩) ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಹಿಂದೀ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲವು (೧೮೮೫):— ಆಗಿನ ಚಳವಳಿಯ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನಗಳೆಂದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು, ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷಣಗಳು ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲೇಖಗಳು. ಬರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕೆಲವರು ಕೈಗೊಡುವದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವದು ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಆಗಿನ ಮುಖಂಡರೂ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಪರಿಪಾಠವನ್ನು ಆಗಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಕಂಪನಿಯ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಪನಿಯ ನೋಕರರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿಸಿದ ಅನ್ಯಾಯಗಳ ಪರಿಮಾರ್ಜನೆಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ವಾರಸ ಹೆಸ್ಟಿಂಗ್ಸನ ವೇಲೆ ಬರ್ಕ್ ಮುಂತಾದವರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಹಾವುಸ ಆಫ-ಕಾಮನ್ಸ್‌ರು ದೊಡ್ಡ ಖಟಲೆಯನ್ನೇ ನಡಿಸಿದರು. ಬರ್ಕ್‌ನ ನಂತರ ವಿಲ್ಬರ್‌ಫೋರ್ಸ್, ಜಾನಬ್ರಾಯಿಟ ಮುಂತಾದ ಉದಾರ ಮತವಾದಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಮತವಾದಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದಂತೆ ಉದಾರ ಪಕ್ಷದವರು (Liberal) ಅನ್ಯಾಯದ ಪರಿಮಾರ್ಜನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ

ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಿವಿಲ ಸರ್ವಿಸ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಮುಂದೆ ಬಂದಾಗ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಲಾಲಮೋಹನ ಘೋಸರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ತರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿಯ ಉದಾರಮತವಾದಿಗಳೂ ಸಭೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಅನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಭಾವನೆಯೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಾದರೂ ಇವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು; ಲಾಲಮೋಹನ ಘೋಸರು ಮುಂದೆ ೧೮೮೩ರಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನ ಚುನಾವಣೆಗೂ ನಿಂತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮತಗಳಿಂದಲೇ ಅಪಜಯ ಹೊಂದಿದರು. ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನ ಚುನಾವಣೆಗಳು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಬಯಿಯಿಂದ ಚಂದಾವರಕರ, ಮದ್ರಾಸದಿಂದ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಮುದಲಿಯಾರ, ಬಂಗಾಲದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಮನಮೋಹನ ಘೋಸ, ಈ ಮೂವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೊಟ್ಟು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತೆಯ ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಜನರೆದುರಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ಪೂರೈಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದರು. ಅವರು ಹೋದದ್ದು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ, ಅವರ ಪ್ರಚಾರದಿಂದ ಉದಾರಮತವಾದಿ ಹುರಿಯಾಳುಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗುವಂತಿತ್ತು; ಉದಾರಮತವಾದಿಗಳ ಬಹುಮತವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಹಿಂದಿ ಜನರ ಆಸೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಹೋದ ಹೋದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಅವರ ಸ್ವಾಗತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ಲಂಡನ್, ಸ್ಪಾನಿಸ್, ಲ್ಯಾಂಕಾಶಾಯರ್, ಬರ್ಮಿಂಗ್ಹ್ಯಾಮ್, ಆಬರ್ಡೀನ್ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ಈ ಹಿಂದಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಆದರಿಸಿದರು. ಈ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಮರಳಿ ಬಂದನಂತರ ಮನಮೋಹನ ಘೋಸರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಹೇಳಿದರು:—

‘ಮೂರೂ ಪ್ರಾಂತಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಗೂಡಿಸಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದು ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಸಾರಿ; ಈ ಮಾತಿ

ನಿಂದ ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಜನರ ಮೇಲೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಯಿತು. ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ತರದ ಅಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು. " ಮನವೋಹನ ಘೋಸರು ಬರ್ಮಿಂಗ್ ಹ್ಯಾಮ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜಾನ ಜ್ರಾಯಿಟ, ಕೆಮ್ಬ್ರಿಕ್, ಪಾವೆಲ ವ್ಲಯಿಲಿಯಿನ್ಸ್ ಕುಕ, ಬ್ಲೇಡ್ಲ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನ ಅನೇಕ ಸಭಾಸದರು ಬಂದಿದ್ದರು. ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಘೋಸರು ರಾಣಿಯ ಜಾಹೀರ ನಾಮೆಯಲ್ಲಿಯ ವಚನಗಳಂತೆ ವರ್ತನವು ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದರು. " ಜಾಹೀರನಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ ಬಹುತರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಚನಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದವು, ಆದರೆ ಕೈಗೂಡಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿ ಸೈನಿಕನು ಎಷ್ಟೆ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಿರಲಿ, ಅವನಿಂದಾದ ಸೇವೆಯು ಎಷ್ಟೆ ದೀರ್ಘಕಾಲದ್ದಿರಲಿ, ಅವನಿಗೆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳು ದೊರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ (ಧಿಕಾರ!). ಸಿವಿಲ ಸರ್ವಿಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕಾದರೆ ಹಿಂದಿ ಯುವಕರು ತೀರ ಎಳೆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಂಡಿಗೆ ಬಂದು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು (ಧಿಕಾರ!). ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿವಿಲ ಸರ್ವಿಸಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ೯೦೦ ಜಾಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೯ ಜನರು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿ ಜನರಿರುವರು ! (ಧಿಕಾರ!). ಈ ಒಂಬತ್ತು ಜನರಿಗೂ ಉಳಿದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಯು ಸಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ. " ಇಲ್ವರ್ಡ್ ಜಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಂದಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, " ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕು ಬಾಧ್ಯತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಹೇಗೆ ಕಾದುವರೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು, ಈಗ ಹಿಂದಿ ಜನರೂ ಅವರ ಅನುಕರಣವನ್ನೇ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಸೋಜಿಗವಾಗಬಾರದು (ಚಪ್ಪಾಳೆ). " ಅನಂತರ ಅವರು ಲಿಟನರ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೀಳುಗೆದು ರಿಪಸರ ಆಳಿಯ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

(೧೪) ಮೊದಲಿನ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಲನಗಳು (೧೮೮೩-೧೮೮೫):- ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಉನ್ನತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಅನೇಕರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಕಲ್ಪನೆಯು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೮೮೩ ಇಸ್ವಿಯ ಜುಲೈ ೧೭ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಜರುಗಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು

ಗೊಪ್ಪುಗೊಂಡಿತು. ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶ
 ಇಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹಕ್ಕುಗ
 ನ್ನು ದೊರಕಿಸಲು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಿಧಿಯನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾ
 ಿತು. ಪ್ರಾಂತಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯ ವಿಕಾಸವಾಗಿ ಬಂಗಾಲೀ ಮುಖಂಡರ
 ದೃಷ್ಟಿಯು ಭರತಖಂಡವನ್ನೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೮೮೩
 ಡಿಸ್ಸಿಯ ಡಿಸೆಂಬರದ ೨೮, ೨೯, ೩೦ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಹಿಂದೀ
 ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸೇರಿತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನಗ
 ಳ್ಲಿ ಹಿಂದೀ ಜನರ ಪ್ರವೇಶ, ಇವೆ ಚರ್ಚೆಯ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿದ್ದವು.
 ಇಲಖರಲ್ಲಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ಲಾಹೋರ, ಅಮೃತಸರ, ಮುಲ್ತಾನ,
 ಾವಳಸಿಂಡಿ, ಅಂಜಾಲಾ, ದಿಲ್ಲಿ, ಆಗ್ರಾ, ಅಲಿಗಡ್, ಲಖನೌ, ಕಾನಪುರ,
 ಖಹಾಬಾದ್, ಕಾಶೀ, ಬಾಂಕೀಪುರಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ ಪ್ರಶ್ನೆಯ
 ಷಯಕ್ಕೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಂದರು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ
 ಧಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅವರು ಜನರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಈ
 ಕಳವಳಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸಿನ ಉಮೇದವಾರರ ಮಯೋ
 ರ್ನಾಯಾದಿಯು ೨೨ ವರುಷಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೧೮೮೪ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಉದಾರ ಭೋರಣದಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ
 ರಾರ್ಡ್ ರಿಪನರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಂದ ಅಭೂತ
 ವೂರ್ವವಾದ ಸತ್ಕಾರವು ಆಯಿತು. ಆ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆಗಿನ ಅರ್ಥ
 ಸಚಿವರಾದ ಆಕಲಂದ ಕಾಲ್ಪಿಸರು “ಇದು ನಿಜವಿದ್ದರೆ ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು”
 ಂಬ ಚಿಕ್ಕ ವುಸ್ತುಕವನ್ನೆ ಬರೆದರು. “ಕೊಳ್ಳದೆೊಳಗಿನ ಒಣ ಎಲುಬು
 ಳ್ಳು ಜೀವಕಳೆತುಂಬಿ ಎದ್ದು ನಿಂತವು” ಎಂದು ಅವರ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯಿಂದ
 ಂದ್ಗಾರಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದವು. ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿಯಂತೂ ಲಾರ್ಡ್ ರಿಪನರಿ
 ಗಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಸಂತೋಷಕೂಟವು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು; ಅದರಲ್ಲಿ ಸುರೇಂದ್ರ
 ನಾಥರೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹುಲ್ಲನ್ನು
 ಕಂಡರೆ ದಾರಿಕಾರರಿಗೆ ಆಗುವ ಆನಂದವೆ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ರಿಪನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ
 ಆಗಿತ್ತು. ಸುತ್ತಲು ಹೊಣೆಗಾಣಿಕೆಯನ್ನರಿಯದ ಆಳರಸರು ಪ್ರಜೆಗಳ
 ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಮನಬಂದಂತೆ ನಡೆಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಜನರ

ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ವ್ಯಾಯಾಸರಾಯನು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಲಭಿಸಿದ್ದನು !

ಗಲಬರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗಲಬರ ರಂತೆಯೇ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪರಿಷದಿನ ಎರಡನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವಾಯಿತು. ಈಸಲ ಪರಿಷತ್ತು ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ, ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ ಮತ್ತು ಸೆಂಟ್ರಲ ಮಹಮಡನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ ಈ ಮೂರು ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಪರವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಮೀರತ ಕಾಶಿ ಅಲ್ಲಹಾಬಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಮುಂಬಯಿಯಿಂದ ಎಶ್ವನಾಥ ನಾರಾಯಣ ಮಂಡಲಿ ಕರು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು.

ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಉದಯ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸವು (೧೮೮೫-೧೯೦೫)

(೧೫) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ವಿಚಾರವು. ಇತ್ತ ಸುರೇಂದ್ರ ನಾಥ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ತಂತಮ್ಮ ಜೊತೆಗಾರರೊಂದಿಗೆ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಾಗ ಹ್ಯೂಮರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವು ನಡೆದಿತ್ತು. ಆದಕ್ಕೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವೇಳೆಯ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯ ಸಂಚು ನಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಹ್ಯೂಮಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಕಂಡು ಬಂದಿತ್ತಂತೆ. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪವು ದೊರೆತು ಜನರ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತಿಳಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಹಿತವಾಗುವದೆಂದು ನಂಬಿ ಹ್ಯೂಮರು ವಾಯಿಸರಾಯರಾದ ಲಾರ್ಡ್ ಡಫರಿನರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಘಟನೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿದರು. ಹ್ಯೂಮರ ಮೊದಲಿನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಅವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಚರ್ಚಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ಅದರ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತದ ಗವರ್ನರೇ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಈ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಲಾರ್ಡ್ ಡಫರಿನರೆದುರಿಗೆ ಮಂಡಿಸಿದಾಗ ಲಾರ್ಡ್ ಡಫರಿನರು ಹ್ಯೂಮರ ಸೂಚನೆಗಳಿಗೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ; ಹೊಸದಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಸದ್ಭಿತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ಚರ್ಚೆಯಾಗಬೇಕೆಂದೂ, ಇಂತಹ ಸಭೆಗೆ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಗವರ್ನರರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರೆ ಜನರಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡಲು ಆಸ್ಪದವು ದೊರೆಯಲಾರದೆಂದೂ, ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನಿದೆ ಎಂಬುದು ಸದ್ಭಿತಿ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು ದುಸ್ತರವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ಇಂತಹ ಸಭೆಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಸರಕಾರೀ ಕೃತಿಗಳ

ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಜನತೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವದೆಂದೂ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರು. ಹ್ಯೂಮರು ಇವೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕಲಕತ್ತಾ ಮುಂಬಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯ ಮುಖಂಡರೆದುರಿಗಿಟ್ಟು ಅವರ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಗಲಬರ ಮಾರ್ಚ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೊರಟ ಮೊದಲನೆಯ ಸರಕ್ಯೂಲರದ ಮೇಲಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಸರಕ್ಯೂಲರದೊಳಗಿನ ಅವಶ್ಯವಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಇದರಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ:-

“ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಯುನಿಯನದ (ಹಿಂದಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಐಕ್ಯ ಸಂಘದ) ಪರಿಷತ್ತು ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಗಲಬರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ೨೫ರಿಂದ ೩೧ರ ವರೆಗೆ ಜರುಗುವದು. ಕಾನಪರನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಬಂಗಾಲ ಮುಂಬಯಿ ಮತ್ತು ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆಗಳ ಪ್ರಮುಖ ರಾಜಕಾರಣ ಪಂಡಿತರು ಸೇರುವರು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶಗಳೆಂದರೆ: (೧) ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಏಕೈಗಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವದು. (೨) ಮರುವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವದು. (ಈ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದಲ್ಲದೆ) ಈ ಪರಿಷತ್ತು ದೇಶಿ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನ ಬೀಜರೂಪದಂತಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಸ್ಥಾನವು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ಅಪಾತ್ರವಾದುದೆಂಬ ಸುಳ್ಳು ಮಾತಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಉತ್ತರವು ದೊರೆತಂತಾಗುವದು..... ಪುಣೆಯ ಮಿತ್ರರಲ್ಲದೆ, ಮುಂಬಯಿ ಸಿಂಧ ಮತ್ತು ವರಾಣಸ ಈ ಭಾಗಗಳಿಂದ ೨೦, ಮದ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೨೦, ಸಯುಂಕ್ತಪ್ರಾಂತ, ಆಯೋಧ್ಯೆ, ಮತ್ತು ಪಂಜಾಬ ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಂದ ೧೦, ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬರುವರೆಂದು ನಂಬಿರುವೆವು. ”

(೧೬) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಕೂಟವು (ಗಲಬರ) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವನ್ನು ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿದ್ದರು ;

ಆದರೆ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ಲೇಗಿನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಾದುದರಿಂದ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಜರುಗಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ೭೨ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ಪೆಯಿಂದ ಎ. ಓ. ಹ್ಯೂಮರೂ, ಕಲಕತ್ತೆಯಿಂದ ಉಪೇಶ ಚಂದ್ರ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ ಮತ್ತು ನರೇಂದ್ರನಾಥ ಸೇನರೂ, ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ವಾಮನ ಶಿವರಾಮ ಆಪಟಿ ಮತ್ತು ಆಗರಕರರೂ, ಲಖನೌದಿಂದ ಗಂಗಾಪ್ರಸಾದರೂ ಮುಂಬಯಿಯಿಂದ ದಾದಾಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿ ಕಾಶಿನಾಥ ತಿಂಬಕ ತಿಲಂಗ ಫೆರೋಝಶಾಹಾ ಮೆಥಾ ದಿನಶಾ ಎದಲಜಿ ವಾಚ್ಛಾ, ಮಲಬಾರಿ, ನಾರಾಯಣ ಗಣೇಶ ಚಂದಾವರಕರ, ಮದ್ರಾಸಿನಿಂದ ರಂಗೈನಾಯಡು, ಎಸ್. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯಂ ಅಯ್ಯರ, ಪಿ ಆನಂದಚಾರ್ಲ್ಸ್, ಜಿ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯಂ ಅಯ್ಯರ, ಎಮ್. ವೀರರಾಘವಾಚಾರಿಯರೂ, ಅನಂತಪುರದಿಂದ ಪಿ. ಕೇಶವ ಪಿಲ್ಲೆಯವರೂ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಸರಕಾರಿ ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗದೆ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ಮದ್ರಾಸಿನ ಡೆವುಟಿ ಕಲೆಕ್ಟರರಾದ ದಿವಾಣ ಬಹಾದ್ದೂರ ಆರ್. ರಘುನಾಥರಾವ, ಲೆಜಿಸ್ಲೇಟಿವ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನ ಸಭಾಸದರೂ ಸ್ಮಾಲಕಾಜ ಕೋರ್ಟಿನ ಸಬಜಜ್ಜರೂ ಇದ್ದ ಮಹಾದೇವ ಗೋವಿಂದ ರಾನಡೆ, ಆಗ್ರಾದ ಲಾಲಾ ಮೈಜನಾಥರೂ, ಮೈಸೂರಿನ ಕೆ. ಸುಂದರರಾಮನ ಮತ್ತು ಆರ್. ಜಿ. ಭಂಡಾರಕರರೂ ಇದ್ದರು. ಜ್ಞಾನಪುಕಾಶ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯ ತ್ರೈಮಾಸಿಕ, ಮರಾಠಾ, ಕೇಸರಿ, ನವವಿಭಾಕರ, ಇಂಡಿಯನ್ ಮಿರರ, ನಸ್ಸಿನ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ, ಟ್ರಿಬ್ಯೂನ್, ಇಂಡಿಯನ್ ಯುನಿಯನ್, ಇಂಡಿಯನ್ ಸ್ಟೆಕ್ಸ್ಟೆಂಪರ್, ಇಂದು ಪುಕಾಶ, ಹಿಂದೂ, ಕ್ರೈಸೆಂಟೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮುಖ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ ಬಂದರು.

ಅಧಿವೇಶನದ ಕಾರ್ಯವು ೧೮೮೫ ಇಸವಿಯ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ೨೮ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೧೨ ಗಂಟೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಕಲ್ಕತ್ತೆಯ ನಾಮಾಂಕಿತ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರಾದ ಉಮೇಶಚಂದ್ರ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದರು: “(ಅ)ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ

ನಮ್ಮ ನಾಡಿಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವವರಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಗೆಳೆತನವನ್ನೂ ಬೆಳೆಯಿಸುವುದು, (ಆ) ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಾಂತಿಕ ಮೈಷಮ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಘಟನೆಯಿಂದ ಅಳಿಸಿ, ಲಾರ್ಡ್ ರಿಪನರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಐಕ್ಯದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವುದು. (ಇ) ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹಿಂದೀ ಸುತಿಕ್ಷಿತರು ಚರ್ಚೆಮಾಡಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, (ಈ) ಮುಂದಿನ ೧೨ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲಿನ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. (೧) ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬಾದಶಹನಿಂದ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಮೀಷನರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು, ಆ ಕಮೀಷನರಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿರಬೇಕು. ಕಮೀಷನರವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಂಡ ಇವೆರಡೂ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು. (೨) ಉಳಿದ ಯಾವ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಸ್ವೇಚ್ಛೆ ಸೆಕ್ರೆಟರಿಯ ಕೌನ್ಸಿಲನ್ನು ರದ್ದು ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. (೩) ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದ ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕೌನ್ಸಿಲು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಜನರಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಆ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆಯವ್ಯಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲದೆದುರಿಗೆ ಚರ್ಚೆಗಾಗಿಡಬೇಕು. ಆಡಳಿತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಅಧಿಕಾರವು ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಸಭಾಸದರಿಗಿರಬೇಕು. ಕೌನ್ಸಿಲಿನವರು ಪಾಸು ಮಾಡಿದ ಠರಾವುಗಳನ್ನು ರದ್ದು ಪಡಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ಗವರ್ನರ ಮತ್ತು ಗವರ್ನರಜಸರಲ್ ಇವರಿಗಿದ್ದರೂ, ಅವರ ನಿರ್ಣಯದ ಎರುದ್ಧ ಬಂದ ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಹೌಸ್ ಆಫ್ ಕಾಮನ್ಸ್‌ನ ಕಮಿಟಿಯು ಎರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. (೪) ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗಾಗಿ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಎರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಡುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿಯೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿಯೆ ಜರುಗಬೇಕು. ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ

ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡಲು ೨೩ ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ಉಮೇದವಾರರಿಗೆ ಅಸ್ಪದಮರ ಬೇಕು. (೫) ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆದಾಯವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲಾಗಿ ಹಿಂದಿ ಸೈನ್ಯದ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಹೆಚ್ಚಳವು ಅತ್ಯಂತ ಅನವಶ್ಯ ಎದೆ. ಹಿಂದಿ ಸೈನ್ಯದ ಖರ್ಚನ್ನು ಕಡಿತಗಳಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಿರದಿದ್ದರೆ ಆ ಖರ್ಚನ್ನು ಕಸ್ಟಮ್ಸ್‌ಡ್ಯೂಟಿಯಿಂದಲೂ, ಇನ್‌ಕಮ್ ಟ್ಯಾಕ್ಸ್‌ದಿಂದಲೂ, ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಗ್ರೇಟೆ ಬ್ರಿಟನ್ನವು ಜಾಮೀನಾಗಬೇಕು. (೬) ಉತ್ತರ ಬ್ರಹ್ಮದೇಶವನ್ನು ಖಾಲಿಸಾ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವದೆ. ಖಾಲಿಸಾ ಮಾಡುವದೆ ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇಶವು ಸಿಂಹಲದ್ವೀಪದಂತೆಯೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರ ದಿಂದ ಬೇರೆ ಇರಬೇಕು. (೭) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಠರಾವುಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದೊಳಗಿನ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು.. ಹಾಗೂ ಮೇಲಿನ ಠರಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯ ವಾದ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಉಳಿದ ಸಂಘಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಆ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.(೮) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮರುವರ್ಷದ ಅಧಿವೇಶನವು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೮೮೬ರ ಡಿಸೆಂಬರ ೨೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು.

(೧೭) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಕೂಟವು:- (೧೮೮೬)ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಎರಡನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೮೮೬ ರ ತಾ|| ೨೮ ಡಿಸೆಂಬರಿನ ದಿನ ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ೪೩೪ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅಧಿವೇಶನವು ಟೌನಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು; ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷ ರಾದ ಡಾ. ರಾಜೇಂದ್ರಲಾಲ ಮಿತ್ರರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದ ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಜನರಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿರಬೇಕೆಂದು ಸಾರಿದರು: “ ನಾವಿರುವದು ದೇಶೀ ಸರಕಾರದ ಅಧೀನ ದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಪರದೇಶಿ ಆಳರಸರ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ; ನಮನ್ನಾಳುವವರು ಧರ್ಮ, ಭಾಷೆ, ನೀತಿನಡಾವಳಿ ಇವೆಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಪರಕೀಯರು. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ಕೊರತೆ, ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ, ನಮ್ಮ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವು.

ಅವರು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಯತ್ನಿಸಬಹುದು. ಎಷ್ಟೋ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಮ್ಮ ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಎಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿವೆ." ಅದುದರಿಂದ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಇದ್ದ ತೀರಬೇಕೆಂದು ರಾಜೀಂದ್ರ ಲಾಲರು ಪ್ರತಿಸಾಧಿಸಿದರು.

ಅಧಿವೇಶನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ದಾದಾಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿಯವರು ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಆಡಳಿತೆಯ ಗುಣಗಾನವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. "ನಾವು ಈ ರೀತಿ ಕೂಡಲು ಅಸುಕೂಲವನ್ನೊದಗಿಸಿದ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿರುವೆವೆನ್ನುವದೊಂದು ಮೊಡ್ಡ ಭಾಗ್ಯವು (ಚಪ್ಪಾಳಿ). ಮಹಾರಾಣಿ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ನಾಗರಿಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಛತ್ರದ ಕೆಳಗೆ ನಾವು ಕೂಡಿರುವೆವು. ನಮಗೆ ಇಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆ ಯನ್ನಂಟುಮಾಡುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಯಾರ ಪರಿವೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು. ಈ ಮಾತು ಕೇವಲ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ (ಪ್ರಚಂಡ ಚಪ್ಪಾಳಿ). ನಾನು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುವೆ: ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ರಾಜವೋಹವನ್ನೂ ಬಂಡಾಯವನ್ನೂ ಹೂಡುವ ಸಂಸ್ಥೆಯೇ? (ಇಲ್ಲ! ಇಲ್ಲ! ಎಂದು ಕೂಗು); ಇಲ್ಲವೇ ಆ ಸರಕಾರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ತಳಗಲೊ? (ಹೌದು! ಹೌದು! ಎಂದು ಕೂಗು).....ಬ್ರಿಟಿಶರ ರಾಜ್ಯದಿಂದಲೇ ನಮಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ದೊರೆಯಿತು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನನೆಂದರೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಇಂಗ್ಲಿಷ ಜನರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ವಿಶ್ವಾಸದ ಗಂಟು, ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನವನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಳಬೇಕೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಈಗ ೫೦ ವರುಷಗಳಾಚೆ ಇಂಗ್ಲಿಷರೆ ಅಂತಃಕರಣವೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು (ಒಹಳ ವೇಳೆಯು ವರೆಗೆ ಚಪ್ಪಾಳಿ)." ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಮಾಜಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ ಹಾಕದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಾಜಕೀಯ

ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ದಾದಾಭಾಯಿಯವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು.

ಈ ಅಧಿವೇಶನದ ಗೊತ್ತುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾದವು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನತೆಯ ಬಡತನವು ಬೆಳೆಯುತ್ತಲಿದೆ; ಜನರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಪದ್ಧತಿಯ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು; ಗವರ್ನರಜನರಲನ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಲೇಬೇಕು; ಎಲ್ಲ ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟಾದರೂ ಲೋಕನಿಯುಕ್ತ ಸಭಾಸದರಿರಬೇಕು; ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಯದೆಮಂಡಲದ ಲೋಕನಿಯುಕ್ತ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಮುನಸಿಪಾಲಿಟಿ ಲೋಕಲಬೋರ್ಡಿನವರು ಆರಿಸಬೇಕು; ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳ ಸಭಾಸದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನ ಲೋಕನಿಯುಕ್ತ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಆರಿಸಬೇಕು; ಕಾಯದೆಗಳೂ ಅಂದಾಜು ಪತ್ರಿಕೆಗಳೂ ಕಾಯದೆಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು; ಕಾಯದೆಮಂಡಲದ ಯಾವದೆ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಗವರ್ನರಜನರಲನು ಬದಿಗಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಈ ತರದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾವುಸ ಆಫ್ ಕಾಮನ್ಸಿನ ಕಮೀಟಿಯವರು ಗವರ್ನರಜನರಲನ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ವಿಚಾರಿಸಬಹುದು; ಇವೆಲ್ಲ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಒಂದು ಕಮೀಷನ್ನು ನೇಮಿಸಬೇಕೆಂದು ದೇಶದೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಸರಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು; ಅವಶ್ಯವಾದಾಗ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರಿಗೆ ಸೈನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವು ದೊರೆಯುವ ಏರ್ಪಾಡಾಗಬೇಕು; ಇವೆಲ್ಲ ನಿರ್ಣಯಗಳ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೆ ಕಳಿಸಬೇಕು; ಇವೆ ಈ ಅಧಿವೇಶನದ ಮುಖ್ಯ ನಿರ್ಣಯಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಕಲಕತ್ತೆಯ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವಿಯರು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿಯ ತಮ್ಮ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅವರು ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿ

ದರು: “ಬ್ರಿಟಿಶ ನಾಗರಿಕನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಅವನ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ವಾಚ್ಛಯವೊ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಅವನ ಜೀವನದ ಅಜ್ಞೇದ್ಯ ಭಾಗಗಳಾಗಿವೆ. ನಮಗೆ ತನ್ನ ಭಾಷೆಯನ್ನೂ ವಾಚ್ಛಯವನ್ನೂ ದಯಪಾಲಿಸಿ ಈಗ ನಮಗೆ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶರು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವರೆ? ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಆಡಳಿತೆಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಇದು ಬ್ರಿಟಿಶ ರಾಜನೀತಿಯ ಆದ್ಯ ತತ್ವವು. ತನ್ನ ಸದಸದ್ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ನಮ್ಮಿಂದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶರು ಹೇಗೆ ವಸೂಲು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರು? ಆದರೆ ನಾವೇನು ಮೂಕರಲ್ಲ. ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಜನರಿಗೆ ಮುಖವು ದೊರೆತಂತಾಗಿದೆ; ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮುಖಾಂತರ ವಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಪರಂಪರೆಗೂ ಅಂತಃಪ್ರೇರಣೆಗೂ ತಕ್ಕಂತೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗರಿಕರಾದ ನಮಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಲೆಂದು ನಾವು ಇಂಗ್ಲಂಡನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ.”

ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸನ್ನು ಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯ ಸ್ಟೇಟ್ಸ್‌ಮನ್ ಪತ್ರಿಕೆಯು “ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಶತಮಾನದ ಆಳಿಕೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಬಂದ ಜನರು ಇರುವರು; ಅವರಿಡೆಗೆ ನಾವು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು ತೋರಿಸಬಹುದು” ಎಂದು ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿತು; ಲಂಡನ್ ಟಾಯಿಮ್ಸ್ ಪತ್ರಿಕೆಯು “ಇದೇನು, ದೊಡ್ಡ ನೋಕರಿಗಳಾಗನೆಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳ ಕೂಟವಿದು; ಇವರದೇನು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಇವರನ್ನು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಿಸುವವರಾರು? ಎರಡನೆಯವರ ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇವರಲ್ಲಿದೆ; ಆದರೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ ಹುರುಳು ಇವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. .ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲರಿವರು, ದೇಶದ ಶಾಂತತೆಗೆ ಧಕ್ಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬಹುದು” ಎಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸರಾಯ ಲಾರ್ಡ್ ಡಫರಿನರು ಕಾಂಗ್ರೆಸದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ದರು; ಆದರೆ “ನಿಮ್ಮನ್ನೇನು ದೇಶದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆಂದು ಕರೆದಿಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳೆಂದು ಕರೆದಿರುವೆನು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು !

(೧೭) ಮದ್ರಾಸಿನ ಮೂರನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೮೭):- ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೂರನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ೬೦೭ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ೪೫ ರೈತರೂ ೧೯ ಕೂಲಿಕಾರರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮದರಾಸಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭಯವರು ಒಳ್ಳೆ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದರು. ೧೮೮೭ ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೇ ೧೨೦ ಜನರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭಯವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ತಮಿಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮೂಲತತ್ವಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪತ್ರಿಕೆಯ ೩೦೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಹಂಚಿ, ೫೫೦೦ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ್ದರು. ಮೈಸೂರು ತಿರುಪಾಂಕೂರು ಕೋಚೀನ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಮಹಾರಾಜರೂ ವೆಂಕಟಗಿರಿಯ ರಾಜರೂ ವರ್ಗಣಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಪಶ್ಚಿಮಪ್ಪ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾದ ಆಡಾಮ್ಸ್‌ರು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು; ಮಹಾದೇವ ಗೋವಿಂದ ರಾನಡೆಯವರು ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿದ್ದರು; ತಿರುಪತಿಯ ಮಹಂತರು ದರಬಂಗೆಯ ಮಹಾರಾಜರು ಕಾಶಿನಾಥ ತ್ರಿಂಬಕ ತೆಲಂಗ ಮುಂತಾದ ಮಹನೀಯರಿಂದ ಸಹಾನುಭೂತಿಪರ ಸಂದೇಶಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು.

ಮ್ಯಾಕೇತೋಟದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗಾಗಿಯೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಾ|| ೨೭ ದಿನ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು; ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೩೦೦೦ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿದ್ದರು; ಅಧಿವೇಶನದ ಕಾರ್ಯವು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ನಡೆಯಿತು. ಬುದ್ರುದ್ದಿನ್ ತಯ್ಯುಬಜಿಯವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿವೇಶನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು; ಎರಡನೆಯ ಅಧಿವೇಶನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಪಾರ್ಸಿಮತದವರು, ಮೂರನೆಯ ಅಧಿವೇಶನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮಹಮ್ಮದೀಯರು. ಬುದ್ರುದ್ದಿನ್ ತಯ್ಯುಬಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಸಂಸ್ಥೆಯು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದರು; ಮುಸ್ಲಿಮ್‌ರ ಸಮಾಜದವರೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಸಮಾಜದವರೊಂದಿಗೆ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹದಿಂದ ಬಿನ್ನವಿಸಿದರು; ಕಾಂಗ್ರೆಸೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಿಕ್ಷಿತರ ಸಂಸ್ಥೆಯೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಿತರಿಗೆಯೇ ದೇಶದ ಹಿತಾಹಿತವು ಒಳ್ಳೆ ರೀತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವದೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು;

ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಶಿಕ್ಷಿತರು ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು; ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದ ಕೊಡದೆ ಎಲ್ಲ ಸಮಾಜಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು.

ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್‌ಗಳ ಸುಧಾರಣೆ, ಕಲೆಕ್ಟರನಂತಹ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೆ ದಿವಾಣಿ ಮತ್ತು ಘೌಜದಾರಿ ಅಧಿಕಾರಗಳು ಇರಬಾರದೆಂಬ ಸೂಚನೆ, ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೂ ಕೊಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಮತ್ತು ಸೈನ್ಯಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಡಲು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯನಿರಬೇಕೆಂದು ಸೂಚನೆ, ಇನಕಮಟ್ಯಾಕ್ಸ್ ಕಡೆಮೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆ ಈ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ಮದ್ರಾಸಿನ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್‌ಗಳ ಸುಧಾರಣೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಪಂಡಿತ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವೀಯರು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು: “ವರುಷವರುಷಕ್ಕೂ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ನೋಟವೇನಿದು? ಪಂಜಾಬ, ಸಿಂಧ, ಆಸಾಮ, ಮದ್ರಾಸು, ಬಂಗಾಲ, ಮುಂಬಯಿ, ವಾಯವ್ಯಪ್ರಾಂತ, ಆಯೋಧ್ಯಾ, ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತ ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಈ ಮಹತ್ವದ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ದಯವಾಲಿಸಿರೆಂದು ನೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.... ಇದರಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸ್ವಾರ್ಥವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಮಾತೃಭೂಮಿಯಾದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಈ ಸುಧಾರಣೆಯಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗುವದೆಂದು ಅವರ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ”

(೧೮) ಅಲಹಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೮೮) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೮೮೮ ಇಸವಿಯ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ೨೬ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು; ಸರಕಾರೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಸಲ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರು; ಮೊದಲಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕಾಗಿ ಖುಸ್ತೊ ಬಾಗವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಿ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮಾತು ಮುರಿದುಬಿಟ್ಟರು; ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು

ಗವರ್ನಮೆಂಟ್‌ ಹೌವುಸಿನೆದುರಿಗಿನ ದೊಡ್ಡ ಬಂಗ್ಲೆಯನ್ನೆ ಬಾಡಿಗೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅಧಿವೇಶನದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆ ವಿಸ್ತೃತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯ ಸರಕಾರೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ವಿರೋಧಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿದರು. ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ ಕಾಂಗ್ರೆಸದ್ವೇಷಿ ಕಲೆಕ್ಟರನು ಒಬ್ಬ ನಾಗರಿಕನು ಅವನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಅವನಿಂದ ಕಲೆಕ್ಟರನು ೨೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯ ಜಾಮೀನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು; ಪಂಜಾಬದ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಕ್ಟರನು ೫-೬ ಸಾವಿರ ಜನರಿಂದ ಈ ತರದ ಜಾಮೀನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ವಿರೋಧಿ ಮಂಡಲ"ಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಕೂಡಿದ್ದರು. ಅಲಹಾಬಾದಿನ ಅಧಿವೇಶನದಿಂದಲೇ ಸರಕಾರದವರು ವಿರೋಧವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಅಲಹಾಬಾದಿನ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಕಲಕತ್ತೆಯ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಾದ ಜಾರ್ಜ್ ಯೂಲರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಜಾರ್ಜ್ ಯೂಲರು ಯುರೋಪಿಯನರು; ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಯುರೋಪಿಯನರ ಬೆಂಬಲವಿದೆಯೆನ್ನುವದನ್ನು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಯೂಲರ ಯೋಜನೆಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ; ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಉಮೇಶಚಂದ್ರ ಬಾನರ್ಜಿ ಯವರೇ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರು. ಯೂಲರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ತನ್ನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ತಾನು ಭಾಗ ಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬುದೆಂದು ಒಳ್ಳೆ ವಿಚಾರವೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಗಿನ ಆಡಳಿತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳು ಮನನೀಯವಾಗಿವೆ:-
 “ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪರದೇಶಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ೧೫ ಕೋಟಿ ಪೌಂಡಿನಷ್ಟಿದೆ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೆ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಆಡಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕಳೆದ ವರ್ಷದ ಆದಾಯವು ೭ ಕೋಟಿ ೭೦ ಲಕ್ಷ ಪೌಂಡಿನಷ್ಟಿದೆ; ಆದರೆ ಸುಮ್ರೀಮ ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಹೊರಗಿನ ಒಬ್ಬ ಹಿಂದೀ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ (ದೊಡ್ಡ ಚವಾಳೆ)” ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಯುರೋಪಿಯನ ಸಮಾಜದ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅವರು ಬೋಧಪ್ರದವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ

ದರು: “ ನಮ್ಮ ಸರಕಾರದವರು ಇಂಗ್ಲಿಷರು: ನಾವೂ ಇಂಗ್ಲಿಷರು. ಅದು ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಆಡಳಿತಿಯ ಅಧಿಕಾರಗಳು ದೊರೆತಂತೆಯೇ ಹೀಗೆನ್ನುವದು ಅವಿವೇಕತನದ ಮಾತು. ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀ ಚನರಿಗಿಂತಲೂ ನಮಗೆ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲ.... ಇಂಗ್ಲಂಡಿಗೆ ನಾವು ಹೋದರೆ ನಮಗೆ ಮತದಾಸದ ಅಧಿಕಾರವು ದೊರೆಯುವದು; ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ಯಾವ ಮತದಾನದ ಅಧಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಯಾಗಿದ್ದರೆ ನಾವು ಸನ್ಮಾನ್ಯ ನಾಗರಿಕರಾಗುತ್ತಿದ್ದೆವು; ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಾವು ಗುಪ್ತ ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳೆಂದು ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿಗಳು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹಾಗೂ ನಗೆ).”

ಅಹಮದಾಬಾದಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ಮೊದಲಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸುಗಳ ಕೆಲವು ನಿರ್ಣಯಗಳು ಮತ್ತೆ ಪಾಸು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜರುಗಬೇಕು, ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಗಳಲ್ಲಿ ಜನರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಬೇಕು, ಪೋಲೀಸ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಬಲು ತಾಪದಾಯಕವಾದುದರಿಂದ ಚೌಕಶಿ ಮಾಡಲು ಒಂದು ಕಮೀಷನ್ನು ನೇಮಿಸಬೇಕು, ಮಧ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸರಕಾರದವರು ಹವಣಿಸಬೇಕು, ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಒಂದು ಕಮೀಷನ್ನು ನೇಮಿಸಬೇಕು, ಉಪ್ಪಿನ ಕರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದು ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾತಾಯಿತು, ಬೌದ್ಧಿಕ ಹಾಗೂ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ತನ್ನ ನಿರ್ವಾಡು ಮಾಡಬೇಕು ಇವೆ. ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳ ಸೆಂಟ್ರಲಗೊಂಡ ನಿರ್ಣಯಗಳು ಪಾಸಾದವು.

(೧೯) ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿಯ ಐದನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೮೮೯):- ೧೮೮೯ರ ಡಿಸೆಂಬರದ ೨೬ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಜರುಗಿದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಐದನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಾಯಿತು. ೧೮೮೯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಮನೆತನದವರು, ಸರದಾರರು, ರೈತರು, ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು, ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರರು, ವಕೀಲರು ಹೆಚ್ಚುಮಾಸ್ತರರು, ಸಂಪಾದಕರು ಸಾಮಾನ್ಯರು ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯ

ಎಲ್ಲ ಉದ್ಯೋಗಗಳ ಚನರು ಬಂದಿದ್ದರು; ೧೦ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಮೆಥಾರು ಸ್ವಾಗತಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನ ಸಭಾಸದರಾದ ಸರ ಉಯಿಲಿಯಮ್ ವೆಡರಬರ್ನರು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರು. ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು; ವಿಶೇಷವಾದ ಮಾತೆಂದರೆ ಈ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ನಾನ್ಮಾಂಕಿತ ಮುಖಂಡರಾದ ಸರ ಚಾರ್ಲ್ಸ್ ಬ್ರಾಡಲಾ ಇವರು ಬಂದಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕೊನೆಯದಿನ (೨೮ ಡಿಸೆಂಬರ್) ಸಾಯಂಕಾಲ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದ ಪರವಾಗಿ ಚಾರ್ಲ್ಸ್ ಬ್ರಾಡಲಾ ಅವರಿಗೆ ಮಾನಸುತ್ರವು ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಿಂದಲೂ ಒಂದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಬ್ರಾಡಲಾರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ತಾನು ಹಿಂದೀ ಜನರು ತನ್ನ ವಿಷದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಪಾತ್ರವಲ್ಲ. ಜನರಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆದವನಾದ ತಾನು ಜನರಿಗಾಗಿಯೇ ದುಡಿಯುವವನು. ಹಿಂದೀ ಜನರು ಅತಿ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು; ಬೇಡಿದ್ದೆಲ್ಲ ಕೂಡಲೆ ಸಿಕ್ಕುಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಶರಾಗಬಾರದು. ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸುಧಾರಣೆಯಾದದ್ದು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ, ಮೊದಲು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದವರು ಅಪರಾಧಿಗಳೆಂದು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸೆರೆಮನೆಯು ಸತ್ಯವನ್ನು ದಬ್ಬಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು. “ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಚಳವಳಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಡಿಕೇಳು ಮಾತುಗಳು ಸುಳ್ಳಿನೆಯೆಂಬುದು ತಾನೆ ಕಂಡು ಬರುವದು. ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: ‘ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ-ರಾಷ್ಟ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ; ಹಿಂದೀ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಭೆಯೆಂಬ ವಸ್ತುವು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಹಿಂದೀ ಜನಾಂಗವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ; ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಂಶಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ೨೦ ಕೋಟಿ ಮನುಷ್ಯರಿರುವರು ’ ಎಂದು. ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವದು ಕಾಂಗ್ರೆಸೆಂದರೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಶಿಕ್ಷಣವು; ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪಾಠವನ್ನು ತೀಡಿಸುವದು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯವು.... ನಾನು ಮರಳಿ ಹೋದ ಕೂಡಲೆ

ಇಂಡಿಯಾ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನೆದುರಿಗೆ ಮಂಡಿಸುವೆನು.... ನಾನೇನು ರಾಜದ್ರೋಹಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಲ್ಲ; ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪುತ್ರಿನಿಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನಾವು ಹವಣಿಸುವದಿಲ್ಲ; ನಾವು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಎರುತ್ತಲಿರುವೆವು; ಒಂದೊಂದೆ ಪಾವಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಲಿರುವೆವು.... ಇನ್ನೂ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಅಕೊ ಆ ಮೋಡಗಳನ್ನು ಕೆಂಪು ಕೆಂಪಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿವೆ ! ನಾನೊಬ್ಬನು ದೊಡ್ಡ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಹನಿಯಂತೆ, ಆದರೆ ಒಬ್ಬನಿಂದಾದರೂ ಕಾರ್ಯವಾಗಲಾರದೆ?.... ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಕಾಯದೆಯ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರದೆ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವವರೆಂದೆ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆನು; ನಾವು ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಕಾಯದೆಯ ಗಡಿಗಳನ್ನು ದಾಟದೆ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದಂತೆಯೇ ನೀವಾದರೂ ಹೋರಾಡುವರೆಂದು ನಾನು ನಂಬಿರುವೆನು.....". ಚಾರ್ಲ್ಸ್ ಬ್ರಾಡಲಾ ಅವರು ಆಡಿದ ಮಾತುಮಾತಿಗೂ ಶ್ರೋತೃವರ್ಗವು ಚಪ್ಪಾಳೆ ಬಾರಿಸಿ ತನ್ನ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಲಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಮುಖ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮುಖಂಡನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವರೆಗೆ ಬಂದು ಹಿಂದಿ ಜನರ ಹಕ್ಕು ಬಾಧ್ಯತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವೆನೆಂದು ಮಾತು ಕೊಡುವದೆಂದರೆ ಅದೆಂತಹ ಅವೂರ್ವ ಮಾತಾಗಿತ್ತು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಜನರೆದುರಿಗೆ ಇಡಲು ಒಂದು ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲವು ಇಂಗ್ಲಂಡಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಹ್ಯೂಮ, ಫೆರೋಜಶಹಾ ಮೇಥಾ, ಮನಮೋಹನ ಘೋಸ ಉಮೇಶ ಚಂದ್ರ ಬಾನರ್ಜಿ, ಶರೀಫುದ್ದೀನ, ಆರ್ಥರ್ ನಾರ್ತ್, ಆರ್. ಎನ್. ಮುಢೋಳಕರ ಮತ್ತು ಸುರೆಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿ ಇಷ್ಟು ಜನರು ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲವು ಇಂಗ್ಲಂಡಿಗೆ ಹೋಗುವದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಉತ್ಸಾಹವು ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ೧೮೯೦ ರ ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲವು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಹೊರಟು ಎಮ್ಲಿಲ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಂಡಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು. ಇಂಗ್ಲಂಡ, ಸ್ಕಾಟಲಂಡ ಮತ್ತು ವೇಲ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ

ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲದವರು ಗಲ್ಲಾಕೊಡಿಸ್ವನರನ್ನು ಕಂಡು ಅಸರೋತನೆ ಮಾತುಕತೆ ಗಳನ್ನಾಡಿದರು. ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್ ಯುನಿಯನದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲದವರ ಮಾತು ಗಳಾಗಿ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸುಧಾರಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ನಿರ್ಣಯವೂ ಆಯಿತು. ೧೮೯೮ರ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲದ ಪ್ರಮುಖ ಸಭಾ ಸದರಾದ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬಂದರು. ಮತ್ತೆ ಈ ತರದ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲಗಳು ಹೋದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವದೆಂದು ಅವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು.

(೨೦) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಅರನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೦):— ಕಲಕತ್ತೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೭೦೨ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ ೭೦೦೦ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಈ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಸಾದರ ಪಡಿಸಿದ ರಿಪೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರೆದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಆಗಿನ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ತೀವ್ರ ತಳಮಳವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದು: “ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನಾಗರಿಕರು; ಅವರಿಗೆ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧ ರಾಜಕೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಹಕ್ಕುಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ; ದೇಶದೊಳಗಿನ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೂರಕ್ಕೆ ೯೫ ರಷ್ಟು ಯುರೋಪಿಯನರೇ ಇರುವರು. ರಾಷ್ಟ್ರದ ೧/೫ ರಷ್ಟು ಪ್ರಜೆಗಳು ಉಪವಾಸ ಸಾಯುತ್ತಿರುವರು; ಸರಕಾರದವರು ಜನರಿಂದ ವಸೂಲು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಮೂರ್ಖತನದ ದಾಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹಾಳು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು; ಕೇವಲ ಅವಶ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಂಕವನ್ನು ಹೇರಿ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. . . ದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲ ಕೈಗಾರಿಕೆಯು ನಾಶ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಉಳಿದ ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಒಕ್ಕಲತನವೂ ಅಳಿಯತೊಡಗಿದೆ. . . ಸರಕಾರದ ಅಬಕಾರೀ ಖಾತೆಯ ಧೋರಣದಿಂದ ಅಜ್ಞ ಜನರಲ್ಲಿ ಕುಡುಕತನವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. . . ದಿವಾಣಿ ಮತ್ತು ಘೌಜದಾರಿ ಅಧಿಕಾರಗಳು ಒಂದೇ ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಅನ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತಿದೆ. . . ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬಡವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲ; ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯವು ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲ; ಬಡವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರ ರಕ್ಷಕರಾಗ

ಬೇಕಿದ್ದ ಪೋಲೀಸರು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಲಿರುವರು....ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಇವೆಲ್ಲ ಅನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಬೇಸತ್ತು, 'ಅಯ್ಯೋ! ಮಹಾದೇವಾ! ಎಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ ನ್ಯಾಯವು ದೊರೆಯುವದು? ' ಎಂದು ನಿರಾಶೆಯ ಕೂಗಿಟ್ಟರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಶ್ವರ್ಯವೇನಿದೆ? ..ನಮ್ಮ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಬಂಧುಗಳು ಎಚ್ಚರಾಗುವದೆಂದು? "

ಕಲಕತ್ತೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಮುಂಬಯಿಯ ನಾಸಾಂಕಿತ ಮುಖಂಡ ರಾದ ಫೆರೋಜಶಾಹಾ ಮೇಠಾರವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರು. ಚಾರ್ಲ್ಸ್ ಬ್ರಾಡಲಾರು ತಾವು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವಚನದಂತೆ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು; ಒಂದಿ ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದೆ ಆ ಸೂಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶವಿತ್ತು. ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ರಾಸರೆಂಬವರೂ ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಹಾಕುವನು ಅಥವಾ ಲಾರ್ಡ್‌ದೊಂದಿಗೆ ಮಂಡಿಸಿದ್ದರು; ಆದರೆ ವೇಳೆಯ ಅಭಾವದಿಂದ ಆ ಸೂಚನೆಯ ಪೂರ್ಣ ವಿಚಾರವಾಗದೆ ಉಳಿಯಿತು. ಫೆರೋಜ ಶಾಹಾರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡೂ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಲೇಖಿಸಿ ಬ್ರಾಡಲಾರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿ, ಲಾರ್ಡ್ ಸಾಲಿಸಬರಿಯವರು " ಪೌರ್ವಾತ್ಯಂತಿಗೆ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಸರಿಬೀಳುವದಿಲ್ಲ"ವೆಂದು ಅಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದರು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸದ ಈ ವರ್ಷದ ನಿರ್ಣಯಗಳೂ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಇದ್ದವು. ೧೮೯೨ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಕನಿಷ್ಠ ನೂರು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಬೇಕೆಂದೂ ಒಂದು ಗೊತ್ತುವಳಿಯು ಪಾಸಾಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿಯ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಯ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ೪೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಮಂಜೂರು ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯವೂ ಆಯಿತು.

(೨) ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೧):-ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಏಳನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ೧೮೯೧ ಇಸವಿಯ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ೨೮,೨೯, ೩೦ ತಾರೀಖುಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೮೧೨ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಕಳೆದ ವರುಷ ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ

ಯಾವ ಸರಕಾರೀ ನೋಕರರೂ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಬಂಗಾಲ ಸರಕಾರದವರು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು; ಆದರೆ ಈ ಸಲ ಮಧ್ಯಿ ಪ್ರಾಂತದ ಜೀಫ ಕಮೀಷನರನು ಮಾತ್ರ ಸರಕಾರೀ ನೋಕರರು ಇಷ್ಟವಿದ್ದವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮದ್ರಾಸಿನ ಪಿ. ಆನಂದ ಚಾರ್ಲುರವರು ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಆನಂದ ಚಾರ್ಲುರವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು; ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರವೆಂಬ ಅಭಿಧಾಸವು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ; ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಾದ ಲ್ಹಾನ್ಸಡೌಸರು ಕೂಡ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಸಂಸ್ಥೆಯಿಂದ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಸ್ವಾಯ್ವವಾದ ಗುರಿಯೆಡೆಗೆ ಹೊರಟಿರುವ ಸುಸಂಘಟಿತ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಘವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು; ಬ್ರಿಟಿಷ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಿದೆ; ಜಾತಿಯ ಮುಖಂಡರು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿದರೂ ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ಲಂಡನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಕೂಡಿಸಬೇಕು; ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕು; ಇವೆ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ “ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗರವು ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದರೆ ಎಷ್ಟೆ ವಿಘ್ನಗಳು ಬಂದರೂ ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿಯೆ ತೀರುವದು ” ಎಂಬ ಬಾಯರನ ಕವಿಯ ಸೂಕ್ತಿಯ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು.

ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯ ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲದೆ ಜಂಗಲದ ಕಾಯದೆ ಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ನಿರ್ಣಯವೂ ಪಾಸಾಯಿತು. ಹಿಂದಿ ಜನತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಣಯವೂ ಪಾಸಾಯಿತು; ೫ ಕೋಟಿ ಹಿಂದಿ ಜನರು ಅರಹೊಟ್ಟೆ ಉಪವಾಸದಿಂದ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನತೆಗೆ ಎನೂ ಅಧಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲ, ಆಡಳಿತೆಯ ಖರ್ಚು ಮಿತಿಮೀರಿ ಬೆಳೆದಿದೆ, ಸಕಾರದ ಭೂಮಿಕಂದಾಯದ ಧೋರಣವು ಅವಿವೇಕ ತನದ್ದಿದೆ; ಆದುದರಿಂದ ಆಡಳಿತೆಯ ಖರ್ಚನ್ನು ಕಡೆಮೆಮಾಡಬೇಕು, ಹಿಂದಿ ಜನರನ್ನು ನೋಕರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಶೇತಕಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು; ಈಗಿದ್ದ ಆಡಳಿತೆಯನ್ನು

ಈಗಿನಂತೆಯೇ ಮುಂದೆಯೂ ನಡೆಯಗೊಟ್ಟು, ವಿನಾಶಕಾರಣ ಈಗ ನಡೆದಿರುವ ಜೀವಿತನಾಶವನ್ನು ಮುಂದೆ ಆಗಗೊಡಬಾರದೆಂದು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಗ್ರೀಟ ಬ್ರಿಟನ ಮತ್ತು ಆಯುರ್ವಿಜಯ ಜನತೆಯನ್ನು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ." ಹೀಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದ ಉದಾಹರಣೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವದೆ ?

(೨೨) ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿಯ ಇಂಡಿಯಾ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಅಕ್ಟು:—ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯಿಂದ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿಯೂ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಏಳು ವರ್ಷಗಳ ಚಳವಳಿಯ ನಂತರ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯಾ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಅಕ್ಟು ಎಂಬ ಕಾಯಿದೆಯು ಪಾಸಾಯಿತು. ಈ ಕಟ್ಟಳೆಯಂತೆ ಮೊದಲಿನ ಕಾಯಿದೆ ಮಂಡಳಿಗಳು ದೊಡ್ಡವಾದವು. ಮುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿ ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡಿನವರು ಸಿಫಾರಸು ಮಾಡಿದ ಮೆಂಬರರನ್ನು ಕೌನ್ಸಿಲ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲನ ಕಾಯಿದೆಮಂಡಳದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೦ರಿಂದ ೧೬, ಮುಂಬೈ ಮತ್ತು ಮದ್ರಾಸ ಪ್ರಾಂತದ ಕಾಯಿದೆ ಮಂಡಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೦ಕ್ಕೆ ಮೀರದಂತೆ, ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೦ಕ್ಕೆ ಮೀರದಂತೆ, ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೫ರ ವರೆಗೆ, ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಯಿದೆಮಂಡಳಿಗಳ ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬೆಳೆಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಚುನಾವಣೆಯ ತತ್ವವು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ಸಭಾಸದರನ್ನು ಮುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿ ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡಿನವರು ಮೊದಲು ಆರಿಸಿ ಅನಂತರ ಆ ಆರಿಸಿ ಬಂದವರನ್ನು ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತದ ಗವರ್ನರ್‌ನು ಸಭಾಸದರೆಂದು ನೇಮಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಾಯಿದೆ ಮಂಡಳಿದೊರಗೆ ಆಯಾ ವರ್ಷದ ಅಂದಾಜು ಪತ್ರಿಕೆಯು ಚರ್ಚೆಗಾಗಿ ಇಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದೆಂದೂ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವದೇ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಸಭಾಸದರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಸಭಾಸದರಿಗೆ ಉಪಸೂಚನೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಠರಾವುಗಳನ್ನಾಗಲೀ,

ಕೌನ್ಸಿಲಿನೆದುರಿಗೆ ಮಂಡಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗವರ್ನರ ಜನರಲನ ಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಯದೆಮಂಡಲಗಳು ವರಿಷ್ಠ ಕಾಯದೆಮಂಡಲದಿಂದ ಮಂಜೂರಾದ ಯಾವದೇ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರದ್ದು ಮಾಡಬಹುದೆಂದೂ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

(೨೩) ಅಲಹಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೨):—
ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಎಂಟನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೬೨೫ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು. ಉಮೇಶ ಚಂದ್ರ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ದರಭಂಗೆಯ ಮಹಾರಾಜರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತದ ಜಾಗೆಯನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಉಮೇಶಚಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪಾಸಾದ ಇಂಡಿಯಾ ಕೌನ್ಸಿಲು ಆಕ್ಟನ್ನು ದಾದಾಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿಯವರು ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿಗೆ ಆರಿಸಿ ಬಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಬಲು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಕೆಲವು ಉದ್ಬೋಧಕವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು; “ ನೀವು ದೂರಿದೂರಿನಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ವಾರ್ಷಿಕ ಅಧಿವೇಶನಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಹೋದಿರೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸವು ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ನೀವು ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ನೀವು ಮರಳಿ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೂ ಹೋದಮೇಲೂ ಇದೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಭಾರವನ್ನು ಕೇವಲ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸೆಕ್ರೆಟರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವದೆ ನಮ್ಮ ಪರಿಪಾಠವಾಗಿದೆ. ನಾವು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಮಲಗಿಬಿಡುತ್ತೇವೆ; ಸೆಕ್ರೆಟರಿಯ ದುಡ್ಡು ಕೂಡಿಸಬೇಕು, ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು; ವಾರ್ಷಿಕ ಅಧಿವೇಶನವು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ನಾವು ಒಳ್ಳೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಇದೇನು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ: ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಯಶಸ್ಸು ಬರುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಮರಳಿ ಹೋದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನೊದಗಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು; ನಾವು ನಮ್ಮಿಂದಾದಷ್ಟು ಯತ್ನಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವು ಕೈಗೂಡಲು ಅವಶ್ಯ

ಎರುವ ದ್ರವ್ಯಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಕು. (ಕೇಳಿರಿ!) ". ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯದಂತೆಯೇ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯವು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸಾಗುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಮೇಶಚಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಡಿಕೆಯಂತೆಯೇ ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು.

(೨೪) ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿ ೯ನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೩):- ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೮೯೩ರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ೨೭, ೨೮, ೨೯, ೩೦ ತಾರೀಖುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೮೬೭ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಕೂಡಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ದಾದಾಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿಯವರು ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರನ್ನು ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಫಿನ್ನಬರಿಯ ಉದಾರ ಮತವಾದಿ ಸಂಘದವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ ಸಹಾನುಭೂತಿಪರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಅವರು ಓದಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಹಿಂದು ಸ್ತ್ರಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿಯೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಅದೇ ವರ್ಷ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಠರಾಸನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು. ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ತರದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯತೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಆಸ್ಥೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನ ಸಭಾಸದರ ಕಮಿಟಿಯೊಂದು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಹಳೆಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟೊಂದು ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಅವರು ವಿಶದಪಡಿಸಿದರು. " ನಾವು ಹಿಂಬಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟೊಂದು ಬಿಳಿಯಿಸಿ ಹೇಳುವ ಕಾರಣವು ಇಷ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ದಿನಗಳೂ ಸುಖದಾಯಕವಾಗುವವೆಂದೂ, ನಾವು ಬ್ರಿಟಿಷ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ವಿಶ್ವಾಸಪ್ರೀತಿಗಳು ನಿರರ್ಥಕವಾಗಲಾರವೆಂದೂ, ನಾವು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಸತತೋದ್ಯೋಗದ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿತರೆ ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ನ್ಯಾಯವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳು ದೊರೆತೇ ತೀರುವವೆಂದೂ ಕಂಡುಬರುವದು. (ಚಪ್ಪಾಳೆ) ". ೧೮೯೨ರ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಂದ ಕಾಯ್ದೆ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಗಳು ಹೇಗೆ ಅಸಮಾಧಾನಕಾರಕವೆಂಬುದನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುಡಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಹೇಳಿದರು. “ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಷ್ಟೆ: ಒಕ್ಕಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ದೃಢನಿಶ್ಚಯದಿಂದಲೂ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿರಿ; ಐಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಒಮ್ಮನಸಿನಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರಿ; ರಾಜಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ದೇಶಪ್ರೇಮ ಇವೆರಡೂ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತವಾಗಿರಲಿ; ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಜನಾಂಗವು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಂತಹ ಪ್ರಾಚೀನ ಜನಾಂಗವನ್ನು ಬಂಧುಪ್ರೇಮದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅದ್ಭುತದೃಶ್ಯವು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಜಗತ್ತಿನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವದು ! ”

ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಿರ್ಣಯಗಳೂ ಭಾಷಣಗಳೂ ಆದವು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಪಂಡಿತ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವೀಯರು ಈ ಉದ್ಗಾರಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡವಿದರು:— “ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ನೇಕಾರರು ಈಗ ಎಲ್ಲಿರುವರು ? ವಿವಿಧ ಉದ್ಯೋಗಗಳಿಂದ ಉಪಜೀವಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಜನರಲ್ಲಿ ? ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಲಿದ್ದ ಸರಕುಗಳಲ್ಲಿ ? ಅದೆಲ್ಲ ಹಳೆಯ ಮಾತಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಕೂತ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುವಿರಿ; ನೀವೆಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ವಸ್ತುಗಳೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವವು. ಒಕ್ಕಲತನ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯಾಪಾರ ಇವೆರಡರಿಂದಲೇ ಜನರು ತಮ್ಮ ಚರಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಗಿಸಬೇಕು. ನೋಕರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ೫೦ ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಲಾಭಗಳು ಹಿಂದೀಯರ ಪಾಲಿಗೆ ಇನ್ನೊತ್ತಿಗಿಲ್ಲ ! ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯು ಹೀಗಿರುವಾಗ ದೇಶವು ಸುಖದಲ್ಲಿ ಹೇಗಿರಬೇಕು ? ” ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಲಾಲಾ ಲಜಪತರಾಯರು ನಿರಾಶೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರು: “ ಶಿಕ್ಷಣಖಾತೆಯು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಈಗ ೩೦-೩೫ ವರುಷಗಳಾಗಿ ಹೋದವು; ಆಗಿನಿಂದ ಆದ ಪ್ರಗತಿಯೇನು? ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಎರಡೆ ಸರಕಾರೀ ಕಾಲೇಜುಗಳಿದ್ದವು; ಈಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸರಕಾರೀ ಕಾಲೇಜು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸರಕಾರೀ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿಯ ಫೀ ಮೊದಲು ೩೦ಗಳಿಗೆ ೨ ರೂಪಾಯಿಯಿತ್ತು; ಅದೀಗ ೧೨ ರೂಪಾಯಿಯಾಗಿದೆ; ಶಾಲೆ

ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಫೀ ರಕಮೂ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಜಿಪ್ಟ್, ಅಬಿಸಿನಿಯಾ, ಆಫಘಾನಿಸ್ತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಜಾಬಿಗಳೂ ಶೀಖರೂ ರಜಪೂತರೂ ಶಾರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು; ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತು ಬಂದಂತಾಗಿದೆ. ”

(೨೫) ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೪):-ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಹತ್ತನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನ ಆಯರಿಶ ಸಭಾಸದರಾದ ಆಲಫ್ರೆಡ್ ವೆಬ್ಬರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ೧೧೬೩ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. “ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅನ್ಯಾಯದ ಪೂರ್ಣ ತಿರಸ್ಕಾರವು ನನಗಿದೆ; ನನ್ನ ಮಾತೃಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಕಟು ಅನುಭವವು ಬಂದಿದೆ ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಿಂದಾಗುವ ಲಾಭಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ರಾಜಕಾರಣವೆಂದರೆ ಆತ್ಮಂತ ಉದಾತ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. “ ನಾವು ಎಲ್ಲರ ಹಿತವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತೇವೆ. ಎಷ್ಟೆ ಕೀಳು ವರ್ಗವಾದರೂ ನಮ್ಮ ಸಹಾಯ ಸಹಾನುಭೂತಿಗಳಿಗೆ ಎರವಾಗಲಾರದು. ” ಆಯುಧನಿರ್ಬಂಧನೆಯ ಅನ್ಯಾಯವು ದೂರಾಗಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬಡತನವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದರು. “ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕೂಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ತೆರಿಗೆಯೊಳಗಿಂದ ಪರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವೆಚ್ಚವಾಗುವ ಹಣವು ೧೮೮೨ರಲ್ಲಿ ೧,೭೫,೬೯೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯಷ್ಟಿತ್ತು; ಅದೀಗ ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ೨,೨೯,೧೧,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯಾಗಿದೆ, ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಆಡಳಿತೆಯ ಎಲ್ಲ ವೆಚ್ಚದ ೧/೪ ರಷ್ಟು ಹಣವು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಿಪರೀತ ದ್ರವ್ಯಶೋಷವನ್ನು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಯಾವ ದೇಶವೂ ಸಹಿಸಲಾರದು. ” ಕಾಯದಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಬೇಕಿದ್ದ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, “ ಈಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶರಾಗುವುದು ಬೇಡ, ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿಗೆ ಕುಂದು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೇಡವೆ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆಯ. ಸಿ. ಎಸ್. ಪರೀಕ್ಷೆ, ಜನತೆಯ ಶಿಕ್ಷಣ, ಮಧ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಅಪೂವ್ಯಸನ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಆದು ವರೆಗಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ವಿವೇಚಿಸಿದರು. “ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಈ ಅಧಿವೇಶನಗಳಿಂದ

ನೀವು ನಿಜವಾದ ಉದಾತ್ತತೆಯನ್ನೂ, ಉಚ್ಚಲವಾದ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. "

ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬಡತನ, ಇಂಡಿಯಾ ಕೌನ್ಸಿಲ್, ಸರಕಾರೀ ನೋಕರಿಗಳು, ಲೆಜಿಸ್ಲೇಟಿವ್ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳು, ಶಿಕ್ಷಣ, ಜಂಗಲ ಕಾಯದೆಯ ಅಮಲ ಬಜಾವಣಿ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು; ದೇಶೀ ಗಿರಿಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಮಾಲಿನ ಮೋಲೆ ಹೇರಿದ ಜಕಾತಿಯೂ ನಿಷೇಧಿಸಲಾಯಿತು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬಡತನದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಸೇಮೂರ ಕೆ. (M. P.) ಇವರು ಪರಕೀಯ ಸರಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಗಲುವ ವೆಚ್ಚವೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಬಡತನದ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. " ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ ಜನರ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ತರುವದೇ ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗ! ಒಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿಯಲಿ; ಅಂದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ ರಾಷ್ಟ್ರವು ನಿಮ್ಮ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಉಪಾಯ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುವದು! " ಎಂದೂ ಹೇಳಿದರು. ಲಾಲಾ ಮುರಲೀಧರರು ಜನರ ಬಡತನವನ್ನು ಕಠೋರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದರು: " ಆಕೋ! ಬಡವರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆ ಅವರ ದುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ; ಉಪ್ಪಿಲ್ಲ, ಊಟವಿಲ್ಲ, ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದೆ ಬಳಲುವರು. ಹೌದು, ಸಾಧು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಜೀವನವು ಇದಲ್ಲವೆ? ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೇನುಬೇಕು? ಇದನ್ನು ಕೊಡಿರಿ, ಅದನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿರಿ, ಎಂದು ಸರಕಾರವನ್ನೇಕೆ ಕಾಡುವಿರಿ? "....ನೀವು ನಿಜವಾಗಿಯೇ ಕೃತಘ್ನರು. ನಿಮ್ಮ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು ನಿಮಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಿರಿ. ಇಷ್ಟೇಕೆ ನಿಮಗೆ ಹವ್ಯಾಸ? ನಿಮ್ಮ ಸರಂಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸೈನ್ಯವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ನೋಕರರು ಇರುವರು. ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಿಮಗೆ ನ್ನೇನು ಬೇಕು? "

(೨) ಪುಣೆಯಲ್ಲಿಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೫):-

ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ೧೮೯೫ರಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೧೫೮೪ ಪ್ರತಿ ನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿದ್ದರು.

ಆವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಡುವರೆಗಿನ ಯಶಾಪ ಯಶಗಳನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದರು: " ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಇತಿಹಾಸವು ಉಜ್ವಲವಾಗಿದೆ. ರೆವಿನ್ಯೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿರುವ ದಿವಾಣಿ ಹಾಗೂ ಫೌಜದಾರಿ ಅಧಿಕಾರಗಳು ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನೀವು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರಿ. ಅದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಾದರೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಲಾರ್ಡ್ ಡೆಫರಿನರು ಹೇಳಿದರು. . . ಪೋಲೀಸ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನೀವು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರಿ; ನನ್ನ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸ ಕಮೀಷನ್ನು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅದರ ಶಿಫಾರ ಸುಗಳನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತರಲು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತದ ಸರಕಾರವು ಹವಣಿಸು ತ್ತಲಿದೆ. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇ ಕೆಂದು ನೀವು ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿರಿ; ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಪಬ್ಲಿಕ್ ಸರ್ವಿಸ ಕಮೀ ಶನ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ವಯೋಮರ್ಯಾದೆಯು ಬೆಳೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಚಳವಳಿಯ ಒಳ್ಳೆ ಮಹತ್ವದ ಲಾಭವೆಂದರೆ, ಕೊನೆಗೆ ಸರಕಾರದವರು ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಜನರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಇರಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು... ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಿಂದ ಆದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಾಭವೆಂದರೆ, ನೀವು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಜೈತನ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ದೇಶದ ನಾಗರಿಕರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹುರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ರುವಿರಿ. ಅಸ್ತಾವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಹರಿದು ಹಂಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜನಾಂಗವನ್ನು ನೀವು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ತಂದು ಐಕ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದಿರಿ-ರಾಜಕೀಯ ಮತದಾನದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಪಾತ್ರತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿರಿ.... ಸಾರ್ವ ಜನಿಕ ಜೀವನದ ಉಚ್ಚ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಅವರೆದುರಿಗೆ ಇಟ್ಟಿರಿ. . . ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತೆಂದರೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಾನತೆಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಬಂಧನವು ಚಿರವಾಗಿ ಬಾಳಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ನೀವು ಹುಟ್ಟಿಸಿದಿರಿ. " ಹೊಸ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಜನರಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವದನ್ನು ಎವರಿಸಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸೈನ್ಯದ ಪಿಚುರ್ ಹೇಗೆ ಎರರುವದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಕ್ಕಾಗಿ ವೆಚ್ಚವಾಗುತ್ತಿರುವ ದುಡ್ಡಿನ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು:

“ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ವೆಚ್ಚವಾಗುತ್ತಿರುವ ಹಣವು ಏರುತ್ತ ಹೋಗಿದೆ. ೧೮೮೨ರಲ್ಲಿ ಆ ವೆಚ್ಚವು ೧,೭೩,೬೬೦೦೦ ದಷ್ಟು ಇದ್ದಿತು; ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ಅದು ೨,೨೯,೧೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯಷ್ಟಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಸಲ ಈ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯಾಯಾಮರಾಯರು ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ಸರಕಾರವು ಸಹಿಸಬೇಕಾದ ಎಷ್ಟೋ ವೆಚ್ಚದ ಭಾರವು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮೇಲೆ ಹೇರಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ..... ಇಂಡಿಯಾ ಆಫೀಸಿನ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆಂದು ೫ ಲಕ್ಷ ಪೌಂಡುಗಳನ್ನು ನಾವು ಕೊಟ್ಟೆವು. ವಸಾಹತುಗಳ ಕಚೇರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದವರು ೧ ಲಕ್ಷ ಪೌಂಡು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟರು. ಇದೇಕೆ ಅಂತರವು ?....ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೨,೩೦,೦೦೦ ಪೌಂಡಿನಂತೆ ನಾವು ಇಂಡಿಯಾ ಆಫೀಸಿನ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಲಿರುವೆವು. ವಸಾಹತಿನ ಕಚೇರಿಯ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದವರು ಕೇವಲ ೪೧,೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಲಿರುವರು. ಚೀನದಲ್ಲಿಯ ಸರಕಾರೀ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯ ಕಚೇರಿಯ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ೧೨೨ ಸಾವಿರ ಪೌಂಡುಗಳನ್ನು ಪರ್ಶಿಯನ್ ರಾಯ ಭಾರಿಯ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ೭೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳನ್ನು ವರುಷವರುಷಕ್ಕೂ ತೆತ್ತುತ್ತಲಿರುವೆವು. ತುರ್ಕೀ ಅರಬಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಬಗದಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ರಾಯಭಾರಿಗಳ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ವರುಷವೊಂದಕ್ಕೆ ೧,೭೨,೩೬೦ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ನಾವು ಕೊಡುತ್ತಲಿರುವೆವು.ಈ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನವರು ಸಹಿಸಬಾರದೆ ? ”..ಉಳಿದ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ಪುಶ್ತೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಶ ಜನರಲ್ಲಿ ತಮಗಿದ್ದ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮತ್ತೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು: “ನಮ್ಮ ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳ ಸಹಾನುಭೂತಿಯು ನಮಗಿದೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಜ್ಜನರು ನಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುವರು. ಗಂಗಾ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಜನರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರಿಗೆ ಆನಂದವಾಗುವದು. ಅವರು ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಸ್ತನದ ವಿಷಯವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡಿಲ್ಲವೆ ? ..ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತೆಂದರೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಜನತೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಔದಾರ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ದೃಢ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ. ”

ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಸರಕಾರದ ಆಯವ್ಯಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಳ್ಳಿ ಯೋಗ್ಯ ಚೌಕಶಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಆ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಜಂಬುಲಿಂಗ ಮುದ್ದಿಯಾರರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು:-“ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾದ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಹಿಂದಿ ಜನರು ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕತ್ತು ವರುಷಗಳಿಂದ ದೇಶದ ಆಡಳಿತೆಯ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಬಂದಿರುವರು. ಈಗಿನ ಆಡಳಿತೆಯ ಮೇಲೆ ನಾವು ಎಲ್ಲ ತರದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಹೊರಿಸುವೆವು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮೇಲೆ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸ ಹೇರಿ ವಿಸರ್ಜಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಭಾರವನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ ಸರಕಾರದವರು ಹಾಕಿರುವರು; ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಸೈನ್ಯದ ವೆಚ್ಚವೂ ಮಿತಿಯಿರಲಿ ಬೆಳೆದಿದೆ; ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮೇಲೆಗಳಾಚೆ ದಾಳಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸರಕಾರದವರು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ದುಡ್ಡು ಹಾಳು ಮಾಡುತ್ತಲಿರುವರು; ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪರವಾಗಿ ವೆಚ್ಚವಾಗುವ ದುಡ್ಡಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಜನರು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ ದಿಂದ ನಡೆಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ; ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದವರೂ, ಇಂಗ್ಲಿಷ ಸರಕಾರದವರೂ, ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಜನರೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಯೋಗ್ಯ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡದೆ ಹೋದುದರಿಂದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ಕರಭಾರದಿಂದಲೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಆಡಳಿತೆಯಿಂದಲೂ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಳು ಸಿಕ್ಕದೆ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರ ಸಾವಿನ ಹೊಣೆಯು ಅವರ ಮೇಲೆ ಇದೆಯೆಂದು ನಾವು ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡದೆ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರನ್ನು ಸಾವಿಗೀಡು ಮಾಡಿದ್ದರ ಪಾಪವು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನ ಮೇಲೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಜನತೆಯ ಮೇಲೂ ಇದೆ. ಈ ತರದ ಘೋರ ಅಪರಾಧಗಳ ಆರೋಪಣೆಗಳಿರುವುದು ಒಂದು ಕುಂಟೆ ಚೌಕಶಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಉಚಿತವಾದುದೇ?”. ಉಪಿನ ಕರದ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಗೊತ್ತುವಳಿಯನ್ನು ಮಂಡಿಸುವಾಗ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ಗೋಖಲೆಯವರು ಹಿಂದಿ ರೈತರ ಕನಿಕರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎದೆಯೊಡೆಯುವಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸಿದರು. “ಹಿಂದಿ ರೈತನು ಅರಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದಿರುವನು, ಬಾಡಿಹೋಗಿರುವನು,

ಬೆಂದು ಬೆಂಡಾಗಿರುವನು, ಗಂಜಿನೀರನ್ನು ಕಾಣಲು ಮುಂಚಾವಿನಿಂದ ಸಾಯಂಕಾಲದವರೆಗೆ ಬಳುವನು; ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ; ದೇವರೂ ಮನುಷ್ಯನೂ ತನ್ನ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿರುವ ಭಾರವನ್ನು ಪಿಟ್ಟಿಂದು ಮಾತನಾಡದೆ ಸಹಿಸುತ್ತಿರುವನು.” ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ನಿರ್ಣಯಗಳು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

(೨೭) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೬):—

ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೮೯೬ರಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಮಹಮದ ರಹೀಮತುಲ್ಲಾ ಸಯಾಸಿಯವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರು. ಸಭೆಗೆ ೭೮೪ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಉಳಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲದೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಬಂಧುಗಳು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಬಿಂಬಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿದರು. ಈ ವಿಷಯವು ಒಳ್ಳೆ ಮಹತ್ವದ್ದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:— “ (೧) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಜನರಿರುವದರಿಂದ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೇರುವದು ನಮ್ಮ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತೆಂಬುದು ಸುಳ್ಳುಮಾತು. ಹಿಂದೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಒಂದೇ ನಾಡಿನವರು. ಜನತೆಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಜನತೆಯ ಉದ್ಧಾರವನ್ನು ಮಾಡುವದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ; ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಉದಾತ್ತವಾದ ಧೈಯವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೂ ಮತ್ತು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸಮಾಜಗಳಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿರದೆ ಒಂದೇ ಸಂಸ್ಥೆಯಿರುವದು ಒಳಿತಾದ ಮಾತು. (೨) ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಸಂಸ್ಥೆಯೆನ್ನುವದು ತಪ್ಪು; ಕಾಯದೇತೀರ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಜನತೆಯ ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು. ಈ ರೀತಿ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸುವದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. (೩) ಇಂಗ್ಲಿಷ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯುವದು ಇಸ್ಲಾಮ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದೆಂದೂ ಒಂದು ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯಿದೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಏನೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. (೪) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ

ಬ್ರಿಟಿಶ ರಾಜ್ಯವು ಅಳಿದು ಅದರ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ರಾಜ್ಯವು ಬರಬಹುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಬೆಳೆಯುವುದರಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಶ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಿರತೆಯುಂಟಾಗುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಬಂಧುಗಳು ಬೆದರಿ ಹೋಗಕೂಡದು. (೫) ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಕಾಂಗ್ರೆಸನ್ನು ಸೇರಿದರೆ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅಪಕಾರವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಗುವದೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು; ಇದು ಅಯುಕ್ತವು. ಸರಕಾರವು ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಗಂಡಾಂತರದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡುವದು ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. (೬) ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಭೂತಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗೆ ಉತ್ತರವಿಷ್ಟೆ; ಕಾಂಗ್ರೆಸು ತನ್ನ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಎಲ್ಲ ಮತಸ್ಥರಿಗೆ ತೆರೆದಿಟ್ಟಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗಳೂ ಅದನ್ನು ಸೇರುವದು ಆಯಾ ಜಾತಿಗಳ ಪರಮ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. (೭) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗೆ ನಾನು ಹೇಳುವದೆಂದರೆ ಪುರಾವೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒರಿ ಬಾಯಿನಾತಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? (೮) ಕಾಂಗ್ರೆಸದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ವ್ಯವಹಾರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅನ್ನುವರು; ಆದರೆ ಈಗಾಗಲೆ ಅದ ಪ್ರಚಂಡ ಜಾಗೃತಿಯೆ ಈ ಮಾತಿನ ಮೊಳ್ಳುತನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟಿದೆ. (೯) ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯು ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಮೇಂಬರು, ಮುನಿಸಿಪಾಲಿಟಿಯ ಸಭಾಸದರು, ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು, ಹೆಸರು ಪಡೆದ ವಕೀಲರು, ನಾಮಾಂಕಿತ ಡಾಕ್ಟರರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜಾತಿಯ ಪಂಗಡದ ಉದ್ಯೋಗದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಸೇರುವರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವದು ಅಸಾಧ್ಯವು. (೧೦) ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲವೆಂದು

ಹೇಳುವದು ತಪ್ಪು, ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಜಾರಾಜ್ಯವೆಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು. ಪ್ರಜಾಪದ್ಧತಿಯು ಮಹಮ್ಮದೀ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಮಾತು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. (೧೧) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿಂದುಜನರ ಬಹುಮತವಿರುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗುವ ತರಾವುಗಳು ಹಿಂದೂ ಜನರಿಗೇ ಅನುಕೂಲವಾಗುವದೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ಏನೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರು ಯಾವದೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಇಲ್ಲವೆ ಜಾತಿಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾದವರಲ್ಲ. (೧೨) “ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದವರಿಗಷ್ಟೆ ನೋಕರಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕೀಳುಕೂಲದ ಹಿಂದುಗಳು ರಾಜಮನೆತನದ ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನು ಪೀಡಿಸುವರು, ಅದುದರಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನವರು ಕೇಳುವ ಹಾಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸದೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮನೆತನದವರಿಗೆ ನೋಕರಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವದು ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಇದೇನು ಬರಿ ಇದೇ ರಾಜ್ಯದ ಮಾತಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೀಗೆಯೆ ಆಗುವದುಂಟು. ಈ ದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದೊಗೆಯಬೇಕಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವದವಶ್ಯವು ”. ಆಗಿನ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸಮಾಜದವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮುಂದೆ ಚಾಚುವ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟು ಸಯಾನಿಯವರು ಒಂದು ಬಂಗಾರದಂಥ ಉಪದೇಶದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು: “ ಹೇಡಿತನದ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ದೂರ ನಿಂತು ಚಾಚದೆ, ಮುಸಲ್ಮಾನಬಂಧುಗಳು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಒಂದು ಅಲ್ಲಿ ಏನು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣಬೇಕು; ಯಾವುದೆ ಸೂಚನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನಿತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ಸೂಚನೆಯು ಬಿದ್ದು ಹೋಗುವದೆನ್ನುವದು ಅವರಿಗೆ ಕಂಡುಬರುವದು ” ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಸ್ಥಿತಿಯು ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಯಾನಿಯವರು ಸೇಳಿದರು. “ ವರುಷವರುಷಕ್ಕೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲಿರುವ ಈ ದಾರಿದ್ರ್ಯರೋಗಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಉಪಾಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಈ ಭೀಷಣವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೀವು ಒಳ್ಳೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಮನನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು; ಇದರಿಂದ ಭಯಂಕರ ಗೊಂದಲವು ಏಳ

ಬಹುದು. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬಂಡಾಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಂಡಾಯವಿಲ್ಲ. ಸರಕಾರದವರು ಮಾಡಲಿರುವ ಉಪಾಯೋಚನೆಯೇ ನಾವೂ ನಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದಾದಷ್ಟು ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು". ಮರುವರುಷ ಚರುಗಲಿದ್ದ ವ್ಹಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಮಹಾರಾಜ್ಜಿಯವರ ವಜ್ರ-ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು: "ವ್ಹಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜಾಜನರೂ ಒಳ್ಳೆ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನೆನೆಸುವರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಅದುದರಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳು ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮಗಿರುವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಹೊರಪಡಿಸಲಿ! ಮಹಾರಾಣಿಯು ಚಿರಾಯು ವಾಗಲೆಂದು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಹಾರೈಸೋಣ!"

ಆದೇ ವರ್ಷ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಶಿಕ್ಷಣಖಾತೆಯ ನೋಕರರಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಉಚ್ಚ ವರ್ಗದ ನೋಕರರನ್ನು ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ ಅರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಅದಕ್ಕೂ ಕೆಳಗಿನ ತರಗತಿಯವರನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಅರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಸರಕಾರದವರು ಠರಾವು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಗಲಬಂಕ್ಸೆ ಕೊಡಲು ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚ ತರಗತಿಯ ನೋಕರರಿಗೆ ಅವರು ಹಿಂದೀಯರಿರಲಿ, ಯುರೋಪಿಯನರಿರಲಿ, - ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸರಿಸಮಾನ ಸಂಬಳವಿತ್ತು; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ೫೦೦ ರೂಪಾಯಿಯ ವೇತನವು ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗಲಬಂಕ್ಸೆ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ೩೫೨ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಈ ವರುಷ ಅದ ಹೊಸ ನಿಯಮದಂತೆ ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಸರುಷದಲ್ಲಿ ೧೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳವಾದರೆ ಹಿಂದೀ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೊನೆಯವರಿಗೂ ೭೦೦ಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಬಳವು ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಅನ್ಯಾಯದ ಪಕ್ಷ ಪಾತವು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಒಂದು ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀಯರ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆದಿರುವ ಅನ್ಯಾಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಉಳಿದ ನಿರ್ಣಯಗಳು ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ ಆದವು.

(೨೮) ಪುನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ಲೇಗಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳು

(೧೮೯೭):— ೧೮೯೭ ಇಸವಿಯ ಜಾನೆವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ಲೇಗದ ಬೇನೆಯು ಕಾಲುಬಿತ್ತು. ಮೊದಲಿಗೆ ಸರಕಾರದವರು ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಯೊಂದು ಉಪಾಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಅದು ಪುಣೆಗೂ ಬಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ಲೇಗವು ಹಬ್ಬಿಹೋದರೆ ಸಂಸರ್ಗದ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಪರರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದೊಡನೆ ನಡೆಯುವ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವರೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ವಿಲಾಯತ ಸರಕಾರದವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಪ್ಲೇಗಿನ ಬೇನೆಯನ್ನು ಕೂಡಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿರಿ ಎಂದು ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಹತ್ತಿದರು. ಇತ್ತ ಸರಕಾರದವರೂ ಕಾಯದೆಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಯದೆ ಪಾಸುಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ಲೇಗಿನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಮನ ಬಂದಂತೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಪಯೋಗಿಸುವ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಪುಣೆಗಾಗಿ ರ್ಯಾಂಡರೆಂಬ ಪ್ಲೇಗ ಕಮೀಷನರರೂ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಹೊರಗೆ ರೋಗವು ಹಬ್ಬಬಾರದೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕ್ವಾರಂಟೇಯಿನ್‌ಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು. ಪ್ರತಿರೋಗಿಗಿಗೂ ಸರಕಾರೀ ದವಾಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೇ ತೀರಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಿದರು. ರೋಗಿಗಳು ಬಹಳ ಬರಲಿಲ್ಲ ವಾದುದರಿಂದ ಜನರು ರೋಗಿಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುತ್ತಿರುವರೆಂಬ ನೆವದಿಂದ ಮನೆಗಳ ಝಡತಿ ಮಾಡಹತ್ತಿದರು. ಮುಂದೆ ಹೆಣಗಳನ್ನು ಜನರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಡುತ್ತಿರುವರೆಂಬ ನೆವದಿಂದ ಮನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಲ್ವರರು ಹೊಕ್ಕು ನೋಡಹತ್ತಿದರು. ಕೆಲವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಲುಮತ್ತೆಗೂ ಕೈಹಚ್ಚಿದರು. ಮುಂಬೈ ಇಲಾಖೆಗಳ ಎಲ್ಲ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ಲೇಗಪ್ರತಿ ಬಂಧಕ ಉಪಾಯಗಳ ಹಾವಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಪುನೆಯಲ್ಲಿಯಂತೂ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಲಷ್ಕರೀ ರಾಜ್ಯವೇ ನಡೆದಿತ್ತು. ಜನರಿಗೆ ಪ್ಲೇಗಿನ ಮರಣ ಬಂದರೆ ಒಳಿತು; ಆದರೆ ಈ ನೋಲ್ವರರ ಜುಲುಮಿನ ಆಳಿಕೆ ಬೇಡವೆಂದೆನಿಸಿತು. ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟೀಕರು ಜನರಿಗೆ ಧೈರ್ಯಕೊಡುತ್ತ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೆ ಒಂದು ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಜನರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದರು; ಅಷ್ಟೇ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಸರಕಾರೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಕೇಸರಿಯಲ್ಲಿ

ಬೀಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೇ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಪ್ಲೇಗದ ಬೇಸೆಯು ನಿಂತಿತು. ಆದರೆ ಪುಳಿಯು ನಿಂತರೂ ಮರದನಿ ಸಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತೆ ಪ್ಲೇಗು ನಿಂತರೂ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ಸಂತಾಪಾಗ್ನಿಯು ಆರಲಿಲ್ಲ. ತಾ|| ೨೨ ಜೂನ್ ರಾತ್ರಿ ರ್ಯಾಂಡ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟ ಆಯಸ್ಕರು ಗವರ್ನರ ಬಂಗ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ವಜ್ರ-ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಬಂದು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮೇಲೂ ಪಿಸ್ತೂಲಿನಿಂದ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು; ಆಯಸ್ಕರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತೀರಿದರು, ರ್ಯಾಂಡರು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವೆಂದು ದಿನಗಳ ನಂತರ ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಖೂಸಿ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ೨೦,೦೦೦ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಇನಾಮು ದೊರೆಯುವದೆಂದು ಸರ್ಕಾರದವರು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು. ಪುಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ದ್ರವಿಡ ಮನೆತನದ ಇಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಕೊಟ್ಟ ಮಾಹಿತಿಯ ಮೇಲಿಂದ ದಾಮೋದರ ಚೌಫೇಕರನೆಂಬ ತರುಣನು ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟನು; ಮುಂದೆ ಚೌಕಶಿಯಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಫಾಶಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಈ ದ್ರವಿಡ ಬಂಧುಗಳೂ ಗರ್ಭರಲ್ಲಿ ಪಿಸ್ತೂಲಿನಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರ ಕೊಲೆಗಾಗಿ ಸಂಶಯದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ವಾಸುದೇವ ಚೌಫೇಕರನು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದನು; ಮುಂದೆ ಅವನಿಗೂ ರಾನಡೆ ಎಂಬವನಿಗೂ ಬಾಳಕೃಷ್ಣ ಚೌಫೇಕರನೆಂಬವನಿಗೂ ಫಾಶಿ ಶಿಕ್ಷೆಯು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅವರೆಲ್ಲರು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ರ್ಯಾಂಡರ ಕೊಲೆಯ ನಂತರ ಸರದಾರ ನಾತೂ ಬಂಧುಗಳು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬಂದು ಇಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ಕೊಲೆಯಾದ ಒಂದು ವಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಲೋಕಮಾನ್ಯರ ಟಿಳಕರ ಮೇಲೆ ರಾಜದ್ರೋಹವನ್ನು ಪಸರಿಸಿದ ಆರೋಪದಿಂದ ಖಟಲೆಯಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ೧೮ ತಿಂಗಳ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಕೇಸರಿಯ ೧೫ ಜೂನ್ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಭವಾನೀತಲವಾರ' ಎಂಬ ಸಹಿಯೊಡನೆ " ಶಿವಾಜಿಯ ಉದ್ಧಾರಗಳು " ಎಂಬ ಕವಿತೆಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು; ಆ ಕವಿತೆಯು ರಾಜದ್ರೋಹಾತ್ಮಕವಾಗಿ ತ್ತೆಂಬುದೇ ಟಿಳಕರ ಮೇಲೆ ಆರೋಪವು. ಲೋಕಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಸಮಾಜವೂ ಹಳಹಳಿಸಿತು; ಎಲ್ಲ ವರ್ತಮಾನಪತ್ರದವರು ಲೋಕಮಾನ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಸಹಾನುಭೂತಿ

ಪರವಾವ ಬರಹಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಮರು ವರ್ಷದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು: “ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಸಿಟಿವ್ವ ಪೋಲೀಸರನ್ನಿಟ್ಟದ್ದು ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪಾಯಿತೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಟೀಕರನ್ನೂ ಪುಣೆಯ ಉಳಿದ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಪತ್ರಕಾರರನ್ನೂ ಸೆರೆಮನೆಗೆಟ್ಟಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಟೀಕರಿಗಾಗಿ ನನ್ನ ಅಂತಃಕರಣವು ತಳಮುಳಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಅವರಿದ್ದ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ನನ್ನ ಭಾವನೆಗಳು ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿವೆ. ಇಡೀ ರಾಷ್ಟ್ರವೇ ಅವರಿಗಾಗಿ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಲಿದೆ. ”

(೨೯) ಅನುರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಕೂಟವು (೧೮೯೭):— ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಅನುರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ತಾ|| ೨೬ ಡಿಸೆಂಬರ ೧೮೯೭ ದಿನ ಕೂಡಿತು. ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಖಾರ್ಸಡೆಯವರು ಆ ಮರುಷ ದೇಶಕ್ಕೆ ಒದಗಿದ ಸಂಕಟಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿದರು:— “ ಈ ಮರುಷವು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬರಗಾಲವಾಯಿತು. ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆಗದಷ್ಟು ಪ್ಲೇಗಿನ ಉಪದ್ರವವಾಯಿತು; ಸರಕಾರದವರು ಗಡಿನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ ನಿರರ್ಥಕ ಯುದ್ಧಗಳಿಂದ ಸರಕಾರದ ತಿಜೋರಿಯು ಬರಿದಾಯಿತು. ನೆರೆಹಾವಳಿಯೂ ಕೇಡು ತಂದಿತ್ತು; ಅಗ್ನಿನಾರಾಯಣನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪುತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ; ಭೂಕಂಪದಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಜನರು ಅಸಹಾಯರಾದರು. ಜನರೂ ಸರಕಾರದವರೂ ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಆದ ಉದ್ವೇಗಜನಕ ಕೊಲೆಗಳು ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕಾರಸ್ಥಾನದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಕೂಗಾಟವಿದ್ದಿತು; ಖಟೆಲೆಗಳಾದವು, ಹದ್ದುಪಾರುಗಳಾದವು. ಇಡೀ ವರ್ಷ ದುಃಖದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸಮಾಧಾನದ ಕಿರಣವೆಂದರೆ, ೧೮೫೮ ರಲ್ಲಿ ಜನರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹೋತ್ಸವವು ”. ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಭಾಷಣವಾದ ನಂತರ ಸರ ಶಂಕರನಾಯಕರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಆದ ಲಾಭಗಳನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ

ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಕ್ಕುಗಳು ದೊರೆಯುವದು ಅವಶ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು; ರಾಜಕೀಯ ಸುಧಾರಣೆಯಷ್ಟೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆಯೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿರುವದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರು ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಬರಗಾಲವನ್ನು ಲೈಲಿಖಿಸಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು: “ ಒಂದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಬಿಳಿಯು ಬರದೆ ಹೋದರೆ ಬರಗಾಲವು ಬಂದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಬರಗಾಲವೆಂದರೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಬರುವ ಮಾತಾಗಿದೆ ಹೋಗಿದೆ. ೧೮೭೭ರಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಈ ವರ್ಷವಾದರೂ ಬರಗಾಲದಿಂದ ಬಹಳೇ ಪ್ರಾಣಹಾನಿಯಾಯಿತು. ಬರಗಾಲವು ಬಂದಹಾಗೆಲ್ಲ ರೈತರ ಸತ್ತ್ವವೇ ಕುಂದಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗತಿಯು ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ನಡೆಯಬೇಕೆ? ಮುಂದೆ ಬರಗಾಲವು ಬರದಂತೆ ಏನಾದರೂ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವಿರೋ ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೇಳುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ನಮಗೆ ಇರಬಾರದೇ? ” ಸರಕಾರದವರು ಪ್ಲೇಗಿನ ಹಾವಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿದ ಕಡುತರ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಅವರು ಟೀಕಿಸಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಆಶಾವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. “ ನಾವು ಗ್ರೇಟ ಬ್ರಿಟನ್ನನ್ನು ನಂಬಿಕೊಂಡಿರುವವರೆಗೆ ನಮಗೆ ನಿರಾಶೆ ಬೇಡ; ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಿಯೆ ತೀರಬೇಕು ” ಎಂದು ಅವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಸರಕಾರದವರು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಹೊರತು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸತರದ ನಿರ್ಣಯಗಳೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದವರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಠರಾವುಗಳೆ ಮೊದಲು ಮಂಜೂರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ರಾಜದ್ರೋಹದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪಿಸಲ್ ಕೋಡಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಪ್ರೊಸೀಜರ್ ಕೋಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿದ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನವರು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಕೆಲಕೆಲವು ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಪತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಗುಪ್ತಮಂಡಲಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಸಮಾಧಾನವು ವ್ಯಕ್ತವಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಮತ್ತು, ಆಳರ ಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿಗೊಯ್ಯುವ ಅಧಿಕಾರ

ಗಳನ್ನೀಯುವ ಹಳೆ ರೆಗ್ಯುಲೇಶನಗಳನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಫೌನ್ಸ್‌ರಿಗೆ ಸ್ವಾಗತವನ್ನೀಯುವ ಠರಾವು ಪಾಸು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಲಕತ್ತಾ ಮ್ಯುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮರ್ಯಾದಿತ ಮಾಡುವ ಬಂಗಾಲ ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದ ಠರಾವು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಶಿಕ್ಷಣ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು.

(೩೦) ಲಖನೌದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಗಜನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಗರ್ಜನೆಯ ಇಸ್ವಿಯು ಡಿಶೆಂಬರ್ ೨೭ನೆ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅದೇ ಸರಕಾರಿ ನೌಕರಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾದ ರಮೇಶಚಂದ್ರ ದತ್ತರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಗುರಿಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತಿದೆಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು: "ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಸೇವೆಯ ಮಹತ್ವವು ಇಂತಿಷ್ಟೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಲಾಭವೇ ಇದೆ."

ಗರ್ಜನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜದ್ರೋಹಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಸು ಮಾಡಿದ ಕಾಯಿದೆಗಳ ನಿರರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಅವರು ವಿವೇಚಿಸಿದರು. ಕಲಕತ್ತಾ ಮ್ಯುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿಯ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕಿರಿದು ಮಾಡುವ ಕಾಯಿದೆಯನ್ನೂ ಅವರು ಖಂಡಿಸಿದರು. ಪಂಜಾಬ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಮಾಲಕರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪರಾಯಿ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ತರುವ ಕೂಸ ಕಾಯಿದೆಯನ್ನು ಅವರು ಖಂಡಿಸಿದರು. ಗ್ರಾಮಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದುಪದೇಶಿಸಿದರು. ಮ್ಯುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿ ಲೋಕಲಾಬೋರ್ಡ್ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳು ಜನನುತದ ಅಧಿಕಾರ ಕೊಳವಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳಿದಲ್ಲಿಯೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳಿದಲ್ಲಿಯೂ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನನಾದರು ಹಿಂದಿ ಸಭಾಸದರನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹದಿಂದ ಹೇಳಿದರು. ಜನರಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು

ಕೊಡದೆ ಬರಗಾಲದಿಂದಂಟಾಗುವ ಕೇಡನ್ನು ತಡೆಯುವದಾಗಲೀ, ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದಾಗಲಿ, ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು. “ ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಜಾಣತನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರೆಂದು ಸರಕಾರದ ಹಳೆಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಸೇವಾ ಸಿದ್ಧತೆಯಾದ ಸೇವಕನೆಂದು ಹೇಳುವದು ಸನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದ್ದೇನೆ. ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು.

ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಠರಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಠರಾವೆಂದರೆ ವಿದ್ಯಾಭಾತೆಯ ಡಾಯರೆಕ್ಟರರ ಪರವಾನಿಗೆಯ ಹೊರ್ತು ಶಾಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಕರೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಯಾವ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಭಾಗವಹಿಸಕೂಡದು, ಯಾವ ಸಭೆಗೂ ಹೋಗಕೂಡದು, ಎಂದು ಮಾಡಿದ ನಿಯಮವನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಇದರ ಹೊರ್ತು ಹೊಸ ತರದ ಠರಾವುಗಳೇನೂ ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ.

(೩) ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿ ೧೬ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೧೬ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿ ಡಿಶಂಬರ ೨೭ನೆ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೫೬೭ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು, ಆ ಮೊದಲೆ ಮುಂಬೈಯ ಹಾಯಕೋರ್ಟಿನ ಜಜ್‌ರೆಂದು ಸೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ ನಾರಾಯಣ ಚಂದಾವರಕರರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ೧೮೯೯ರಲ್ಲೊದಗಿದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಬರಗಾಲದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅವರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದರು. ಲಾರ್ಡ್‌ಕರ್ಝುನ್‌ನನ್ನು ಅವರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಗಳಿದರು. “ ಲಾರ್ಡ್‌ಕರ್ಝುನ್‌ನ ಹೋದ ಹೋದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಜನರು ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಲಿರುವರು. ಲಾರ್ಡ್‌ಕರ್ಝುನ್‌ನ ಜನರ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ” ಒಟ್ಟಿಗೆ ಚಂದಾವರಕರರ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಇರುವ ಪಕ್ಷಪಾತವು ಕಂಡುಬರುವಂತಿತ್ತು. ಸರಕಾರಿ ನೋಕರನು ಸರಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠುರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವು ?

ಮೊದಲಿನ ಅಧಿವೇಶನಗಳಂತೆ ಈ ವರ್ಷವೂ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಕೊಡಿರೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಸರಕಾರದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಖಾತೆಗಳ ನೋಕರರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆಷ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಳಗಳು ಅಡುವರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದವೆಂಬುದನ್ನು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಅಡವಿಯ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ೨೪ರಲ್ಲಿ ೨, ಅಘಾ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ೭೭ರಲ್ಲಿ ೮, ಕನ್ಸ್ಟಬಲ್ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ೨೩ರಲ್ಲಿ ೨, ತಾರ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ೨೯ ರಲ್ಲಿ ೪, ಪೊಲೀಸ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ೧೦೨ರಲ್ಲಿ ೫, ಇಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳು ಹಿಂದೀ ಜನರ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದವು. ಸರ್ವ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಜೇಲ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಹಿಂದೀ ಮನುಷ್ಯನೂ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಮೊಗಲರ ಅಡಳಿತೆಯ ಧೋರಣವನ್ನೂ ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಧೋರಣವನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಿದರು. ಅಕಬರನ ಅಜ್ಜನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದವರ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಅಕಬರನ ಸೇನಾಪತಿಗಳಾದರು, ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಗವರ್ನರರಾದರು, ಅವನ ವಿಶ್ವಾಸದ ಸಲಹೆಗಾರರಾದರು. ಮೊಗಲ ಅರಸರು ಹಿಂದೀ ಜನರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲಿಷ ಅರಸರು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೀ ಜನರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಿಡುವದಿಲ್ಲ. ಕಲಕತ್ತಾ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿಗೆ ಪದವೀಧರರ ಪರವಾಗಿ ಕೆಲವು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾತು, ಅದೇ ರೀತಿ ರೂರಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಸರ್ಸಹಿಲ್‌ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಇಬ್ಬರೇ ಹಿಂದೀ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಒರಬಹುದೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೂ, ನಿಷೇಧಿಸಲಾಯಿತು. ಮೆಹಥಾ, ಬಾನರ್ಜಿ, ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ, ಮುಧೋಳಕರ, ಸಯಾನಿ ಹರಿಕಿಶ ನಲಾಲ, ಮುಂತಾದವರದೊಂದು ಶಿಷ್ಟಮಂಚವು ಹಿಂದೀ ಜನರ ದುಃಖಗಳನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ವಾಯಿಸರಾಯರನ್ನು ಭಿಟ್ಟಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಉಳಿದ ಠರಾವುಗಳು ವಾಡಿಕೆಯಂತೆಯಾದವು.

(೩೨) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೭ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೮೯೬ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಈ ಅಧಿವೇಶನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ದಿನ್ಯಾ ಎ ದಲ್ಲಿನಾಚಾ ಇದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ

ಭಾಷಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಸರಕಾರದವರು ಬರಗಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅನಾಸಥೆಯನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದರು. ಸರಕಾರದವರು ರೈತರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಬೇಕಾದ ತೀರ್ಪೆಯ ಹಣವನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ತರದ ಬರಗಾಲಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ನೀರಿನ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡುವದು, ಶೇತ್ರಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವದು, ಬರಗಾಲವು ಬಂದಾಗ, ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವದೂ, ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವದು, ಇವೆಲ್ಲ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಅವರು ಸೂಚಿಸಿದರು. ರೈತರ ಬಡತನವು ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆಂಬದನ್ನು ಸಾಧಾರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿದರು. ಡ್ಯೂಕ ಆಫ್ ಆರ್ಗಾಯಿಲರು ಹೇಳಿದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಂತಹ ಬಡತನವು ಯುರೋಪದ ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತಿನ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ದೇಶದಿಂದ ಸರದೇಶಕ್ಕೆ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ, ಪಗಾರ ಪೇಸನಸ್, ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ೩೦-೪೦ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವವರೆಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ೧೮೬೦ರಿಂದ ಇದೂವರೆಗೆ ೬೨೪ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು ದೇಶದಿಂದ ಸರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದವು. ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗವನ್ನಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರವು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆರುವದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೧೭೩೦೦ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇರುವರೆಂದು ಹೇಳುವರು; ಆದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ೧೬ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು ವೆಚ್ಚವಾಗುತ್ತವೆ. ”

ಸೈನಿಕ ಖಾತೆಯ ಖರ್ಚಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದವರೇ ಹಿಂದಿ ಸೈನ್ಯದ ಖರ್ಚು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಡದೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭದ್ರತೆಗಾಗಿಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಅವರು ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದರು. ದೇಶದೊಳಗಿನ ಉದ್ಯೋಗ ಧನಗಳು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗಿವೆಂಬದನ್ನು ಅವರು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಿದರು. ಬಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆರ್ಥಿಕಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಛಾರವರ ಭಾಷಣವು ಒಳ್ಳೆ ಉದ್ಘೋಷವಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ರೈತರ ಬಡತನವನ್ನು ಹಿಂಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶೇತ್ಕಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ, ಒಕ್ಕಲತನದ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ ರಶಿಯಾ, ಹಾಲಂಡ, ಬೆಲ್ಜಿಯಂನಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲತನದ ಮಾದರಿಯ ಘಾಸುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಉಳಿದ ಠರಾವುಗಳು ವಾಡಿಕೆಯಂತೆಯಾದವು.

(೩೩) ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ೧೮ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೦೨):— ಈ ಸಲ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ೧ನೇ ಜಾನವರಿದಿನ ಜರುಗುವ ದಿಲ್ಲಿಯ ದರಬಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರ ಅನುಕೂಲತೆಗಾಗಿ ತಾ|| ೨೩ನೆಯ ಡಿಸಂಬರ ದಿನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಅದೇ ವರ್ಷ ೭ನೇ ಎಕ್ಟರ್ಬರು ಪಟ್ಟಕ್ಕೇರಿದ ಸಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಝನರು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಬರೇ ದುಡ್ಡು ಹಾಳು ಮಾಡಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ತಮಾಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಜನರಿಗೆ ಅದರಿಂದೇನೂ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ, ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇಂತಹ ಶುಭವು ಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಸಮಾಧಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಅದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಕಮೀಷನ್ನಿನ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು.

ಕಾಲೇಜಿನ ಫೀಯ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸಿಂಡಿಕೇಟದವರು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು; ಎರಡನೆಯ ತಂಗೆತಿಯ ಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಲೇಜುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಕೀಲ ಅಭ್ಯಾಸದ ವರ್ಗಗಳು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಇವೇ ಆ ಕಮೀಷನ್ನಿನ ಮುಖ್ಯಸೂಚನೆಗಳಿದ್ದವು. ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸರಕಾರಿ ನಿಯಂತ್ರಣಗಳು ಇರಬೇಕೆಂದು ಕಮೀಷನ್‌ದವರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದರು. ಇವೆಲ್ಲ ಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ಧೋರಣೆಯನ್ನು, ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ಬಲು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ

ಖಂಡಿಸಿದರು. ಪೋಲಿಸಖಾತೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಇಡೀ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ೪೭೧ ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಸ್ಪೆಕ್ಟಂಟ್ ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್‌ರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೨೫ ಜನರು ಹಿಂದೀ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಗುರಿಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಾಗ ಅವರು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರು. “ನಾವಿನ್ನೂ ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗುರಿಯಿಡೆಗೆ ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವೆವು. ಆ ದಾರಿಯು ದೂರವಿದೆ. ನಿರ್ಜನವಾದ ಕಾಡಿನೊಳಗಿಂದಲೂ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವದು. ಹಿಂದೀ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಮಾಡುವದು ಬ್ರಿಟಿಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಧ್ವಂಸಪಡಿಸುವದು ಇವೆ ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗುರಿಗಳಾಗಿವೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಮ್ಮತಿಯು ಕುಂಠಿತವಾದಂತಾಗಿದೆ. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನಾವು ಸೋತಂತಾಗಿರುವೆವು. ಆದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಜನರಿಗೆ ಸೋಲಿಂಬುದಿಲ್ಲ. “ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ನಡೆದ ದಾರಿಯನ್ನೇ ತುಳಿಯುವದರಿಂದ ನಮಗೇನು ಫಲ? ಎಂದು ಕೆಲವರು ಕೇಳುವರು. ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಹೇಳುವದಿಷ್ಟೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೇವಿಯು ಒಲಿಯಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಆಕೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.” ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು.

ಈ ವರ್ಷದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯ ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲದೆ ಯುನೈಟೆಡ್ ಕಮಿಟಿಯ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ನಿರ್ಣಯವೂ ಪಾಸಾಯಿತು.

(೩೪) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ೧೯ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:- ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ೧೯ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ೧೯೦೩ ಇಸ್ವಿಯ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ೨೮, ೨೯, ೩೦ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಜರುಗಿತು. ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೫೩೮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಬಂಗಾಲದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗ್ಮಿಗಳಾದ ಲಾಲಮೋಹನ ಘೋಷರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿ ದರಬಾರದ ತಮಾಷೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ನ್ಯಾಯದಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀಯರ ಮತ್ತು ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ನಡುವಿನ ಅಂತರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು.

ಸುವ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. “ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದಿ ಮನುಷ್ಯನೂ ಕೆಲವು ಇಂಗ್ಲಿಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಇವರ ನಡುವೆ ಒಂದು ಬಡಿದಾಟವೆದ್ದಿತ್ತು. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಸೆಶನ್ಸ್ ಜಜ್ಜನು ತನಗೆ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಕಂಡ ತೀರ್ಪುಕೊಟ್ಟನು. ಕಲೆಕ್ಟರ ಕಮಿಷನರ ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೇ ಬೆಂಬಲಿಸಿದರು. ಸೆಶನ್ಸ್ ಜಜ್ಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನದ ಕಟು ಫಲನುಣ್ಣುಬೇಕಾಯಿತು. ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮುಸಲ್ಮಾನರು ತಮಗೆ ಪೋಲೀಸ ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟನು ವಿನಾಕಾರಣವಾಗಿ ಕಾಡಿದನೆಂದು ಜಿಲ್ಲಾ ಮಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನಿಗೆ ದೂರು ಹೇಳಲು ಜಿಲ್ಲಾ ಮಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನು ಅವರ ದೂರುಗಳನ್ನು ಬಿಸಾಟಿ ಅವರ ಮೇಲೆಯೇ ಸುಳ್ಳು ದೂರು ತಂದರೆಂದು ಆರೋಪವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಸೆಶನ್ಸ್ ಜಜ್ಜನು ಈ ಬಡಬನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾಡಹೋದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಫಲವೆಂದು ಆ ಸೆಶನ್ಸ್ ಜಜ್ಜನು ಅನಾರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ” ಹಿಂದಿ ಆಳರ ಸರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಧೋರಣವನ್ನು ಲಾಲಮೋಹನಘೋಷರು ಒಳ್ಳೇತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದರು. ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಬಿಲ್ಲು ಸರಕಾರಿ ಗುಪ್ತ ಸಂಗತಿಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಬಂಗಾಲದಿಂದ ಡಾಕಾ, ಮೈಮನಸಿಂಗ, ಚಿತಗಾಂಗ, ಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಮುಂದೆ ಬಂದ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಯಿತು.

(೩೫) ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ೨೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೯೦೪ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಡಿಶಂಬರ ತಿಂಗಳ, ೨೬, ೨೭, ೨೮ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವೆ ಜರುಗಿತು. ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಸರ ಹೆನ್ರಿ ಕಾಟನರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಆಳರಸರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕಾಯಿದೆಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರಲ್ಲಿ ಬಹಳೇ ಅಸಂತೋಷವಾಗಿದ್ದರ ಮೂಲಕ ಈ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಕಳೆಯೇರಿತ್ತು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು. “ ನೀವು ದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುವಿರಿ, ನಿಮ್ಮ ಮುಖಂಡರಿಗೆ

ಕೀರ್ತಿ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸ್ಥಾನವು ದೊರಕಿದೆ. ಅನರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ದಾದಾಭಾಯಿ ನಸರೋಜಿಯವರಿರುವರು. ಮಹದೇವ ಗೋವಿಂದ ರಾಸಡೆ, ಮನವೋಹನ ಫೋಣಸ, ಇವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಉಜ್ವಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿರುವರು. ಫೆರೋಜಶಹಾ ಮೆಹಥಾ, ಉಮೇಶಚಂದ್ರ ಬಾನರ್ಜಿ, ಶಂಕರನಾಥ ಯರ, ರಸೋಶಚಂದ್ರ ದತ್ತ, ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿ, ಪಾಚ್ಘಾ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಗೋಖಲೆ ಮುಂತಾದ ಮುಖಂಡರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆಸಿರುವರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಹ್ಯೂಮ ವೆಡರ ಬರ್ನರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಹೊಗಳಿದರೂ ಕಡಿಮೆ.” ಸರಕಾರೀ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ ಹಿಂದೀ ವಸಹಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಾಜ್ಯವೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಗುರಿಯೆಂದು ಸರ ಹೆನ್ರಿ ಕಾಟನರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಕಾಯದಕೊನ್ನಿಲಿನ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಬಂಗಾಲದೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದರು. ಕೊನೆಗೆ “ಎಲ್ಲರ ಎಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಧಾನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಾಳಿರಿ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮುಖಂಡರ ಎಷಯಕ್ಕೆ ಆದರದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ರೊಡನೆ ಬಂಧುಭಾವವು ಇರಲಿ ! ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು.” ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವೆಂದರೆ ವಂಗ ಭಂಗವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ ನಿರ್ಣಯವು. ವಾಡಕೆಯಂತೆ ಉಳಿದ ಎಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು. ಸರಕಾರೀ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸುವಾಗ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಹಿಂದೀ ಜನರು ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಆಯೋಗ್ಯರೆಂದು ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಝನರು ಅಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದರು.

ಮೂರನೆಯ ಭಾಗ

ವಂಗಭಂಗದ ಆಂದೋಲನವು (೧೯೦೫-೧೯೧೧)

(೩೬) ವಂಗಭಂಗ (೧೯೦೫):— ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಹಿಂದು ಸ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ನಂತರ ಹಿಂದುಸ್ವಾಸದ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಂಗಾಲಪ್ರಾಂತವು ಬಹಳೇ ದೊಡ್ಡದಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸಿಲ್ಹೇಟ, ಕಚಾರ ಮತ್ತು ಗೋಪಾಲಪುರ ಈ ಮೂರು ಬಂಗಾಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತವು ೧೮೭೪ರಲ್ಲಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಲೋಕಮತವು ಜಾಗೃತವಿದ್ದರಿಂದ ಬಂಗಾಲಿ ಜನರು ವಿಶೇಷ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹೂಡಲಿಲ್ಲ. ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತವು, ಆರ್. ಸಿ. ಎಸ್. ನೌಕರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ, ಆಸಾಮಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೇಸಬೇಕೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಧೃಢವಾಗುತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಕೆಲಕಾಲದ ನಂತರ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತದೊಳಗಿಂದ, ಚಿತಗಾಂಗ, ನೋವಾ ಖಾಲಿ ಮತ್ತು ಟಿಪರಾ ಈ ಮೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಮೇಲಕ್ಕೇರಲಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕರು ವಿರೋಧಿಸಬಹುದೆಂದು ಈ ಸೂಚನೆಯು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು. ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಝುನರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯ ರಾಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಸೂಚನೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಕಳೆಯೇರಿತು. ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಝುನರ ಕಾರ್ಯಪದ್ಧತಿಯೇ ಬೇರೆ. ಒಮ್ಮೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸೇರಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯರಂಗದಲ್ಲಿ ತರುವದೆ ಅವರ ಹವ್ಯಾಸ. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮತವನ್ನು ಯಾವದೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದು ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಲೆಪ್ಪಿನೆಂಟ ಗವರ್ನರರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಳುಗಳೊಡನೆ ಖಾಸಗಿ ಮಾತುಕತೆಗಳು ಆದವು. ಆದರೆ ಜನರು ಬಂಗಾಲದೊಳಗಿನ ಯಾವದೆ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಒಡೆಯಗೊಡಲಿಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು

ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಝನರು ಸ್ವತಃ ಪೂರ್ವ ಬಂಗಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು. ಆದರೆ ಅದೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಯಿತು. ಅವರನ್ನು ಬಳ್ಳೀ ಅಕ್ಕರತೆ ಯಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೈಮನಸಿಗದ ಮಹಾರಾಜರಾದ ಸೂರ್ಯ ಕಾಂತ ಆಚಾರ್ಯರೆ ಬಳ್ಳಿ ಗಟ್ಟಿಗತನದಿಂದ ಈ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿ ಸಿದರು. ಬಂಗಾಲದ ಒಡೆತನ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿತು. ಲಾರ್ಡ್ ಮೊರ್ಲೆಯವರೇ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಕೇಳಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮುಖಂಡರ ಮನವೊಲಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾದಂತರ ಇದ್ದೆಲ್ಲ ಕಾರಸ್ಥಾನವು ಗುಪ್ತ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತದೊಳ ಗಿಂದ ಇಡಿ ಉತ್ತರ ಭಾಗವನ್ನೂ ಫರಿದಪುರ ಮತ್ತು ಬಾರಿಸಾಲ ಇವೆರಡು ಪೂರ್ವ ಬಂಗಾಲದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನೂ ಒಡೆದು ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಣಯವು ತಾ|| ೧೦-೭-೧೯೦೫ನೆಯ ದಿನ ಸರಕಾರ ದಿಂದ ಜಾರಿಯಾದ ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ನಿರ್ಣಯದಿಂದ ಅಖಿಲ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತವು ವಿಸ್ತೃತವಾಯಿತು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾಸುರಿಯವರು ಆ ಕಾಲದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಳ್ಳಿ ರೀತಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿ ದ್ದಾರೆ. " ನಮ್ಮ ಆಪಮಾನವಾಯಿತು, ನಮ್ಮ ಮಾನಖಂಡನೆಯಾಯಿತು, ನಮ್ಮ ಸರಕಾರದವರು ಪೂರ್ಣ ಮೋಸಗೊಳಿಸಿದರೆಂದು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ಣ ಭಾವನೆಯಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತದ ಮುಂದಿನ ಸುಖಕ್ಕೆ ಸಂಕಟವುಂಟಾ ಯಿತೆಂದು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆಯಾಯಿತು. ಬಂಗಾಲೀ ಮಾತನಾಡುವ ಜನ ರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯುತ್ತಲಿರುವ ಅವನನ್ನೂ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನೂ, ಅಳಿಸಿಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಈ ಹೊಸ ಯೋಜನೆಯು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿತೆಂದು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆಯಾಯಿತು. ಕೇವಲ ಆಡಳಿತೀಯ ಅನುಕೂಲತೆಗಾಗಿಯೇ ಈ ಸೂಚನೆಯು ಮೊದಲು ಮುಂದೆ ಬಂದಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಈಗ ಆ ಸೂಚನೆಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಬಣ್ಣವು ಬಡಿಯಿತು. ಆ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅದರಿಂದ ನಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಉನ್ನತಿಗೂ ಹಿಂದೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ನಡುವಿನ ಒಕ್ಕಟ್ಟಿಗೂ ಬಾಧೆ ಬರುವದೆಂದು ನಮ್ಮ ಮನ ವರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತವು ಮುಸಲ್ಮಾನೀ

ಪ್ರಾಂತವಾಗುವದೆಂದೂ ಹೊಸ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲತೆಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಡುವನೆಂದೂ ಸರಕಾರದವರೆ ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ”

ಬಂಗಾಲದ ಈ ಒಡೆತದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆರ್ವಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಯುಗವೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಂತಾಯಿತು. ಸರಕಾರದವರು ಜನರನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಕೇಳದೆ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಜನರ ಭಾವನೆಯನ್ನು ನೋಡಿಸುವಂತೆ ಒಡೆದಿದ್ದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹೂಡಲು ಅಖಂಡ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತವೇ ಎದ್ದು ನಿಂತಿತು. ಮಹಾರಾಜಾ ಜ್ಯೋತೀಂದ್ರ ಮೊಹನ ಟಾಗೋರರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಖಾಸಗಿ ಚರ್ಚೆಯಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕೌನ್ಸಿಲ್‌ಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಹೆನ್ರಿ ಕಾಟನ್‌ನೂ ಈ ಸಭೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಆಂಗ್ಲೋ ಇಂಡಿಯನ್ ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಗಳು ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲೀ ಜನರಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟವು. ಜ್ಯೋತೀಂದ್ರ ಮೊಹನ ಟಾಗೋರರು ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಒಡೆಯುವದೆ ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಬಂಗಾಲಿ ಭಾಷೆ ಮಾತನಾಡುವವರನ್ನು ಒಂದೆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾರು ಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ದಿನಾಲು ಮೈಮ ನಸಿಂಗದ ಮಹಾರಾಜರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್‌ನ ಅಫೀಸಿನಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಸಭೆಗಳು ಆಗುತ್ತಿದ್ದವು. ೭ನೆಯ ಅಗಸ್ಟ್ ದಿನ ಟಾನಹಾಲದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಭೆಯನ್ನು ಸೆರೆಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬರೆ ಸಭೆಯಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬಾರದೆ? ಅನೇಕ ಸೂಚನೆಗಳು ಒಂದವು. ಆಸರಿ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ತಮ್ಮ ಹುದ್ದೆಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಒಂದು ಸೂಚನೆಯು ಬಂದಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಸರಕಾರದ ಈ ನಿರ್ಣಯದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿಷೇಧನೆಂದು ವಂಗಭಂಗದ ಯೋಜನೆಯು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿರುವವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಮಾಲಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಕೇಳಲಾಗಿ ಅವರೂ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಈ ಯೋಜನೆಗೆ ತಮ್ಮ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಟಾನಹಾಲಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ

ಮಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗೊತ್ತುವಳಿಯು ಈ ಮುಂದಿನಂತೆ ಇತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಜನತೆಯು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತೋರಿಸುವ ಅನಾಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಈ ಅನಾಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಈಗಿನ ಸರಕಾರದವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮತವನ್ನು ಕೀಳುಗಳೆಯುವದನ್ನೂ ನಿಷೇಧಿಸಲಿಕ್ಕೆಂದು, ವಂಗಭಂಗದ ನಿರ್ಣಯವು ರದ್ದಾಗುವವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶ್‌ಮಾಲನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೊದಲೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಆ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಈ ಸಭೆಯು ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. " ಬಂಗಾಲದ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಾರಂಭವು ಈ ರೀತಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರದಿಂದ ಆಯಿತು.

ಟೌನಹಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ಟ್ ೭ನೆಯ ದಿನದ ಸಭೆಯು ಕೇವಲ ಅವೂರ್ವ ವಾಯಿತು. ಆ ದಿನ ಕಲಕತ್ತಾ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮುಂಜಾವಿನಿಂದ ಒಳ್ಳೇ ಗೊಂದಲನೆದ್ದಿತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೨ ಘಂಟೆಗೆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರತಾಳವಾಯಿತು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮಹಾರಾಜರೂ, ವ್ಯಾಪಾರಿ ಮಾರವಾಡಿಗಳೂ ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕೂಡಿದರು. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಕೊಂಡ ಯುವಕರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಶಾನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಹಿಂದೆ ಹೊರಟರು. ಜನರ ಸಂದಣಿಯು ಬಹಳವಾಯಿತು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸಭೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಕಾಸಿಮಬಝಾರದ ಮಹರಾಜರು, ಭೂಪೇಂದ್ರನಾಥ ಬಸು, ಅಂಬಿಕಾಚರಣ ಮುಜುಮದಾರರು, ಸುರೇಂದ್ರ ನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಭೆಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆಯಾಯಿತು. ೧೩ ಮಹರಾಜರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಎರಡು ನೂರು ಜನರ ಕಮಿಟಿಯು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಚಳವಳಿಯು ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಕರರು ಒಳ್ಳೆ ಮಾಮೂಲಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಪಣಿಸಿರುವರು. " ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಷ್ಟು ಮುಖಂಡರೂ, ಮುಂದೆ ಬಂದಷ್ಟು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೂ, ಈ ಮೊದಲು ಎಂದಿಗೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಎತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಮಳೆಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ನೀರು ಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಗುಡ್ಡದ ಕೆಲವು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಿಂತು ಅಂದರಿಂದಲೆ ಮುಂದೆ ಶಿಲೆಗಳು ಒಡೆಯುತ್ತವೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ

ಭಾಸನೆಯ ಮಾತೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ. ಚಳವಳಿಯು ವಂಗಭಂಗದ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಾರಂಭವಾದರೂ, ಆ ವಂಗಭಂಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾಸನೆಯ ಶಿಲೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸುಯಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಕರ್ತರು ಸಾಹಸದ ಬರಹಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದುವರೆಗೆ ಮೂಕರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವವರೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬುದ್ಧಿ ಇದ್ದರೂ ಸೋಮಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದವರಿಗೆ ಸರಸ್ವತಿ ದೇವಿಯು ತನ್ನ ನವಲಿನ ಗುಗಳಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಎಚ್ಚುಸಿ ಲೇಖನ ಕಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದಳು. ಕವಿಗೆ ದಿವ್ಯವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಬರಹತ್ತಿತು. ಭಾಷೆಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳು ದೊರೆದುಹತ್ತಿದ್ದವು. ಬರಹದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಜೋಕ್ತಿ-ಸಕ್ರೋಕ್ತಿಗಳು ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಲೇಖಕರ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯಂತೆ ಕಲಾವಂತರ ಕುಂಜಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಕಳೆ ಏರಿದಂತಾಯಿತು. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ಸಂಘಶಕ್ತಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿತು. ಜೈನ ಜನರು ತಮ್ಮ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದರು. ಧನಿಕರ ಧನವು ಪರೋಪಕಾರದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಿತು. ಪುಕ್ಕರು ವೀರರಾದರು. ಮೀಶಿ ಒಡೆಯರ ಎಳೆಯ ಯುವಕರು ದೊಡ್ಡವರಿಗಿಂತಲೂ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೇಲಾದರು. ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸರಕಾರದ ಪ್ರತಿಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಕೈಗಳು ಚಪಲವಾದವು. "ನಸದಶೀರ, ಕಾಯದೇಶೀರ," ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಲೋಪವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಲೂ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸಲೂ ತರುಣರ ನಾಪೂಂದೆ ನೀಮೂಂದೆ ಎಂದು ಬರಹತ್ತಿದರು. ಕೆಲವು ತರುಣರು ಆತ್ಮಾಚಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಲಂಛಿಸಿದರು. ಆದರೆ ವಂಗಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಗಾಲೀ ಜನರು ತೋರಿಸಿದ ದೇಶಭಕ್ತಿಯೂ, ಸಂಘಶಕ್ತಿಯೂ ಕೇವಲ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ."

(೩೭) ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಉದಯವು:- ಗಾಂಧಿನಿಯ ಇಸ್ವಿಯ ವರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಭೆಯಿಂದ ಆದ ಕಾರ್ಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ

ಶರಾವುಗಳಾದವು, ಬಿನ್ನಹಗಳಾದವು, ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
 ಇಂಗ್ಲೆಂಡಕ್ಕೆ ಹೋದದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿ
 ಯಿಂದ ಲಾಭವೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ಈ ಮೊದಲೆ
 ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮುಖಂಡರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೇಸರಿ ಪತ್ರಿಕೆ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ
 ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ
 ಲಾಠಾಲಂಚಕರಾಯರು ಕೇವಲ ಬಿನ್ನಹಗಳಿಂದ ಯಾವುದೆ ಮಾತು ಸಾಧ್ಯ
 ವಾಗುವದೆಲ್ಲೆಂದು ತಿರುಗಿ ಬಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅನಂತರ ಸ್ವಲ್ಪದಿನದಲ್ಲಿಯೆ
 ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆರವಿಂದ ಘೋಷ, ಜಿಪಿನಚಂದ್ರಪಾಲ, ಮೋತಿಲಾಲ
 ಘೋಷ ಮುಂತಾದವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ತತ್ವದ
 ಪ್ರಚಾರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಂದೇಮಾತರಂ, ಸಂಧ್ಯಾ, ಮುಂತಾದ ಪತ್ರಗಳ
 ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಈ ಮುಖಂಡರು ಶುದ್ಧ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ತತ್ವದ ಉದ್ದೋ
 ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಸ್ವದೇಶಿ, ಜಿಪಿನಚಂದ್ರ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ
 ಶಿಕ್ಷಣ, ಇವೆಲ್ಲ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಧರ್ಮತತ್ವಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸಿ
 ಇವುಗಳ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಈ ಬಂಗಾಲೀ ಮುಖಂಡರು ಮಾಡಿದರು. "ನಿಮ್ಮ
 ಗುರಿಯೇನು ?" ಎಂದು ರಾಮಸೆ ಮ್ಯಾಕ್ಡೊನಾಲ್ಡರು ಆರವಿಂದ ಘೋಷ
 ರನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ "ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ ನಮ್ಮ ಗುರಿ"ಯೆಂದು ತಟ
 ಕ್ತನೆ ಆರವಿಂದ ಘೋಷರು ಹೇಳಿದರು. ಬಂಗಾಲದ ಈ ಹೊಸಪಕ್ಷವು
 ಭಾವನಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿತ್ತು. ಆರವಿಂದ ಘೋಷರ ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಸ
 ತರದ ದೇಶಪು ಕಂಠುಬರುತ್ತಿತ್ತು. "ಮಾತೃಭೂಮಿಗೆ ವೈಭವವನ್ನು
 ತಂದುಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯಿರಿ, ಮಾತೃಭೂಮಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗ
 ಲೆಂದು ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿರಿ" ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಮಹಾಮಂತ್ರವಾಗಿತ್ತು.
 ಆ ಕಾಲದ ಬಂಗಾಲದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಜಿಪಿನಚಂದ್ರಪಾಲರು
 ತಮ್ಮದೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಳಿತಾಗಿ ಒಣ್ಣಿಸಿರುವರು. "ರಾಜನೀತಿಯ
 ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಂದಿರ ಜನರು ಎಂದಿಗೂ ತ್ಯಜಿಸದವರಲ್ಲ; ಆಕರವರು ಹೇಳಿದ್ದ
 ನ್ನೇನು ಹಾಗೆಯೆ ನಂಬಿಬಿಟ್ಟರು. ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತದ ಆಡಳಿತೆಯನ್ನು ನಡಿಸಲು
 ಹಿಂದಿರ ಜನರು ಅಸಮರ್ಥರೆಂದು ಆಕರವರು ಹೇಳಿದರು. ಹಿಂದಿರ ಜನರು
 ಅವನ್ನು ನಿಜವೆಂದು ನಂಬಿಬಿಟ್ಟರು. ಜನರು ನಿರ್ಬಲರೊಂದಿಗೂ, ಸರಕಾರದ

ವರು ಬಲಿಷ್ಠರೆಂದೂ, ಅಳಿರವರು ಹೇಳಿದರು. ಆ ಮಾತಿ ಸಿಜವೆಂದು ಹಿಂದೀ ಜನರು ನಂಬಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೂರವಿಷಯವೇನೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರು ಪಣತೊಟ್ಟು ಅದರಂತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರು " ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಿತ್ತು. ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರೇಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಎರಡನೆಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. " ಪ್ರತಿಭೆ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸಂಬಳವಿಲ್ಲದ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸರಕಾರೀ ಶಾಲೆಯೊಳಗಿಂದ ಹುಡುಗರನ್ನು ತೆಗೆದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ನಾಗರಿಕಸೇನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, ಇವೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದವು ".

ಒಂಗಾಲದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟುವ ಮೊದಲೆ ಲೋಕ ಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ಕೇಸರೀ ಪತ್ರದ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ತತ್ವಗಳನ್ನು ನೀರವತ್ತಿದ್ದರು. ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಾಯಿ ಉತ್ಸವ, ಗಣೇಶ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಂಭಿಸಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಉಜ್ವಲ ದೇಶಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಧೃಢಪಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದರು. ಪಂಗಡಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯೆಂದರೆ ಅವರಿಗೊಂದು ದೇಶದ ಪರವೆಂದು ಅನಿಸಿತ್ತು. ೧೯೦೫ ರಿಂದ ೧೯೦೮ ರವರೆಗೆ ಅವರು ಅಸಹಕಾರವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಸೂರೂರು ವ್ಯಾಪ್ತಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಕೇಸರಿಯಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ವಿ ಬರಹಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಅವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಹೊರಟವು. ತತ್ವಗಳನ್ನು ಧೃವಪಾರದಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಹೇಗೆ ತರಬೇಕೆಂಬ ಕಲೆಯು ಅವರಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅವರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ತುಂಬಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಆ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಭಾವನಾಪರವಾಗಿ ಅವರು ದಿಕ್ಕುಚ್ಚಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ

ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಬಂಗಾಲಿ ಜನರಿಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಆಧಾರವಾದಂತಾಯಿತು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಅವರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ “ You are our Saviour ” ನೀವೇ ನಮ್ಮ ತಾರಕರು ಎಂದು ತಾರು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಆರು ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಪ್ರಚಂಡ ಉತ್ಸವವು ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ಹೇಳಿ ನೇವ್ಹಿಸ್ಸನ್‌ರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಚರ್ಚೆಯ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಹೆನ್ರಿ ನೇವ್ಹಿಸ್ಸನ್‌ರು ತಮ್ಮ “ The New Spirit in India ” ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಟೀಕರು ಅವರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು:- “ ಮಂದಪಕ್ಷದವರಾಗಲಿ ಉಗ್ರಪಕ್ಷದವರಾಗಲಿ, ಇವರಿಬ್ಬರ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ಇವರ ಗುರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಡುವೆ ಕೇವಲ ಮಾರ್ಗದ ಭೇದವಿದೆ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಿತ್ತೊಗೆಯಬೇಕೆಂಬ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪಕ್ಷವು ಇರುವದೆಂಬದೇನೋ ನಿಜ; ಅಂಥ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಭವಿಷ್ಯತ್‌ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಾ. ನಾವು ನಿಶಸ್ತ್ರರು, ಮತ್ತೆ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಡಕು, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಂಘಟನೆಯು ಇಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಲಾಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ನಮಗೆಲ್ಲ ? ದೇಶದ ಅಡಳಿತದಲ್ಲಿ ನಮಗೂ ಅಧಿಕಾರವು ದೊರೆಯಬೇಕು; ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಸಂಯುಕ್ತಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಘಟನೆಯು ನಮಗೆಬೇಕು. ಈ ಮಾತಾದರೂ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಇವೊತ್ತಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಒಳಿತಾಗಿ ಸಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ನಾವು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೇವೆ. ರಶಿಯಾದಲ್ಲಿಯೂ ಆಳರಸರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೀವು ಮಾಡಿರುವಿರಿ. ರಶಿಯದ ಆಳರಸರು ಎಷ್ಟೇ ಕೆಟ್ಟವರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರು ರಶಿಯಾ ದೇಶದವರೆ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ರಶಿಯಾ ದೇಶದ ಸಂಪತ್ತು ವರ್ಷವು ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದೇ ಅವರಿಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಆಳರಸರನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಅವರು ಪರಕೀಯರು, ಪರಕೀಯರಿಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವರು, ಈ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಧಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೇಗಾಗುವದೋ ಇದೆ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇದೆ. ಉಗ್ರ ಮತ್ತು ಮಂದ

ಪಕ್ಷದವರ ನಡುವಿನ ಭೇದವು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಕೇವಲ ಯುಕ್ತವಾದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನೊಲಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಮಂಡಪಕ್ಷದವರಿಗೂ ಅನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅವರ ವಿಶ್ವಾಸವು ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಮೇಲೆ. ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಯಾರು ಕೇಳುವರು ? ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ನಿಜವಾದ ಸಂಗತಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವದೆ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮತಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುದೇ ಅಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಪಕ್ಷಗಳ ಧೋರಣ. ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿರಾಶರಾಗಿ ಉಗ್ರಪಕ್ಷದವರಾದ ನಾವು ಬೇರೆ ದಾರಿಯನ್ನೇ ತುಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಇದೇನು ಕೇವಲ ಸ್ವಭಾವದ ಭೇದವು. ಯುವಕರೆಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವರು. ಸ್ವಾವಲಂಬನವೇ ನಮ್ಮ ಮದಾಮಂತ್ರವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಲು ನಾವು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದೇವೆ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಬೇಕಾದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಗಟ್ಟಿನಾದಿದ್ದೇವೆ. ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಜನರನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಸರಕಾರದವರು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು. ಅಸರಿಗೆ ಆ ಮಾತು ಜಡವಾದೀತು. ಒಪ್ಪಿಷ್ಕಾರದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾರನ್ನೊಲೂ ಜುಲುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವದಾದರೂ, ಕೇವಲ ದುರ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕಾಯದೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ! ಸರಕಾರದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತಟ್ಟಿದರೆ, ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಆತಂಕವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರೆ ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಕಣ್ಣುಗಳು ತೆರೆಯಬಹುದು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಒಕ್ಕಟ್ಟಾಳಿಯೇ ತೀರುವುದು "

(೩೮) ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ೨೧ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೦೫):-ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೨೧ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೯೦೫ನೆಯ ಇಸವಿಯ ಡಿಶಂಬರ ತಿಂಗಳ ೨೭, ೨೮, ೨೯, ೩೦ನೆಯ ದಿನ ಜರುಗಿತು. ಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಗೋಖಲೆಯವರು ಆರಿಸ್ಪಟ್ಟರು. ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಝನ್‌ರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕಾಯ್ದೆಗಳಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಸಂತೋಷವು ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು. ಆ ಅಸಂತೋಷವೇ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಚನ್ನಾಗಿ ಮೂಡಿತ್ತು.

“ಆಂತೂ ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಫುರ್ನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಒಮ್ಮೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಫುರ್ನರ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಬೇಕಾದರೆ ಬೈರಂಗಜೇಬನ ಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನೇ ನಾವು ಓದಬೇಕು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನವೆಂದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗಾಗಿ ಕಾದಿಟ್ಟಭೂಮಿ, ಪರರಿಂದ ಆಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದವರ ಕೆಲಸ, ಎಂದು ಅವರ ಭಾವನೆಯಿತ್ತು. ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಿಗಂತೂ ಏನೂ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರು ಕೊನೆಗೂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರನ್ನು ದಬ್ಬಿ ಬೀಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಫುರ್ನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿನಯವಿದ್ದರೆ ಇಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾದವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ.” ವಂಗಭಂಗವನ್ನೂ ಗೋಖಲೆಯವರು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಗಳಿಗೆ ಅವರು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಶಸ್ತ್ರವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಘಟಕಗಳಾಗಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಗುರಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಆಳರಸರ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕೀಳೆತ್ತಿದರು. ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಆಫ್ ಸ್ಟೇಟ್‌ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೂ, ಎಗ್ಜಿಕ್ಯೂಟಿವ್ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿ ಜನರು ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಹಿಂದೀ ಜನರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದು, ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದು, ರಾಜ್ಯದ ಆಯವ್ಯಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದು ದೇಶದ ಜನರಿಗೆ ಸುಖವಾಗುವಂತಹ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವದು ಇವೇ ನಮ್ಮ ಇವೊತ್ತಿನ ಗುರಿಗಳು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಯುವರಾಜರಾಗಿದ್ದ ಜಾರ್ಜರಿಗೆ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ಕೊಡುವ ಠರಾವಿನ ಚರ್ಚೆನಡೆದಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಕೆಲವು ಜನರು ಸಭೆಯಿಂದಿದ್ದು ಹೋದರು. ವಂಗಭಂಗದ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದವರು ಕೈಕೊಂಡ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ನಿಷೇಧವರವಾದ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಲೋಕಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸಲು ಎದ್ದ ಕೂಡಲೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡ ಜಯ ಜಯಕಾರವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ

ಪಕ್ಷದ ಕಡೆಗೆ ಜನರು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದಿತು. ಕಾಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಮುಖಂಡರ ಸಭೆಯಾಗಿ ಲೋಕ ಮಾನ್ಯರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಜನರೆದುರಿಗೆ ಟೈರು. ಕಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಪಕ್ಷದವರಿಗೂ ಉಗ್ರಪಕ್ಷದವರಿಗೂ, ತಿಕ್ಕಾಟವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಪಂಡಿತ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವೀಯರ ಹಿಂದೂ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ಕಾರ್ಯವು ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಬನಾರಸದ ಮಹಾರಾಜರ ಕೈಯಿಂದ ಸ್ವದೇಶಿ ಪ್ರದರ್ಶನವು ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಂತೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯವಾಹಕತ್ವವು ಇನ್ನು ಮಂದಪಕ್ಷದವರ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಉಗ್ರವಾದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತಾವರಣವು ಅಡರಿಕೊಂಡಿತ್ತು.

(೩೯) ವಂಗಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪವು:— ವಂಗಭಂಗದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಎದ್ದ ಚಳವಳಿಯ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವದು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಗಾಂಜಿರಿಂದ ಗಾಂಜಿರ ವರೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಚಳವಳಿಯು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ನಡೆವಿತ್ತು. ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವದೇಶಿ, ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಈ ರೀತಿ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮುಂದೆ ಗಾಂಜಿರಲ್ಲಿ ದಾದಾಭಾಯಿ ಸವರೋಜಿಯವರು ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಮಹಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದನಂತರ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಘೋಷಣೆಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೇಲಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಾಗ ಹಿಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಣಗಳು ಕಂಡು ಬಂದವು. ಮೊದಲನೆಯ ಬಣವು, ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿ, ಫೆರೋಜ ಶಹಾ ಮೆಹಥಾ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಗೋಖಲೆ, ಪಂಡಿತ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವೀಯ, ಮುಂತಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಪ್ರಮುಖ ಮುಖಂಡರ ಪಕ್ಷವು. ಇವರೆಲ್ಲರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರ್ಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಭಾವವನ್ನು ತಾಳಿದವರು. ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡದ್ದೆ ಅದರೆ ಅದನ್ನು ಕೇವಲ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತೀಕಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ; ಎರಡನೆಯ ಬಣವು ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಲಕ,

ಅರವಿಂದ ಘೋಷ, ಬಿಸಿನ ಚಂದ್ರಪಾಲ, ಮೋತಿಲಾಲ ಘೋಷ, ಮುಂತಾದವರದು. ಪ್ರತೀಕಾರದ ಯಾವದೊಂದು ಉಗ್ರ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ದುಃಖಗಳು ನೀಗಲಾರವೆಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತು. ಮೂರನೆಯ ಬಣವು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರದು. ಹಿಂಸಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಶರನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ತಳ್ಳದೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ತರಣೋಪಾಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಅವರು ಹಿಂಸಾ ಮಾರ್ಗದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳೊಳಗಿನ ಬಂಗಾಲೀ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾತನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಆ ಚಳವಳಿಯ ಮುಖ್ಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಣಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನೂ ಸರಕಾರದ ವಿವಿಧವಾದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

(೪೦) ಸ್ವದೇಶಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರ:— ಬಂಗಾಲದ ಚಳವಳಿಯು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಮಾಲಿನ ಬಹಿಷ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಸುರುವಾಯಿತೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅಂಗ್ಲೋ ಇಂಡಿಯನ್ನರು ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕೂಡಲೆ ಅದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಗುಚಾಟಿಗೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಸ್ವದೇಶಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ಮಾತ್ರ ಒಳ್ಳೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿದು ಹೋಗಲು ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. “ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ; ಅದು ಹೇಗೆ ಇರಬಹುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಲಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯು ಮುಂದೆ ಆಗಬೇಕಿದ್ದರೆ ಅದರ ನೊಂದಲು ಬರುವ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರಕ್ಷೋಭದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲ್ಪನೆಯು ಮಾತ್ರ ಸನಗಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಆಂದೋಲನದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಅಭೂತ ಪೂರ್ವವಾದ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ವಾತಾವರಣವು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದುವರಿದು, ಹರೆಯದವರೂ, ಶ್ರೀಮಂತರೂ, ಬಡವರೂ, ಅಕ್ಕರಿಗರೂ, ನಿರಕ್ಷರರೂ, ದೊಡ್ಡವರೂ, ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಭಾವನೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಯಾವದೇ ಒಂದು ಅದೃಶ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯು ಇತ್ತಿಂದತ್ತ ತೂಗುತ್ತದೆ. ಆ

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯ ತರ್ಕ ವಿತರ್ಕಗಳು ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಒಂದೇ ಒಂದು ಭಾವನೆಯ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರವಾಹವು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನ ಶೀತದಲ್ಲಿ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. "

ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಜಿಕವಾಗಿ ತರುಣರು ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರಂತಹ ಮುಖಂಡರು ಅನೇಕ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಉತ್ಸಾಹದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗ ಕಂಡುಬಂದ ಜಾಗೃತಿಯು ಕೇವಲ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಪರದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಧೈರ್ಯವು ಯಾವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ಲಾಸಿನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪರದೇಶಿ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆಂದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ದೂರ ಬಿಸಾಟಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ರಿಪನ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಯೇಟ ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೇ ಯತ್ನೆಯ ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಒಂದು ದಿನ ಶಾಲೆಗೆ ಪರದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದನು. ಈ ಮಾತು ಗೊತ್ತಾದ ಕೂಡಲೆ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅವನಸುತ್ತ ಮುಕರಿದರು. ಅವನ ಮೈ ಮೇಲಿನ ಶರ್ಟನ್ನು ಹರಿದು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡಿದರು. ಅವನು ಜೀವದಿಂದ ಉಳಿಕೊಂಡು ಹೋದದ್ದೆ ಅವನ ದೈವ. ರಿಪನ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪರದೇಶಿ ಕಾಗದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಗುಂಪುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿಷ್ಠರವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಕಾಲೇಜಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕೂಡಲೆ ದೇಶಿ ಕಾಗದವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡಬೇಕಾಯಿತು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಈ ಉತ್ಸಾಹದ ಸೊಂಕು ಬಂಗಾಲದ ಇಡೀ ಸಮಾಜವನ್ನೇ ತಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯು ಮನೆ ಮನೆಯನ್ನೂ ಆಡರಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣರಾಗಿದ್ದರು. ಮದುವೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮದುವೆಗನು ಎಲ್ಲ ಪರದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಐದೇ ವರ್ಷದ ಮಯಸ್ಸಿನವಳಾದ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರ

ಮೊಮ್ಮಗಳು, ಆಕೆಗೆಂದು ಒಬ್ಬ ಆಪ್ತನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಿಪರಿಸ ಬೋಡನ್ನು ಅವು ಪರದೇಶೀಯೆಂದು ತಿರುಗಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಳು. ಆರೇ ವರುಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸಣ್ಣ ಬಾಲಿಕೆಯು ಬಡ್ಡಿನಿಂದ ಸಾವಿನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ತುತ್ತಾಗಿರುವಾಗ “ನಾನು ಪರದೇಶೀ ಔಷಧವನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ”ವೆಂದು ಬಡ ಬಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಳೆಂದು ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ಡಾಕ್ಟರರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅನುಭವವನ್ನು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಈ ತರದ ಉತ್ಕಟವಾದ ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಬಂಗಾಲದೊಳಗೆ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ನಿಧಾಯಕಕಾರ್ಯವು ಆಯಿತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಾಬೂನು ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ನೂಲಿನ ಕಾರಖಾನೆಗಳು ಹೊರಟವು. ಹುಗಳಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಹರಿಪಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಸಭೆ ಆದಾಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ನೇಕಾರರೆಲ್ಲರು ಈ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ತಮಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಲಾಭವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಬಂಗಾಲದ ಮುಖಂಡರೆಲ್ಲರು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ೧೮ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ವಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಿಲ್ಲ ಯೆಂಬ ಮೊಸ ಗಿರಣಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಬಂಗಾಲದ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಬ್ಯಾಂಕು ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ನ್ಯಾಶನಲ್ ಇನ್ಸುಲರಸ್ ಕಂಪನಿಯೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕೋ ಅಪರೇಟಿವ್ ಇನ್ಸುಲರಸ್ ಕಂಪನಿಯೂ ಅದೇಕಾಲಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿದವು.

ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯು ಉಗಮವಾದನಂತರ ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದರು. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಇವೆರಡು ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಸಭೆಗಳಾಗಿ ಅನೇಕ ಸ್ವದೇಶಿ ಅಂಗಡಿಗಳು ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಕೋ ಅಪರೇಟಿವ್ ಸ್ಟೋರ್ಸ್ ಹೊರಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸ್ವದೇಶಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಎಲುವಿನ ಪುಡಿ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಹಿಸ್ಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಟೆಳಕರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ೧೯೦೬ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಅಗಸ್ಟ ೨೨ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಪುಣೆಯ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯ ಮಂಡಿರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ದೊಡ್ಡ ಸಭೆಯಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಪರದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳು ಕೂಡಿಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟು ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಮುಂದೆ ಮೈಸೂರಿನ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿನಿಂದ ಧೈರೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ೨-೩ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಮಾತುಗಳೊಡನೆ ಸ್ವದೇಶಿ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು.

ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟೀಕರು ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿಸಿಂದ ಮಾಡಿದರು. ೧೯೦೩ನೆ ಇಸ್ವಿಯ ಡಿಶಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂಚಪೋಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಕಾರರೆದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಟೀಕರು ಸ್ವದೇಶಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. "ಸ್ವದೇಶಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾರಾದರೂ ನಿಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ನೀವು ಲೆಕ್ಕಿಸಕೂಡದು. ಸ್ವದೇಶಿಯು ನಿಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪುಶ್ಚಿ ಇದೆ. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಗಿರಣಿಯ ಆರವಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಆ ಆರವಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೂಲಿಯು ನಿಮಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವದೇಶಿಯಿಂದ ನಿಮಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಎರಡು ಲಕ್ಷ ಜಸರಿರುವಿರಿ. ಸರಕಾರದ ಹತ್ತರ ಎರಡು ಲಕ್ಷ ಸೈನ್ಯವಾದರೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನವು ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತರ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮನೆಮಾರು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂಬೈಯಂತಹ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ನೀವು ಬರುವಿರಿ. ಸ್ವದೇಶಿಯ ಉದ್ದೇಶವಾದರೂ ನಿಮಗೆ ಉದ್ದೋಗ ಧಂದೆಗಳು ದೊರಕಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇದೆ."

(೪೫) ಬಹಿಷ್ಕಾರ:— ಸ್ವದೇಶಿಯೊಡನೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಚಳವಳಿಯೂ ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿಸಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ೧೯೦೫ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಕತ್ತೆಯಿಂದ ಮ್ಯಾಂಚೆಸ್ಟರ ಆರಿಸೆಗಾಗಿ ಯಾವ ಬೇಡಿಕೆಯೂ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಖರವಾಯಿತು. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಂಗ್ಲೊ ಇಂಡಿಯನ್ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಇಂಗ್ಲಿಷಮನ್ಯಪತ್ರಿಕೆಯು ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿತು. "ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿಯ ಪರದೇಶಿ ಆರಿಸೆಯಿಲ್ಲವೂ ಮಾರಾಟವಾಗದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದಿರುವದೆಂಬ ಮಾತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಜವಿದೆ. ಅನೇಕ ಮಾರವಾಡಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಪೂರಾ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋದರು. ಪ್ರಿಟಿಶ್ ಮಾಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅನೇಕ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಕಂಪನಿಗಳು ಆ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಮೊದಲು ಮಾಲು ಬೇಡಿದ ಮಾರವಾಡಿ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಈಗ "ಈ ಮಾಲಿಗೆ ಬೇಡಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲ; ನಾವು ಅವನ್ನೀಗ ತೆಕ್ಕೆಳ್ಳಲಾರೆವೆ"ಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಬಹಿಷ್ಕಾರದಿಂದ ಅದ ಹಾನಿಯು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬರುವದೆ ಈಗ

ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಪ್ರವರ್ತಕರಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನವು ದೊರೆಯುವದೆಂಬ ಮಾತು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರವಾದಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸರಕಾರದ ಶತ್ರುಗಳು ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದೊಳಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಆಗುವ ಲಾಭವನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿದಿರುವರೆಂಬ ಮಾತು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದೊಳಗಿನ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸಕಾರದವರಿಗೂ, ತಿಳಿಯುವ ಸಮಯವು ಈಗೊದಗಿದೆ. " ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಮೇಲೆ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಈ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೀಗಿದ್ದವು: " ಈಗ ಮುಂದೆ ಬಂದಿರುವ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದರೆ ಸರಕಾರದವರು ಈ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಏನು ಮಾಡುವರು? ಬಹಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಗೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಶಸ್ತ್ರ ಬಂಡಾಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದೊಡನೆ ಇರುವ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಂಬಂಧವು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಕಡಿದು ಹೋಗುವದು. " ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಯೆಂತೂ ಒಂದುಹೊಸ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು. ಬಾರಿಸಾಲದ ಪೋಲೀಸ ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರೂ ಕಲೆಕ್ಟರರೂ ಕೂಡಿ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಮ್ಯಾಂಜೆಸ್ಟರದ ಆರಿವೆಯನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದರೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥನಾದರೂ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಬಾರೀಸಾಲದ ಮುಖಂಡರಾದ ಅಶ್ವಿನಿ ಕುಮಾರ ದತ್ತರ ಪರವಾನಿಗಿಯನ್ನು ತಂದರೆ ಮಾತ್ರ ನಾವು ಕೊಡುವೆವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಬಾರೀಸಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಪೂರ್ವಬಂಗಾಲದ ಲೆಫ್ಟಿನೆಂಟ್ ಗವರ್ನರನಾದ ಫುಲ್ಲರನು ಕರ್ಝೂನರ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾರೀಸಾಲಕ್ಕೆ ನೂರುಜನ ಗುರ್ಬಾ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕಳಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಸ್ಥಳಿಕ ಮುಖಂಡರು ತೆಗೆದ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳರೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆ ಹುಕುಮನ್ನು ಆಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿದರೆ ಶಾಂತತೆಯ ಭಂಗವಾಗುವದೆಂಬದನ್ನು ನೆನೆದು ಮುಖಂಡರು ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ವರ್ಚಸ್ಸು ಎಷ್ಟು ಪರಿವರವಾಗಿ ತ್ತೆಂಬದು ಕಂಡುಬರುವದು.

(౪౬) రాష్ట్రీయ శిక్షణ:—బహిష్కారద ఈ వేగవన్న తడదు
 డిడియువదక్కాగి బహిష్కారవన్న సాగిసువ కాయకకర్తరాద
 విద్యాధియరు యావదే రితియింద రాజకారణదల్లి భాగవన్న
 తేగిదుకొళ్ళకొడదెందు సరకారదవరు నియమవన్న మొడిదరు.
 బహిష్కారవృ యశస్వియాదద్దు పికేటింగినింద; పికేటింగన్న నిల్లిసదే
 కాదరే విద్యాధిగళు పికేటింగిగే హోగదంతే మొడదేకు. ఈ విశా
 రదింద మోలిన కట్టప్పణియన్న సరకారదవరు హోరడిసిదరు.
 ఇదక్కేతక్క టుత్తరవేందు బంగాలి ముఖండరు ఒందు రాష్ట్రీయ
 విద్యాపిరవన్న స్థాపిసదేకేందు గొత్తుమొడిదరు. ఈ రాష్ట్రీయ
 శిక్షణద నేతృత్వవన్న ఆ మోదలిన కలత్తా హాయకొర్టిన జజరూ
 కలకత్తా యునిన్వర్సిటియ వ్దాయుస జాన్సలరదూ ఆద సర
 గురుదాస బానర్జియవరు వహిసలు సిద్ధరాదరు. అదే కాలక్కే
 రాష్ట్రీయ శిక్షణద జళవళిగే ఆరవింద ఫోషరు బంధు కొడి
 దరు. ఆవర జొతేగే ఆనీక ప్రతిభా సంపన్న కాయకకర్తరు ఒందు
 కొడికొండరు. ౧౯౦౬సే ఇస్తియ అగష్టు ౧౫నీ తారీఖిన దివస
 కలకత్తేయల్లి రాష్ట్రీయ శాలీయూ మత్తు శాలీజూ ప్రారంభి
 సల్పడవవేందు జాహిరాతు హోరడిసల్పట్టు. సుభీదదజంద్ర
 మలికరు రాష్ట్రీయ శిక్షణద కాయకక్కాగి ఒందు లక్క రూపాయి
 గళన్న కొట్టరు. గౌరిపురద రాజరు ఁళు లక్క రూపాయిగళన్న
 కొట్టరు. ఇన్నొబ్బరు ౫౦ సావిర రూపాయిగళన్న కొట్టరు.
 అంతూ బంగాలి రాష్ట్రీయ శిక్షణద మండళవు ఒళ్ళ కసువినింద
 ప్రారంభనాయుతు. అదే కాలక్కే పుణీయల్లియూ మహారాష్ట్ర
 విద్యా ప్రసారక సంస్థీయ ప్రారంభవాగి సమర్థ విద్యాలయద
 జాహిరనామే ప్రసిద్ధనాయుతు. కొల్హాపూరదల్లి ఆ మోదలి
 ప్రారంభిసల్పట్టు సమర్థ విద్యాలయదంతక అనీక విద్యాలయ
 గళన్న స్థాపిసువదు నన్ను కాయకకమవిదేయేందు జాహిర
 నామేయల్లి బరేదిదరు. కనాటకదల్లియూ అనీక స్థళగళల్లి

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಚಾರವು ಗಣ್ಯರಿಂದ ಗಣ್ಯರ ವರೆಗೆ ಅನ್ಯತನವಾಗಿ ನಡೆದು ಮುಂದೆ ಸರಕಾರದವರೇ ಆ ಎಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದೆಂಬುದು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಗಿನ ಮುಖಂಡರ ವಿಚಾರಗಳು ಹೇಗಿದ್ದವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಲೋಕಮಾನ್ಯರ ಭಾಷಣ ದೊಳಗಿಂದ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

“ ಹೊಸ ಪೀಳಿಗೆಯ ಅವನತಸ್ಥಿತಿಯು ಇನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಸಾಗಬೇಕು ? ಅದುದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತದ ಮುಂದಾಳುಗಳು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಸರಕಾರದವರು ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿರ ಜ್ಞಾನವು ಕುಂಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸರಕಾರದ ಈ ಧೋರಣಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಧೋರಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯು ಕಳೆಗಡುವದು. ಅದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಹುಡುಗರ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾವು ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮಹರ್ಷಿ ದಾದಾಭಾಯಿಯವರು ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಗುರಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಂದಲೇ ಇರಿಸಿದಾಗಿನಿಂದ ಒಂದೇ ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವಿಚಾರ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಿದೆ. ಆ ವಿಚಾರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಓಫವನ್ನು ನಾವು ಮುಂದೆ ನಡೆಸಬೇಕೆ ? ಇಲ್ಲವೆ ಅದನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯಬೇಕೆ ? ದಾದಾಭಾಯಿಯವರು ೫೦ ವರ್ಷ ಆಯಾಸವಟ್ಟು ರೋಗಚಂದ್ರ ದತ್ತರು ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ನಮ್ಮ ಹುಡುಗರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಂಬಿಸಿರಬೇಕು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದವರಿಗೆ ಸರಕಾರಿ ನೌಕರಿಗಳು ಸಿಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ಸರಕಾರಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆಂದಿಗೂ ಅನಿಸಿಲ್ಲ. ಸಿಕ್ಕಿಸ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಭಾಗತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಸರಕಾರದವರು ಒಂದು ಸರಕಾರದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿರುವರು. ಸರಕಾರಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮುರಿದರೆ ಆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡಬಾರದೆಂತೆ ! ನಮಗೇನೂ ಸಿಕ್ಕು ಬೇಡವಂತಲ್ಲ ! ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೇನು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕಳವು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಲಿಸುವೆವೋ ? ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು

ಸಭೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಸರಕಾರದ ಕಟಾಕ್ಷ ಆದರೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸಭೆಗೆ ಹೋಗುವುದು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಶಿಕ್ಷಣವು ಸರಕಾರಿ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವದಿಲ್ಲೆಂದೇ ಈ ಸಭೆಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬರಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.” ಈ ಮೇಲಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೂಲಭೂತ ವಿಚಾರಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯು ಬರಬಹುದು.

(೪೭) ವಂಗಭಂಗದ ವಿರುದ್ಧ ಮತಪ್ರಚಾರವು (೧೯೦೫-೧೯೧೧):— ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸರಕಾರಿ ಅನ್ಯಾಯದ ಪ್ರತಿಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ತರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ವಂಗಭಂಗದ ನಿಷೇಧವಂತೂ ೧೯೦೫ರಿಂದ ವಂಗಭಂಗವು ರದ್ದಾಗುವವರೆಗೆ ನಡೆದೇಯಿತ್ತು. ಬಂಗಾಲವನ್ನೊಡೆಯುವ ಈ ಮೊಸ ಯೋಜನೆಯು ಅಕ್ಟೋಬರ ತಿಂಗಳ ೧೬ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರುವದಿತ್ತು. ಆ ದಿನವನ್ನು ಸೂತಕದ ದಿನವೆಂದು ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಆ ದಿನದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾಸರ್ಡಿಯವರು ಈ ರೀತಿ ಘೋಷಿಸಿರುವರು. “ರಾಖೀ ಬಂಧನವಿಧಿಯು ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು. ನಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳೆಂದು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲರ ಕೈಗಳಿಗೆ ಬಂಧುವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಕುರುಹಾದ ಕೆಂಪು ಧಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟುವದು. ಎಂಗಾಲ ಪಾಂತವನ್ನು ನೀಳಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಎರಡು ತುಂಡುಗಳ ಸಡುವಿನ ಬಾಂಧವ್ಯವು ಎಂದಿಗೂ ಅಳಿಯಲಾರವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ದ್ಯೋತಕವು.” ೧೬ನೆಯ ಅಕ್ಟೋಬರ ದಿನ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ತೆರೆಯ ಕೂಡದು ಎಲ್ಲರೂ ಒರಿಗಾಲಿನಿಂದ ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹೋಗಿ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆ ದಿನ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ ಬಂಗಾಲದ ಅಷ್ಟೇದ್ಯ ಕುರುಹೆಯೆಂದು ಕಟ್ಟಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಸುಂದರದ ತಳಗಲ್ಲನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆ ದಿನದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಒಳ್ಳೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿತು. ಅದನ್ನು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು. “ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಲ್ಲರೂ ಮರು

ದಿನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಇರುಳೆಲ್ಲ ದುಡಿದಿದ್ದರು. ಅವರು ಪೂರಾ ದಣಿದು ಹೋಗಿದ್ದರೂ ಒಳ್ಳೆ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಬೆಳಗಾಯಿತು. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ದಿಂದಲೂ ಕಲಕತ್ತೆಯ ಬೀದಿಗಳು ವಂದೇಮಾತರಂ ಜಯಘೋಷದಿಂದ ಮುಳುಗಿ ಹೋದವು. ಹರೆಯದವರೂ ಮುದುಕರೂ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ನದಿಯದಂಡೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ವಂದೇಮಾತರಂ ದಂತಹ ದೇಶಭಕ್ತಿ ಪೂರಿತವಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಸಂಕೀರ್ತನದ ಮೇಳಗಳು ನಡೆದಿದ್ದವು. ನದಿಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿಯ ಸ್ನಾನದ ಸ್ಥಳಗಳಂತೂ, ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಜನಸಂದಣಿಯಿಂದ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಹೋಗಿದ್ದವು. " ಸುರೇಂದ್ರ ನಾಥರು ಮುಂದೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. "ಆಸಂಖ್ಯೆಯವರು ನನ್ನ ಕಾಲು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ನನ್ನ ಶೋಳುಗಳೆಲ್ಲ ರಾಖೀಗಳಿಂದ ಕೆಂಪು ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಬರಬಹುದಾದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ದಿನವದು. ಆ ಒಂದೇ ದಿನದಿಂದ ಬಾಲ್ಕಿಯ ಸಾಫಲ್ಯವಾಗುವಂತಿತ್ತು." ಆ ದಿನದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸರಗುರುದಾಸ ಬಾಸರ್ವೆಯವರೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು.

"ಬಂಗಾಲೀ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಒಡೆಯುವ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಸರಕಾರವು ಮಾಡಿತು. ನಮ್ಮ ಜನಾಂಗದ ಐಕ್ಯವು ಸತತವಾಗಿ ಬಾಳಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತವನ್ನೊಡೆದದ್ದರಿಂದಾಗಬಹುದಾದ ಕೇಡುಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯಲು ನಾವು ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದ ಈ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವೆವು. ದೇವರು ನಮಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲಿ!" ಎಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಹೀರ ನಾಮೆಯು ಸಾರುತ್ತಿತ್ತು. ದೇಶೀ ಉದ್ಯೋಗಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ಕೊಡುವದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ೭೦ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಯ ನಿಧಿಯು ಕೂಡಿತು. ಆ ನಿಧಿಯು ಒಡ್ಡಿಯು ಈಗಲೂ ಎರಡು ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಂತೂ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಷ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ವಂಗಭಂಗವು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ವಂಗಭಂಗವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದಪ್ಪದವರೂ ಉಗ್ರಪಕ್ಷದವರೂ ಶಾಂತಿವಾದಿಗಳೂ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರೂ ೧೯೧೨ರಲ್ಲಿ ವಂಗಭಂಗವು ರದ್ದಾಗುವವರೆಗೆ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಎಲ್ಲ ಪಂಗಡದವರು ನಡೆಸಿದರು.

೧೯೦೫ರ ಕಾಶಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾದಂತೆ ಗೋಖಲೆಯವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋದರು. ಈ ಸ್ವ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಶಿಯೇಶನ್ನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವರು ನಿರಾಶೆಯ ಉದ್ಗಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದರು. "ನಾನು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ನಿಮಗೆ ಸವಿಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿಮಗೆ ಬೇಡಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡದೆ ನನಗೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲೆಂದು" ಅವರು ಸ್ಪಷ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿದರು. ತಿರುಗಿಬರುವಾಗ ಲಾರ್ಡ್ ಮೋರ್ಲಿಯವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿರುವರೆಂದು ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಂದರು.

(೪೪) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ೨೨ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ೧೯೦೬ ರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ಈ ಸಭೆಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಯಾರು ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಸೂಚನೆಗಳು ಮುಂದೆ ಬಂದವು. ಲಾಲಾಬಹದ್ದೂರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಬೇಕೆಂದು ಖಾಷ್‌ಡೆಯವರು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಟೀಕರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಸಿನೆಚಂದ್ರಪಾಲರು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ದಾದಾಭಾಯಿ ನಾರೋಜಿಯವರನ್ನು ಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ದಾದಾ ಭಾಯಿಯವರ ಅಪೂರ್ವ ಸ್ವಾಗತವಾಯಿತು. ಅರಸರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ಸರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಷ್ಟು ಅವರ ಮೇಲೆ ಮಾನಪತ್ರಗಳ ಹೂಗಳ ಜಯಜಯಕಾರದ ಮಳೆಯಾಯಿತು. ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೧೬೬೩ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಸಭೆಗೆ ೨೦೦೦ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ಬಂದಿದ್ದರು. ರಾಷಬಿಹಾರಿ ಘೋಷರು ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರು. ದಾದಾ ಭಾಯಿ ನಾರೋಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿದರು. "ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಯಾವ ತತ್ತ್ವಗಳಂತೆ ಆಳಲ್ಪಡುವದೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಸದ್ಯದ ಆಡಳಿತ ಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದು ಇವೆರಡು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿವೆ." ಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು. "ನಮಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ನಾಗರಿಕರ ಎಲ್ಲ

ಹಕ್ಕುಗಳು ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಇದು ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧವಾದ ಹಕ್ಕು. ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಈ ತರಹದ ವಚನಗಳು ಸರಕಾರದಿಂದ ದೊರೆತಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ದುಃಖಕಷ್ಟಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಾದರೂ, ಈ ಹಕ್ಕುಗಳು ನಮಗೆ ದೊರೆಯುವದು ನ್ಯಾಯವಿದೆ. ಬ್ರಿಟಿಶರ ಸದಸದ್ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಈ ಹಕ್ಕುಗಳು ನಮಗೆ ದೊರೆಯಲೇಬೇಕು”....

“ ಆಡಳಿತೆಯ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಳಗಳು ಹಿಂದಿ ಜನರ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕು; ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆರ್ಥಿಕ, ಬೌದ್ಧಿಕ, ನೈತಿಕ, ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಉನ್ನತಿಗೆ ಇವು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯವು. ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬಂದ ದುಡ್ಡಿನ ವ್ಯಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆಯೇ ಇರಬೇಕು, ಇಂಗ್ಲಂಡ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಇವೆರಡರ ನಡುವಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಬಂಧವು ನ್ಯಾಯವಾಗಿರಬೇಕು; ಅಂದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ವೆಚ್ಚವಾಗುವ ದುಡ್ಡಿಗೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲವು ದೊರೆಯಬೇಕು. ” ಈ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ, ಅರ್ಜಿಗಳಿಂದಲೂ, ಸಭೆಗಳಿಂದಲೂ, ಉಳಿದ ಶಾಂತ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದಲೂ, ನಾವು ನಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು.

“ ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿರಿ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಜನರಿಗೆ ಅವರ ಹಕ್ಕುಗಳು ಎನಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ, ಅವನ್ನು ಅವರು ಹೇಗೆ ದೊರಕಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿರಿ. ನಾವು ಎನೂ ಮಾತಾಡದಿದ್ದರೆ ನಾವು ಸಂತುಷ್ಟರಿರುವೆವೆಂದು ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಮಾತಾಡಹತ್ತಿದರೆ ನಾವು ಚಳವಳಿಮೇರರೆಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ದಬ್ಬುತ್ತಾರೆ. ಏನೆ ಆದರೂ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಡಿರೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಸ್ವರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಆಸೆ, ನಮ್ಮ ಕನುವು, ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಸ್ತನವೂ ಇವೆಯೆಂದು” ದೂ ಅವರು ಹೇಳಿದರು. ದಾವಾಭಾಯಿಯವರ ಭಾಷಣವು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವೂರ್ವವಾಯಿತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯವೇ ನಮ್ಮ ಧೈಯವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದವರೆಂದರೆ ಅವರೆ ಮೊದಲಿನವರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಖಂ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಅವರು ಹಗಲಿರುಳು ಹೋರಾಡಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮುಖಂಡರಲ್ಲಿ

ಅವರೆ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧರೂ, ವಯೋವೃದ್ಧರೂ ಇದ್ದರು. ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಘೋಷಣೆಯಾದ ಕೂಡಲೆ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಜೈತನ್ಯವು ಉಂಟಾದಂತಾಯಿತು.

ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ, ಕಲಕತ್ತೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಭೆಯು ಬಳ್ಳಿ ಮಹತ್ವದ್ದಾಯಿತು. ಹೊಸ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾದ ಸ್ವದೇಶಿ, ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ, ಮತ್ತು ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಠರಾವುಗಳಾದವು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಠರಾವುಗಳು ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:—

“ ಸ್ವದೇಶಿ:— ಅವಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ಸ್ವಾರ್ಥತತ್ವಾಗವನ್ನು ಮಾರಿಯೂ ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ, ಸ್ವದೇಶಿ ಉದ್ಯೋಗಧಂದೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವಂತೆ ದುಡಿಯಬೇಕೆಂದು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಎಲ್ಲ ಜನರಿಗೂ ಬಿನ್ನವಿಸುತ್ತದೆ. ”

“ ಬಹಿಷ್ಕಾರ:— ದೇಶದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಯಾವ ತರಹದ ಅಧಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಜನರ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಸರಕಾರದವರು ಯಾವ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನೂ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ವಂಗಭಂಗದ ನಿಷೇಧವೆಂದು ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೂಡಿಸ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದಿತ್ತು, ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದಿದೆಯೆಂದು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ”

“ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ:— ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಧೋರಣೆಯಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಿಕ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ, ಔದ್ಯೋಗಿಕ, ಶಿಕ್ಷಣದ ಏರ್ಪಾಟನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಮಯವು ಬಡಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ”

“ ಸ್ವರಾಜ್ಯ:— ಸ್ವಸ್ವತ್ತಾಕ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ವಸಹಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಲಿನಲ್ಲಿರುವ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಕೂಡಲೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡಬೇಕು. ಅ) ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿಯಷ್ಟೆ ಜರಗುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಗ್ಲಂಡ

ದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿಯೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೆ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಆ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಒಂದೆ ವರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಬ) ಸ್ಟೇಟ್ ಸೆಕ್ರೆಟರಿಯ ಕೌನ್ಸಿಲ್‌ಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಮಂಡಳದಲ್ಲಿಯೂ, ಮುಂಬೈ ಮತ್ತು ಮದ್ರಾಸದ ಗವರ್ನರರ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಾಕಷ್ಟು ಹಿಂದೀಜನರ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಬೇಕು. ಕ) ವರಿಷ್ಠಕಾಯದೇಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಯದೇ ಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸೇರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ ದೇಶದ ಆಯವ್ಯಯದ ಮೇಲೂ, ಆಡಳಿತದ ಮೇಲೂ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕು. ಡ) ಸ್ಥಾನಿಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಧಿಕಾರಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಅಧಿಕಾರಗಳ ವರ್ಚಸ್ಸು ಕಡಿಮೆಯಾಗಬೇಕು.

(೪೯) ಸುರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಭೆ:— (೧೯೦೭) ಇಸ್ವಿ ಸನ್ ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ವಂಗಭಂಗದ ವಿರುದ್ಧ ಚಳವಳಿಯು ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿನಿಂದ ಸಾಗಿತು. ವಂಗಭಂಗದ ನಿಷೇಧದ ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷವು ಮುಂದಾಗಿತ್ತು. ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದ ಜನರು ತ್ರಸ್ತರಾಗಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿಯಹತ್ತಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಠರಾವುಗಳು ಮಂದ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಂದಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷ ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ದೊಡ್ಡ ವಾದವು ಆಯಿತು. ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ಸೇವ್ವಿನ್ಸನ್‌ರಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಂದಪಕ್ಷದವರ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯರ ಗುರಿಯಲ್ಲೇನೂ ಅಂತರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಂದಪಕ್ಷದ ಮುಖಂಡರಾದ ಗೋಖಲೆಯವರು 'ಅಲ್ಪಾಬಾದದಲ್ಲಿ ೧೯೦೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಫೆಬ್ರವರಿ ೪ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಜಾಹೀರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಗುರಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. " ಮಾತೃಭೂಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಯಾವ ಎಲ್ಲೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಪರರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ನಾಗರಿಕರು

ಇರುವ ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ಜನರು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಯಾವು ಜಾತಿ ಪಂಥದ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಗಂಡಸರೂ, ಹೆಂಗಸರೂ ಯಾವದೆ ತರಹದ ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ಣ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾಙ್ಮಯ ಶಾಸ್ತ್ರಕಲೆಗಳ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ದೊಡ್ಡ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿದೆ." ಕರಬಂದಿಯವರಿಗಿನ ಏಳು ಶಾಂತ ಉಪಾಯಗಳು ನ್ಯಾಯ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಗೋಖಲೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತು. ಸ್ವದೇಶಿಗೆ ಅವರು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಬಹಿಷ್ಕಾರದಿಂದ ರಾಜಕೀಯ ತೊಡಕುಗಳು ಬಿಡುವವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಅಸಿರಿಲಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದರೆ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳುಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇದ್ದ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವದು ತಪ್ಪು. ಸರಕಾರಿ ನೋಕಾಯಿಂಡ ಜನರು ಪರಾವೃತ್ತರಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ರೀತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಗಿಸಿದರೆ ಒಳಿತು. ಆದರೆ ಸರಕಾರಿ ನೋಕಾಯಿನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವದು ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಶಕ್ಯವೆಂದೂ, ಮುನಸಿಪಾಲ್ಟಿ ಲೋಲ್‌ಬೋರ್ಡು ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲೆಂದು ಗೋಖಲೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತು. ೧೯೦೯ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮುಂಬೈಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬ್ರದರಹುಡ್‌ದ ಪವಾಗಿ ಆಡಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಈ ಹೊಸ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಕಾಯಕ್ರಮವು ಅವ್ಯವಹಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಗೋಖಲೆಯವರು ಹೇಳಿದರು. ಹೊಸ ಪಕ್ಷದವರು ನೂರಾರು ಭಾಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನೂರಾರು ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ರಾಷ್ಟ್ರ ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಚಾರವು ಒಳಗಾಯದು; ಆದರೆ ಇವರು ಜೈತಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಇವರ ಮುಖ್ಯ ಶಸ್ತ್ರವಾದ ಬಹಿಷ್ಕಾರವೂ ಇವೇನೂ ಒಳಿತಾದ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಮೇಲಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ, ಗೋಖಲೆಯವರ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ, ಬಿಳಕ

ಅರವಿಂದ ಘೋಷ ಬಿಪಿನ ಚಂದ್ರಪಾಲ ಇವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ, ಗುರಿಯ ಭೇದವಿರದೆ ಕೇಸಲ ಮಾರ್ಗಗಳ ಭೇದವಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇವೆರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳ ನಡುವೆ ೧೯೦೫, ೧೯೦೬, ೧೯೦೭, ಈ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಕ್ಕಾಟವು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಹೊಸ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತರುಣರ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಕಲಕತ್ತೆಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ಜರುಗಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ನಾಗಪುರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಟಿಕಕರನ್ನು ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ ಸ್ವಾಗತ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬಹುಮತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನವು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವಂತೆ ತೋರಹತ್ತಿತು. ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಆಗ ಗೊಟ್ಟರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಉಗ್ರಗಾಮಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯರ ಕೈಸೇರುವದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮೆಹಥಾ ಮುಂತಾದವರು ೧೯೦೭ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಸುರತದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದರು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪದೇಶಿ, ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪಾಸಾದ ಠರಾವುಗಳ ಒದಲು ಅದಕ್ಕೂ ಸೌಮ್ಯವಾದ ಠರಾವುಗಳು ಸುರತದಲ್ಲಿ ತರಲ್ಪಡುವವೆಂದು ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಆಗಗೊಡದಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲು ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಒಂದುವಾರ ಮೊದಲೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರು ಸುರತದಲ್ಲಿ ತಳವೂರಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಭೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ೧೯೦೭ರ ಡಿಶಂಬರ ೨೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಮಾಲವೀಯರ ಭಾಷಣವು ಆಯಿತು. ಅಂಬಾಲಾಲ ಸಾರಾಭಾಯಿಯವರು ಬಂಗಾಲದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮುಖಂಡರಾದ ಡಾ. ರಾಜಬಿಹಾರಿಘೋಷರವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಆ ಸೂಚನೆಗೆ ಅನುಮೋದನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಎಳಲು

ಜನರಲ್ಲಿ ಕೂಗಾಟವೆದ್ದಿತು. ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳವರೆಗೆ ಗೊಂದಲವಾದ ನಂತರ ಮಾಲವಿಯರು ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮರುದಿನಕ್ಕೆ ಮುಂದಿರಿಸಿದರು. ಮತ್ತೆ ಸಭೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರ ಭಾಷಣವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಇನ್ನೂ ಸ್ಥಾನಾಸನ್ನರಾಗುವ ಮೊದಲು ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳ ನಡುವೆ ಒಪ್ಪಂದವಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತುರ್ತುಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ಸಭಾ ಪೀಠವನ್ನೇರತೊಡಗಿದರು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಡಾ. ಘೋಷರು ನಾನು ಕಾಯದೇಶಿರ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ನಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣವನ್ನು ಓದುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ “ ನಿಮ್ಮ ಆಯ್ಕೆಯು ಇನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆ ಸೂಚನೆಗೆ ಉಪಸೂಚನೆಯನ್ನು ತರಲಿಕ್ಕೆಂದು ನಾನು ಮೇಲೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆಂದು ಟಿಳಕರು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ಗದ್ದಲವೆದ್ದಿತು. ” “ ಹೌದು ಹೌದು ” “ ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ ” “ ಬರೋಬರಿ ” “ ಇದು ತಪ್ಪು ” “ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಿರಿ ” “ ನಡೆಯಿರಿ ” “ ಕೂಡ್ರ ಆಂತ ಹೇಳುವವರು ನೀವಾರು ? ” “ ನಾಚಿಗ್ಗೇಡು ” ಮುಂತಾದ ಕೂಗಾಟಗಳಿಂದ ಮಂಟಪವೆಲ್ಲವೂ ತುಂಬಿಹೋಯಿತುರಿ ಮೈಕುಂಠ ದೇಸಾಯಿಯನ್ನು ವವರು ಟಿಳಕರ ಮೇಲೊಗೆಯಬೇಕೆಂದು ಖುರ್ಚಿಯನ್ನೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಉಳಿದ ಕೆಲವರು ಅವರ ಮೈಮೇಲೇರಿ ಹೋದರು. ಈ ರೀತಿ ಟಿಳಕರು ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಕೆಲವು ಗೆಳೆಯರು ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸಭಾಪೀಠವನ್ನೇರಿದರು. ಯಾರೊ ಒಬ್ಬರು ಕಾಲೊಳಗಿನ ಮಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಬಿಸಾಟಿದರು. ಇದು ಮಹಘಾ ಮತ್ತು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರಿಗೆ ತಗಲಿ ಟೀವಲಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಸಭಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತಿತು. ಮಂದಸುಕ್ಷದವರೆಲ್ಲರೂ ಹಿಂದಿನ ಬಾಗಿಲಿಂದ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟರು. ವೋಲೀಸರು ಬಂದರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ ಕೌಜಲಿಗಿ, ಆಣ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಕಟ್ಟಿ, ಗೋಖಲೆ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಜನರು ಹೊರಗೆ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಕೂಡಿ ಆದದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತಾಗಲಿಲ್ಲೆಂದು ಅನ್ನಹತ್ತಿದರು. ಮುಂದೆ ರಾಜಿಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಾದವು. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ವಿಫಲವಾದವು. ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ

ವರ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದರು. ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದ ರಾಜವುಗಳಲ್ಲಿ ಬದುಕು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಂದಪಕ್ಷದವರ ಹೊಂಚು ಇದ್ದದ ರಿಂದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಆಯ್ಕೆಯ ಸೂಚನೆಗೆ ಉಪಸೂಚನೆಯನ್ನು ತರುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರು ಜಾಹೀರ ಪತ್ರಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಯಾವದಾದರೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಗೊಂದಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವದಿರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರ ಪ್ರಯತ್ನವಿತ್ತು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರು ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲ ತಪ್ಪುಯೆಂದು ಮಂದಪಕ್ಷದವರು ಜಾಹೀರ ನಾಮೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ೨೯ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನಸ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಗುರಿಯು ಬ್ರಿಟಿಶ ವಸಹಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸ್ವರಾಜ್ಯವೆಂದೂ, ಈ ಗುರಿಯೆಡೆಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಈಗಿನ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿಯ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಐಕ್ಯ ವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ಕಾಯ್ದೆಶೀರ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಸಾಗಬೇಕೆಂದೂ ಸಭೆಯ ಕೆಲಸವು ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದೂ, ಈ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿದ್ದವರು ೨೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನಸ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹಂದರ ದಲ್ಲಿಯ ಕೂಡಬೇಕೆಂದು ರಾಷಬಿಹಾರಿ ಘೋಷ, ಫೆರೋಜಶಹಾಮಹದಾ, ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾಸರ್ಜಿ, ಗೋಖಲೆ, ವಾಚಾಪ್ಪ, ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವಿಯ ಮುಂತಾದ ಮುಖಂಡರು ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಸಭೆಗೆ ೯೦೦ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ರಾಷಬಿಹಾರಿ ಘೋಷರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಒಂದು ಘಟನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ನೂರು ಜನರ ಸಮಿತಿಯು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯವರು ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಾಘಾದದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಘಟನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಗುರಿಯು ಮೇಲ್ವಾಣಿಸಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಂತೆ ಇತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕುಟ್ಟು ನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಫಲವಾದವು. ಈ ಮುಂದಿನ ಏಳು ಅಧಿವೇಶನಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರು ಯಾರೂ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಲಖನೌದವರೆಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನಗಳು ಕಳೆಗುಂದಿದಂತಾದವು. ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯು ಜೋರಾಯಿತು.

(೫೦) ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ:— (೧೯೦೫-೧೯೧೧) ಇದೂವರೆಗೆ

ವಂಗಭಂಗದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಆಗಿನ ವಿವಿಧ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನೂ, ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ವಂಗಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಲು ಸರಕಾರದವರು ಹೂಡಿದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ. ವಂಗಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮುಂದಾದ್ದರಿಂದ ಅಸರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಆಳರಸರು ಮುಂದಾದರು. ಜಿಲ್ಲಾ ಮಾಜಿ ಜಿಲ್ಲಾಟರು ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಿಗೆ “ನಿಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ವಿಕಟಿಂಗ ಮುಂತಾದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಿಮಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಡುವ ಗ್ರಾಂಟು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡುವದು, ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿಯವರು ನಿಮಗೆ ಕೊಡುವ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವರು”ಯೆಂಬ ಒಂದು ಸರ್ಕ್ಯೂಲರನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಸ್ಟೇಟ್ಸ್ ಮನ್‌ದಂತಹ ಪತ್ರಿಕೆಯೂ ಈ ಸರ್ಕ್ಯೂಲರನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿತು. ಪೂರ್ವ ಬಂಗಾಲದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು “ವಂದೇ ಮಾತರಂ” ಈ ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಒಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಭೆಗಳು ಕೂಡದೆಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯು ಹೊರಡಿತು. ಕೆಲವಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಲಿಟರಿ ಪೊಲೀಸರನ್ನು ಟೈರು. ಅವರು ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ನಾಗರಿಕರನ್ನು ವಿನಾಶಕಾರಣ ಧಳಿಸಿದರು.

೧೯೦೬ರ ಎಪ್ರಿಲ ೧೪ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಬಾರಿಸಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಬೇಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ “ವಂದೇ ಮಾತರಂ” ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲೆಂದು ಬಾರಿಸಾಲದ ಮುಖಂಡರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮಾತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸ್ವಾಗತ ಸಮಾರಂಭವನ್ನುಳಿದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ “ವಂದೇ ಮಾತರಂ” ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಮಾಡಿಯೆ ತೀರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸ್ವಾಗತ ವಾದನಂತರ ಎರಡುಗಂಟೆಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಎ. ರಸೂಲರ ಮೆರವಣಿಗೆಯು ಹೊರಟಿತು. ಮೋತಿಲಾಲ ಘೋಷ, ಭೂಪೇಂದ್ರನಾಥ ಬಸೂ, ಸುರೇಂದ್ರ ನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಮುಂದೆ ಇದ್ದರು. ಮೆರವಣಿಗೆಯು

ಮುಂದೆಹೋದನಂತರ ವಂದೇ ಮಾತರಂ ಸರ್ಕ್ಯುಲರದ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತರುಣರು ಪರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಕೂಡಲೆ ಅವರನ್ನು ಪೊಲೀಸರುಬಂದು ಮುತ್ತಿದರು. ಅವರ ಎದೆಯಮೇಲಿನ ಬ್ಯಾಜುಗಳನ್ನು ಹರಿದುಹಾಕಿದರು. ಎಲ್ಲರನ್ನು ಲಾಠಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯ ಹತ್ತಿದರು. ಚಿತ್ತರಂಜ ಗುಹನೆಂಬುವನನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಲಾಠಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದರು. ಆದರೆ ಎಟಿಗೊಮ್ಮೆ ವಂದೇ ಮಾತರಂ ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಆನನು ಮಾಡಿದನು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನೆದುರಿಗೆ ಹಾಜರಮಾಡಿದರು. ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಅವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದರು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರು ಮತ್ತೆ ಪರಿಷದಿಗೆ ಹೋದರು. ಸಾಯಂಕಾಲದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಮುಗಿದನಂತರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಸರಕಾರನಿಷಿದ್ಧವಾದ “ವಂದೇ ಮಾತರಂ” ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋದರು. ಮರುದಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದಕೂಡಲೆ ಪೊಲೀಸರು ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟನು ಬಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಮುಗಿದನಂತರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು “ವಂದೇ ಮಾತರಂ” ಎಂದು ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲೆಂದು ವಚನ ಕೊಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯಬೇಕು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ೧೪೪ ನೆಯ ಕಲಮಿನಂತೆ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಮಾಡಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆ ತರಹದ ವಚನವನ್ನು ಕೊಡುವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪರಿಷತ್ತನ್ನೇ ಮುರಿಯುವದು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ತಮ್ಮ ಜಾಗೆಗಳಿಂದೆದ್ದು ವಂದೇ ಮಾತರಂ ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಮನೆಯಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಅನಂತರ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಭೆಯಾಗಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥರೂ ಬಿಸಿನಚಂದ್ರಪಾಲರೂ ಮಾತಾಡಿದರು. ಸರಕಾರದ ಅನಿವೇಕತನದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಸಂತೋಷವು ಉತ್ಪವಾಯಿತು.

೧೯೦೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯಿತು. ಲಾಠಾಲಜಪತರಾಯರನ್ನೂ, ಸರದಾರ ಅಜತಸಿಂಗರನ್ನೂ, ಹದ್ದುಪಾರುಮಾಡಿದರು. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿಸಕೂಡದೆಂದು ವ್ಹಾಸರಾಯರು ಆರ್ಡಿನನ್ನು

ತೆಗೆದರು. ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯೂ, ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅನೇಕ ವೃತ್ತಪತ್ರ ಕಾರರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಕೊನೆಗೆ ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಆರ್ಡಿನನ್ಸಿಯಂತೆಯೇ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳ ಕಾಯಿದೆಯು ಪಾಸಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ತರಹದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದ ಜನರೇನೂ ಅಂಜಿಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಯುಗಾಂತರದ ಸಂಪಾದಕನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದಾಗ ಐದಾರು ನೂರು ಹೆಂಗಸರು ಕಲತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಭೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಸಂಪಾದಕನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು. ಆಕೆಯಾದರೂ “ ಬಿಪಿನನ ಆಯುಷ್ಯಕ್ರಮವು ಈ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇದೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ, ಇವನ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿತವಾಗುವದೆಂದು ” ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತಳು. ಬಾರಿಸಾಲದ ಪರಿಷತ್ತು ಮುರಿದನಂತರ ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರು “ ಗಂಡಸರು ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯಲು ಸಮರ್ಥರಾಗುವವರೆಗೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲೆಂದು ” ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಮೈಮೇಲಿನ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬಿಸಾಟಿ ಒಗೆದರು. ಎಳೆಯ ಹುಡುಗರಲ್ಲಿಯೂ ಒಳ್ಳೆ ಜಾಗೃತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಮೇಲೂ ಖಬ್ಬೆಗಳಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಯ ಇಲ್ಲವೆ ಫಟಕಿಯ ಶಿಕ್ಷೆಗಳು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಯುಗಾಂತರ ಪತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪಾದಕರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ವಂದೇ ಮಾತರಂ ಪತ್ರದ ಸಂಪಾದಕರ ಮೇಲೂ ಖಬ್ಬೆಯಾಗಿ ಆ ಖಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಅಲ್ಲಗಳೆದುದಕ್ಕೆ ಬಿಪಿನಚಂದ್ರಪಾಲರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ೧೯೦೮ರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಿಕುಮಾರದತ್ತ, ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ ಮಿತ್ರ, ಸತೀಶಚಂದ್ರ ಚತರ್ಜಿ, ಸಚೀಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದ ಭೋಸ, ಮತ್ತು ಸುಬೋಧ ಮುಲಿಕ, ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಹದ್ದುಪಾರು ಮಾಡಿದರು.

ಇತ್ತ ಮುಂಬೈ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮೊದಲೆ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಜೂನ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೇಸರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜದ್ರೋಹದ ಲೇಖಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆಂದು ಅವರ ಮೇಲೆ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಿ ಸರಕಾರದವರು ಅವರ ಮೇಲೆ ಖಬ್ಬೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಆರು ವರ್ಷ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಕಾರರು ಆರೇಳು ದಿನ

ಸಂಪು ಮಾಡಿದರು. ಅವರಿಗೂ ಪೋಲಿಸರಿಗೂ ಒಂದೆಡೆಗೆ ತಿಕ್ಕಾಟವಾಗಿ ಪೋಲಿಸರು ಅವರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಶಿವರಾಮಪಂತ ಪರಾಂಜಪೆ, ವಾಮನ ವಲ್ಲಾರ ಜೋಶಿ, ವಿಜಯವಾರಕರ, ಮುಂತಾದವರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ರೊಡನೆ ಅರವಿಂದಘೋಷರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸರಕಾರದವರು ಖಚ್ಚಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಅರವಿಂದಘೋಷರು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ದೋಷಿಗಳಾಗಿ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅನಂತರ ತಪಶ್ಚರ್ಯೆಗಾಗಿ ಅವರು ಪಾಂಡಿಚೆರಿಗೆ ಹೋದರು. ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮುಖಂಡರೆಲ್ಲರೂ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಬೇಕಾಯಿತು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗಿದ್ದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಇಳಿತವು ಬಂದಂತಾಯಿತು. ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನ ನೋವು ಬಳಗಿಂದೊಳಗೆ ಉರಿಯುತ್ತಿತು. ಮುಂದೆ ೧೯೧೦ರಲ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಆಕ್ಟ್ ವಾಸಾಗಿ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಪತ್ರಗಳಿಂದ ಜಾಮೀನು ಹಣವು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಬೇಕಾಯದೇಶೀರ ಸಂಸ್ಥೆಯೆಂದು ಸರಕಾರದವರು ಜಾಹೀರು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲ ಬಂದಾಗಿ ಹೋದವು.

(೫) ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರ ಉದಯ:— ಸಂಗಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಕಾರಿ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದ ಉದ್ಬುಗ್ನರಾಗಿ ಕೆಲವರು ಕ್ರಾಂತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರು. ಈ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ರೊಲಿಟ್ ಕಮೀಟಿಯ ರಿಪೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪೋಲಿಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ, ಮಾಫಿಸಾಕ್ಷಿದಾರರೂ, ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವವರೂ, ಬಾಂಬಿನಿಂದಲೂ, ಪಿಸ್ತೂಲಿನಿಂದಲೂ, ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟರು. ಸರಕಾರಿ ತಿಜೋರಿಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರು ದರೋಡೆ ಮಾಡಿ ಒಯ್ದರು. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಾವರಕರರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿ ಪಕ್ಷವು ಸಂಘಟಿತವಾಗಿ ನಾಸಿಕದ ಕಲೇಕ್ಟರಾದ ಜಾಕ್ಸನ್ರ ಕೊಲೆಯಾಯಿತು. ಲಂಡನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮದನಲಾಲಡಿಂಗ್ರಾ ಎಂಬವನು ಕರ್ಝನ್ನು ವಾಯಲಿವರನ್ನು ಕೊಂದನು. ತಿನಿವೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ ಕಲೇಕ್ಟರರ ಕೊಲೆಯಾಯಿತು. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರು ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿ

ಸಿದರು. ರಾಜದ್ರೋಹಿ ವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ಪಸರಿಸಿದರು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜದ್ರೋಹಿ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪಸರಿಸಿದರು. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರ ಈ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ವೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಇವೊತ್ತಿನವರೆಗೂ ನಿಂತಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರ ಹಿಂಸಾ ಪದ್ಧತಿಯು ಸಮ್ಮತವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಈಗಲಾದರೂ ಸಮ್ಮತವಿಲ್ಲ.

(೫೨) ಮೊರ್ಲೆ ಮಿಂಟೊ ಸುಧಾರಣೆಗಳು:— ವಂಗಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಕಾರ್ಯದೊಡನೆ ಸರಕಾರದವರು ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದರಿಸಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಲಾರ್ಡ್ ಮೊರ್ಲೆಯವರು “ಹಿಂದೂ ಜನರು ಚಂದಪ್ಪನನ್ನು ತಂದು ಕೊಡೆಂದು ಕೇಳುತ್ತಲಿರುವರು; ಆಕಾಶದೊಳಗಿನ ಚಂದಪ್ಪನನ್ನು ನಾನು ಅವರಿಗೆ ತಂದು ಕೊಡಲಾರೆನೆ” ಎಂದು, ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ಹಿಂದೀ ಜನಾಂಗವು ಶಾಂತವಾಗ ಲಾರದೆಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಹತ್ತಿತು. ೧೯೦೫ರಿಂದಲೇ ಸುಧಾರಣೆಯ ಮಾತುಕತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ೧೯೦೯ರಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯ ಹೊಸ ಕಾಯದೆಯು ಪಾಸಾಯಿತು. ಆ ಕಾಯದೆಯೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯ ಮಾತುಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದ್ದವು.

(೧) ಕಾಯದೆ ಮಂಡಳದ ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿ, ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡ್, ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ, ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಘಗಳು, ಜಮೀನದಾರರು, ಚಹಾದ ತೋಟಿಗರು ಈ ಮತದಾರ ಸಂಘಗಳಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಘಟನೆಯಂತೆ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರೇತರ ಸಭಾಸದರೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ (Imperial Legislative Council) ಸರಕಾರೀ ಸಭಾಸದರೂ ಬಹು ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳವರಾದರು. (೨) ಹೊಸ ಘಟನೆಯಂತೆ ಕಾಯದೆ ಮಂಡಳಗಳ ಅಧಿಕಾರಗಳೂ ಬೆಳೆದವು. ಅಂದಾಜು ಪತ್ರಿಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವದೆ ಮಾತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಸಭಾಸದರು

ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮತಗಣನೆಯಾಗಲು ಆಡ್ಡಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವದೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸರಕಾರ ದಿಂದ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾದ ಉತ್ತರವು ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. (೩) ೧೯೦೯ರ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಂದ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ತತ್ವವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರದಿದ್ದರೂ ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು.

(೫೩) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಅಜ್ಞಾತವಾಸವು ೧೯೦೮-೧೯೧೪:— ಅಲ್ಪಾ ಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾದ ಹೊಸ ಘಟನೆಯಂತೆ ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ೨೩ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಡಿಶಂಬರ ೨೩ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಜರುಗಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ಗೆ ೬೨೬ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ರಾಷಬಿಹಾರಿ ಘೋಷರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿದ್ದರು. ೨೪ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಲಾಹೋರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ೨೪೩ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಪಂಡಿತ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವೀಯರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿದ್ದರು. ೧೯೧೦ರ ಡಿಶಂಬರದಲ್ಲಿ ಸರ ವಿಲಿಯಮ್ ವೆಡರ್‌ನರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ೨೫ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಅಲ್ಪಾಬಾದದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೬೩೬ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ೨೬ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಬಿಶನ್ ನಾರಾಯಣಧಾರರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೧೧ರ ಡಿಶಂಬರ ೨೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಕೂಡಿತು. ಆ ವರ್ಷ ವಂಗ ಭಂಗವು ರದ್ದಾಗಿ ಬಂಗಾಲೀ ಮಾತನಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಜನರೂ ಮತ್ತೆ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬಾದಶಹರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ದರ ಬಾರ ಮಾಡಿ ಹೋದರು. ಆದುದರಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಮುಖಂಡರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ಸಾಹವು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ರಝಾಮೈ ವ್ಯಾಕೊನ್ನಾಲ್ವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಸಪೇಕ್ಷಿತ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ೧೯೧೨ರ ಡಿಸೆಂಬರದಲ್ಲಿ ಬಾಂಕೀಪೂರದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ೨೭ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಆರ್, ಎನ್. ಮುಧೋಳಕರರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ೨೦೭ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಮುಂದಿನ ಅಧಿವೇಶನವು

ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ಸಯ್ಯದಮಹಮ್ಮದ ಬಹಾದ್ದೂರರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರೆಂದು ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಸ್ವಾಗತ ಸಮಿತಿಯ ೨೦೧ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಹಿಡಿದು ೫೫೦ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು.

ಇವೆಲ್ಲ ಅಧಿವೇಶನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯದೆಕೌನ್ಸಿಲ ಸುಧಾರಣೆಗಳು, ಶಿಕ್ಷಣ, ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ನಿಷೇಧ, ಮುಂತಾದ ವಾಡಿಕೆಯ ವಿಷಯಗಳು ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಆರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ತಬ್ಧತೆಯಿತ್ತು. ಜನರ ನಿಷ್ಠೆಯು ಮಂದಪಕ್ಷದವರಿಗಿಂತಲೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರ ಮೇಲೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಮಾತಿಗಿಂತಲೂ ಕೃತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯ ಜನರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಮುಂದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹೊಸ ಮುಖಂಡರ ವರ್ಚಸ್ಸು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರ ವರ್ಚಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ನಡೆಯಿತು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗ

ಹೋಮರೂಲಿನ ಅಂದೋಲನ (೧೯೧೪-೧೯೧೯)

(೫೪) ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರ ಬಿಡುಗಡೆ ೧೯೧೪ರ ಜೂನ್ ೧೭ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ೨೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಜಾಹೀರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಾಗತವು ಜರುಗಿತು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದರು: "ನನ್ನನ್ನು ಜನರು ಮರೆತಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಜನರ ಸಂದಣಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾನಾದರೂ ಜನರನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ. ಆರು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ನಾನು ತಮ್ಮೊಡನೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ್ದೆನೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಮುಂದಾದರೂ ವರ್ತಿಸುವೆನು. ತಾವು ನನ್ನನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಿರುವರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಜನಸಮೂಹವೇ ಸಾಕ್ಷಿ."

ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರನ್ನು ಯಾರೂ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹುಕುಮನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅದು ನಿರರ್ಥಕವಾಯಿತು. ಆ ವರ್ಷ ಗಣೇಶ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯ ಹೆಸರಿನ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಯಾವ ಶಬ್ದದ ಜಯಜಯಕಾರ ಮಾಡಬಾರದೆಂದೂ ರಾಜದ್ರೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದ ಜನರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಬಾರದೆಂದೂ ಪುಣೆಯ ಕಲೆಕ್ಟರರು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆಗಷ್ಟೆ ೨೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವೆ ಮಹಾಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದನಂತರ ಆಗಷ್ಟೆ ೨೭ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಒಂದು ಜಾಹೀರ ನಾಮೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ರಾಜಕೀಯ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವದೆ ಸಮ್ಮತ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆಯುರ್ಲಂಡದ ಹೋಮರೂಲದ

ಪಕ್ಷದಂತೆ ಸದ್ಯದಾಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬದಲು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೆ ತಮ್ಮ ಗುರಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಜಾಹೀರನಾವು ಹೊರಟನಂತರ ಲೋಕಮಾನ್ಯರ ಮೇಲಿನ ಸರಕಾರದವರ ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ ಕೂಡಲೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಎರಡೂ ಬಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿ ಹೂಡಬೇಕೆಂದು ಟಿಳಕರ ಇಚ್ಛೆ ಇತ್ತು. ೧೯೧೫ರ ಡಿಸೆಂಬರದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದಾಗ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಆನಿ ಬಿರ್ಲಾಂಟರು ಮುಂದೆ ತಂದರು. ಆದರೆ ಆಯತ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗೋಖಲೆಯವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಸರಕಾರದವರನ್ನು ವರ್ಣವಾಗಿ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವದೆ ಟಿಳಕರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹೋಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಕೇವಲ ಆಗಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಸಂಘಗಳ ಕಡೆಗಿರದೆ ಎಲ್ಲ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಘಗಳಿಗೂ ಇರತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಸೂಚನೆಯಿತ್ತು. ಗೋಖಲೆಯವರು ೧೯೧೫ ರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದ ಸೂಚನೆಯು ಪಾಸುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಆ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಬಾಗಿಲವು ತೆರೆದಂತಾಯಿತು. ಹೊಸ ಘಟನೆಯಂತೆ ಲಖನೌದಲ್ಲಿ ೧೯೧೬ ರ ಡಿಸೆಂಬರದಲ್ಲಿ ಒರುಗಿದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಲೋಕಮಾನ್ಯರೂ ಅವರನುಯಾಯಿಗಳೂ ಹೋಗಿ ಕೂಡಿದರು. ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಬಿಡುಗಡೆಯಾದಂದಿನಿಂದ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷದ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ೧೯೧೫ ರ ಮೇ ೭ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರ ಬ್ಯಾಪ್ಪಿಸ್ವಾಮರವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣೆಯ ಕಿರ್ಲೋಸ್ಕರ ಥೇಟರದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯರ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಪರಿಷತ್ತು ಕೂಡಿತು. ಆ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ೯೬೦ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ ೧೦೦೦ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಟಿಳಕ, ಬ್ಯಾಪ್ಪಿಸ್ವಾಮ ಮತ್ತು ಬೆಳವಿ ಇವರ ಮಂಡಳವು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೧೯೧೫ರ

ಸಪ್ತಂಬರ ೨೫ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಜಿಲ್ಲಾಂಟಿಮ್ಯೂನವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಂಘದ ಉದ್ದೇಶ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದರು.

(೫೫) ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೨೯ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು(೧೯೧೪):— ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೨೯ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ೧೯೧೪ ರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ೨೮, ೨೯, ೩೦, ತಾರೀಖುಗಳ ದಿನ ನೆರವೇರಿತು. ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೮೮೬ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಭೂಪೇಂದ್ರನಾಥ ಬಸೂರವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಹೊಸ ಹುರುಪಿನ ಮಾತುಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಬದಿಗೆ ದಾಸ್ಯವು ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಇವೆರಡೂ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಂತರ್ಗತ ಸ್ವರಾಜ್ಯವೇ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಗುರಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆ ವರ್ಷದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆಯೇ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಮದ್ರಾಸ ಗವರ್ನರರು ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎದ್ದುನಿಂತು ಚಪ್ಪಾಳೆ ಬಾರಿಸಿದರು.

(೫೬) ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ೩೦ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ೧೮೧೫ ರ ಡಿಸೆಂಬರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಪ್ರಸನ್ನ ಸಿಂಹರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿತು. ಮುಂಬಯಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ೨೨೫೯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಭಾಷಣವು ಬಹಳ ಮೆತ್ತಗಾಗಿತ್ತು. ನಾವು ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ದಾರಕಾಯುತ್ತು ಕೂಡುವದರಲ್ಲಿಯೇ ಜಾಣತನವಿದೆಯೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು. ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಠರಾವುಗಳು ಮಾಮೂಲಿನಂತಿದ್ದವು. ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳ ಸುಧಾರಣೆಯ ಬೇಕೆಂದೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಕ್ಕುಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದೂ ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಒಂದು ಕಮಿಟಿಯು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮುಸ್ಲಿಂ ಲೀಗಿನ ಕಮಿಟಿಯವರೊಡನೆಯೂ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನೊಳಕ್ಕೆ ಬರಲು ಅನುಕೂಲತೆಯನ್ನೊದಗಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾಯಿತು.

(೫೭) ೧೯೧೬ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು:—

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗಾಟಾದ ಕೂಡಲೆ ತಾವಿನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಸೇರುವೆವೆಂದು ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು. ೧೯೧೬ ರ ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳ ೨೯ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತದ ೧೮ನೆಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿತು. ಮುಂಬೈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಬದಲಾವಣೆಯು ಸಮಾಧಾನಕರವಿರದಿದ್ದರೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷದವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಮುಖ್ಯ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿದ ನಂತರ ಮೇ ೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮರೂಲ ಲೀಗದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. ಆ ದಿನ “ ಸ್ವರಾಜ್ಯವೆಂದರೇನು ” ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಲೋಕಮಾನ್ಯರ ಭಾಷಣವಾಯಿತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತ ಮುಂದಿನಂತೆ ಅವರು ಹೇಳಿದರು; “ಯಾವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಹೊಸ ಸಂಘವು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನು ಎರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವಿರುವದು. ಕೆಲವರಿಗೆ ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದೂ ಅದರ ವಿಪರ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಲವರಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಈ ಮಾತು ಬೇಡಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇನೂ ನನ್ನ ಉದ್ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಬಹಳೇ ಹಳೆಯದಾಗಿದೆ. ದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಿದೆ. ಅದೇ ಅದು “ ಸ್ವ ” ಅಂದರೆ ನಮ್ಮದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಉದ್ಯೋಗವು. ರಾಜ್ಯವು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಇದೇನು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪರಕೀಯರ ರಾಜ್ಯವಿದೆ. ಈ ಮಾತಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಮತಭೇದವಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಾದಶಹನು ಇರುವನು. ಅದರೇ ಅವನು ಬೇರೆ ಹೆಸರಿನ ಮೂರ್ತೆ ಇರುವನು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಿಂದ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಜನರು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಮಗೆ ಒಳಿತಾಗಿ ತೋರಿದಂತೆ ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವರು. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದರೆ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರದ ಪ್ರಶ್ನೆಯು. ಇವೊತ್ತಿನ ದಿವಸ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಬದಲು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜನರು ಬೇರೆ

ರೀತಿಯಿಂದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಒಳಿತೆಂದು ನಮ್ಮ ನಂಬಿಗೆ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ಅರಸನೆಂದರೆ ಕೇವಲ ನಿರ್ಗುಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ಸಂತಿರುವನು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರಂತೆ ಅವನ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಡುವದು. ಆದರೆ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವು ಬೇರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗಿರುವದು. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಟೇಟೆಸೆಕ್ರೇಟರಿಯಿಂದ ಗೌಡನವರೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರವಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬದಲು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ರಾಜದ್ರೋಹವಲ್ಲ. ಪರಕೀಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೆಮ್ಮೆಯವರಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಜೆಗಳ ದುಃಖದ ಅನುಭವವು ಅವರಿಗಿರುವದುಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗವನ್ನೇ ಬದಲಾಯಿಸುವದು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗವು. ನಾವು ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಾನುದಾರ ಸಿಂಹ, ಚೌಬಳ, ಇವರು ಎಗ್ಗಿ ಕೂಟಿವ್ವ ಕೌನ್ಸಿಲರು, ಇವರೇನೂ ಪಾತ್ರರಿಲ್ಲವೇ? ಎಲಾಯತಿಯಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ವರ್ಷದ ಹರೆಯದ ಯುರೋಪಿಯನ್ನನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವನು. ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಅವನು ಅಸಿ ಸ್ಟಂಟ ಕಲೆಕ್ಟರನಾಗುವನು. ೬೦ ವರ್ಷದ ಮಾಮಲೇದಾರನು ಅನುಭವಿಕ ನಾದರೂ ಇವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯಬೇಕು. ಇವನೆದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ನಾವು ಪಾತ್ರರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು? ನಿಷ್ಕೂಲವಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಬಿಡಿ. ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು ಜಾಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಿರಿ. ಇನ್ನು ಎಷ್ಟು ದಿವಸಗಳ ವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನಡಿಸುವಿರಿ? ಕಂಪನಿಯು ಹೋಯಿತು, ಪಾರ್ಲಮೆಂಟು ಬಂದಿತು. ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಯ ವ್ಯಯವನ್ನು ಸ್ಟೇಟೆ ಸೆಕ್ರೇಟರಿಯೇ ಗೊತ್ತುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಣಿಯ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯು ಸುಳ್ಳಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ದಾದಾಭಾಯಿ ಯಂತಹ ಮುಖಂಡರು ನಾವು ಬೇಡುವದನ್ನೇ ಬೇಡಿದರು. ಮುಂದೆ ಕಾಯದೆ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳು ಬಂದವು. ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಅಧಿಕಾರವು ಮಾತ್ರ ಕೈಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹೋಮರೂಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷರ ರಾಜ್ಯವೇನು ಮುಳುಗಿ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಯಾವ ಬಾಗಿಲುಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆ

ಬೇಕೆನ್ನುವವೊ ಅಲ್ಲಿ ಆಳರಸರು ಸಂತಿರುವರು. ನಾವು ಅವರಿಗೆ ಧಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಮಗೆ ಅಡ್ಡಬಂದು ಮತ್ತೆ ದೊಡ್ಡ ಪಗಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ನಿಮಗಾಗಿ ನಾವು ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಸುಖಕರವಾದ ಹವೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವು." ಆದರೆ ತಮ್ಮಂದಿರಾ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದವರಾರು? ಯಶಾಪಯಶಸ್ಸು ಈಶ್ವರನ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲಾರದು. ಆದರೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವು ಬರಲೇಬೇಕು. ಈ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರಿ. "

ಅಹಮದನಗರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. "ನಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಯಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಯಾರ ಹಾನಿಯು ಆದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳದಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರೆಲ್ಲರೂ ಮೂರ್ಖರೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಾನಾ ಘಟನಾವೀಸನು ಮೂರ್ಖನು, ಮಲಿಕಾಂಬರನು ಮೂರ್ಖನು, ನಾವಂತೂ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳು. ೧೫೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಜಾಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಹೋದರೆ ಈ ತಪ್ಪು ಯಾರದು? ಇಡೀ ಇನತೆಯು ಮೂರ್ಖವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವದೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯು ನಾಲಾಯಖಿಯೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಂಧಿಯನ್ನೊದಗಿಸಿ ಕೊಡದೆ ನಾಲಾಯಖರೆಂದು ಇವರು ಹೇಳಿದರೆ ಇವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವರಾರು? ನಾವಾದರೂ ಇನ್ನೂ ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿನಿಂದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಬಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದಾಗಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಯಂತೆ ಹಕ್ಕುಗಳು ದೊರೆಯದೆ ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಲಾರದೆಂದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗುವ ವರೆಗೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಡಿರಿ. ನಾವು ಸತ್ತರೂ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವರು. "

ಮರುದಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟೀಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. "ಒಂದು ಸ್ವರಾಜ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಫಲಪ್ರದವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಗಳು ಬೇಕು.

ಚಿಲ್ಲರ ಸುಧಾರಣೆಗಳಿಂದ ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ದೊರೆಯುವದೆಂದು ನನ್ನ ಸಂಬಿಗೆ ಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಾದರೂ ಆಗಲಾರದು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಗೆ ಅರಸನಿದ್ದರೂ ಅಧಿಕಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿವೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಂತೆ ನಮಗಾದರೂ ಬೇಕು. ಈ ನಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ಅರಸನ ತಕರಾರೇ ಇಲ್ಲ. ನಡುವಿನವರು ಮಾತ್ರ ತಕರಾರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಡುವಿನವರು ಹೋಗದ ಹೊರ್ತಾಗಿ ನಾವು ಕಸುವುಳ್ಳವರಾಗಲಾರೆವು. ಕೇವಲ ಉಂಡುಟ್ಟು ಸಾಯುವದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಘದ ಸಭಾ ಸದರಾದರೆ ಅದೇನೂ ರಾಜಜ್ಯೋಹವಲ್ಲ. ನೀವು ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಗೋರ ಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮದಾಯವನ್ನು ಬೇರೆ ತೆಗೆದಿಡುತ್ತಿರಿ. ಅದೇರೀತಿ ಯಿಂದ ಧರ್ಮದಾಯದಲ್ಲಿಯೆ ರಕಮಿನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ಈ ಚಳಿ ವಳಿಗೆ ಯಾಕೆ ಕೊಡಬಾರದು ? ಸ್ವದೇಶಿರೂಪವಾದ ಪೃಥ್ವಿಯು ಗೋನಾ ತೆಯಂತೆ ಪೂಜ್ಯಳು. ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸಂಕಟಗಳು ಬಂದರೂ ಅವನ್ನು ಸಹಿಸಲು ನಾವು ಸಿದ್ಧರಿರುವೆವು. "

ಮೇಲಿನಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಅನೇಕ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಹೋಮರೂಲದ ಚಳವಳಿಯು ಈ ರೀತಿ ಜೋರಿನಿಂದ ನಡೆದ ಹಾಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಎಚ್ಚತ್ತು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ತಾ. ೨೨ ನೆ ಮೇ ದಿನ ಟೀಕರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿರ್ಲಾಂಟಮ್ನನವರ ಪುಣೆ ಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು. ಅದೇ ದಿನ ಪ್ರೆಸ್ ಆಕ್ಟಿನಂತೆ ನ್ಯೂಇಂಡಿಯಾ ಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ೨೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯ ಜಾವಾನು ಮದ್ರಾಸ ಸರಕಾರದವರು ಕೇಳಿದರು. ಜಾವಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ರದ್ದಾಗಿ ೧೦೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯ ಹೊಸ ಜಾವಾನು ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಗಷ್ಟ ೨೭ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಬಿರ್ಲಾಂಟಮ್ನನವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮರೂಲ ಲೀಗದ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಜಾವಾನು ರದ್ದು ಮಾಡಿದ ಠರಾವಿನ ನಿರುದ್ಧ ಹಾಯ್ ಕೋರ್ಟಿನ ಕಡೆಗೆ ಅಪೀಲು ಮಾಡಿದರು. " ಇದು ಕೆಟ್ಟ ಕಾಯಿದೆ ಇದೆ.

ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ ” ವೆಂದು ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿಗಳು ಹೇಳಿ ಅಪೀಲನ್ನು ರದ್ದು ಪಡಿಸಿದರು.

ಇತ್ತ ಜುಲೈ ೨೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಲೋಕಮಾನ್ಯರಿಗೆ ೬೦ ವರ್ಷಗಳು ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಮಿತ್ರರೂ, ಅನುಯಾಯಿಗಳೂ, ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿಸಿ, ೮೭೫೫ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಮಾನಪತ್ರವನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ಮಾನಪತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಕೊನೆಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. “ ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿರುವಿರಿ, ಆದರೆ ನಾನು ಮಾಡಿರುವ ಅಲ್ಪ ಕೆಲಸದಿಂದ ನೀವು ತೃಪ್ತರಾಗಬೇಡಿರಿ. ನಿಮ್ಮೆದುರಿನ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯವು ಬಹಳ ವ್ಯಾಪಕವಿದೆ, ಬಹಳ ಅಗತ್ಯದಿದೆ. ತಾವೆಲ್ಲರೂ ನನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಿಶ್ಚಯದಿಂದ, ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. ನಮ್ಮ ಮಾತೃಭೂಮಿಯು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿರೆಂದು ಸಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಲಿದ್ದಾಳೆ. ಆಕೆಯ ಕರೆಯನ್ನು ಆಕೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಅವಮನ್ನಿಸುವರೆಂದು ಅನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಬಿನ್ನಹವಿಷ್ಟೆ. ಮಾತೃಭೂಮಿಯ ಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ರಾಷ್ಟ್ರದೇವರಾಗೋಣ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಾಟಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲ. ಮಾನಾಪಮಾನವಿಲ್ಲ. ಸಂಕಟದ ಭಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಮಗೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ದೇವರು ದೊಡ್ಡವನಿದ್ದಾನೆ. ದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ಈ ಪ್ರೇರಣೆಯು ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮನನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಅದರ ಸ್ಪಷ್ಟಾದರೂ ಫಲವು ಕಾಣಲಿ ! ಇಷ್ಟೆ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಹತ್ತರ ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇದೆ. ”

ಷಷ್ಠ್ಯಬ್ದಿ ಪೂರ್ತಿಯ ಈ ಮಹೋತ್ಸವದ ದಿವಸವೆ ಪುಣೆಯ ಹ್ಯಾಚ್ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಟೀಕರ ಮೇಲೆ ನೋಟಿಸು ಜಾರಿ ಮಾಡಿ ರಾಜದ್ರೋಹದ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕರ ಕಡೆಯಿಂದ ಸ್ವಂತ ರೋಖ ೨೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯ ಜಾಮೀನು ಮತ್ತು ೧೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯ ಇತರ ಎರಡು ಜಾಮೀನುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಸದ್ವರ್ತನದ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಮೀನು ಏಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಹೇಳಿದರು. ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರೆದುರಿಗೆ ವಿಚಾರಣೆಯಾಯಿತು. ಜಾಮೀನು

ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹುಕುಮು ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಹುಕುಮು ಹಾಯಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರದ್ದು ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣ ಲೋಕಮಾನ್ಯರ ಹೋಮ ರೂಲದ ಪ್ರಚಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಕಳೆಯೇರಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಜನರು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಸೈನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಬಾರದೆಂದು ಟಿಳಕರು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಮುಂಬೈಯ ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ೮೦೦ ಜನರು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೇರಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಆದರೆ ಸರಕಾರದವರಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಉತ್ತೇಜನ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಪಂಜಾಬ ಸರಕಾರದವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಟಿಳಕರು ಬರಬಾರದೆಂದು ಹುಕುಮನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಇತ್ತ ಬಿರುಘಾಂಟಮ್ಮನವರು ಗಣಗಿನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಸಪ್ತಂಬರ ಗನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ತಮ್ಮ ಹೋಮರೂಲ ಲೀಗವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಟಿಳಕರ ಸಂಘವೂ, ಬಿರುಘಾಂಟಮ್ಮನವರ ಸಂಘವು ಗಣಗಿನ-೧೭ರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವು.

(೫೮) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೧ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೧೬):-೨೨ ನೌದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೧ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಒಳ್ಳೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಸಂವೇರಿತು. ಸಭೆಗೆ ಸಾವಿರಾರು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲದೆ ೨೩೦೧ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ನಾಲ್ಕು ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಜರುಗಿತು. ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಒಡೆದು ಹೋಗಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಕ್ಷವು ಮತ್ತೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಹಿಂದೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಒಕ್ಕುಟ್ಟಾಗಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕೊಂದು ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಹೋಮರೂಲದ ಉದ್ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಹಗಲಿರಳು ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ ಬಿರುಘಾಂಟಮ್ಮನವರು ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ರಾಷ್ಟ್ರದೊಳಗಿನ ಬಣಗಳು ಮುರಿದು ಭೇದಗಳು ಅಳಿದು ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಒಕ್ಕುಟ್ಟಿನಿಂದ ಹೋರಾಡುವ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕವಾದ ದೃಶ್ಯವು ಈ ಸಭೆಯ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಅಧಿವೇಶನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಅಂಜಿಕಾಚರಣ ಮುಜುಂದಾರರು ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರು. ಎರಡೂ ಬಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕುಟ್ಟಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರು ಆನಂದವನ್ನು

ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. “ ಸುರತದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಂದೊಡೆದು ಹೋದ ಬಾಲ ಗಂಗಾಧರ ಟೀಕ ವೋತಿಲಾಲ ಘೋಷ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವೀರರನ್ನು ನಾನು ಅಂತಃಕರುಣಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತೇನೆ. ” ಎಂದು ಅಂದರು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಜೀವನವು ಹೇಗೆ ಸಂಚಾರವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಿದರು. ಆಳಸರಿಗೂ, ಜನತೆಗೂ, ನಡೆದ ಕಡನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು. ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಪಂಜಾಬ ಮುಂಬೈ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಬಿರುದಾಂಟನ್ನು ಸವರು ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ನಿರ್ಬಂಧನೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು. ಟೀಕರ ವಿರುದ್ಧ ಸರಕಾರದವರು ಹೂಡಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಅವರು ಕೀಳ್ದೆತ್ತಿದರು. ಸೈನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಕೂಡಲೆ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಹಿಂದಿ ಜನರು ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಪಾತ್ರರಿರುವರೆಂದು ವಿವೇಚಿಸಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಮಾತೃಭೂಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು.

ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ ಆರ್ಮ್ಸ್ ಆಕ್ಟ್ ಸೈನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರೆಸ್ ಆಕ್ಟ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು. ಆದರೆ ಲಖನೌ ದಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿರ್ಣಯವೆಂದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅದಿದ್ದು. ಆ ಯೋಜನೆಯ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಇದರಿಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಕಾಯಿದೆಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷಿ ದಷ್ಟು ಸಭಾಸದರು ಜನರಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಿರಬೇಕು. ಈ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ ಪಂಜಾಬ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಖಂಡದಷ್ಟು ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಖಂಡದಷ್ಟು ಬಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಖಂಡದಷ್ಟು ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಖಂಡದಷ್ಟು ಮದ್ರಾಸ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಖಂಡದಷ್ಟು ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿ ದಷ್ಟು ಜಾಗೆಗಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗಾಗಿ ಕಾದಿಡಲ್ಪಡಬೇಕು. ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಠರಾವುಗಳನ್ನು ಗವರ್ನರನು ರದ್ದುಪಡಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಮರುವರ್ಷ ಮತ್ತೆ ಕಾಯಿದೆ ಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಪಾಸು ಮಾಡಿದರೆ

ಆದರಂತೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಡೆಯಲೆಬೇಕು. ಪ್ರಾಂತದಾಡಳಿತೆಯ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಾನ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗವರ್ನರರಿಬೇಕು. ಅವನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟಾದರೂ ಹಿಂದಿ ಚನರಿರಬೇಕು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ಸರಕಾರದ ಘಟನೆಯಾದರೂ ಮೇಲಿನಂತೆಯೆ ಇರಬೇಕು. ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಆಫ್ ಸ್ಟೇಟಿನ ಕೌನ್ಸಿಲು ರದ್ದುಪಡಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ಹುದ್ದೆಗಳು ಹಿಂದಿ ಚನರಿಗೂ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಯೋಜನೆಗೆ ಆ ಕಾಲದ ಹಿಂದೂ ಮುಸಲ್ಮಾನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಂದಪಕ್ಷ ಇವೆಲ್ಲ ಗುಂಪುಗಳ ಸಮ್ಮತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ನಿರ್ಣಯವು ಒಳ್ಳೆ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. “ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಲು ನಿಂತ ಕೂಡಲೆ ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದಿರಿ. ನಾನು ಯಾವ ತತ್ವಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವೆನೋ ಆ ತತ್ವಗಳ ಸನ್ಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಆ ತತ್ವಗಳೇ ಈ ಠರಾವಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿವೆ. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಈ ಠರಾವಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಕೂಗು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಪಿತಾಮಹ ರಾದ ದಾದಾಭಾಯಿ ನವರೋಜಿಯವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹುಗಳಿಯು ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮೊದಲು ಕೇಳಬಂದಿತು. ಈ ಕೂಗನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೋ ಮಂದಮಾಡಬೇಕೋ ಎಂಬದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮತಭೇದವೆದ್ದಿತ್ತು. ಅವೆಲ್ಲ ಮತಭೇದಗಳು ಅಳಿದು ಹೋಗಿವೆ. ಹಿಂದೂಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿಯೂ ಒಕ್ಕುಟ್ಟಾಗಿದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಒಗನೆಯ ಶುಭದಾಯಕವಾದ ಅಧಿವೇಶನದ ಅತ್ಯಂತ ಶೂಭಸೂಚಕದಿನವಿದು. ನಾವು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿವೆಯೆಂದು ಕೆಲವು ಹಿಂದೂ ಬಂಧುಗಳೆಂದರು. ಅದು ತಪ್ಪು. ಹಕ್ಕುಗಳು ಬಂದರೆ ಯಾವುದೆ ಸಮಯಕ್ಕಾದರೂ ಬರಲಿ ! ಆಳರಸರ ಕೈಯಿಂದಾದರೂ ಈ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮೊದಲು ಬರಲಿ. ಮೂರನೆಯವರೊಡನೆ ಹೋರಾಡುವಾಗ ನಾವು ಒಕ್ಕುಟ್ಟಿನಿಂದಿರಬೇಕು. ಇದೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಮಾತು. ನಾನಿನ್ನು ಮುಂದೆ ಆರ್ಮ್ಸ್ ಆಕ್ಟ್ ಸರಕಾರೀ ನೌಕರಿ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಠರಾವುಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಠರಾವಿನಲ್ಲಿ ಅವು ಅಡಕವಾಗಿವೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ

ವಿಚಾರದ ಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿದಂತಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಕೃತಿಯ ಸಮಯವು ಒದಗಿದೆ. ಸ್ವರಾಜ್ಯವೆಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬೀಳುವ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಉದ್ಯುಕ್ತರಾಗಿರಿ. ಕೆಲಸವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಡಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

(೫) ೧೯೧೭ ರಲ್ಲಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು:— ೧೯೧೭ ರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನೇ ಟಿಳಕ ಮತ್ತು ಬಿರುಗಾಂಟರು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಜಾನೇವಾರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಕತ್ತಾ ನಾಗಪೂರ, ಯವತಮಾಳ, ಅಕೋಲಾ, ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮ ರೂಲಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಟಿಳಕರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳ ೧೨ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಚೆಕ್ಪೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಬೆಳಗಾಂವಿಯ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಭೆಗೆ ಅವರು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಚೆಕ್ಪೋಡಿಯಲ್ಲಿ ೨-೩ ಭಾಷಣಗಳಾದವು. ನಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷಣವಾಯಿತು. ಇತ್ತ ಬಿರುಗಾಂಟ ಮೃನವರೂ ವರ್ತಮಾನಪತ್ರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಭಾಷಣಗಳ ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿ ನಿಂದ ಹೋಮರೂಲದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸಿದ್ದರು. ಮದ್ರಾಸ ಗವ್ವರ್ನರರಾದ ಲಾರ್ಡ್ ಪೆಂಟೆಂಡರು ಅವಿವೇಕದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರು. ಸರಸುಬ್ರಮ್ಮಣ್ಯ ಅಯ್ಯರವರು "ನಾನು ಹಾಯಕೋರ್ಟಿನ ಜಜ್ಜು ನಿಡ್ಲೆ. ಆದರೆ ನಾನು ಹೋಮರೂಲದ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು; ಪೆಂಟೆಂಡ ಸಾಹೇಬರು ನನಗೆ ಬೇಕಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕು." ಮದ್ರಾಸ ಸರಕಾರದವರು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿದರು. ನ್ಯೂ ಇಂಡಿಯಾ ಮತ್ತು ಕಾಮನ್‌ವೆಲ್‌ಥ್ ಎರಡೂ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಬರಹಗಳಿಗಾಗಿ ೨೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಯ ಚಾವಾನ ರಕಮು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಜಮಾ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಜೂನ್ ೧೫ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಬಿರುಗಾಂಟ, ಅರುಂಡೇಲ ಮತ್ತು ವಾಡಿಯಾ ಇವರನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ನಜರಕ್ಕೆದು ಮಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ಹೋಮರೂಲ ಚಳವಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಕಳೆಯೇರಿದಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಪಾಬಾದದ ಮಂದ ಪಕ್ಷದ ಮುಂದಾಳುಗಳಾದ ಚಿಂತಾ ಮಣಿಯವರು ಹೋಮರೂಲಿಗೆ ಬಂದು ಕೂಡಿದರು. ಬಿರುಗಾಂಟರ ಬಂಧನದ ನಿಷೇಧಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯದೆಭಂಗವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಚರ್ಚೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆ ಚರ್ಚೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತು

ಹೋಯಿತು. ೧೯೧೭ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೨೦ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಭಾರತ ಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂ ಇವರು “ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಹೋಣೆಗಾರ ಕೆಯ ಆಡಳಿತೆಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗಾರ ರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವದು ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದ ಧೋರಣವಿದ್ದು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಈ ಸುಧಾರಣೆಯ ಯೋಜನೆಯು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರುವದೆಂದು ಜಾಹೀರ ಮಾಡಿದರು. ಬಿರುಾಂಟಮ್ತನವರ ಬಿಡುಗಡೆಯು ೧೭ನೆಯ ಸಪ್ಟಂಬರ ದಿನವಾಯಿತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಯೋಜನೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಧಿ ಜನರ ಸಹಿಗಳಾಗಿ ಅದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಬಿರುಾಂಟಮ್ತನವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರು ಚಂಪಾರಣ್ಣದಲ್ಲಿ ರೈತರ ಪರವಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಹೂಡಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರು.

(೬೦) ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೨೨ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೧೭):—

ಈ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೪೯೭೭ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ ೫೦೦೦ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಬಿರುಾಂಟಮ್ತನವರು ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಭಾಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸರಕಾರದವರ ವಚನಭಂಗವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಪಾತ್ರರೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯಾದ ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಣಯಗಳು ಎರಡು. ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಬೇಕೆಂಬದನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಧಿಶರಿದ್ದ ರೌಲೆಟ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಡಿಸೆಂಬರ ೧೦ನೆ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಸರಕಾರದವರು ಒಂದು ಕಮಿಟಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ ಮಾತನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸದವರು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಸ್ನೇಹ ಸೆಕ್ರೆಟರಿಯವರು ಹೊರಡಿಸಿದ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತರಬೇಕೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಠರಾವು ಪಾಸುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವು ಏನಿರಬೇಕೆಂಬದು ವಿಚಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಕಮಿಟಿಯು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಹೋಮರೂಲ ಲೀಗದವರು ಆ ಮೊದಲೆ ಒಂದು ಧ್ವಜವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅದೇ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿತು.

(೬೧) ಸುಧಾರಣೆಗಳ ವಿಚಾರ:— ಭಾರತ ಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂ ಇವರು ೧೯೧೭ ರ ನೊವೆಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮುಖಂಡರನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾದರು. ಟಿಳಕರ ಹೋಮರೂಲ ಲೀಗದ ಪರವಾಗಿ ಟಿಳಕ, ಖಾಪಡೆ, ಕರಂದೀಕರ, ಬೆಳವ, ಗಂಗಾಧರರಾವ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಡಾ. ಮುಂಜೆ ಮುಂತಾದವರು ನೊವೆಂಬರ್ ೨೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂರವರನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪರವಾಗಿ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿಯವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು. ೨೯ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂರವರು ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮುಂಬೈಗೆ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೨೨ನೇ ತಾರೀಖಿಗೆ ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಕೌನ್ಸಿಲ ಸಭಾಸದರೂ, ಅಂಜುಮಾನ ಇಸ್ಲಾಂ, ಡೆಕ್ಕನಸಭೆಯ ಇನಾಮ ದಾರವರ್ಗ, ಹಿಂದೀ ಕ್ರಿಸ್ತಿ ಮಂಡಳ, ರೈತ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್, ಕಾಮ ದಾರ ಹಿತವರ್ಧಕಸಭೆ, ಲಿಂಗಾಯತಸಭೆ, ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಮಾಜಗಳ ಶಿಷ್ಯ ಮಂಡಳಗಳು ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂರವರನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾದವು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೧೧೦ ಶಿಷ್ಯ ಮಂಡಲಗಳೂ, ೩೩೦ ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರೂ, ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂರವರನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾದರು. ೧೧೦ ಶಿಷ್ಯಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೨೪ ಆರ್ಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಸ್ಲಿಂ ಲೀಗದ ವಿರೋಧವು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು.

೧೯೧೮ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಫೇಬ್ರವರಿ ೫ ರಿಂದ ೨೦ ರ ವರೆಗೆ ಲೋಕ ಮಾನ್ಯರು ವರಾಂಡ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಚಾರ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಜನರು ಮುಕ್ತಹಸ್ತದಿಂದ ದಾನಮಾಡಿದರು. ಹೋಮರೂಲ ಲೀಗಿನ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಟಿಳಕ ಕೇಳಕರ ಪಾಲ ಮುಂತಾದವರ ಶಿಷ್ಯ ಮಂಡಳವು ಕೊಲಂಬೊದವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಮುಂದೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ಬಿಡದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯಮಂಡಳವು ತಿರುಗಿಬಂದಿತು. ಎಪ್ರಿಲ್ ೨೭ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಯುದ್ಧಪರಿಷದನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಟಿಳಕರನ್ನು ಕರೆದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ತಾರೀಖು ೧೦ನೆಯ ಜೂನ್ ದಿವಸ ಲಾರ್ಡ್ ಎಲಿಂಗಡನ್ಸರು ಮುಂಬೈ

ಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಪರಿಷದನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರು. ಆ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಟಿಳಕರನ್ನು ಕರೆಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಟಿಳಕರಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡಲು ಅನುವು ಕೊಡದ್ದರಿಂದ ಟಿಳಕ ಜಮನಾದಾಸ ದ್ವಾರಕಾದಾಸ ಬಸ್ಮನಜಿ ಹಾರ್ನಿಮನ್ ಮತ್ತು ಕೇಳಕರ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಭೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಜುಲೈ ೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನಸ ಮಾಂಟೆಗೊ ಜೇಮ್ಸ್‌ಫೋರ್ಡರ ವರದಿಯು ಹೊರಬಿದ್ದಿತು. ಬಿರುಗಾಂಟರವರು, ಟಿಳಕರು ಆ ವರದಿಯಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆಗಳು ತ್ಯಾಜ್ಯವಿವೆಯೆಂದು ಜಾಹೀರು ಪಡಿಸಿದರು. ಜುಲೈ ೨೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನಸ ಲೋಕಮಾನ್ಯರ ಭಾಷಣದಿಂದ ಲಷ್ಕರ ಭರತಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಟಿಳಕರ ಭಾಷಣಗಳು ಆತಂಕವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಹಗಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಬಿಲ್ಡಾ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ಮತ್ತು ಮುಂಬೈ ಪೊಲೀಸ ಕಮಿಷನರ ಪರವಾನಗೆಯ ಹೊರ್ತು ಟಿಳಕರು ಭಾಷಣವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಮುಂಬೈ ಸರಕಾರದವರು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು.

(೬೨) ಮುಂಬಯಿಯ ಸ್ಥಳೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು (೧೯೧೮):- ಅಗಷ್ಟ ೨೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನಸ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಸರ ಹಸನ ಇಮಾಮರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಕೂಡಿತು. ಹಳೆಯ ಮುಂಬಂಡರಾದ ದಿನ್‌ಶಾವಾಚ್ಛಾ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬಾನರ್ಜಿ ಭೋವೇಂದ್ರ ನಾಥ ಬಸೂ ಅಂಬಿಕಾಚರಣ ಮುಜುಂದಾರ ಮುಂತಾದವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಿಂದ ದೂರ ಉಳಿದರು. ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಚರ್ಚೆಯಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಸ್ಲಿಂಲೀಗದ ಯೋಜನೆಗೆ ತಮ್ಮ ಬೆಂಬಲಕೊಟ್ಟು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಂತರ್ಗತ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಹಿಂದಿ ಜನರ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ತೃಪ್ತವಾಗಲಾರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಪಾಸು ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿಯೆ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಬೇಕು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ದವರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

(೬೩) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೩ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೧೮):—

೧೯೧೮ನೆಯ ಇಸವಿಯ ಡಿಶಂಬರದಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ಮದನ ಮೋಹನ ಮಾಲವೀಯರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೩ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಜರುಗಿತು. ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪೇಶಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ನಿರ್ಣಯವೇ ಪಾಸಾಯಿತು. ಮಾಂಟೆಗೊ ಚೇಮ್ಸ್‌ಫೋರ್ಡರ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಅಸಮಾಧಾನಕಾರಕ ಮತ್ತು ಸಿರಾಶಾಜನಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಪೂರ್ಣ ಹಕ್ಕುಗಳು ೧೫ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾಂತಗಳ ಕಾರಭಾರವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜನರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೊಪ್ಪಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ತರಾವಣದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿತ್ತು. ನಾಮದಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಮಂದಪಕ್ಷದ ಇನ್ನಾವ ಮುಖಂಡರೂ ಈ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರನಂತರ ಮಂದಪಕ್ಷದವರು ಲಿಬರಲ್ ಪಾರ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಉದಾರ ಮತವಾದಿಪಕ್ಷವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬೇರೆ ಪರಮಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ವರ್ಚಸ್ಸು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾದಂತಾಯಿತು.

(೬೪) ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳದ ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯವು (೧೯೧೮):— ಮೊಂಟೆಗೊ ಚೇಮ್ಸ್‌ಫೋರ್ಡ ಇವರ ರಿಪೋರ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದನಂತರ ಆ ರಿಪೋರ್ಟಿನೊಳಗೆ ಅಡಕವಾದ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಜಾಯಿಂಟ್ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟರಿ ಕಮಿಟಿಯು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ವಿಶಾಲತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಸಾಗುತ್ತ ಬಂದಿತ್ತೆಂಬದು ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಜಾನ ಬ್ರಾಯಿಟ, ವಿಲಿಯಮ್‌ಡಿಗ್ಲಿ, ಫಾಸೇಟ ಮುಂತಾದವರು ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪರಿಯಿಂದ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದಾದಾಭಾಯಿ ನೌರೋಜಿಯವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ, ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪರವಾಗಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಹ್ಯೂಮ್ ವೆಡರ್ನ್ ಬರ್ಗ್, ಹೆನ್ರಿಕಾಟನ್, ಇವರಾದರೂ, ಹಿಂದೀಜನರ ಪರವಾಗಿ ನಡೆದ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇಂಡಿಯಾ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟರಿ ಕಮಿಟಿ, ಮತ್ತು

ಬ್ರಿಟಿಶ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿ ಇವೆರಡೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೀಜನರೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ದಾದಾಭಾಯಿಯವರು, ಹಿಂದುಗಡೆ ಗೋಖಲೆಯವರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯ ವಾದ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ಹ್ಯೂಮ ವೆಡರ್ನ ಬರ್ನರೇ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ೧೮೯೩ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ ಕಮಿಟಿ ಮತ್ತು ಇಂಡಿಯಾ ವರ್ತಮಾನಪತ್ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ವರ್ಷೊಂದಕ್ಕೆ ೬೦ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇ ಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ೧೮೯೦-೧೯೦೩ರ ವರೆಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೨-೩ ಸಾವಿರ ಪೌಂಡಿನಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ರೀತಿ ೧೯೧೩ರ ವರೆಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಣವು ಹೋಗುತ್ತ ಲಿತ್ತು. ೧೯೧೯ರಲ್ಲಿ ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಬ್ರಿಟಿಶ ಕಮಿಟಿಯು ಮಂದಪಕ್ಷದ ಮತಧೋರಣವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿ ರುವುದು ಅವರಿಗೆ ಕಂಡು ಬಂದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಯಾಸಪಟ್ಟು ಬ್ರಿಟಿಶ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಧೋರಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಲೋಕಮಾನ್ಯರು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ನಾಗಪೂರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಠರಾವಿನಂತೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಕಮಿಟಿಯೂ, ಇಂಡಿಯಾದ ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರವೂ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು.

೧೯೧೯ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳದವರೂ, ಮಂದಪಕ್ಷದ ಶಿಷ್ಟ ಮಂಡಳದವರೂ, ಹೋಮರೂಲ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳದವರೂ, ಉಳಿದವರೂ. ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ-ಅವಶ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಗಳನ್ನು ಜಾಯಿಂಟ ಕಮಿಟಿಯದುರಿಗೆ ಮಂಡಿಸಿದರು. ಲೋಕಮಾನ್ಯ ತಿಳಕರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪರವಾಗಿ ಶಾಂತತಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಜಾರ್ಜ್ ಕೈಮಿಂಕೊ ಅವರಿಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪರವಾಗಿ ಒಂದು ಅರ್ಜಿ ಯನ್ನು ಹಾಜರಪಡಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅದರ ಉಪಯೋಗವೇನೂ ವಿಶೇಷ

ವಾಗಲಿಲ್ಲ. ೧೯೧೯ರಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಯ ಸೂಚನೆಗಳು ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮಂಜೂರಾದವು.

(೬೫) ೧೯೧೯ರ ಗವ್ವರ್ನಮೆಂಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆಕ್ಟ್:— ಈ ಕಟ್ಟಳೆಯಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜ್ಯ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದವು. ಎಲ್ಲ ಕಾಯದೆಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಜನರಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಬಹುಮತವಾಯಿತು. ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಿದ್ದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ವಶಕ್ಕೆ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಕಾಯದೆ ಮಂಡಲಗಳ ಮತದಾರ ಸಂಘಗಳೂ ವಿಸ್ತೃತವಾದವು.

ಈ ಕಟ್ಟಳೆಯು ಅವುಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳನಂತರ ಒಂದು ಕಮಿಷನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಈ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿಯಾದ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ೧೯೧೯ರ ಕಟ್ಟಳೆಯಂತೆ ಲೋಕಸಭೆಯ ಅಧಿಕಾರ ಮರ್ಯಾದೆಯು ವಿಸ್ತೃತವಾದರೂ ಗವ್ವರ್ನರಜನರೂ, ಗವ್ವರ್ನರ, ಮತ್ತು ಅವರ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಲೋಕಸಭೆಯವರು ಪಾಸುಮಾಡಿದ ಯಾವ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನೂ ಗವ್ವರ್ನರಜನರಲನೂ, ಗವ್ವರ್ನರನೂ, ಬದಿಗಿರಿಸಬಹುದು. ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಾಗ ೬ ತಿಂಗಳ ಅವಧಿಯ ಆರ್ಡಿನಸ್ಸು ಹೊರಡಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವೂ, ಲೋಕಸಭೆಯ ಮತವೇನಿದ್ದರೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆಯವ್ಯಯವನ್ನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಗವ್ವರ್ನರಜನರಲನೆಗೆ ಉಳಿಯಿತು. ಪ್ರಾಂತದ ಎಲ್ಲ ಕಾರಭಾರದ ಕೊನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಗವ್ವರ್ನರನೇ ಉಳಿದನು. ಅನಿರ್ವಾಹ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳ ಆಡಳಿತೆಯನ್ನು ಗವ್ವರ್ನರನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಅಶಾಂತಿಯುಂಟಾದಾಗ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ ರಾಜ್ಯದ ಯಾವದೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಸೈನ್ಯದ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಗವ್ವರ್ನರ ಜನರಲ್ಲಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಆದರೆ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತೆಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವಾದರೂ ಲೋಕಮತದ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲೋಕಸಭೆಯ

ಪ್ರಭಾವವು ಬೆಳೆದಂತಾಯಿತು. ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಅನುಲಿನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಪಾತಾವರಣವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಬೇಕೆಂದು ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿಗಳ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಾದಶಹರ ಆಜ್ಞೆಯಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾದವರು ಮಹಮದಅಲ್ಲಿ, ಶೌಕತಅಲ್ಲಿ, ರಾಮಭುಜ ದತ್ತ ಚೌಧರಿ, ಡಾ. ಸತ್ಯಪಾಲ, ಡಾ. ಕಿಚಲು, ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ಪಂಜಾಬದ ದಂಡಿನಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆ ಹೊಂದಿದ ಬಹುತರ ಎಲ್ಲ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಇದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು.

(೬೬) ಅಮೃತಸರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ (೧೯೧೯):— ೧೯೧೯ರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೪ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಪಂಡಿತ ಮೋತಿಲಾಲ ನೆಹ್ರುವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿತು. ಪಂಡಿತ ಮೋತಿಲಾಲರು ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ೧೯೦೫ರಿಂದ ನಡೆದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನೂ ಯುದ್ಧದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕಗ್ರಂಥಭರತಿಗಾಗಿ ನಡೆಯಿಸಿದ ಅನಾಚಾರಗಳನ್ನೂ ರೌಲೆಟ್ ಬಿಲ್ಲನ್ನೂ ಅಮೃತಸರ, ಲಾಹೋರ, ಕಾಸೂರ, ಗುಜರಾಣವಾಲಾ, ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನೂ ಪರ್ವೆಸಿ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮಾಯಿಕಲ್ ಒಡ್ವಾಯರರೂ ಲಾರ್ಡ್ ಚೇಮ್ಸ್‌ಫೋರ್ಡರೂ ಹೊಣೆಗಾರರಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಹೇಗೆ ಅಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಬಂದರೂ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ನೌಕಾವಿಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಜನರಿಗೆ ಯಾವ ತರಹದ ಹಕ್ಕುಗಳು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಖಿಲಾಫತದ ಪಶ್ಚಿಮನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದರು.

ಅಮೃತಸರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆಯಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಿದೆಯೆಂದೂ ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ಕಾಯಿದೆಯು ಅವುಗಳನ್ನು, ಅಸಮಾಧಾನಕಾರಕವು, ನಿರಾಶಾಜನಕವು ಇರುವವೆಂದೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿನವರು ಪೂರ್ಣ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಅಂತಹ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸಲು ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಜನರು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಅಮೃತಸರದ ಅಧಿವೇ

ಶನದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೪೧ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿಯೂ ಗುಜರಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಜನರು ಮಾಡಿದ ಆತ್ಮಾಚಾರಗಳು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಜನರಲ್ ಡಾಯರನನ್ನೂ ಮಾಕೆಲ್ ಒಡ್‌ವಾಯರನನ್ನೂ ನೋಕರಿಯಿಂದ ತೆಗೆಯಬೇಕೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ವ್ಯಕ್ತ ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸರಕಾರದ ದಂಡಿನಾಳ್ಗೆಯ ಮೂಲಕ ಗವ್ನರ್‌ ಜನರಲರ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳದ ಸಭಾಸದತ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಂಕರನ್ನನ್ನಾಯರರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುವ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ಜನರ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಬಾದಶಹರ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಎಲ್ಲ ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಲಾರ್ಡ್ ಜೇಮ್ಸ್‌ ಫೋರ್ಡರು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಎರವಾದದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಬಿಲಾಫತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ನೋಯಿಸದಂತೆ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಸೂಚಿಸಿತು. ಸ್ವದೇಶಿ, ಪರರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯ, ಜನತೆಯ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಠರಾವುಗಳಾದವು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಮುಗಿದನಂತರ ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಕೀ ಜಯ, ಮಾಲವೀಯಕೀಜಯ, ಟೀಕ ಮಹಾರಾಜಕೀಜಯ, ಮುಂತಾದ ಜಯಘೋಷಗಳನ್ನು ಜನರು ಕೂಗಿದರು. ಅಮೃತಸರದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ನವರಾಷ್ಟ್ರದ ನವಚೈತನ್ಯವು ಉಕ್ಕಿ ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದಿತ್ತು.

(೬೭) ರೋಲೇಟ ಬಿಲ್ಲುಗಳು:- ಸಶಸ್ತ್ರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕರ ಆತ್ಮಾಚಾರಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯಲು ಯಾವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಚಾರಿಸಲು ರೋಲೆಟ್‌ರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಮಿಟಿಯು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಆ ಕಮಿಟಿಯು ಸೂಚನೆಯಂತೆ ೧೯೧೯ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಫೆಬ್ರವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದ ಗೃಹಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಸರ ವಿಲಿಯಮ್ ವಿನ್ಸೆಂಟಿ ಇವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕಾಯದೆಮಂಡಳದ ಎದುರಿಗೆ ಮಂಡಿಸಿದರು. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಗುನ್ನೆಗಳನ್ನು

ಮೂರು ಹಾಯ್‌ಕೋರ್ಟ್ ಜಜ್ಜರು ಅದಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಗುನ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಜನರನ್ನು ಯಾವದೊಂದು ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಗುನ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವರೆಂಬ ಸಂಶಯದಿಂದ ಜನರನ್ನು ಬಂಧನಗಳನ್ನಿಡುವ ಅಧಿಕಾರಗಳೂ ಈ ಮೊದಲೆ ಬಂಧನದಲ್ಲಿರುವ ಜನರನ್ನು ಮುಂದಾದರೂ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವ ಅಧಿಕಾರಗಳೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಎರಡನೆಯ ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಚಲಿತ ಘೌಜದಾರೀ ಕಾಯಿದೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದರು. ಯಾವನ ಹತ್ತರ ರಾಜದ್ರೋಹಿಪತ್ರಕವು ದೊರೆಯುವದೋ ಅವನು ಈ ಬಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಗೊಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದೆತರದ ಹೆಚ್ಚಿನ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳು ಇವೆರಡೂ ಬಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಕವಾಗಿದ್ದವು. ಇವೆರಡೂ ಬಿಲ್ಲುಗಳು ಮಂಜೂರಾದರೆ ತಾವು ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವರೆಂದು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಈ ಮೊದಲೆ ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದ್ದರು.

(೬೮) ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತತ್ವವು:— ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಾದ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನವರು ನೇಮಿಸಿದ ಸಮಿತಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಮೂಲತತ್ವಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವ ನಿವೇದನವನ್ನು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಸ್ವರೂಪವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

“ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವದು; ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿಯ ಮನಸ್ಸು ಒಲಿಸುವದು, ಅದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಶಾರೀರಕ ಅತ್ಯಾಚಾರದ ಸಮಾನೇಶವಾಗಲಾರದು... ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಪರರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸದೆ ತಾನೆ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನನುಭವಿಸಿ ಸತ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದು.”

“ಯಾವ ಸಂಕಟವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸಾಕ್ರೆಟಿಸನು ತನಗೆ ಸತ್ಯವೆಂದು ತೋರಿದ ಮಾತನ್ನೇ ಅಥೆನ್ಸ್‌ನ ಯುವಕರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಮರಣವನ್ನೂ ಎದುರಿಸಿದನು. ಅವನು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯು. ಪ್ರಲ್ಛಾದನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಗಳು ತನ್ನ ಸದಸದ್ವಿವೇಕ ಬುದ್ಧಿಗೆ

ವಿರುದ್ಧವಾದವುಗಳೆಂದು ಅವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದನು; ಬಂದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಯಾತನೆಗಳನ್ನೂ ಆನಂದದಿಂದ ಸಹಿಸಿದನು. ಪ್ರಲ್ಛಾದನೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯು....ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ನೋವಾದರೆ ಅವನು ಉಳಿದ ಆಪ್ತರ ಮೇಲೆ ರೇಗಿರೇಳದೆ ಅದನ್ನು ಶಾಂತತೆಯಿಂದ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು; ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬದವರೊಡನೆ ಒಮ್ಮನಸಿನಿಂದ ಅವನು ವರ್ತಿಸುವನು. ಈ ತರದ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಕುಟುಂಬದ ಶಾಂತಿಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ; ಸುಧಾರಿಸಿದ ದೇಶಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಈ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ತತ್ವವೇ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ”

“ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಈ ತತ್ವವು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವದು. ಕುಟುಂಬದ ಈ ತತ್ವದ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಒಂದಾಗಲಾರವು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸುಖವೂ ಸಾಧಿಸಲಾರದು.

“ ಪ್ರೇಮದ ಈ ತತ್ವವೆಂದರೆಯೇ ಸತ್ಯದ ತತ್ವವು. ಸತ್ಯವಿರದೆ ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲ. .ನಿಜವಾದ ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಒಂದು ನಾಣ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಅದರ ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಪ್ರೇಮ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗೆ ಸತ್ಯವಿರುವದು. ಆ ನಾಣ್ಯವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಸಡೆಯುವದು; ಅದರ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವದು ಸಾಹಾದ್ಯವಿಲ್ಲ. ”

“ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗೆ ಪರಾಜಯವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ದಣಿಯದೆ ಅಸಲು ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೋರಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮರಣವೊದಗಿದರೆ ಅದೆ ಅವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ; ಸೆರೆಮನೆಯೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮಹಾದ್ವಾರ. ”

“ ಈ ತರದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಕೇವಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನರು ಆಚರಿಸಬಲ್ಲರು ಎಂದು ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ನನ್ನ ಅನುಭವದಂತೆ ಈ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತತ್ವವು ತಿಳಿಯಿತೆಂದರೆ ಅದರ ಆಚರಣೆಯು ತೀರ ಸುಲಭವಿದೆ. ”

“ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯದ ಕಾಯಿದೆಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡುವದೆ ಜನತೆಯ ಸರವಾಗಿ ಹೋರಾಟವು. ಅರ್ಜಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆ ಕಾಯಿದೆಗಳು ಅನ್ಯಾಕರವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮನವರಿಕೆ

ಯನ್ನು ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವದಾಗದಿದ್ದರೆ, ಆ ಕಾಯಿದೆಯನ್ನು ಮುರಿದು ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವದೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸವಿನಯ ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ.

“ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣ್ಣಿಗಾರನು ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡುವನು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸುವನು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯ ಮಾತು ಹಾಗಲ್ಲ. . . ಅವನಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದು ತೋರುವ ಕಾಯಿದೆಗಳನ್ನು ಅವನು ಮುರಿಯುತ್ತಾನೆ, ಬಂದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಆನಂದದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಈ ಸುಂದರ ತತ್ವವನ್ನು ಬಾಲಕರಿಗೆ ಕೂಡ ಉಪದೇಶಿಸಬಹುದು. ನಾನೆ ಅದನ್ನು ಸಾವುಥ ಫಿಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಗಂಡಸರಿಗೂ ಹೆಂಗಸರಿಗೂ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವೆನು; ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳಾದರೂ ಒಳ್ಳೆಯವಾಗಿವೆ. ”

(೯೬) ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು:—ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ತೀರ ಸುಲಭವಿತ್ತು. ರೋಲೆಟ್ ಕಾಯಿದೆಗೆ ವ್ಯಾಯಾಸ ರಾಯರ ಮನ್ನಣೆ ದೊರೆತನಂತರ ಮುಂದಿನ ರವಿವಾರ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಆದಿನ ಹರತಾಳವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ರೋಲೆಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು. ಈ ಮೊದಲೆ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮೀಟಿಂಗು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪತ್ರವೊಂದು ಮಾರ್ಚ್ ೧೮ ತಾರೀಖಿನ ಏನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು.

ಮೊದಲಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಂತೆ ಮಾರ್ಚ್ ೩೦ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವೆ ಹರತಾಳವೂ ಉಪವಾಸವೂ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಅದಂತೆ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಹರತಾಳವೂ ಉಪವಾಸವೂ ಮೆರವಣಿಗೆಯೂ ಆಯಿತು. ಸ್ಥಳೀಯರ ಹತ್ತರ ಜನರಿಗೂ ಮೋಲೀಸರಿಗೂ ತಿಕ್ಕಾಟವಾಗಿ ಮೋಲೀಸರು ಜನರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ೫ ಜನರು ಸತ್ತರು. ಅನೇಕರು ಗಾಯಪಡಿದರು. ಎಪ್ರಿಲ್ ೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವು ಅಖಂಡ

ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಹರತಾಳವೂ, ಮೆರವಣಿಗೆಯೂ ಸಭೆಯೂ ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ನೆರವೇರಿತು. ಹಿಂದುಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ಒಳ್ಳೆ ಒಕ್ಕುಟ್ಟಿನಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಉದ್ಯುಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಪಂಜಾಬಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ಮುಂಬಯಿಯಿಂದ ಹೊರಟರು. ಆದರೆ ಅವರು ಪಂಜಾಬ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಸೇರದೊಡನೆ ಅವರನ್ನು ತರುವ ಮರುಳು ಮುಂಬಯಿಗೆ ಹೋಗುವ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದರು. ಅವರನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿಯೂ ವಿರಮಗಾವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜನರು ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯೂ ಜನರು ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಸರಕಾರದವರು ದಂಡಿನಾಳೈಯನ್ನು ಸಾರಿದರು. ಆದರೆ ವಿವರವು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

(೭೦) ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯ ಅನಾಹುತಗಳು:- ಅನ್ಯತಸರದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಚ್ ೩೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನದ ಸಭೆಗೆ ೩೦-೩೫ ಸಾವಿರ ಜನರು ಸೇರಿದ್ದರು. ರೋಲೇಟೆ ಬಿಲ್ಲಿನ ಸಿಷೇಧವು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯವು ಶಾಂತತೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿತು. ೧೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಡಾ. ಕಿಚಲೂ ಮತ್ತು ಡಾ. ಸತ್ಯಪಾಲ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಿಡಿದು ಯಾವುದೋ ಅಜ್ಞಾತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ಈ ಸುದ್ದಿಯು ತಿಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಕೂಡಿ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನ್ಯತಸರದ ಡೆಪುಟಿ ಕಮೀಷನರ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿದರು. ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರು ತರುವಿದರೂ ಅವರು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರು. ಸೈನಿಕರು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ಸತ್ತವರನ್ನೂ ಗಾಯ ಹೊಂದಿದವರನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಜನರು ಹಿಂದುರಗಿದರು. ರೇಲ್ವೆಯಾರ್ಡಿನ ಹತ್ತರ ಸೈನಿಕರಿಗೂ ಜನರಿಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಝಟ್ಟಾಪಟಿ ಯಾಯಿತು. ಸೈನಿಕರು ಮತ್ತೆ ಗುಂಡು ಹಾಕಿದರು. ೨೦ ಜನರು ಸತ್ತರು, ಅನೇಕರು ಗಾಯಹೊಂದಿದರು. ಕೆಲವರು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯ ಮಿಸೆಸ್ ಈಸಡೆಸಳೆಂಬವಳ ಮೇಲೆ ಎರಿಹೋದರು. ತಲೆತಿರುಗಿದ ಆ ಜನಪಂದಣಿಯು ಅಲ್ಲಿಯ ಲೆಕ್ಕಿಗನಾದ ಸ್ವಾಟನೆಂಬುವವನನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟಿತು.

ರೇಲ್ವೆ ಗುಡಶೆಡಿಗೆ ಕೆಲವರು ಹೋಗಿ ರಾಬಿನಸನನೆಂಬ ಗಾರ್ಡನನ್ನು ಕೊಂದರು. ಅನಂತರ ಜನರು ಅಲಾಯನ್ಸ್ ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುತ್ತಿದರು. ಮ್ಯಾನೇಜರರಾದ ಟಾಮಸನರು ಪಿಸ್ತೂಲು ಹಾರಿಸಿದರು. ಅವರನ್ನು ಕೊಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಖುರ್ಚಿ ಮೇಜುಗಳೊಡನೆಯೇ ಅವರನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಸಾರ್ಜಂಟ್ ರೋಲಾಂಡನೆಂಬುವನನ್ನು ಕೊಂದರು. ಟೌನಹಾಲ, ವೋಲ್ವ್ ಆಫೀಸು ಮಿಶನ ಹಾಲ ಇವೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಜನರು ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಸಾಯಕಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಶಿರವುಡ ಎಂಬ ಯುರೋಪಿಯನ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳನ್ನು ಕ್ರೂರತನದಿಂದ ಥಳಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ಹಿಂದಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವರು ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಪಾರಾದರು. ಇದೆಲ್ಲ ಗರ್ಹ್ಯವಾದ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡವನ್ನು ಜನರು ಸಾಯಂಕಾಲ ೫ಗಂಟೆಯ ಒಳಗಾಗಿಯೇ ಮುಗಿಸಿದರು. ರಾತ್ರಿ ೧೧ಗಂಟೆಗೆ ಲಾಕೋರದಿಂದ ದಂಡು ಬಂದಿತು. ಅಮೃತಸರ ಪಟ್ಟಣವು ೧೧ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಸೈನ್ಯದ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದಿನ ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಮುನ್ನಾದಿನ ಗುಂಡಿನೇಟಿನಿಂದ ಸತ್ತ ಜನರನ್ನು ಮೆರವಣಿಗೆಯಿಂದ ಸ್ತಶಾನಕ್ಕೆ ಬಯ್ದು ದಫನ ವಿಧಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು. ೧೨ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಜನರಲ ಡಾಯರನೂ ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಬಂದು ತಳವೂರಿ ದನು. ೧೩ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಜನರಲ ಡಾಯರರು ಕೆಲ ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ಊರೊಳಗೆ ಬಂದು “ ಊರಿನ ಒಳಗಾಗಲಿ ಹೊರಗಾಗಲಿ ಯಾವದೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಕೂಡದು. ನಾಲ್ಕು ಜನರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಜನರ ಗುಂಪು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಅವಶ್ಯವಾದರೆ ಅವರನ್ನು ಗಂಡು ಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ಚದರಿಸಲಾಗುವದು. ” ಎಂದು ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡಿ ಓದಿಸಿ ಜಾಹೀರಪಡಿಸಿದರು.

ಅದೇ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ೪ ಗಂಟೆಗೆ ಜಾಲಿಯಾನವಾಲಾ ಬಾಗದಲ್ಲಿ ಸಭೆಯಿದೆಯೆಂದು ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದನು. ಮೈಶಾಖಿ ಜಾತ್ರೆಯ ಮೂಲಕ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಅಮೃತ ಸರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಜಾಲಿಯಾನವಾಲಾ ಬಾಗವೆಂದರೆ ತೋಟವಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡದ ಚತುರ್ಧಾಸ ಬೈಲಿನಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಸಾಲುಗಳಿದ್ದು ನಡುವೆ ಬರಿ ಜಾಗೆಯಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ

ದಾರಿಯಿದೆ. ಆ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿಯಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಯಹತ್ತರ ೨೦ ಸಾವಿರ ದಷ್ಟು ಜನರು ಕೂಡಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸಭೆಗಾಗಿ ಕೂಡಿದವರಲ್ಲ. ಹಬ್ಬದ ವೋಜಿಗಾಗಿ ಗಂಡಸರೂ, ಹೆಂಗಸರೂ, ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳೂ ಕೂಡಿದ್ದರು. ಯಾರೋ ನಡುವೆ ನಿಂತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಜಾಲಿಯಾನವಾಲಾ-ಬಾಗಿನ್ನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಸಭೆಯಾಗುವ ದೆಂದು ಜನರೂ ಡಾಯರನಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಅವನು ಜೊತೆಗೆ ಸಶಸ್ತ್ರರಾದ ೨೫ ಗುರ್ಖಾ ಶಿಪಾಯರನ್ನೂ, ೨೫ ಸೀಖ ಶಿಪಾಯರನ್ನೂ, ೫ ಕಠಾರಿಗಳಿಂದ ಸನ್ನದ್ಧರಾದ ೪೦ ಗುರ್ಖಾ ಶಿಪಾಯರನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಜಾಲಿಯಾನವಾಲಾ ಬಾಗಿಗೆ ಹೋದನು. ದೈವಯೋಗದಿಂದ ಚಲಕತ್ತಿನವೋಟಾರುಗಳು ಒಳಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಡಾಯರನು ಒಳಗೆ ಹೋದ ಕೂಡಲೆ ಎಡಕ್ಕೆ ೨೫ ಶಿಪಾಯರನ್ನೂ ಬಲಕ್ಕೆ ೨೫ ಶಿಪಾಯರನ್ನೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ಆನಂತರದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಡಾಯರನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುವೆವು:

“ ನಾನು ಜಾಲಿಯಾನವಾಲಾ ಬಾಗಿಗೆ ಹೋದ ಕೂಡಲೆ ರೈ ಮಿನಿಟ ನೊಳಗಾಗಿಯೇ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದೆನು. ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಭೆಯು ನಡೆದಿತ್ತು. ನಡುವೆ ಯಾರೊ ಒಬ್ಬನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಅಶ್ಲಾಢಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಆ ಸ್ಥಳದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದನು. ನಾನು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವ ಮೊದಲು ಜನರು ಚದರ ಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಹುಕುಮನ್ನು ಇವರು ಮುರಿದಿದ್ದರು. ಸೈನಿಕ ಕಾಯದೆಯನ್ನು ಭಂಗಿಸಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಕೂಡಲೆ ಇವನ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ತೋರಿತು. ನಾನು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಜನರು ಅತ್ತಿತ್ತ ಚದರ ಪತ್ತಿದ್ದರು. ಜನರು ನನ್ನನ್ನೂ ನನ್ನ ಸೈನಿಕರನ್ನೂ ಇದುರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಬಹುದೆಂದು ನನಗೆ ತೋರಿತು; ಇದೇನು ಕೇವಲ ಅವ್ಯುತಸರದ ಪ್ರಶ್ನೆ 'ಯಲ್ಲನೆಂದೂ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಪಸರಿಸಿದ ಅಂದೋಲನವೆ ಇದಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ನನಗೆ ಅನಿಸಿತು. ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಯಾರನ್ನೂ ಕೇಳುವದಕ್ಕೆ ತಡೆಯುವದು ಉಚಿತವೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸೈನಿಕರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವದೆ

ಉಚಿತವೆಂದು ನನಗೆ ಅನಿಸಿತು. ನಾನು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸದೆ ಆ ಗುಂಪು ಚದರಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ ಗುಂಪನ್ನು ಚದರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದೆ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೬೫೦ ಏಟುಗಳಾದ ನಂತರ ನಾನು ಗುಂಡಿ ನೇಟನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆ; ಸಡುಸಡುವೆ ಗುಂಡಿನೇಟನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಜನರು ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಲ್ಲಿಯೇ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಲು ಹೇಳಿದೆ; ಜನಸಂದಣಿಯು ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು ದೊರೆಯಲೆಂದೇ ನಾನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆನು.” ಜಾಲಿಯಾನವಾಲಾಬಾಗಿನಲ್ಲಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದ ಲಾಲಾ ಗಿರಿದರಲಾಲರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. “ನೂರಾರು ಜನರು ನಿಂತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ತದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದೆನು. ಜನರು ಕೆಲವು ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳೊಳಗಿಂದ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು; ಆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗುಂಡಿನ ಹೊಡೆತವಾಯಿತು; ಹೊರಗೆ ಹೋಗಲು ನಾಲ್ಕೈದಿ ಚಿಕ್ಕ ಜಾಗಗಳಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿನ ಮಳೆಯೇ ಆದಂತಾಯಿತು. ಕೆಲವರು ಓಡುವವರ ಕಾಲ್ಕೆಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಸತ್ತು ಹೋದರು. ನೆತ್ತರವಂತೂ ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವರ ಮೇಲೆ ಕೂಡ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು... ಆನಂತರ ನಾನು ಹೋಗಿ ನೀರು ಕೊಟ್ಟೆ. ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ನೆರವಾದೆ... ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯಂತೂ ಜನರು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿಯೇ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ತುಬಿದ್ದರು. ಅಂತೂ ಅಮೃತಸರದ ಜನರು ಮೈಶಾಖಿ ಜಾತ್ರೆಯನ್ನು ಜರುಗಿಸಿದುದು ಈ ತರದಿಂದ ! ”

೧೪ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಶಾಂತತೆಯಿತ್ತು. ೧೫ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ದಂಡಿನಾಳ್ಗೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ೧೬ನೆಯ ಜೂನದ ವರೆಗೆ ಅದು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿತ್ತು. ಸೈನ್ಯದಾಳ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ತರದ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಜನರು ಸಹಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಶೆರವುಡ ಎಂಬ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಅಮೃತಸರದ ಒಂದು ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು ಏರಿ ಹೋದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ಆ ಓಣಿಯೊಳಗಿಂದ ಹೋಗುವವರೆಲ್ಲರು ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊಸೆದು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು

ಒಂದು ಹುಕುಮು ಹೊರಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಓಣಿಯೊಳಗಿಂದ ೫೦ ಜನರು ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊಸೆದು ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು.

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಸಲಾಮು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಹುಕುಂ ಹೊರಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಹುಕುಂ ಮನ್ನಿಸದಿದ್ದವರಿಗೆ ಫಟಕಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟೋ ಜನರಿಗೆ ಫಟಕಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಕೆಲವು ವಕೀಲರು ಸ್ವತಃ ಕಾನಸ್ಪೇಬಲರಾಗಿ ದುಡಿಯ ಬೇಕೆಂದೂ ಹುಕುಮು ಹೊರಟಿತು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೯೩ ವಕೀಲರು ಈ ರೀತಿ ಸ್ವತಃ ಕಾನಸ್ಪೇಬಲರಾಗಬೇಕಾಯಿತು.

ಎಪ್ರಿಲ ೧೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನಿಂದಲೇ ಅನೇಕರನ್ನು ಸಂಶಯದಿಂದ ಹಿಡಿಯಹತ್ತಿದರು. ೬೨ ವರ್ಷದ ಮುದಕರೂ ಸೀನಿಯರ ಅಸಿಸ್ಟಂಟ್ ಸರ್ಜನರೂ ಆದ ಡಾ. ಕೇದಾರನಾಥರನ್ನು ಹಿಡಿದು ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟು ವಾರದ ನಂತರ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು.

ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿಯೂ ದಂಡಿನಾಳೆಯು ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕರ್ನಲ ಜಾನಸನರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ೨೭೭ ಜನರ ವಿಚಾರಣೆಯಾಗಿ ೨೦೧ ಜನರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಸಮರಿ ಕೋರ್ಟಿನವರು ೬೬ ಜನರಿಗೆ ಕೂಡಿ ೮೦೦ ಫಟಕಿಗಳನ್ನು ಕೊಡ ಬೇಕೆಂದು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದರು. ದಂಡಿನಾಳೆಯ ನೋಟೀಸುಗಳನ್ನು ಸಂಶಯ ಬಂದ ಮನೆಗೆ ಅಂಟಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ೨೪ ತಾಸು ಕಾಯಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸನಾತನ ಧರ್ಮ ಕಾಲೇಜು ಮೇಲಿನ ನೋಟೀಸು ಹರಿದು ಹೋದದ್ದರಿಂದ ೫೦೦ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನೂ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರನ್ನೂ ಪೊರೈಸರರನ್ನೂ ಕೈದು ಮಾಡಿ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲನಿಂದ ಆ ಮುಂದೆ ನೋಟೀಸುಗಳು ಒಳ್ಳೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಯಲ್ಪಡುವವೆಂದು ವಚನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕರ್ನಲ ಜಾನಸನನು ಬಿಟ್ಟನು. ದಯಾನಂದ ಆಂಗ್ಲೋ ವ್ಹರ್ನಾಕ್ಯೂಲರ ಕಾಲೇಜು, ದಯಾಳಸಿಂಗ ಕಾಲೇಜು, ಮತ್ತು ಮೇಡಿಕಲ್ ಕಾಲೇಜಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ದಿನಾಲು ಮುಂಜಾನೆ ೭, ೧೧, ಸಾಯಂಕಾಲ ೩ ಮತ್ತು ೭|| ಗಂಟೆಗೆ ಒಂದು ಅಂದರೆ ೧೭ ಮೈಲು

ದಿನಾಲು ಸಡೆದು ಬಂದು ಹಾಜರಿ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದನು. ಏನೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಲೆ ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಕಾಲೇಜುಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಯಿಸಿದನು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಜನರಿಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಿಂದ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ಕಾಸೂರು ಲಾಹೋರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ೨೪ ಸಾವಿರ ವಸತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಪಟ್ಟಣವು. ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನೂ, ಸತ್ಯವಾಲ ಮತ್ತು ಕಿಚುಲು ಅವರನ್ನೂ ಹಿಡಿದ ಸುದ್ದಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಗಗನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು ಆ ದಿನ ಹರತಾಳವಾಯಿತು. ಮರುದಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವು ಉಂಟಾಗಿ ಜನರು ರೇಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಶನ್ನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಇಬ್ಬರು ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕೊಂದರು. ಅನಂತರ ರೆವಿನ್ಯೂ ಆಫೀಸಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ೧೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ದಂಡಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕರ್ನಲ್ ಮ್ಯಾಕ್ರೆ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಡಾಟನ್‌ರು ಮೇಲಾಳಿಗೆ ಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೧೭೨ ಜನರು ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರಲ್ಲಿ ೫೧ ಮಂದಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಮೆ ೧೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನದ ಕಾಸೂರಿನ ಎಲ್ಲ ಗಂಡಸರನ್ನೂ ರೇಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಶನ್ನಿಗೆ ಕರೆದು ಎರಡು ಗಂಟೆಯವರೆಗೆ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಅನಂತರ ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಕಾಸೂರಿನ ೪೦ ಜನರಿಗೆ ೭೧೦ ಫಟಕಿಗಳು ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಫಟಕಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಟೇಶನ್ನಿನ ಪ್ಲಾಟ್‌ಫಾರ್ಮಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಕಂಬವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಸಲಾಮ ಹೊಡೆಯದೆಯಿದ್ದವರಿಗೆ ಮೂಗು ಸೆಳೆದು ತಿಕ್ಕೆಂದು ಹುಕುಮು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಫಾಸಿ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದರು.

ಗುಜರಾಣವಾಲಾ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ೧೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ವರೆಗೆ ಏನೂ ಗೊಂದಲವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಲಾಹೋರ ಮತ್ತು ಅಮೃತಸರದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ೧೩ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಹರತಾಳವಾಯಿತು. ೧೪ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಅಮೃತಸರದಿಂದ ಬಂದವರು ಜಾಲಿಯಾಸವಾಲಾಬಾಗಿನ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಜನರ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಪೊಲೀಸರು ಗುಂಡು ಹಾಕಿದರು. ಜನರು ತಲೆತಿರುಗಿ ಚರ್ಚೆ, ಪೋಷ್ಪ, ಆಫೀಸ, ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿ,

ರೇಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಶನಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟರು. ಅದೆ ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೩ ಗಂಟೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಕೆಲವು ವಿಮಾನಗಳು ಬಂದು ಜನರ ಮೇಲೆ ವಿಮಾನಿನಿಂದ ಬಾಂಬುಗಳನ್ನು ಒಗೆದರು. ವಿಮಾನಿನೊಳಗಿದ್ದ ಮತೀನಗಳನ್ನಿನೊಳಗಿಂದಲೇ ಜನರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾಕಿದರು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೨ ಜನರು ಸತ್ತರು, ೨೪ ಜನರಿಗೆ ಗಾಯವಾಯಿತು. ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿಯ ವಜೀರಾಬಾದ, ನಿಜಾಮಾಬಾದ, ಅಕಾಲಗಡ, ರಾಮನಗರ, ಹಫೀಝಾಬಾದ, ಸಾಂಗ್ಲಾಹಿಲ್ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದಂಡಿನಾಳಿಯ ಅನಾಹುತಗಳಾದವು. ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲಕರಿಗೂ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿ ಸಾರಿದ ದಂಡಿನಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೧೦೮ ಜನರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು.

ದಂಡಿನಾಳಿಯಲ್ಲಿಯ ಶಿಕ್ಷಾಸತ್ರದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಲಾಲಾಲಜಪತರಾಯರ ಭಾಷಣದೊಳಗಿನ ಈ ಮುಂದಿನ ಆವತರಣಿಕೆಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವದು. “ಕಾಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಯುರೋಪಿಯನ್ನರನ್ನು ಕೊಂದುದಕ್ಕಾಗಿ ೧೧ ಜನರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆ, ೩ ಜನರಿಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಲಾಹೋರಿ ನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಪೋಲಿಸನನ್ನೆದ್ದೀಶಿ “ತುಂ ಹಮಾರಾ ಭಾಯಿ ಹಮಾರೆ ಹಿ ಸಾತ ಶಾಯಿದ ಹೋ” ಎಂದು ಕೂಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಗುಜರಾಣವಾಲಾದಲ್ಲಿ ಪಟವಾರ್ಖಾನ ಇಮಾರತಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂವರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆ, ಅನೇಕರಿಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಹಫಸಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಲೆಫ್ಟಿನೆಂಟ್ ಟಾಟಮ್‌ರ ಮೇಲೇರಿ ಹೋದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಜನರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆ, ೧೫ ಜನರಿಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ನಿಜಾಮಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೊಲೆಯೂ ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ ನಾಲ್ಕು ಜನರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆ ೮ ಜನರಿಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆ, ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಖರಿಂದ ೧೦ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ, ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ೨೦ ಫಟಕಿಗಳು ಹೀಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಗಳು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಶಿರವುಡ್ ಎಂಬ ಯುರೋಪಿಯನ್ನ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಿಹೋದಕ್ಕಾಗಿ ೨ ಜನರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆ ೮ ಜನರಿಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ನ್ಯಾಶನಲ್ ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಆದ ಕೊಲೆಗಾಗಿ ೨೦ ಜನರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಮಿಸೆಸ್ ಇನ್ನೆನ್ ಇವರನ್ನು ಹೊಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ

ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ೬ ಜನರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆ ೭ ಜನರಿಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ದಂಡಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಠೋರ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಎರಡು ತಿಂಗಳ ನಂತರ ದಂಡಿನಾಳ್ವಿಕೆಯು ನಿಂತಿತು. ಮುಂದೆ ಮಾಯಕಲ್ ಒಡವಾಯರರು ಸೇವಾನಿವೃತ್ತರಾಗಿ ಅವರ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡ್ವರ್ಡ್ ವ್ಯಾಕ್ಲಾಗನ್ನರು ಬಂದನಂತರ ಇವೆಲ್ಲ ಶಿಕ್ಷೆಗಳು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ೧೮ ಜನರು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಶಿಕ್ಷೆ ಹೊಂದಿದವರಲ್ಲಿ ೩೮ ಜನರನ್ನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ೧೯೧೯ರ ಡಿಸೆಂಬರದ ಕೊನೆಯ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು.

ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ದಂಡಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸರಕಾರದವರು ಲಾರ್ಡ್‌ಹಂಟರ್‌ರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಮಿಟಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. ಅದರೇ ಆ ಕಮಿಟಿಯ ವಿಚಾರವು ಅಸಮಾಧಾನ ಕಾರಕವಾದುದರಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು, ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿ, ಸಿ. ಆರ್. ದಾಸ, ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರ ಮುಕುಂದರಾವ್ ಜಯಕರ, ಅಜ್ಜಾಸ್ತಯಜ್ಜಿ, ಪಂಡಿತ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವೀಯಾ, ಸಂತಾನಮ, ಮುಂತಾದವರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಮಿಟಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. ಈ ಕಮಿಟಿಯ ಕಾರ್ಯವು ೧೭ನೆಯ ನೋವೆಂಬರ ೧೯೧೯ನೆಯ ದಿನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಈ ಮೊದಲೆ ಜುಲೈ ೨೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ತುರ್ತುಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದೆವೆಂದು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು. ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ದಂಡಿನಾಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಸಾರಿದ್ದರಿಂದ ವ್ಹಾಯಿಸ ರಾಯರ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲದ ಸಭಾಸದರಾದ ಸರ ಶಂಕರನ ನಾಯಕರರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟರು:

ಐದನೆಯ ಭಾಗ

ಅಸಹಕಾರದ ಆಂದೋಲನವು (೧೯೨೦-೧೯೨೨)

(೭೨) **ಖಿಲಾಫತ ಪ್ರಕರಣವು:**—೧೯೨೦ನೆಯ ಇಸ್ಲಿಯ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ, ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದರೆ ಖಿಲಾಫತ ಪ್ರಕರಣವು. ಖಲೀಫನೆಂದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಧರ್ಮಗುರು. ತುರ್ಕಸ್ತಾನದ ಸುಲ್ತಾನನೇ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಖಲೀಫನಾಗಿದ್ದನು. ಖಲೀಫನು ತನ್ನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಇಂತಿಷ್ಟು ರಾಜ್ಯವು ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿರ್ಬಂಧವಿತ್ತು. ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಪೂರ್ವದ ತುರ್ಕಸ್ತಾನದ ರಾಜ್ಯವಿತ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಗ್ರಹವಿತ್ತು. ಅದು ಅಲ್ಲದೆ ಝಾರ್ಡುರುತ್‌ಉಲ್ ಆರಬಿ ಅಂದರೆ ಟೈಗ್ರಿಸ್ ಮತ್ತು ಯುಫ್ರೇಟಿಸ್ ನದಿಗಳ ವರೆಗಿನ ಹೆಜ್ಜಾಜ, ಎಮಿನ್‌ನೆಜ್ ಸಿರಿಯಾ ಪ್ಯಾಲೆಸ್ಟೀನ್ ಮೇಸೋಪೊಟೆಮಿಯಾ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನೂ ಗೊಂಡ ಅರಬಸ್ತಾನವು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಡಳಿತವು ಪಶ್ಚಿಮ ಇರಬೇಕೆಂದು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅರ್ಪಣೆಯಿತ್ತು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಾ ಮದಿನಾ ಮತ್ತು ಜರುಸಲೇಮ 'ಸಜಾಫ, ಕರ್ಬಲಾ, ಕರೈಮ್' ಸಮರಾ ಮತ್ತು ಬಗದಾದ ಇವೆಲ್ಲ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಗಳು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅವರ ಬೇಡಿಕೆಯಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮುಖ್ಯಪ್ರಧಾನರಾದ ಲಾಯಿಡ್ ಜಾರ್ಜರು ೧೯೧೮ರಲ್ಲಿ "ಏಶಿಯಾ ಮೈನರ್ ಮತ್ತು ಥ್ರೇಸ ಇವೆರಡೂ ಸಂಪನ್ನ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತುರ್ಕಿ ಜನರೇ ಇರುವರು. ಅವನ್ನು ತುರ್ಕಸ್ತಾನದಿಂದ ಕಸಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವೇನೂ ಹೋರಾಡುವದಿಲ್ಲ. " ಎಂದು ವಚನವನ್ನಿತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಒಪ್ಪಂದದ ಸಮಯವು ಬಂದಿಗಿರಲಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಥ್ರೇಸ ಪ್ರಾಂತವು ಗ್ರೀಸಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಏಶಿಯಾದೊಳಗಿನ ತುರ್ಕಸ್ತಾನ ಭಾಗವು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟನ್

ಇವೆರಡರ ಮೇಲಾಳಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್, ಫ್ರಾನ್ಸ್, ಇಟಲಿ ಅಮೇರಿಕಾ ಇವೆಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೇ ತುರ್ಕಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಮೇಲಾಳಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ವಚನಭಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ತುರ್ಕಸ್ತಾನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಮಾಡಲು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಮುಖಂಡರು ಅನುವಾದರು.

ಖಿಲಾಫದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ೧೯೧೯ರ ಜಾನವರಿ ೧ನೆಯ ತಾ|| ದಿನವೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವತಿಯಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಧಾನನಿಗೆ ಒಂದು ನಿವೇದನವು ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಡಿಶಂಬರದ ಕೊನೆಗೂ ಇದೇ ತರಹದ ವಿನಂತಿ ಪತ್ರವು ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೧೯೧೯ರ ಡಿಶಂಬರದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಖಿಲಾಫತ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಾದ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಮುಸಲ್ಮಾನೀ ಮುಖಂಡರ ಶಿಷ್ಟ ಮಂಡಳವು ವ್ಯಾಯಾಸರಾಯರನ್ನು ಕಂಡಿತು. ಅದರ ವ್ಯಾಯಾಸರಾಯರಿಂದ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾದ ಉತ್ತರವು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ಮಹಮ್ಮದಅಲಿ, ಸಯ್ಯದ ಹುಶೇನ್, ಮೌಲಾನಾ ಸಯ್ಯದ ಸುಲೇಮಾನ ಮೌಲವಿ, ಮತ್ತು ಹಸನಮಹಮ್ಮದ ಹಯಾತ, ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಮುಖಂಡರು ಮುಸಲ್ಮಾನೀ ಸಮಾಜದ ಪರವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಭಾರತಮಂತ್ರಿಗಳ ಪರವಾಗಿ ಫಿಶರ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಲಾಯಿಡ್ ಜಾರ್ಜ್ ಇವರನ್ನು ಕಂಡರು. ಅವರಿಂದಲೂ ಯಾವದೇ ತರಹದ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾದ ಉತ್ತರ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಲಂಡನ್ ಮತ್ತು ಪ್ಯಾರಿಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಭೆಗಳನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಖಿಲಾಫತದ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಠರಾವುಗಳು ವಾಸಾದವು. ಅದೆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ಫ್ರಾನ್ಸ್, ಇಟಲಿ ಜಪಾನ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮುಖ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸಭೆಯು ಸ್ಯಾನರಿವೊದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತ್ತು. ಸಭೆಯೆದುರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಡಲು ಪರವಾನಿಗೆಯನ್ನು ಶಿಷ್ಟಮಂಡಳದವರು ಕೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಪರವಾನಿಗೆಯು ಕೊಡಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ಮೇ ೧೫ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ತುರ್ಕಸ್ತಾನದೊಡನೆ ಮಾಡಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಒಪ್ಪಂದದ ಕಲಮುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕಾನನ್‌ಬಾಂಟಿನೋಪಲ್ ತುರ್ಕಸ್ತಾನದ ನಡದಲ್ಲಿಯೆ ಉಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ಕರ್ನಾದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ತುರ್ಕಸ್ತಾನದ ಛತ್ರದ

ಕೆಳಗೆ ಗ್ರೀಸದ ಮೇಲಾಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ತುರ್ಕಸ್ತಾನದ ಆರ್ಮಿನೀಯನ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳೂ ಭ್ರೇಸದ ಪೂರ್ವಭಾಗವೂ ಗ್ರೀಸಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಡಬೇಕು. ಸಿರಿಯಾ ಮೆಸಾಪೋಟೇಮಿಯಾ ಮತ್ತು ಪ್ಯಾಲಿಸಟಾಯಿನ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಾದವು. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳ ವರೆಗೆ ಸಿರಿಯಾ ದೇಶವು ಫ್ರಾನ್ಸ್‌ನ ಮೇಲಾಳಿಗೆಗೂ, ಮೆಸಾಪೋಟೇಮಿಯಾ, ಪ್ಯಾಲಿಸಟಾಯಿನಗಳು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೂ ಒಳಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಹೆಜ್ಜಾಜ್‌ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಮಾತುಗಳೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಂದದ ಕಲಮುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಕಲಮುಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಥನಪರವಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದವರು ಮೇ ೧೫ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಒಂದು ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು.

(೭೩) ಪಂಜಾಬ ಅನಾಹುತಗಳ ವಿಚಾರಣೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶವು:—೧೯೧೯ರ ನೋವೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಚಾರಣಾ ಮಂಡಳಿದವರು ೧೯೨೦ರ ಮಾರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದರು. ಅವರು ೧೭೦೦ ಜನರ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಾಗಿತ್ತು. ಒಡ್ವಾಯರರ ಆಡಳಿತೆಯಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭವು ಉಂಟಾಗಿತ್ತು; ರೋಲೆಟ್ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತಟ್ಟಿತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಹರತಾಳಗಳಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಹಿಂಸಾಮಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಡೆಹಾಕಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನರ್ಥಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಉಳಿಸಿದವು. ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವನ್ನು ತಳ್ಳುವ ಒಳಸಂಚು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧಿ, ಕಿಚುಲು, ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಾಲರನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೊಂದಲವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಅಮೃತಸರದಲ್ಲಿ ರೇಲ್ವೆವಾಲಿನ ಮೇಲಿನ ಗುಂಡಿ ನೇಟುಗಳೇ ಜನರ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಕಾರಣಗಳಾದವು. ಕಾರಣಗಳೇನೂ ಇದ್ದರೂ ಜನರ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳು ಗರ್ಹ್ಯವಾದವುಗಳು. ದಂಡಿನಾಳಿಗೆಗೆ ಕಾರಣಗಳೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೂ, ಅದರ ಕಾಲಾವಧಿಯು ಮಿತಿಯಾಗಿತ್ತು. ೫ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದಂಡಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೂರತರದಾಯಿತು. ಜ್ಯಾಲಿಯಾನವಾಲಾಬಾಗಿನಂತಹ ಕೊಲೆ

ಯೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಮಾನತುನಡೆಸದ ಕೃತ್ಯವು. ದಂಡಿನಾಳ್ಗೆಯ ಕೋರ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಪರಾಧಿ ಜನರಿಗೂ ಕಾಟವಾಯಿತು. ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊಸೆಯುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಹುಕುಮು ಮತ್ತು ಇದೇ ತರಹದ ಹುಕುಮುಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದವರ, ನೈತಿಕ ಅಧಃಪಾತವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಅನ್ಯಾಯಗಳ ಪರಿಮಾರ್ಜನೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ರೊಲೆಟ್ ಆಕ್ಟ್‌ನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಡ್ವಾಯರನನ್ನೂ, ಡಾಯರ, ಜಾನ್ಸನ್, ಒರ್ಬಾಯನ್ ಬಾಸ್ಪರ್ಥಸ್ವಿಥ್, ಶ್ರೀರಾಮಸ್ವದ್ವ, ಮತ್ತು ಮಲಿಕ್ ಸಾಹೇಬಖಾನ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಕರಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಹಾಕಬೇಕು. ನೀತಿವಿರುದ್ಧ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಣೆಯಾಗಿ, ಆಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ವ್ಹಾಯಿಸ ರಾಯರನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಜನರಿಂದ ವಸೂಲಾದ ದಂಡವನ್ನು ತಿರುಗಿಕೊಡಬೇಕು. ಈ ತರಹದ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವಿಚಾರಣಾಮಂಡಳದವರು ಮಾಡಿದರು.

೧೯೨೦ ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರೀ ಕಮಿಟಿಯವರು ತಮ್ಮ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಾಂಧಿಯವರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿಯಿಂದಲೇ ಜನರಲ್ಲಿ ಕಾಯದೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಯಿತೆಂದೂ ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯ ರಿಕ್ರೂಟಿನ ಪದ್ಧತಿಗೂ ಜನರ ಅಸಂತೋಷಕ್ಕೂ ಏನೂ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದವರು ಯಾವ ದೋಷಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರರಲ್ಲವೆಂದೂ ಕಮಿಟಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ಜನರಿಂದಾದ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳು ಬಂಡಾಯದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವಿದ್ದವೆಂದೂ, ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ದಂಡಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಸಾರುವದೇ ಒಳ್ಳೆ ಉಪಾಯವಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ಕಮಿಟಿಯ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಕಮಿಟಿಯ ಹಿಂದಿ ಸಭಾಸದರು ದಂಡಿನಾಳ್ಗೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಿಟಿಯ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿ ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ ಮತಭೇದವಿತ್ತು. ಅವೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

(೭೪) **ಅಸಹಕಾರದ ಪ್ರಾರಂಭವು:**— ಈ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೆ ಸರಕಾರದವರು ವಿಲಾಫತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಹೋದರೆ ಅಸಹಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಮಾರ್ಚ್ ೧೦ನೆಯ ತಾ|| ದಿವಸ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಸರಕಾರದ ನೋಕರರು ತಮ್ಮ ನೋಕರಿಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಎಪ್ರಿಲ್ ೬ ರಿಂದ ೧೩ರ ವರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಾರವು ಒಳ್ಳೇ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮೆ ೨ನೆಯ ತಾ|| ದಿವಸ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಜಾಬ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ವಿಚಾರಣೆ ಮತ್ತು ವಿಲಾಫತ ಇವೇ ಜರ್ಜಿಯ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವಿಚಾರಣಾಮಂಡಳದ ನಿರ್ಣಯಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಜನರಲ್ ಡಾಯರ ಕರ್ನಲ್ ಜಾನ್ಸನ್ ಕರ್ನಲ್ ಒರ್ಬಾಯನ್, ಮತ್ತು ಬಾಸ್ಪರ್ಥಸ್ಥಿಥ ಇವರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ನ್ಯಾಯಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂದೂ ರೊಲೆಟ್ ಆಕ್ಟ್‌ನ್ನು ರದ್ದು ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ವಾಯಸರಾಯರನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ, ಸೂಚನೆಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಹಂಟರ್ ಕಮಿಟಿಯ ವರದಿಯೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಆಫ್ ಸ್ಟೇಟ್ ಕೊಟ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ನಿಷೇಧಿಸಲಾಯಿತು. ದಂಡಿನಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆ ಹೊಂದಿದವರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ೩೮ ಜನರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಯಿತು. ವಿಲಾಫತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಮನ್ನಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಜನತೆಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷೋಭವು ಪೂರ್ಣ ಒಡಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಸಹಕಾರದ ಸೂಚನೆಯೂ ಈ ಸಭೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ಅದರ ಪೂರ್ಣ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ೧೫ನೆಯ ಸಪ್ಟಂಬರದೊಳಗಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ಪೀಶಲ್ ಅಧಿವೇಶನವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಆದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಈ ಅಧಿವೇಶನವು ಕೂಡ್ಕುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೆ ಸಹಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಜೂನ್ ೧-೨ ತಾ|| ೨ನೇ ವಿಲಾಸತ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯು ಅಲ್ಪಾಬಾದಿನಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಮನ್ನಿಸಲ್ಪಡದಿದ್ದರೆ ಅಸಹಕಾರವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ವಿಲಾಸತ ಕಮೀಟಿಯ ಠರಾವಿ ಸಂತೆ ೯೦ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಮುಖಂಡರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಮಾನ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಗನೆಯ ಅಗಷ್ಟದಿಂದ ಅಸಹಕಾರವು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಡುವದೆಂದು ಅವರು ಈ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದರು.

ಅಗಷ್ಟ ೧ನೆಯ ತಾ. ದಿನವೆ ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ಇಹಲೋಕ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು. ಆ ದಿನವೆ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ಪಂಜಾಬದ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಮುಸಲ್ಮಾನರ ವಿಲಾಸತ ಪ್ರಕರಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸರಕಾರದವರು ಶೋರಿಸಿದ ಅನುದಾರ ಧೋರಣವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ತಮಗೆ ಆ ಮೊದಲು ಶಾಂತತಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದೊರೆತ “ಕೈಸರ ಇ ಹಿಂದ” ಪದಕವನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕಳಿಸಿದರು. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಆ ದಿನ ಸಭೆಗಳೂ ಹರತಾಳಗಳೂ ಆದವು. ಅನೇಕ ಪದವೀಧರರು ತಮ್ಮ ಪದವಿಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ರೀತಿ ಅಸಹಕಾರದ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಚಗಿನಕಾಲದ ಅಸಹಕಾರದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೆಂದರೆ ಸರಕಾರೀ ಬಹುಮಾನಗಳಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸರಕಾರೀ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸರಕಾರೀ ಕೋರ್ಟುಗಳಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಮತ್ತು ಸರಕಾರೀ ನೋಕರಿಗಳಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅಗಷ್ಟ ೨೦ನೆಯ ತಾ. ದಿನವೆ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಇಂಪೀರಿಯಲ್ ಲೆಜಿಸಲೇಟಿವ್ ಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಸರಕಾರದವರು ಇಂತಹ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ದಬ್ಬಲು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಾಧನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರೆಂದು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು.

(೭೫) ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೇತಲ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು (೧೯೨೦)

ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯನಂತರ ಅಸಹ ಕಾರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಯವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ಅಸಹಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ವೇತಲ ಅಧಿವೇಶನವು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ಟಂಬರ ತಿಂಗಳ ೪ನೆಯ ತಾ. ದಿನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಲಾಲಾ ಲಜಪತರಾಯರು ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರ ಶೋಷನೀಯ ನಿಧನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. “ಅವರ ನಿಧನದಿಂದಂತಾದ ಹಾನಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವದು ಕೇವಲ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಮಾತಾಗಿದೆ. ಅವರ ಅತುಲವಾದ ರಾಷ್ಟ್ರ ಭಕ್ತಿಯೂ, ದೃಢವಾದ ದೇಶಾಭಿಮಾನವೂ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೂ, ನಮಗೆ ಇಂದಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ನಿಧನದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಂಡುಬಂದ ಲೋಕಪ್ರೇಮವು ಕೇವಲ ಅಭೂತವೂರ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ನಿಧನದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರ ಕೃಂತೂ ಹಾನಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಆದ ಹಾನಿಯು ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.” ಅನಂತರ ಅವರು ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯ ಅಡಳಿತೆಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ದಂಡಿನಾಳೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಸರ ಮಾಯ್ಕಲ್ ಒಡ್ವಾಯರರೇ ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾರಣರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅನಂತರ ಅವರು ಖಿಲಾಫತ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಮೊಸ ಸುಧಾರಣೆಯ ನೇಮಗಳನ್ನೂ ಚರ್ಚಿಸಿದರು. ಅಸಹಕಾರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಹುಂಟರ ಕಮೀಟಿಯ ನಿರ್ಣಯಗಳೂ, ಸರಕಾರದವರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅನಾಸ್ಥೆಯೂ ನಿಷೇಧಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅಸಹಕಾರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಅಧಿವೇಶನದೊಂದಿಗೆ ಮಂಡಿಸಿದ ಠರಾವು ವಾಸಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ೧೮೮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಅನುಕೂಲರಾಗಿಯೂ, ೮೪೪ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಪ್ರತಿಕೂಲ ರಾಗಿಯೂ, ಇದ್ದರು. ಆ ಠರಾವಿನಲ್ಲಿ ಖಿಲಾಫತ ಮತ್ತು ಪಂಜಾಬ ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ಅನಾಸ್ಥೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಆ ವಿಷಯದ

ಲ್ಲಿಯ ಅನ್ಯಾಯಗಳು ದೂರಾಗುವವರೆಗೂ, ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವವರೆಗೂ, ಅಸತ್ಯಾಚಾರಿ ಅಸಹಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಅಸಹಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಈ ಮುಂದಿನಂತಿತ್ತು. (೧) ಪದವೀಧರರು ಸರಕಾರದ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು; ಮುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿ ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ನೇಮಕರಾದ ಸಭಾಸದರು ತಮ್ಮ ಜಾಗೆಗಳಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. (೨) ಸರಕಾರೀ ದರಬಾರ, ಸಭೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು. (೩) ಸರಕಾರೀ ನಿಯಂತ್ರಣದೊಳಗಿನ ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳಿಂದ ಹುಡುಗರನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. (೪) ವಕೀಲರು ಕೋರ್ಟುಗಳಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರಹಾಕಬೇಕು; ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಬಗಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. (೫) ಮೆಸೊ ಪೋಟೆಮಿಯಾಕ್ಕೆ ನೋಕರಿಗಾಗಿ ಹೋಗಲು ಸೈನಿಕರೂ, ಕಾರಕೂನರೂ, ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬೇಕು. (೬) ಹೊಸ ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳಿಗೆ ಉಮೇದವಾರರಾಗಿ ನಿಂತವರು ಉಮೇದವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಈ ರೀತಿ ಉಮೇದವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಮತದಾರರೂ ತಮ್ಮ ಮತಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು. (೭) ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವದೇಶಿವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಧರಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಈಗಿದ್ದ ಸ್ವದೇಶಿ ಗಿರಣಿಗಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಅರಿವೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿರದ್ದರಿಂದ ನೂಲುವದನ್ನೂ, ನೇಯುವದನ್ನೂ, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಠರಾವಿಗೆ ಬಿಸಿನೆಚಂದ್ರವಾಲರು “ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ದೇಶದವರು ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು; ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳೆದುರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ತಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಬೇಕು. ಆ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಮಾನ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಸಹಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು” ಎಂದು ಒಂದು ಉಪಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮುಂದೆತಂದರು. ಆದರೆ ಆ ಉಪಸೂಚನೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಠರಾವೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಂಜೂರಾಯಿತು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಅಸಹಕಾರದ ಠರಾವು ಪಾಸಾದಕೂಡಲೆ ಅನೇಕ ಪದವೀಧರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಸಪ್ತಂಬರ ೧೪ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ವ್ಯಾಯಾಮರಾಯರ ಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಬದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಠರಾವನ್ನು ತರಲಿಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಯಾಮರಾಯರು ಪರವಾನಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಹಿಂದಿ ಜನರು ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ಹೋದರು. ಪಂಡಿತ ಮೋತಿಲಾಲ್ ನೆಹರುರವರೂ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕರೂ ಸರಕಾರಿ ಪದವಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ಅಕ್ಟೋಬರ ೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯವರು ಕೂಡಿ ಅಸಹಕಾರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘವಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಅಕ್ಟೋಬರ ತಿಂಗಳ ಎರಡನೆ ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಲಿಗಡ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕಾಲೇಜನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ಅದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ ಮಹಾತ್ಮರೂ, ಅಲಿ ಬುಧುಗಳೂ, ನೆಹರು ಮುಂತಾದವರೂ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿಯೇ ಲಾಹೋರದಲ್ಲಿಯೇ ಅನೇಕ ನೂರಾರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸರಕಾರೀ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಶರಣುಹೊಡೆದರು. ಇದೆಲ್ಲ ಚಾಗೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಪಂಚಾಬ ಸರಕಾರದವರು ಇಲೆಕ್ಟನ್ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚೆಮಾಡಲು ಅಮೃತಸರ ಮತ್ತು ಶೇಖಪುರ ಇವೆರಡೂ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಭೆಗಳು ಕೂಡಬಾರದೆಂದು ವಿಧಿಸಿದರು. ನೊವೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕಾಲೇಜುಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಒಳ್ಳೆ ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತ್ತು. ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಮೊದಲನೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿದ್ಯಾಪೀಠವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ನೊವೆಂಬರ ೨೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಅಮೃತಸರದ ಖಾಲ್ಸಾ ಕಾಲೇಜದ ೧೨ ಮಂದಿ ಪ್ರೊಫೆಸರರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಇದೆ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಮಹಾತ್ಮರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ದಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕೆ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯವು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅಸಹಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಒಳ್ಳೆ ಭರದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತು. ಅಸಹಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ಅತ್ಯಾ

ಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸದೇ ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾವರೀತಿಯಿಂದಲೂ ತಡೆಯ ಬಾರದೆಂದು ವ್ಯಾಯಸರಾಯರು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು.

(೭೬) ಅಸಹಕಾರದ ಅಂದೋಲನವು:— ೧೯೨೧ ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ನಾಗಪುರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನು ಮುಗಿದನಂತರ ಬಂಗಾಲದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಜಾನೇವರಿ ೧೨ ನೆಯ ತಾ. ದಿವಸ ಕಲಕತ್ತೆಯ ವಂಗವಾಸಿ ಕಾಲೇಜಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾಲೇಜಕ್ಕೆ ಶರಣು ಹೊಡೆದರು. ರಿಪನ್ ಕಾಲೇಜದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಅವರನ್ನು ಕೂಡಿದರು. ೧೫ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಕಲಕತ್ತೆಯ ಎಲ್ಲ ಕಾಲೇಜುಗಳ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲ್‌ರ ಸಭೆಯಾಗಿ ಅಸಹಕಾರದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ತೊಂದರೆ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಪ್ರಾ. ಸರಕಾರ, ಡಾ. ಫೋಷ ಮುಂತಾದವರು ಸರಕಾರೀ ನೋಕರಿಗೆ ಶರಣು ಹೊಡೆದರು. ಲಾಹೋರದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕಲಕತ್ತೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅನುಕರಣವನ್ನೆ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂಬೈ, ಪುಣೆ, ಧಾರವಾಡ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲೇಜು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಶರಣುಹೊಡೆದು ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಹತ್ತಿದರು. ಫೆಬ್ರವರಿ ೪ನೆಯ ತಾ. ದಿನ ಮಹಾತ್ಮರು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ೬ನೆಯ ತಾ. ದಿನ ಪಾಟ್ನಾದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ತೆರೆದರು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೆ ದಾಸರವರು ತಮ್ಮ ವಕೀಲಿಗೆ ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.

ಇತ್ತ ಹೊಸ ಕಾಯಿದೆಯಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಯಿದೆ ಮಂಡಳಿಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾದಶಹರ ಕಕ್ಕಂದಿರಾದ ಡ್ಯೂಕ ಆಫ್ ಕೊನಾಟರು ಮದ್ರಾಸಿಗೆ ಜಾನೇವರಿ ೧೦ ನೆಯ ತಾ. ದಿನ ಬಂದರು. ಆ ದಿನ ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಹರತಾಳವು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಡ್ಯೂಕ ಆಫ್ ಕೊನಾಟರು ೧೨ ನೆಯ ತಾ. ದಿವಸ ಮದ್ರಾಸಿನ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲನ್ನೂ ೨೮ ನೆಯ ತಾ. ದಿವಸ ಬಂಗಾಲದ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲನ್ನೂ ತೆರೆದರು. ಫೆಬ್ರವರಿ ೭

ನೆಯ ತಾ ದಿನ ಅವರು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು. ೮ನೆಯ ತಾ ದಿನವ ನರೇಂದ್ರ ಮಹಾಮಂಡಳವನ್ನು ತೆರೆದರು. ೯ ನೆಯ ತಾ ದಿನವ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಆಫ್ ಸ್ಟೇಟ್ ಮತ್ತು ಲೇಜಿಸ್ಲೇಟಿವ್ ಅಸೆಂಬ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಅನಾವರಣ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಭಾಷಣಮಾಡುವಾಗ ಡ್ಯೂಕ ಆಫ್ ಕೊನಾಟರು ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿಯ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ನೆನಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು “ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನರೂ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ, ಇವರ ನಡುವೆ ಪ್ರೇಮಸಂಬಂಧಗಳಿರಬೇಕು. ಅದರ ಬದಲು ದ್ವೇಷವೂ ವೈಷಮ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯೂ ನನಗೆ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅನ್ಯುತಸರದ ಛಾಯೆಯು ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪಸರಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೂದಿದ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ಜನರಿಗೆ ನನ್ನ ಬಿನ್ನಹವಿಷ್ಟೆ ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು, ತಪ್ಪುತಿಳುವಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಡಿ, ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ. ಇವೊತ್ತಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಸತ್ತ್ವಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿರಿ.” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅನಂತರ ಡ್ಯೂಕ ಆಫ್ ಕೊನಾಟರು ಮುಂಬೈಗೆ ಬಂದು ೨೩ ನೆಯ ತಾ ದಿನ ಮುಂಬೈ ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಅನಾವರಣ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು. ಮರುದಿನ ಅವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಬಾದಶಹರ ಕಕ್ಕಂದಿರು ಹೋದಮೋದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರತಾಳವೂ, ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕ ಸಭೆಗಳೂ, ಮೆರವಣಿಗೆ ಗಳೂ, ಬರುಗಿದವು. ಜನರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಅರಸು ಮನೆತನದವರನ್ನು ಕಳುಹುವ ಪರಿಣಾತದಂತೆ ಬಾದಶಹರ ಕಕ್ಕಂದಿರೆ ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಗಳಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಯದೆಮಂಡಲಗಳ ಅನಾವರಣ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈಗ ಜನತೆಯ ವೃತ್ತಿಯು ಬೇರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಹಕಾರದ ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯವು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತು. ಕೆಲವು ಕಡೆಗೆ ಸಭಾಬಂದಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಗೆ ೧೪೪ನೆಯ ಕಲಮಿನ ಪ್ರಕಾರ ಹುಕುಮುಗಳು ಮುಂತಾದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು.

ಮಾರ್ಚ್ ೩೧ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯು ವಿಜವಾಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿತು. ಮುಂದಿನ ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಟಿಳಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಘಂಡಿಗಾಗಿ ೧ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ,

೧ ಕೋಟಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ೨೦ ಲಕ್ಷ ರಾಟೆಗಳು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಮೊದಲನೆಯ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಸರಕಾರದವರು ಹೊರಡಿಸಿದ ಅನ್ಯಾಯದ ಹುಕುಮುಗಳನ್ನು ತುರ್ತುಕ್ಕೆ ಮನ್ನಿಸಬೇಕೆಂದೂ ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಬಿಜನಾಡದಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಠರಾವುಗಳಂತೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತದವರು ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಸಂಕಲ್ಪದಂತೆ ೩೦ ಜೂನದವರೆಗೆ ೧ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಕೂಡಿದವು. ರಾಟೆ ಮತ್ತು ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಸಂಕಲ್ಪದಷ್ಟು ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದವರೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಏರ್ಪಾಡನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಸರಕಾರದವರು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಭರವಸೆ ಮಾಡಿದರು.

ಎಪ್ರಿಲ ೨ನೆಯ ತಾ|| ದಿವಸ ಲಾರ್ಡ್ ರೀಡಿಂಗರು ವ್ರಾತಿಯಸರಾಯ ರಾಗಿ ಬಂದರು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಹೊಸ ಹೊಸ ಠರಾವುಗಳು ಹೊರಡಹತ್ತಿದವು. ಬಿಹಾರ ಸರಕಾರದವರು ಮದ್ಯಪಾನದ ನಿಷೇಧದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಮುಂದಾದರು. ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತ ಸರಕಾರದವರು ೧೪೪ ನೆಯ ಕಲಮಿನಂತೆ ಭಾಷಣಬಂದಿ ಮತ್ತು ಸಭಾಬಂದಿ ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹುಕುಮುಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಅಸಹಕಾರದ ಚಳವಳಿಯು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವಾದುದೆಂದು ಚಾಹೀರಪಡಿಸಿದರು. ಅಯೋಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ರಾಜದ್ರೋಹಿ ಸಭೆಗಳ ಕಾಯದೆಯು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿತು. ಮುಂಬೈ ಸರಕಾರದವರು ಮಾತ್ರ ಶಾಂತತೆಯ ಧೋರಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದರು. ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತುಗಳಾಗಿ ಅಸಹಕಾರದ ಠರಾವುಗಳು ಮಂಜೂರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಎಪ್ರಿಲ ೧೬ನೆಯ ತಾ|| ದಿವಸ ಮುಳಶಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಜುಲೈ ೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಶಿಂದಿ ಅಂಗಡಿಯ ಪಿಕೆಟಿಂಗ ಮಾಡಲು ಕೂಡಿದ ಜನರಮೇಲೆ ಪೊಲೀಸರು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ಅನೇಕರಿಗೆ ಗಾಯಗಳಾದವು, ಇಬ್ಬರು ಮರಣಹೊಂದಿದರು.

ಹೊಸ ವ್ಯಾಯಾಮಸರಾಯರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ಮೆ ೧೩ರಿಂದ ೧೪ರ ವರೆಗೆ ವ್ಯಾಯಾಮಸರಾಯರು ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಕರೆದು ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ಆಡಿದರು. ಮಹಾತ್ಮರು ಅಸಹಕಾರದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಜಿಜ್ಞಾಸದ ಸಭೆಯಾದನಂತರ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮುಖ ಮುಖಂಡರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಈ ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಕಾರ್ಯವು ಕೇವಲ ಅದ್ಭುತವಾಗಿತ್ತು. ಜುಲೈ ೨೪ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ಯುವರಾಜರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಒಂನೆಯ ಸಪ್ತಂಬರದವರೆಗೆ ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರ ಒಪ್ಪಿಸ್ತಾರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಖಾದಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಸ್ಪಂದೇಶಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಕಾಯದೇಭಂಗವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದೂ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಈ ಮುಂದಿನ ಮೂರುತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಪರದೇಶೀ ಒಪ್ಪಿಸ್ತಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಒಳ್ಳೆ ವಿಚ್ಛಂಭಣೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿತು. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಜಾಹೀರ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರವು ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಜುಲೈತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಬ್ರಿಟಿಶ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ಮುಸಲ್ಮಾನೀ ಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧ ವಿರುವದರಿಂದ ಯಾವ ಮುಸಲ್ಮಾನನೂ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಬಾರದೆಂದು ಠರಾವು ಪಾಸಾಗಿದ್ದಿತು. ಆ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾಗತೆಗೆದುಕೊಂಡದುದಕ್ಕೆ ಮಹಮ್ಮದ ಅಲಿ, ಶೌಕತಅಲಿ, ಮುಂತಾದ ಮುಖಂಡರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಈ ಸುದ್ದಿಯು ತಿಳಿದ ಒಂದು ವಾರದಲ್ಲಿಯೆ ಖಿಲಾಫತ ಮುಖಂಡರೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮುಖಂಡರೂ, ಕರಾಚಿಯ ಠರಾವನ್ನೆ ಸಮರ್ಥಿಸುವೆವೆಂದು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿದರು. ನೂರಾರು ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೆ ಠರಾವು ಮತ್ತೆ ಪಾಸು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಖಜ್ಜಿಯ ಚೌಕಸಿಯಾಗಿ ಮಹಮ್ಮದಅಲಿ, ಶೌಕತಅಲಿ, ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ವರ್ಷ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ನೊಬ್ಲೆಂಬರ ೪ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್

ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದವರು ತಮ್ಮ ಹೊಣೆಯನ್ನರಿತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಇಲ್ಲವೆ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬಹುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

(೭೭) ಯುವರಾಜರಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ:— ನೊಮ್ಮೆಂಬರ ೧೭ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಯುವರಾಜರು ಮುಂಬೈಗೆ ತಲುಪಿದರು. ಅವರ ಸತ್ಕಾರದ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿಯ ಪಾರ್ಸಿ ಜನರು ಸತ್ಕಾರದ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭಾಗತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಜನರು ರೇಗಿಗೆದ್ದು ಸತ್ಕಾರ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಜನರ ಮೇಲೇರಿ ಹೋದರು. ಟ್ರಾಮ್‌ಕಾರುಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟರು. ೫ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಸರಕಾರದ ಪಕ್ಷ ಪಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸರಕಾರದ ವಿರೋಧಕರಲ್ಲಿಯೂ ಬಡಿದಾಟವು ನಡೆದಿತ್ತು. ಸೈನಿಕರೂ ಪೊಲೀಸರೂ, ಅನೇಕ ಸಲ ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ೫ ದಿನಗಳ ನಂತರ ದಂಗೆಯು ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಕಲಕತ್ತಾ, ಮದ್ರಾಸ, ಲಾಹೋರ ಮುಂತಾದ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯುವರಾಜನು ಬಂದದಿನ ಹರತಾಳಗಳೂ, ಸಭೆಗಳೂ ಆದವು. ನೊಮ್ಮೆಂಬರ ೧೯ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಸ್ವಯಂಸೇವಕ ಸಂಘಗಳು ಬೇಕಾಯದೆಶೀರ ಸಂಘಗಳೆಂದು ಜಾಹೀರನಾಮೆಯು ಹೊರಟಿತು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಸಾವಿರಾರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಭಕ್ತರು ಬೇಕಾಯದೆಶೀರ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಸಂಘದ ಸಭಾಸದರಾದರು. ಯುವರಾಜನು ಡಿಶೆಂಬರ ೨೪ ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹರತಾಳವನ್ನು ಜರುಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಮುಖಂಡರು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಸರಕಾರೀ ದಜ್ಜಾಳಿಕೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗ ಹತ್ತಿತು. ದಿಲ್ಲಿ, ಪಂಜಾಬ, ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತದ ಸರಕಾರದವರು ಸಭಾಬಂದಿಯ ಕಾಯದೆಯನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತಂದರು. ಅಲ್ಲಾ ಬಾದ ಚಿತಗಾಂಗ ಮುಂತಾದ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸಭೆಗಳು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ವಾಯಿಸರಾಯರು ಒಂದು ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸರಕಾರದವರು ಶಾಂತತೆಯನ್ನು ಕಾಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಹಿಂಜರಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ನವಂಬರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಧರರಾವ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಚಿತ್ತರಂಜನದಾಸ, ಚಿತೇಂದ್ರಲಾಲ ಬಾನರ್ಜಿ, ಪೂಖನ್, ಲಾಲಾಲಜಪತರಾಯ, ಪಂಡಿತ ವೋತಿಲಾಲ ನೆಹ್ರು, ಜವಾಹರಲಾಲನೆಹ್ರು, ಮುಂತಾದ ಮುಖಂಡರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಇವೆರಡು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಕ್ಷೆಗಳ ಸತ್ಪ್ರವೇ ನಡೆಯಿತು. ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಬಿಲಾಫತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಬೇಕಾಯದೆಬೀರ ಸಂಘಗಳೆಂದು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಿಲ್ಲಟ್ಟವು. ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಖಾದಿಯನ್ನು ಮಾರಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ೫೦ ಜನ ಸೆಂಗಳಸರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಬಿಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಬೇಕಾಯದೆಬೀರ ಸಂಘವೆಂದು ಜಾಹೀರ ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಯುವರಾಜರು ಅಲಹಾಬಾದ ಕಾಶಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹರತಾಳವು ಆಜರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಲು ಉತ್ಸುಕರಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಿಗೂ ಒಂದು ತರಹದ ಏಕಾಂತವಾದಂತಾಯಿತು. ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ನಿಷೇಧವೆಂದು ಮದ್ರಾಸಿನ ಅಡ್ವೋಕೇಟ ಜನರಲರಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಐಯಂಗಾರರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿಯಂತೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಕಳೆಯೇರಿತು. ಡಿಸೆಂಬರದ ೧೪ನೆಯ ತಾ|| ನದಿನ ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೭೦ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಮರುದಿನ ೨೦೦ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರು ಹೊರಬಿದ್ದರು; ೧೨೦ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ೧೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ೪೦೦ ಜನರಲ್ಲಿ ೧೨೦ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ೧೭ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ೪೫೦ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರು ಹೊರಬಿದ್ದರು; ೨೫೦ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ೧೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ೭೦೦ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಲ್ಲಿ ೩೦೦ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಹೀಗೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರುವವರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬೆಳೆಯಹತ್ತಿತು. ೨೩ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವಂತೂ ೨೦೦೦ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರು ಹೊರಬಿದ್ದರು; ೫೦೦ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ೨೪ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹರತಾಳವಾಯಿತು. ಯುವರಾಜರು ಮುಂದೆ ಹೋದಹೋದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರತಾಳವೇ ಆಯಿತು. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಳ ಜನರು ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲಿಲ್ಲ.

(೭೮) ಅಹಮದಾಬಾದಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು:— ದಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಅಹಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ೨೦ ಸಾವಿರ ಜನರು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಜೈತ ನ್ನವು ಸಂಚರಿಸಿತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ರಾಗಬೇಕೆಂದು ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಿತ್ತ ರಂಜನದಾಸರು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಹಕ್ಕೀಮ ಅಜಮಲ್‌ಖಾನರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತರಹದ ಹೊಸ ಮಾರ್ಗಾ ಟುಗಳು ಆದವು. ಸಭಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡಲು ಖುರ್ಚಿ ಮೇಜುಗಳೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರು ನೆಲದಮೇಲೆ ಕೂತರು. ಶುಭ್ರ ಖಾದಿ ಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಸಭಾಸದರು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಹಿಂದು ಯಲ್ಲಿಯೇ ಜರುಗಿತು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಈ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡುವವರೆಗೆ ಅಸಹಕಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಾಗಿ ಜನರು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಬೇಕೆಂದೂ ಸರಕಾರದ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿ ಸದೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಶಕ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ತುರ್ತುಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಮ. ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಹಜರತ್ ಮೋಹನಿಯವರು ತಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಠರಾವು ಪಾಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಪಕ್ಷದವರೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿದನಂತರ ಗಾಂಧಿಯವರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಾಯದೆಭಂಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ಯುವರಾಜರು ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಬರುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೆ ಪಂಡಿತ ಮಾಲವಿ ಯರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ಸಂಧಿಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದಿದ್ದವು, ಲಾರ್ಡ್ ರೀಡಿಂಗರು ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ

ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ದಾಸರು ಅಲೀಪೂರ ಬೇಲಿನಲ್ಲಿದ್ದರು. ಬೇಕಾಯದೆ ಶೀರ ಸಂಘದ ಸಭಾಸದರೆಂದು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ದಾಸರು ಹೇಳಿದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋದವರನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೨೨ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕರೆಯಲು ಸರಕಾರದವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು; ಆದರೆ ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆ ದೊಂದಿದ ಅಲಿಬಂಧುಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೂ ಪಿಕೇಟಿಂಗಿನ ಹಕ್ಕನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಸರಕಾರದವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಾಡಿ ನೋಡಲು ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ೧೯೨೨ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಜಾನೆವರಿ ೧೪-೧೫ ತಾರೀಖುಗಳ ದಿನ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸಭೆಯಾಯಿತು. ಸರಕಾರದವರು ತಮ್ಮ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಧೋರಣವನ್ನು ಕೂಡಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಎರಡನೆಯ ಉಪಾಯಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುವವರೆಗೆ ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣೀತವಾದ ಕಾಯದೆ ಭಂಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತರಬಾರದೆಂದೂ, ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ನಡುವೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕೂಡಿಸುವದು ಅವಶ್ಯವಾದುದೆಂದೂ, ಈ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಎಲ್ಲ ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ, ಕರಾವಳಿಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಯಶಸ್ಸು ಬರುವುದೊ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಲು ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯವರು ಅಸಹಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ೧೫ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು.

(೭೯) ಬಾಡೋಲಿ ಚೌರಿ ಚೌರಾ:—ಫೆಬ್ರವರಿ ೪ನೆಯ ತಾ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೆ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ಸರಕಾರದವರು ತಮ್ಮ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಧೋರಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಜನತೆಯ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವೆವೆಂದು ೭ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಹೀರಪಡಿಸದಿದ್ದರೆ ಬಾಡೋಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ಸರಕಾರದವರು ಆ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತು

ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಧೋರಣವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಕಠೋರತನದಿಂದ ಮುರಿದುಬಿಡುವೆವೆಂದು ಬಾಹೀರಪಡಿಸಿದರು. ಬಾಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಸಿದ್ಧತೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಚಾನೆವರಿ ೨೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವ ಮಹಾತ್ಮರು ಬಾಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಕರಬಂದಿಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹೂಡಲು ತಳವೂರಿದರು. ೨೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ರಾಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲಭಾಗಗಳಿಂದ ೪೦೦೦ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಸೇರಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಮರುದಿನ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆ ಸೇರಿ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಜನರು ಬಾಡೋಲಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದರು. ಈ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಖಂಡ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಾಡೋಲಿಯ ಮೇಲಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ೫ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯ ಚೌರಿ ಚೌರಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ೨೦೦೦ ಜನರು ಕೂಡಿ ಪೊಲೀಸಚೌಕಿಯನ್ನೂ, ಪೊಲೀಸರನ್ನೂ ಸುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯವರು ೧೧-೧೨ ತಾ. ದಿನ ಬಾಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಸಭೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಮುಂದೆಹಾಕುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಪಾಸುಮಾಡಿದರು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆಯು ಉಂಟಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಸಹಕಾರದ ಉಗ್ರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೆಲ್ಲವೂ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ, ೧ ಕೋಟಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಮಾಡುವದೂ ಖಾದಿಯನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವದೂ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯೋದ್ಧಾರವನ್ನು ಮಾಡುವದೂ ಸೆರೆಕುಡಿತವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವದೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವದೂ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಪಂಗಡಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಬೆಳೆಸುವದೂ ಟೀಕಕ ಸ್ಮಾರಕ ನಿಧಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸುವದೂ ಇವೆ ಮುಂತಾದ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ತೊಡಗಬೇಕೆಂದೂ ಕರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ೨೪ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಸೇರಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪರವಾನಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕೆಲವು ಲೇಖಗಳಿಗಾಗಿ ರಾಜದ್ರೋಹದ ಆರೋಪದ ಮೇಲೆ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಮಾರ್ಚ್ ೧೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಹಿಡಿದರು. ೧೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಅಹಮ್ಮದಾ ಬಾದದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮಹಾತ್ಮರು ತಮ್ಮ ಮೇಲಿನ

ಆರೋಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಗೊಂಡು ತಾವು ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳು ಏಕೆ ಆದೇವೆಂಬುದನ್ನು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಎಲ್ಲ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. “ನಾನು ಒಬ್ಬ ಹೊಣೆಗಾರ ಮನುಷ್ಯನು, ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಆದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಣಾಮವೇನಾಗುವದೆಂಬದನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಹೌದು, ನನ್ನ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಣಾಮವು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ನಾನು ಬಿಂಕಿಯೊಡನೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದೆನೆಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ಈಗ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೆ ಬಿಂಕಿಯೊಡನೆ ಆಡತೊಡಗುವೆನು—ನಾನು ಹಾಗೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ನಿಶ್ಚಯವಿದೆ. ಅನತ್ಯಾಚಾರವು ನನ್ನ ಅಚಲ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಪಾರಹಾನಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಒಂದೆಡೆಗೆ, ನನ್ನಿಂದ ನಿಜವಾದ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿದು ತಲೆಕೆಟ್ಟ ಜನತೆಯ ರೋಷಾಂಗಿ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ; ನಾನು ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಆರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ಜನರು ಕೆಲವು ಸಲ ಹುಚ್ಚರಂತೆ ವರ್ತಿಸಿರುವರು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ವಿಷಾದಿಸುವೆನು. ಆದರೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿದೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ನಾನು ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಗಳು ಕಾಯದೆಯ ದಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಪರಾಧಗಳಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವು ನಾಗರಿಕನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಕೊಡತಕ್ಕ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನಾನು ಆಸಂದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆನು. ನೀವು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತರಬೇಕಾದ ಕಾಯದೆಯು ಅನ್ಯಾಯದಿದ್ದು, ನಾನು ನಿರಪರಾಧಿಯೆಂದು ತೋರಿದರೆ ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಡುವುದು ಒಳಿತು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಯದೆಗಳು ಜನರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿವೆಯೆಂದೂ ನನ್ನ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಹಾನಿಯಾಗುವದೆಂದೂ ನಿಮಗೆ ಅನಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಆದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವದೆ ನಿಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

(೮೦) ವಿರಾಮಕಾಲ: — ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರಿಗೆ ೬ ವರ್ಷದ ಸಾದಾಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರ ಶಿಕ್ಷೆಯೊಡನೆ

ಕಾಯದೆಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯು ತಂಜಗಾಯಿತು. ಪ್ರಮುಖ ಮುಖಂಡ ರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಮೊದಲೆ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅಸಹಕಾರದ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ೨೫-೩೦ ಸಾವಿರ ಜನರು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದನಂತರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಸಾಗಿಸ ಬೇಕೋ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೋ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮಿಟಿಯವರು ಒಂದು ಕಮಿಟಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. ಆ ಕಮಿಟಿಯವರು ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ತಿರುಗಾಡಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ದೇಶವು ತೂತ್ಸಕ್ಕೆ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲ ವೆಂದೂ ಮತ್ತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮಿಟಿಯ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಸರಕಾರೀ ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳ ಮೇಲಿನ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಮುಂದೆ ಸಾಗ ಬೇಕೆಂದೂ ಮುನ್ನಿಪಾಲ್ವಿ ಲೋಕಲ್‌ಜೋರ್ಡ್ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಹಕಾರಿಗಳು ಸೇರುವುದು ಇಷ್ಟವಿದೆಯೆಂದೂ ಕೋರ್ಟಿನ ಮೇಲಿನ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ತೆಗೆದುಹಾಕಬೇಕೆಂದೂ ಒಮ್ಮತದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಸರಕಾರದೊಡನೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬೇಡಿಕೆಗಾಗಿ ಮೋರಾಡಲು ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಕೀಮ ಆಬದುಲಖಾನ, ಮೋತಿಲಾಲ್ ನೆಹರು, ವಿಠ್ಠಲಭಾಯಿ ಪಟೇಲರೂ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರು. ಕೌನ್ಸಿಲ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಪಾ|| ಅನ್ಸಾರಿ, ರಾಜ ಗೋಪಾಳಾಚಾರಿ, ಮತ್ತು ಕಸ್ತೂರಿರಂಗ ಐಯ್ಯಂಗಾರರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟರು. ನೊವೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ೨೦ರಿಂದ ೨೪ ತಾರೀಖುಗಳವರೆಗೆ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮಿಟಿಯ ಸಭೆಯು ಸೇರಿ ಕೌನ್ಸಿಲ ಪ್ರವೇಶದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾ ಯಿತು. ೧೯೨೨ರ ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೭ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಬಂಗಾಲದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮುಂದಾಳುಗಳಾದ ದೇಶಬಂಧು ಚಿತ್ತರಂಜನ ದಾಸರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನೆರವೇರಿತು. ಕೌನ್ಸಿಲ ಪ್ರವೇಶ ಮತ್ತು ಕೌನ್ಸಿಲ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಿಕರದ ಚರ್ಚೆಯಾಗಿ ಕೌನ್ಸಿಲ ಬಹಿಷ್ಕಾರವೇ ಸಮ್ಮತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಾಯದೆಭಂಗ

ಕ್ಕಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಮುಗಿದಕೂಡಲೆ ದಾಸರು ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪದವಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೌನ್ಸಿಲ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಿರುವ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ೧೯೨೩ರಲ್ಲಿ ಕೌನ್ಸಿಲ ಪ್ರವೇಶದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಾದವು ಸಂತತವಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಧ್ವಜವನ್ನು ಓಡೆಯೊಳಗಿಂದ ಒಯ್ಯಲು ಸರಕಾರದವರು ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಕೊನೆಗಂಡಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವಿಶೇಷ ಅಧಿವೇಶನವು ಮೌಲಾನಾ ಅಬುಲ ಕಲಮ ಅಝಾದ ಇವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ಟಂಬರ ತಿಂಗಳ ಮೂರನೇ ವಾರದಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿತು. ಕೌನ್ಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದವರು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಕಿನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೮ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಜರುಗಿತು. ಅಸಹಕಾರದ ತತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಖಾದಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಧೃಢ ಪಡಿಸಲು ಒಂದು ಬೇರೆ ವಿಭಾಗವೇ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೧೯೨೪ ಜಾನೆವರಿ ೧೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಅಪೆಂಡಿಸೈಟಿಸ್‌ರೋಗವು ಆಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಮೆಡಾಕರು ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ೫ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು.

ಇತ್ತ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪಕ್ಷದವರು ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ೪೫ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ವಶ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಪೋರಾಟವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ವಸಾಹತಿನ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಠರಾವು ವಾಸುಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿಗಳ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕಾಯಿದೆಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಠರಾವುಗಳು ವಾಸಾದವು. ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪಕ್ಷದವರು ಸರಕಾರದವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರು. ಮಹಾತ್ಮರು ಕೌನ್ಸಿಲ

ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದ ಮತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದವರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಜೂನ್ ದಲ್ಲಿ ಅಹಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಆಲ್‌ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಸಭೆ ಸೇರಿ ಪರದೇಶಿ ಅರಿವೆ, ಪದವಿಗಳೂ, ಕೌನ್ಸಿಲು ಇವುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವು ಕೊಡಲಾಯಿತು. ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೦೦೦ ಗಜ ನೂಲನ್ನು ಕೊಡುವವರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಗಲು ಲಾಯಖರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ನೊವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಈ ತರಹದ ಸಭಾಸದರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ೭೦೦೦ರಷ್ಟು ಏರಿತು. ೧೯೨೨ರಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿ, ಗುಲಬರ್ಗಾ, ನಾಗಪೂರ, ಲಖನೌ, ಶಹಾಜಾನಪೂರ, ಅಲಹಾಬಾದ, ಜಬಲ್‌ಪೂರ, ಮತ್ತು ಕೋಹಾಟ ಇವೆಲ್ಲ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಂಗೆಗಳಾಗಿ ಒಹಳೇ ಪ್ರಾಣಹಾನಿಯಾಯಿತು. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ೨೧ ದಿವಸ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು.

ಸಪ್ಟೆಂಬರ್‌ದ ಕೊನೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಐಕ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಐಕ್ಯವರ್ಧಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಅನಂತರ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೂ, ದಾಸ ನೆಹರೂವರಿಗೂ ಒಪ್ಪಂದವಾಗಿ, ಪರದೇಶಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರವನ್ನುಳಿದು ಅಸಹಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ತೂರ್ತಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದವರು ಕೌನ್ಸಿಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಭಾಸದನು ೨೦೦೦ ಗಜ ನೂಲನ್ನು ವರ್ಗಣಿಯೆಂದು ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾಂವಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೩೯ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಬೆಳಗಾಂವಿಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಎಲ್ಲರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಶ್ರೀ. ದೇಶಪಾಂಡೆ ಗಂಗಾಧರರಾಯರು ಸ್ವಾಗತಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಡಾ| ಹರ್ಡಿಂಕರರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಸಿನ್ನಿನಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿತ್ತು. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ೧೯೨೦ ರಿಂದ ನಡೆದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಏಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವದು ಅವಶ್ಯ

ವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ನೂಲಿನ ವರ್ಗಣಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ಹಿಂದು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಒಕ್ಕುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾನಿವಾರಣ ಇವುಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ರೂಪರೇಷೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಹೇಳಿದರು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿದ್ಯಾಪೀಠಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸುವದು ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯವಿದೆಂಬದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಮೇಲಿನ ತಮ್ಮ ಅಚಲವಾದ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. “ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಆಚಲ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ. ಅಸಹಕಾರವಾಗಲೀ ಕಾಯದೆಭಂಗವಾಗಲೀ ಇವು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿವೆ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ ನನ್ನ ಕಲ್ಪದ್ರುಮವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸತ್ಯದ ಶೋಧನೆಯು. ಸತ್ಯವೆಂದರೆ ದೇವರು ಸತ್ಯವನ್ನು ನನಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಬೆಳಕೇ ಆಹಿಸೆಯು. ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾದರೂ ಈ ಸತ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಖೇಡಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಂಪಾರಣ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಯಾವತರಹದ ಹಿಂಸೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ದ್ವೇಷವೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಇಂಗ್ಲಿಷರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಲಾರೆ. ಅವರ ದಾಸ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಾಗುವಾ. ಸ್ವರಾಜ್ಯದಂತೆಯೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವಾದರೂ ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧವಾದ ಹಕ್ಕು ಇದೆ” ಎಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ಹೇಳಿದರು.

(೮೧) ೧೯೨೫ ರಲ್ಲಿಯ ಸಂಗತಿಗಳು:— ೧೯೨೫ ರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದ ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತು. ಬಂಗಾಲ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತ ಇವೆರಡು ಕೌನ್ಸಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಯಶಸ್ಸನ್ನೊರೆತು, ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಗಳು ಮುರಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಜೂನ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತರಂಜನದಾಸರು ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ತೀರಿಕೊಂಡನಂತರ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದವರು ಪ್ರತಿ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಅಗಸ್ಟ ೨೨ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ವಿಠ್ಠಲಭಾಯಿ ಪಟೇಲರು ಲೆಜಿಸ್ಲೇಟಿವ್ ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಲೋಕನಿಯುಕ್ತ ಅಧ್ಯಕ್ಷ

ರಾಗಿ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಸಪ್ಟಂಬರ ೨೧ ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಪಾಟ್ನಾದಲ್ಲಿ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯಾಯಿತು. ಖಾದೀಕಾರ್ಯ ವೆಲ್ಲವು ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರು ಆ ಮೊದಲಿಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಅಖಿಲ ಭಾರತಿಯ ಚರಖಾ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಬೇಕು. ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನೊಳಗಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪಕ್ಷದವರೆ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಭಾಸದರು ನೂಲಿನ ವರ್ಗಣಿಯ ಬದಲಾಗಿ ನಾಲ್ಕಾಣೆ ವರ್ಗಣಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು, ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು. ಇದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದ, ಕಲಕತ್ತಾ, ಮುಂಬೈ, ಪಾಟ್ನಾ, ಇವೆಲ್ಲ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಮುನ್ಸಿಪಾಲ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಸೇರಿದರು. ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣವಾಗಿ ಕೇಳಿಕರ, ಜಯಕರ, ಮುಂತಾದವರು ಪ್ರತಿಸಪ್ತಕಾರದ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಹತ್ತಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ಅವರು ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು.

(೮೨) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೪೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ಕಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ಸರೋಜಿನಿದೇವಿಯವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೪೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಜರುಗಿತು. ಜನತೆಯ ರಾಜಕೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಹೇಳಬೇಕು; ಖಾದಿ, ಐಕ್ಯ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾನಿವಾರಣೆ, ಮಧ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಇವುಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಕಸುವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಬೇಕು; ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದವರು ೧೯೨೪ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧರಿರುವರೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದರ ಕೊನೆಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಂಡಿರೆಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೇಳಬೇಕು; ಸರಕಾರದವರು ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದ ಸಭಾಸದರು ಕಾಯದೆಮಂಡಳಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು; ಮಂತ್ರಿಪದಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವ ಧೋರಣವು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಮುಂದೆನಾಗಬೇಕು; ಸರಕಾರದವರಿಂದ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾದ ಉತ್ತರವು ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು, ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ

ಗಳಾದವು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

(೮೩) ೧೯೩೬ ರಲ್ಲಿಯೇ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು:— ೧೯೩೬ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಪೂರ್ವ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದವರು ತರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಆತಂಕವನ್ನು ದೃಢನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಸರಕಾರದವರಿಂದ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾದ ಉತ್ತರವು ಬರುವ ವರೆಗೆ ಮಂತ್ರಿಪದಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಜೆಟಿನ ಚರ್ಚೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಂಡಿತ ಮೋತಿಲಾಲ ನೆಹರುರವರು ಸರಕಾರದ ಧೋರಣವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದ ಎಲ್ಲ ಸಭಾಸದರೊಂದಿಗೆ ಸಭಾಗೃಹದಿಂದೆದ್ದು ಹೋದರು. ಎಪ್ರಿಲ ೬ನೆಯ ತಾ. ದಿನ ಲಾರ್ಡ್ ಅಯರ್ವಿನ್ಸರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಯಾಸರಾಯರಾಗಿ ಬಂದರು. ನವಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಚುನಾವಣೆಗಳಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದವರು ಆರಿಸಿಬಂದರು.

(೮೪) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೪೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೪೦ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಅಯಂಗಾರರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಹತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಮನ್ನಿಸುವ ವರೆಗೆ ಮಂತ್ರಿಪದಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ತರಾವುಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಬೇಕು, ದೇಶದ ಹಿತವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಹ ತರಾವುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದೆಮಂಡಳಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಸುಮಾಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮುಖ್ಯ ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಹಿಂದುಮುಸಲ್ಮಾನರ ಏಕೈಕ ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವವರೆಲ್ಲರೂ ಖಾದಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟೇ ತೀರಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ೧೯೩೬ ರಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಪಕ್ಷದವರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮುಂದೆಸಾಗಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಬಂಗಾಲ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಕಾರ್ಯವು

ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ೧೯೨೬ ರಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಸನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ಮಹಾತ್ಮರು, ೧೯೨೭ರಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು.

(೮೫) ಸಾಯಮನ ಕಮೀಶನಿನ ಆಗಮನ:— ೧೯೨೭ರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಮುಸಲ್ಮಾನರ ನಡುವೆ ೨೫ ಕದನಗಳಾದವು. ಅಕ್ಟೋಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸೇರಿ, ತೊಂದರೆಯಾಗದಂತೆ ಮಶೀದೆಗಳೆದುರಿಗೆ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹಿಂದು ಜನರ ಮನಸ್ಸು ನೋಯಿಸದಂತೆ ಗೋವಧಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. ನೊವೆಂಬರ ಲನೆಯ ತಾರೀಕಿನ ದಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜ್ಯಘಟನೆಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನವರು ಸರಜಾನ ಸಾಯಮನ್ನರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕಮೀಶನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸರಕಾರೀ ಜಾಹೀರನಾಮೆ ಹೊರಟಿತು. ಕಮೀಶನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀ ಜನರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಇರದೆಯಿದ್ದ ಮಾತನ್ನು ವಾಚ್ಛಾ ಮುಂತಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದ ಅನೇಕ ಮುಖಂಡರು ಖಂಡಿಸಿದರು.

(೮೬) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ೪೨ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು:— ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ೪೨ ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಡಾ| ಅನ್ನಾರಿಯವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ಆ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಾಯಮನ್ನ ಕಮೀಶನನ್ನು ಕಾಯದೆ ಮಂಡಳಿಗಳ ಸಭಾಸದರೂ ಉಳಿದವರೂ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಸಾಯಮನ ಕಮೀಶನಿನವರು ಹಿಂದು ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಪ್ರದರ್ಶನ ಗಳಾಗಬೇಕೆಂದೂ, ಕಾಯದೆ ಮಂಡಳಿದ ಸಭಾಸದರು ಕೆಟ್ಟ ಕಾಯದೆ ಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಿಕ್ಕಿಷ್ಟೆ ಕಾಯದೆ ಮಂಡಳಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಶ ಮಾಲನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು, ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ರಾಜ್ಯಘಟನೆಯನ್ನು ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯವರು ಉಳಿದ ಪಂಗಡಗಳೊಡನೆ ವಿಚಾರವಿಮೆಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು, ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು. ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಗುರಿಯೆಂದು ಗೊತ್ತುವಳಿಯು ಪಾಸಾಯಿತು. ಸಾಯಮನ್ ಕಮೀಶನ್ನಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದೆ.

೧೯೨೮ನೆಯ ಇಸ್ರಿಯ ಫೆಬ್ರವರಿ ೨ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಕಮೀಷನ್ನು ಮುಂಬೈಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿತು. ಆ ದಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರತಾಳವಾಯಿತು. ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರು ಜನರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಿದರು. ಜಸ್ಟ್‌ಪಾರ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಯಮನ್ ಕಮೀಷನ್ನಿನ ಮೇಲಿನ ಬಹಿಷ್ಕಾರವು ಪೂರ್ಣವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲು ಅದ್ವಿಯಿಲ್ಲ. ಕಮೀಷನ್ನು ಹೋದಹೋದ ಲ್ಲೆಲ್ಲ ಜನರು ಸಾವಿರಗಟ್ಟಿ ಕೂಡಿ 'ಸಾಯಮನ್ ತಿರುಗಿ ಹೋಗು' ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಲಾಮೋರದಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಲಾಠಿ ಯಿಂದ ಹೊಡೆದರು. ಲಾಲಾ ಲಜಪತರಾಯರಿಗೂ ಲಾಠಿ ಪೆಟ್ಟುಕೂತಿತು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅವರು ಮುಂದೆ ಮರಣಹೊಂದಿದರು. ಲಖನೌದಲ್ಲಿಯೂ ಲಾಠಿಯ ಹೊಡೆತವಾಯಿತು. ಸಾವಿರಾರು ಕುದುರೆಯ ಸವಾರರೂ ಪೊಲೀಸರೂ, ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಜನರನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಥಳಿಸಿದರು. ಕಮೀಷನ್ನಿನ ಸಭಾಸದರು ಮರಳಿ ಮಾರ್ಚ್ ೨೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಇತ್ತ ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಮೀಷನ್ನಿನೊಡನೆ ಸಹ ಕರಿಸಕೂಡದೆಂದು ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಠರಾವಿನಂತೆ ಘಟನೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಫೆಬ್ರವರಿ ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪಕ್ಷೀಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನಗಳಾದವು. ಇತ್ತ ಅದೇ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದವರು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಪ್ಪೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕರಬಂದಿಯ ಚಳವಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸರದಾರ ವಲ್ಲಭಾಯಿ ಪಟೇಲರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು. ಸರ್ವಪಕ್ಷೀಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಪಂಡಿತ ಮೋತಿಲಾಲ ನೆಹರುರವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಎರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಿತಿಯ ವರದಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಸರ್ವಪಕ್ಷೀಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಲಖನೌದಲ್ಲಿ ಅಗಷ್ಟ ತಿಂಗಳ ೨೨ನೆಯ ತಾ|| ದಿನ ಕೂಡಿತು. ವಸಹಾತಿನ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ನೆಹರು ವರದಿಯನ್ನೇ ಆಲ್‌ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿ ಯವರು ನೊವೆಂಬರ ತಿಂಗಳ ೪ನೆಯ ತಾ|| ದಿನದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಲ ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

(೮೭) ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೪೩ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೨೭) :—
 ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೪೩ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ಮೋತಿಲಾಲ
 ನೆಹರೂರವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನೆರವೇರಿತು. ಕಲಕತ್ತೆ
 ಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಹೋರಾಟದ ಪೂರ್ಣ ಲಕ್ಷಣಗಳು ತೋರ
 ಹತ್ತಿದ್ದವು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಗುರಿಯೆಂದು ಪಂಡಿತ ಮೋತಿ
 ಲಾಲ ನೆಹರೂರವರು ವಿವೇಚಿಸಿದರು. ನೇಹರು ರಿಪೂಬ್ಲಿಕನ್ ಏಷಿಯಕ್ಕೆ
 ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಮುಂದಿನಂತೆ ನಿರ್ಣಯವು ಪಾಸಾಯಿತು “೧೯೨೯ನೆಯ
 ಇಸ್ವಿಯ ಡಿಸೆಂಬರ ೩೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನೊಳಗಾಗಿ ನೆಹರು ರಿಪೂಬ್ಲಿಕನ್‌ನಲ್ಲಿ
 ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ರಾಜ್ಯಭಟನೆಯ ಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರ್ಕಾರದವರು
 ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಭಟನೆಯನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಮನ್ನಿಸುವರು. ಹಾಗೆ
 ಆಗದೆ ಹೋದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಕರಬಾದಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅನತ್ಯಾಚಾರಿ
 ಆಸಹಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವದು ” ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯ
 ಕರ್ತರು ಸರಕಾರೀ ದರಬಾರ, ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು
 ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು, ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಹಕ್ಕು
 ಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು, ಎಂದು ಠರಾವುಗಳು ಪಾಸಾದವು. ಮರುವರ್ಷ
 ಕೈಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯವಾಸ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಪರದೇಶೀ
 ಅರಿವೆಯ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಖಾದಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮೆಂಬರರನ್ನು
 ಮಾಡುವದು, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾನಿವಾರಣೆ, ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಸಂಘಟನೆ, ಇವೆ
 ಲ್ಲವುಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿತ್ತು, ಇದುವರೆಗೆ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ
 ದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿದ್ದ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯ
 ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಹತ್ತಿದರು.

(೮೮) ೧೯೨೯ ರಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ:— ಸಾಯಮನ್ನ ಕಮೀ
 ಶನ್ನಿನವರು ಎರಡು ಸಾರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು
 ೧೯೨೯ ರ ಎಪ್ರಿಲ ೧೬ನೆಯ ತಾ ದಿವಸ ಮುಗಿಸಿದರು. ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ
 ಇಂಗ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ಜುನಾವಣಿಯಾಗಿ ಕೂಲಿಕಾರ ಪಕ್ಷದ ರ್ಯಾಮ್ಸೆ ಮ್ಯಾಕ್ಡೊ
 ನಾಲ್ಡರು ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ, ವೆಜ್‌ವುಡ್‌ಬೆನ್ನರು ಭಾರತ ಮಂತ್ರಿ
 ಗಳು ಆದರು. ಇತ್ತ ಕಲಕತ್ತಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವಾದ ಕೂಡಲೆ

ಸರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಮದ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯದ ಸಂಘಟನೆ, ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಸಂಘಟನೆ ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಮಿಟಿಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳ ೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯ ಅಧಿವೇಶನವು ನಡೆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗತಸಿಂಗ ಮತ್ತು ದತ್ತ ಇವರು ಒಂದು ಬಾಂಬನ್ನು ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಗೆದರು. ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಪಾಯಗಳಾದವು; ಪ್ರಾಣಹಾನಿಯೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಮಾರ್ಚ್ ೨೦ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟ್ ತತ್ವಗಳ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಆರೋಪದಿಂದ ಮುಂಬೈ, ಪಂಜಾಬ, ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮುಖಂಡರನ್ನು ಹಿಡಿದರು.

ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯ ಆದಿತ್ಯವಾರ ದಿನ ರಾಷ್ಟ್ರ ಧ್ವಜವಂದನೆ ಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಇದೇ ವರ್ಷ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅಗಷ್ಟ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸರದಾರ ಮಂಗಲಸಿಂಗ, ಜಾಫರ ಅಲ್ಲಿಖಾನ, ಸತ್ಯಪಾಲ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಕಚ್ಚಾ ಕೈದಿಗಳಿಗೂ ಬಹಳ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ದಕ್ಕಾಗಿ ಯತೀಂದ್ರನಾಥದಾಸರು ೬೪ ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇಶವನ್ನು ದೇಶಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರು.

ನಾಲ್ಕುತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೆ ರಜೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದ ಲಾರ್ಡ್ ಆರ್ಯವಿನ್ಸರು ಅಕ್ಟೋಬರ ೨೫ನೆ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ೨೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನದಿನ ಹೊರಡಿಸಿದ ಜಾಹೀರ ನಾಮೆಯಲ್ಲಿ ವಸಹಾತಿನ ಸ್ವರಾಜ್ಯವೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಗುರಿಯೆಂದೂ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹೊಸ ರಾಜ್ಯಘಟನೆಯನ್ನು ವೊದಲು ವಿಚಾರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೊಡನೆ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರ ಕಾರದವರು ವಿಚಾರವಿಸಿಮಯವನ್ನು ಮಾಡುವರೆಂದೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಡಿಸೆಂಬರ ೨೫ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿ, ಮೋತಿಲಾಲ್ ನೇಹರು, ಚಿನ್ನಾ, ಸಪ್ತು, ವಿಠ್ಠಲಭಾಯಿಪಟೇಲ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ವ್ಹಾಯಿಸ ರಾಯರನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಯ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರು. ಮಾತಿನ ಪ್ರಾಂಭಕ್ಕೆ,

ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಕೂಡಲೆ ವಸಹಾತಿನ ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ಕೊಡಲ್ಪಡುವದೆಂಬ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವಿನಿಮಯವಾಗುವದೋ ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಮಹಾತ್ಮರು ಕೇಳಿದರು. ಆತರಹದ ವಚನವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬರುವದಿಲ್ಲೆಂದು ವ್ಯಾಯಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿದರು. ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಈ ಮಾತುಕತೆಗಳು ನಿಂತವು.

(೮೯) ಲಾಹೋರಿನ ಅಧಿವೇಶನವು (೧೯೨೯):—ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ೪೪ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನವು ಲಾಹೋರದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೇಹರು ರವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತು. ಜವಾಹರಲಾಲ್ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ತಾವು ಸೋಶಿಯಾಲಿಸ್ಟರೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದಿಗಳೂ, ಇರುವ ದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಗುರಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಲಾಹೋರದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಗುರಿಯೆಂದೂ ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡಬೇಕಾದ ಹೋರಾಟದ ಪ್ರಾರಂಭವೆಂದು, ಮುಂದಿನ ಚುನಾವಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಭಾಗವನ್ನೂ ವಹಿಸಬಾರದೆಂದೂ, ರಾಷ್ಟ್ರವು ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿದಾಗ, ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಯವರು ಕರಬಂದಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ, ಮುಖ್ಯ ನಿರ್ಣಯವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಪೆಭ್ರುವರಿ ಇಲ್ಲವೆ ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಬೇಕೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು. ಲಾಹೋರಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜನರ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೇ ಏರಿಕೆ ಬಂದಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರದ ಆಶೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಫಲವಾದುದರಿಂದ ಹೊಸ ಉಗ್ರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಆರನೆಯ ಭಾಗ

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಅಂದೋಲನವು. (೧೯೩೦-೧೯೩೩)

(೯೦) ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರಂಭವು:— (೧೯೩೦). ಲಾಹೋರ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಮುಕ್ತಾಯವಾದ ಕೂಡಲೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಜಾನೇವರಿ ೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯಾಗಿ ಕಾಯದೆಯ ಮಂಡಳದೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಸಭಾ ಸದರು ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ೨೭ ಸಭಾಸದರು ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಜಾನೇವರಿ ೨೬ ನೆಯ ತಾರೀ ಖಿನ ದಿನ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿನವೆಂದು ಪಾಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆ ದಿನ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯ ಪರವಾಗಿ ಒಂದು ಜಾಹೀರನಾಮೆಯು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಭೆ ಯಲ್ಲಿ ಓದಲ್ಪಟ್ಟಿತು. “ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧವಾದ ಹಕ್ಕು ಇದೆ. ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಆರ್ಥಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಸೈತಿಕ ಹಾನಿಯಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದೊಗೆಯಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ ಇದೆ. ಆರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಹಿಂದಿ ಮನುಷ್ಯನ ದಿನದ ಉತ್ಪನ್ನವು ೭ ದುಡ್ಡಿನಷ್ಟಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ. ಈ ತರಹದ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವದು ಅಧರ್ಮವೆಸೆಯೆ. ಹಿಂಸೆಯು ನಮ್ಮ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ. ಆದುದ ರಿಂದ ನಾವು ಶಾಂತ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದು ಅಗತ್ಯ ವಿದೆ. ” ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ದಿನವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಅತಿ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರು ಗಿತು. ಜಾನೇವರಿ ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಸತ್ಯಾ ಗ್ರಹದ ಸಿದ್ಧತೆಯಾಯಿತು. ಫೆಬ್ರುವರಿ ೧೫ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ

ವರ್ಕಿಂಗ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಮಾರ್ಚ್ ೨೯ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯು ಹೇಗೆ ಆಗಿದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದೇ ತಿಂಗಳ ೧೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಲು ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಡುವೆವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ೧೨ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮರು ಬೆಳಗಿನ ೬ ಗಂಟೆಗೆ ೭೯ ಅಶ್ರಮವಾಸಿಗಳೊಡನೆ ದಾಂಡಿಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟರು. ೨೨ ನೆಯ ದಿನ ಗಳ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ನಡೆಗಿಯಿಂದಲೇ ಮುಗಿಸಿ ಮಾರ್ಚ್ ೫ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ದಾಂಡಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಭೆಗಳೂ, ಸ್ವಾಗತವೂ, ಆದವು. ನೂರುಗಟ್ಟಿ ಪಾಟೀಲರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ೬ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಬೆಳಗಿನ ೬ ಗಂಟೆಗೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಸಮುದ್ರ ದಂಡೆಯಮೇಲಿನ ಉಪ್ಪನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯದೆಯನ್ನು ಮುರಿದರು. ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯದೆಯನ್ನು ಮುರಿಯ ಬೇಕೆಂದು ಜಾಹೀರಪಡಿಸಿದರು. ಮೇ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯದೆಯನ್ನು ಮುರಿದರು. ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯದೆಯನ್ನು ಮುರಿದರೂ ಸರಕಾರದವರು ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಶಿಂದೀ ಗಿಡಗಳ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡ ಬೇಕೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ಹೇಳಿದರು. ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಾವೆ ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದ ಒಂದು ಶಿಂದೀ ಗಿಡವನ್ನು ಕಡಿದರು. ಮೇ ತಿಂಗಳ ೪ ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು, ಧರಾಸನಾ ಉಪ್ಪಿನ ಆಗರದ ಮೇಲೆ ತಾವು ಸಾಗಮೋಗುವವ ರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಹಿಡಿದು ಎರೋಡಾ ಜೇಲಿ ನಲ್ಲಿಟ್ಟರು. ಅನೇಕರು ಹೊಟಿಯಲ್ಪಟ್ಟರು. ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಾವಾ ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಸಲ ದಾಳಿಗಳಾದವು. ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆ ಯಲ್ಲಿಯ ಸಾಣಿಕಟ್ಟಾ ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ಮೇಲೆಯೂ ದಾಳಿಯಾಯಿತು.

ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಪರದೇಶಿವಸ್ತ್ರ, ಸಿಗರೇಟ, ಮತ್ತು ಸೆರೆ ಸಿಂಡಿ, ಇವುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಗಟ್ಟಿ ಶಿವಿಗಿಡಗಳು ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರದೇಶಿವಸ್ತ್ರದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಒಂದು ವರ್ಷದ ವರೆಗೆ ಪರದೇಶೀ ಮಾಲನ್ನು ತರಿಸಬಾರದೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು. ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಹಿಡಿದನಂತರ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭೆಯಾಗಿ ಜಂಗಲ ಕಾಯದೆಭಂಗ, ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯದೆಭಂಗ, ಕರಬಂದಿ, ಮಧ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಈ ನಂತರ ಒಳ್ಳೆ ಕಸುವಿ ನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅಶಕ್ಯವದೆ. ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ಮೊದಲೆ ಎಪ್ರಿಲ ೨೫ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ವಿಠ್ಠಲಭಾಯಿ ಪಟೇಲರು ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಎಪ್ರಿಲ ೨೭ನೆಯ ದಿನ ವಾಯಿಸರಾಯರು ವೃತ್ತಪತ್ರಗಳ ಆರ್ಟಿನನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಈ ಆರ್ಟಿನನ್ನಿಗೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪತ್ರಗಳು ತುತ್ತಾದವು. ಮೆ ೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಸೊಲ್ಲಾಪೂರದಲ್ಲಿ ದಂಗೆಯಾಗಿ ಪೊಲೀಸರ ಗುಂಡಿಗೆ ೨೫ ಜನರು ಆಹುತಿಯಾದರು. ಜನರು ಕೆಲವು ಪೊಲೀಸರನ್ನು ಕೊಂದರು. ಕೂಡಲೆ ಅಲ್ಲಿ ದಂಡಿನಾಳೆಯು ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮುಂದೆ ಮಲ್ಲಪ್ಪಾ ಧನಶೆಟ್ಟಿ ಶಿಂದೆ, ಸಾರದಾ, ಕುರ್ಬಾನ ಹುಸೇನ ಮುಂತಾದ ಈ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಪೇಶಾವರದಲ್ಲಿಯೂ ದಂಡಿನಾಳೆ ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ನಿಶಸ್ತ್ರ ಜನರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡುಹಾರಿಸಲು ಒಪ್ಪದ್ದರಿಂದ ಗಡವಾಲಿ ಪ್ಲಾಟೂನಿನವರಿಗೆ ಫೋರ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಈ ಮೊದಲೆ ಬಾರ್ಡೋಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕರಬಂದಿ ಚಳವಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಮೆ ೧೩ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರೀ ಜನರು ನಮಗೇನೂ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಮಾಲು ಬೇಡವೆಂದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ತಾರು ಮಾಡಿದರು. ಜೂನ್ ೩೦ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಕರಬಂದಿ, ಪಿಕೆಟಿಂಗ್, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊಸ ಆರ್ಟಿನನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು ಜೂನ್ ತಿಂಗಳ

ಲ್ಲಿಯೂ ಧರಾಸನಾ, ಮತ್ತು ವಡಾಲಾ ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ಮೇಲಿನ ದಾಳಿಗಳು ಮುಂದೆ ನಡೆದವು. ಗನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ವಡಾವಾದಲ್ಲಿ ದಾಳಿಯಕಾಲಕ್ಕೆ ೧೫ ಸಾವಿರ ಜನರು ಕೂಡಿದ್ದರು, ಅದೇ ದಿನ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಸ್ಥರು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಔಷಧಗಳನ್ನು ತರಿಸಬಾರದೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು. ೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಧರಾಸನಾದ ಮೇಲೆ ಕೊನೆಯ ದಾಳಿಯಾಯಿತು. ಇದೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗಿನ ಚಳವಳಿಯೂ, ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತುದಂಗಡಿಗಳ ಚಳವಳಿಯೂ, ಒಳ್ಳೇ ಜೋರಿನಿಂದ ಸಾಗಿತು. ೨೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮುಂಬೈಯ ಅರಬ್ಬುದ ಮೈದಾನಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಭೆಯಾಗಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರವಾಯಿತು. ಅದೇ ದಿನ ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೆಲ್ಲವು ಕಟ್ಟಳೆಗೇಡಿಯಾದವು. ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯ ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಬೇಕಾಯದೆತೀರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ಜಾಹೀರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಇದೆ ಸುಮಾರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಜಂಗಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಂಕೋಲೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಅದರಂತೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ನೆರವೇರಿ ಅನೇಕ ಸಂತೆಗಳಾದವು. ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಂಗಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸಾಗಿತು. ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಯಕೊಸ್ಕೊಲಿನಿಂದ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಕರಪತ್ರಗಳ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯಲು ವ್ಯಾಯಾಸರಾಯರು ಹೊಸ ಅರ್ಡಿನನ್ಸ್ ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಡಿನನ್ಸ್‌ನನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಕರಪತ್ರಗಳು ಹೊರಡುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಳೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಸಭೆಗಳಾಗಿ ಲಾಠಿಯ ಎಟುಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಜನರಿಗೆ ಗಾಯಗಳಾದವು. ಜುಲೈ ಅಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಜಯಕರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಸಂಧಾನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಾದವು. ಅಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರದೇಶೀವಸ್ತ್ರ, ಮದ್ಯದಂಗಡಿ, ಇವುಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗ ಮತ್ತು ಜಂಗಲ ಕಾಯದೆಭಂಗ ಇವು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದವು. ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭಾಸದರಿಗೆ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ದಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯು ಬೆಕಾಯದೆತೀರ ಸಂಘವೆಂದು ಜಾಹೀರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸಪ್ಟಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಪ್ತ

ಜಯಕರರ ಸಂಧಾನದ ಯತ್ನಗಳು ಮುಂದೆ ನಡೆದು ನಿಷ್ಫಲವಾದವು. ಪಂಜಾಬ ಮತ್ತು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಕಟ್ಟಳೆಗೇಡಾದವು. ಸಪ್ಟಂಬರ ೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಸಾತಾರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ವಿಳಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಜಂಗಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪೊಲೀಸರು ಗುಂಡುಹಾರಿಸಿದರು. ಇದೆ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಚುನಾವಣೆಯಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗು ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಅಕ್ಟೋಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬೇಕಾಯದೆಶೀರ ಸಂಘಗಳೆಂದು ಜಾಹೀರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಚೇರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಕಾರದವರು ತಮ್ಮ ವಶಕ್ಕೆ ತೊಗೊಂಡರು. ನೊವೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಖಟ್ಟಿ ಶಿಕ್ಷೆಗಳೂ ನಡೆದೆ ಇದ್ದವು. ಅತ್ತ ಲಂಡನದಲ್ಲಿ ನೊವೆಂಬರ ೧೨ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ದುಂಡುಮೇಚಿನ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ೧೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಹಿರ ದಿನವು ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಡಿಸೆಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸೆರೆ ದಂಗಡಿ ಇವುಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತು. ನೊವೆಂಬರ ೨೩ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಕರಬಂದಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಆರ್ಡಿನನ್ಸ್ ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಗುಜರಾಥದಲ್ಲಿ ಕರಬಂದಿಯ ಚಳವಳಿಯು ಬಾರ್ಡೋಲಿ, ಬೋರ್ಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ನೂರಾರು ರೈತರ ಹೊಲಗಳು ಜಪ್ತಾದವು. ಬಾರ್ಡೋಲಿ ರೈತರು ತಾಲೂಕು ಬಿಟ್ಟು ಬಡೋದೆಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು.

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ವರ್ಣಿಸುವದು ಕೇವಲ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಮಾತಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಪ್ರಭಾತಫೇರಿಗಳೂ ಸಭೆಗಳೂ ಜರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಲಾಠಿ ಎಟುಗಳೂ ಗುಂಡಿನೇಟುಗಳೂ ನಡೆದೇ ಇದ್ದವು. ಎಪ್ರಿಲ, ಮೇ, ಇವೆರಡೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ರಾಸ, ಕರಾಚಿ ಬಂಗಾಲ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ, ವಡಾಲಾ, ಮೈಮನಸಿಂಗ, ಮಿದ್ನಾಪುರ, ಲಖನೌ, ದಿಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರು ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಜುಲೈ ತಿಂಗಳ ಮೊದಲೆ ೧೩೧ ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಗಳಿಂದ ೨೧ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿದಷ್ಟು ಜಾಮೀನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು.

೧೯೩೧ ರ ಜಾನೆವರಿ ೨೧ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಬೋರ್ಸಾದಿನಲ್ಲಿ ಪೋಲಿಸರು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಜಾನೆವರಿ ೧೯ ನೆಯ ದಿನ ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮುಕ್ತಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಗಾರಿಕೆಯ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವದನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ಜೊರಡಿಸಿದರು. ಈ ಜಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಬೇಕೆಂದು, ಮೊದಲು ಮಹಾತ್ಮರನ್ನೂ ಹಿಂದುಗಡೆ ಜಾನೆವರಿ ೨೫ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವಸ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಮುಂದೆ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೂ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೂ ಮಾತುಕತೆಗಳಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಸರಕಾರದ ಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಮಾರ್ಚ್ ೫ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು. ಸರಕಾರದವರು ಎಲ್ಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಸಮುದ್ರದ ದಂಡೆಗುಂಟ ಜನರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಮಾಡಬಹುದು. ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರದ ಪಿಕೆಟಿಂಗಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಇರಬಾರದು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಕಾಯದೇಛಂಗವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಈ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳು ಒಪ್ಪಂದದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದವು.

(೯೧) ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ೧೯೩೧:— ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೂ ಒಪ್ಪಂದವಾದ ನಂತರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಕಾಯದೇಶೀರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ಸರಕಾರದವರು ಜಾಹೀರಪಡಿಸಿದರು. ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಜರುಗಿತು. ಸರದಾರ ವಲ್ಲಭಾಯಿ ಯವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಆದ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪರದೇಶೀವಸ್ತ್ರ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್, ಮದ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಜನರ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಕರಾಚಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲು ಮಹಾತ್ಮಾ

ಗಾಂಧಿಯವರ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸರದಾರ ಭಗತಸಿಂಗ, ರಾಜಗುರು ಮತ್ತು ಸುಖದೇವ ಈ ಮೂವರು ತರುಣರು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ “ ರಾಜಕೀಯ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸರದಾರ ಭಗತಸಿಂಗ, ಸುಖದೇವ ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಇವರ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಆದರವಿದೆ. ಇದೀ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಈ ಮೂವರನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದ್ದೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸೇಡಿನ ಕೃತ್ಯವೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ ” ಗಾಂಧಿ ಆಯರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಠರಾವು ಪಾಸಾಯಿತು. ಮದ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಖಾದಿ, ಪಿಕೆಟಿಂಗ, ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣಯಗಳಾದವು. ಆದರೆ ಕರಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವೆಂದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಅದರ ವಿವರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

(೯೨) ದುಂಡುಮೋಜಿನ ಪರಿಷತ್ತು (೧೯೩೧):— ಕರಾಚಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಮುಗಿದ ನಂತರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗೆ ಸರಕಾರದವರು ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರೆಂದು ದೂರುಗಳು ಬರಹತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರಗೂ, ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವಾಯಿತು. ಸರಕಾರಕ್ಕೂ, ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೂ, ಒಪ್ಪಂದದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮತ ಭೇದಗಳು ಬಂದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಪಂಚಾಯತಿ ಮಂಡಳಿಗಳು ಇರಬೇಕೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರ ಜೇಡಿಕೆಯಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಮನ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವಂತಹ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳು ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಒದಗಹತ್ತಿದ್ದವು. ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತದೊಳಗಿನ ಸುಲ್ತಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ೯೦ ಜನರ ಮೇಲೆ ೧೦೭ನೆಯ ಕಲಮಿನಂತೆ ಖಚ್ಚಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಮಥುರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಭೆಯನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಚದುರಿಸಿದರು. ಲಖನೌ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ೭೦೦ ಖಚ್ಚಿಗಳು ನಡೆದಿದ್ದವು. ಗಾಂಧೀ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಗಂತೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ತೊಂದರೆಯಿತ್ತು. ಮುಂಬೈ ಇಲಾಖೆಯಿಂದಲೂ ಇದೇ ತರಹದ ದೂರುಗಳು ಕೇಳಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಜಪ್ತಾದ ವತನೀ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ

ಯೂ ಪಿಕೆಟಿಂಗಿಗೆ ಅನೇಕ ತರಹದ ಆತಂಕಗಳು ಉಂಟಾದವು. ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ರೈತರಿಗೂ ಹಪ್ಪೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜುಲುವೆ ಆಗಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ಮಾತು ಕತೆಗಳಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಸಪ್ಟೆಂಬರ್ ೨೯ ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಮಹಾತ್ಮರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೊರಟರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದನಂತರ ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು. ದುಂಡುಮೇಜಿನದುರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅವರ ಭಾಷಣಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಮಹತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಭಾಷಣಗಳೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಭಾಗವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅವರು ಈ ಮುಂದಿನಂತೆ ಹೇಳಿದರು.

“ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ರಾಜಕೀಯ ಸಂಸ್ಥೆ ಇದೆ. ಕಳೆದ ೫೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಅದರ ಅಧಿವೇಶನಗಳಾಗಿವೆ. ಅದು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಜನರ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರೇ ಅದರ ಮೂಲ ಉತ್ಪಾದಕರು. ಆಲನ್ ಹ್ಯೂಮರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಮೂಲ ಉತ್ಪಾದಕರು. ಫೆರೋಜ್ ಶಹಾ ಮೆಹತಾ ಮತ್ತು ದಾದಾಭಾಯಿ ನವರೋಜಿ ಈ ಪಾರ್ಸಿ ಮುಖಂಡರು ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದರು. ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ, ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರೂ, ಆಂಗ್ಲೋ ಇಂಡಿಯನ್ನರೂ ಸೇರಿರುವರು. ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ಪಾರ್ಸಿಗಳೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿರುವರು. ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಮೇಶಚಂದ್ರ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಮುಸಲ್ಮಾನ ಮುಖಂಡರಾದ ಮೌಲಾನಾ ಮಹಮ್ಮದ ಅಲಿಯವರು ಒಮ್ಮೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಜನ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿರುವರು.

“ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದೆ. ೧೯೨೦ ರಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆಯು ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿದೆ. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ

ನಿವಾರಣೆಯ ಹೊರ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ದೊರೆಯಲಾರದೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಯಿದೆ.

“ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ಕೋಟ್ಯಾವಧಿ ಬಡಹಳ್ಳಿಗರ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಭೂತವಾದ ಸಂಸ್ಥೆಯೆಂದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು. ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಚರಖಾ ಸಂಘದ ಪರವಾಗಿ ೨೦೦೦ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ೫೦೦೦೦ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಹೊಸ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ”

ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತವು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಧಿಸುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಕಂಡು ಬಂದಿತು. ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನೆದುರಿಗಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. “ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯ ಸಭಾಸದರು ಯಾವದೊಂದು ಪಂಗಡದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ಅಖಂಡ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದೆ. ಅದೇನೂ ಯಾವ ಜಾತಿನಿಷ್ಠ ಸಂಸ್ಥೆ ಅಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ೭ ಲಕ್ಷ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವರ್ಚಸ್ಸು ಇದೆ, ಎಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುವರು. ಆದರೆ ಈ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ನೋ ಹಾನಿ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರುವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಇದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಇದೊಂದೇ ಸಂಸ್ಥೆಯು. ಅಖಿಲ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ.

“ ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನಿತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿಮಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಗೆ ಇಲ್ಲ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸೆಂದರೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಇರುವದೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿರಿ.

“ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸೆಂದರೆ ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯು ಆಗಿದೆ. ಹಿಂಸೆಯು ಅದರ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ. ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೇ ಅದರ ಮಾರ್ಗವು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ನಡೆದಾಗ ಸರಕಾರದವರು ಅದನ್ನು ದಬ್ಬಲು ಯತ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ತರಹದ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸರಕಾರದವರು ಕೊನೆಗೆ ಒಲಿಯ ಬೇಕಾಗುವದು. ನನ್ನ ನಾಡಿಗಾಗಿ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಯ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಹೆಣಗುವೆನು. ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು

ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾವಧಿ ಜನರನ್ನು ಮತ್ತೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೋಮದ ಝಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವದು ಅವಶ್ಯವಾದರೆ ನಾನೇನೂ ಹಿಂಜರಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

“ ಇನ್ನೂ ವೇಳೆಯು ಮೀರಿಹೋಗುವ ಮೊದಲೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶವೇನಿಬೆಂಬದನ್ನು ನೀವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಜೀವನವು ನಿಮ್ಮ ವಶಕ್ಕೆ ಇದೆ. ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಭಾಸದರ ಜೀವನವು ನಿಮ್ಮ ವಶಕ್ಕೆ ಇದೆ; ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಹಿಂದು ಸ್ತ್ರಾನದ ಕೋಟ್ಯಾವಧಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಜೀವನವೂ ನಿಮ್ಮ ವಶಕ್ಕೆ ಇದೆ. ನಾಥ್ಸ್ ಎದ್ದರೆ ಆ ಜೀವನಗಳ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುವದು ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಪೂರ್ಣವಾದ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಾನು ಬೇಕಾದ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಿರುವೆನು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಹೆಸರು ಕೊಡಿರಿ. ಆದರೆ ನಕಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ನಮಗೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಮುನಿಮೊಳಗೆ ಈ ಮುಖ್ಯ ಮಾತಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ನಡುವೆ ಒಪ್ಪಂದವಾಗುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಮೂಲಭೂತ ಮಾತಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ನಡುವೆ ಶಾಂತಿಯು ಆಗಲಾರದು.

“ ನಮ್ಮ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಒಬ್ಬ ಕೋಟಿ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಕೊಲೆ ಗಾರನ ಕಠಾರಿಯು ಬೇಕಿಲ್ಲ, ವಿಷದ ಬಟ್ಟಲವೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ೨೭೫ ವಾಗಲೀ, ಬಂದೂಕಾಗಲೀ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. “ ಇದು ಬೇಡ ” ಎನ್ನುವ ಶಕ್ತಿಯು ಆ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ತೀರಿತು; ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರವು ದೊರೆಕಿಸುತ್ತಲಿದೆ.

“ ಆದರೆ ನಿರಾಶೆಗೆ ಎಷ್ಟೆ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದರೂ, ನಾನೇನೂ ಎದೆಗುಂದಿಲ್ಲ. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯಾದ ಒಪ್ಪಂದವೆ ಧೃಢವಾಗಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಇದೆ. ೬೨ ವರ್ಷದ ಮುದುಕನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಸಂಧಿಯನ್ನೊದಗಿಸಿ ಕೊಡಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಅಂತಃಕರುಣದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಗೂ ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡಿರಿ. ನನ್ನ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದಂತೆ ನೀವು ತೋರಿಸುವಿರಿ; ಆದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲ ನಾನು ಬೇರೆ

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಬೇರೆ ಎಂದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಕ್ಕು ತಿಳಿಯಬೇಡಿರಿ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಒಂದು ಹನಿ ಇದ್ದಂತೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ನೀವು ಸಡೆದುಕೊಂಡರೆ ನಿಮಗೆ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ನೀವೀಗ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಅತ್ಯಾಚಾರಿಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಶಾರೀರಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಉಪಾಸಕರು ತಮ್ಮ ರಕ್ತದಿಂದ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವ ಬರಹವನ್ನು ನೀವು ನೋಡುವದಿಲ್ಲವೇ? ನಮಗೆ ಗೋದಿಯ ರೊಟ್ಟಿಯು ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ರೊಟ್ಟಿಯು ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಸಾವಿರಾರು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೂ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ, ದೇಶಕ್ಕೂ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ. ”

ಕೊನೆಯ ಅಭಾರಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಮಹಾತ್ಮರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. “ ಈ ಮುಂದೆ ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಉಂಟಾಗುವದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಇದು ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ನಾನೀಗ ಆರಸನಿಂದ ಈಸ್ಟ್ ಎಂಡಮೊಳಗಿನ ಬಡಜನರ ಪರಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವೆನು. ನಾನು ಇಡೀ ದುಕೊಂಡಿರುವ ಈಸ್ಟ್ ಎಂಡಿನಲ್ಲಿಯ ಬಡವರೊಡನೆ ನಾನು ಸಮರಸನಾಗಿರುವೆನು. ನನ್ನನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವನು. ಅನೇಕ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನರೊಡನೆ ನನಗೆ ಪರಿಚಯವಾಗಿರುವದು. ಈ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರಿಣಾಮವು ಏನೆ ಆದರೂ ನಾನು ಹೋದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಪ್ರೇಮವೇ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ನಾನಂದಿಗೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಮರೆಯಲಾರೆ. ನನ್ನೊಡನೆ ಸಹಸ್ರಾವಧಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನರ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವೆನು. ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಧಾನರು ಹೊರಡಿಸಿದ ಚಾಹೀರನಾಮೆಯನ್ನು ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಓದಿ ಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನನಗೆ ಅದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನವಾಗದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಮಾರ್ಗವು ನನಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗವು ನಿಮಗೆ ”

(೯೩) ಮತ್ತೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರಂಭವು (೧೯೩೨):— ಮಹಾತ್ಮರು ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ಡಿಸೆಂಬರ ೨೮ನೆಯ ತಾರೀಕಿನ ದಿನ ಮುಂಬೈಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದರು. ಅವರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮೊದಲೆ ವಾಯವ್ಯಪ್ರಾಂತ

ದಲ್ಲಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ವಯಂಸೇವಕದಲವಾದ ಖುದಾಯಿ ಖಿದ್ಮತ್‌ಗಾರ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಒಂದು ಆರ್ಟಿಸನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು. ಅದರಂತೆ ಖಾನ ಅಬ್ದುಲಗಫರಖಾನ ರನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಡುಗಾಲದ ಮೂಲಕ ರೈತರಿಗೆ ಲಾವಣಿ ಹಣವನ್ನೂ ಹಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುವದು ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ರೈತರಿಗೆ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಸೂಟು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಚಳವಳಿಯು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸರಕಾರದವರು ಸಕ್ರಿಯಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಹೊಸ ಆರ್ಟಿನನ್ನೇ ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು. ಮಹಾತ್ಮರು ತಿರುಗಿ ಬಂದನಂತರ ಜರುಗಿದ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಗಾಗಿ ಹೊರಟ ಪಂಡಿತ ಜವಾಹರಲಾಲರನ್ನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಡಿದರು. ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಉದ್ವಿಗ್ನರಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರಿಗೆ ತಾರುಮಾಡಿ ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳ ಚರ್ಚೆಗಾಗಿ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿದೆಯೆ, ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಬಂಗಾಲ ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತ ಮತ್ತು ವಾಯವ್ಯಪ್ರಾಂತ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದವರು ಕೈಕೊಂಡ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತರು. ಇದಾದನಂತರ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿಯವರು ಕಾಯದೆಭಂಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ಇತ್ತ ಸರಕಾರದವರು ಕಾಯದೆಭಂಗವನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯಲು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಆರ್ಟಿಸನ್ನುಗಳನ್ನು ವ್ಹಾಯಿಸರಾಯರು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ತುಮಗೆ ಸಂಶಯಬಂದ ಯಾವದೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಲೆಕ್ಟರರು ೧೫ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಅತಂಕದಲ್ಲಿರಿಸಬಹುದು. ಅನಂತರ ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿದ ಹುಕುಮನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಯಾವದೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದು. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದೂ, ಯಾವದೊಂದು ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕೆಂದೂ, ಹುಕುಂ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವು ಪ್ರಾಂತಿಕ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಯಾವದೆ ಮನೆಯನ್ನು ಸರಕಾರಿ ಜನರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸರಕಾರದವರು ತಮ್ಮ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳ

ಬಹುದು. ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮಾಲನ್ನು ಆ ಮಾಲಿನ ಯಜಮಾನರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಪೂರೈಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ವಾಹನಗಳಮೇಲೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನ ಅಭಾದಿತವಾದ ಮೇಳಾಳ್ಗೆಯು ಇರಬೇಕು. ಜಮೀನದಾರರೂ, ಶಾಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಕರೂ ಶಾಂತತಾ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲೆಕ್ಷರನ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದು. ಬೇಕಾದ ಪ್ಯಾಸೆಂಜೀರರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಬಹುದು. ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲಕರ ದಂಡವನ್ನು ಆ ಬಾಲಕರ ಪಾಲಕರು ಕೊಡಬೇಕಾಗುವದು. ಸರಕಾರದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ದಂಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮರಿ ಕೊರ್ಟ್‌ಗಳೂ, ಸ್ಪೀಶಲ್ ಜಜ್ಜರೂ, ಸ್ಪೀಶಲ್ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರೂ, ನೇಮಿಸಲ್ಪಡಬಹುದು. ಆರ್ಡಿನನ್ಸಿನಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಗಳ ವಿಚಾರಣೆಯು ಯಾವ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಕೂಡದು. ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಉಗ್ರವಾದ ಕಲಮುಗಳು ಇದೇ ಆರ್ಡಿನನ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಡಿಸಿದ ಆರ್ಡಿನನ್ಸು ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿತ್ತು. ಕರಬಂದಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೂ, ಬೇಕಾಯಿದೇಶೀರ ಸಂಘಗಳು ಪಿಕೆಟಿಂಗ ಮತ್ತು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಆರ್ಡಿನನ್ಸುಗಳು ಹೊರಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು.

(೯೪) ಕಾಯದೇವಭಂಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು:— ಸರಕಾರೀ ಹುಕುಮುಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಮೆರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವದು, ಸರಕಾರೀ ಹುಕುಮುಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಸಭೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವದು, ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಮಾಲನ್ಯ, ಬ್ಯಾಂಕುಗಳನ್ಯೂ, ಇನ್ಸುಅರನ್ಸ್ ಕಂಪನಿಗಳನ್ಯೂ, ಪಿಕೆಟಿಂಗಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವದು, ಕಾಯದೇವಿರುದ್ಧ ಕರಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸಾಯಕ್ಕೊಸ್ಕೈಲ ಮೇಲೆ ಹೊರಡಿಸುವದು, ಪೋಸ್ಟ್, ತಾರಾಯಂತ್ರ, ರೇಲ್ವೆ, ಟ್ರ್ಯಾಮ್‌ಗಾಡಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವದು, ಕರಬಂದಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದು, ಸರಕಾರದ ನಿರ್ಬಂಧಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವದು, ಸರಕಾರದವರ ವಶಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು, ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲದೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಪ್ತಾಹವನ್ನೂ, ರಾಜಬಂದಿದಿನ, ಪೇಶಾವರದಿನ,

ಮುಂತಾದ ದಿನಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವದು, ಇವೆಲ್ಲವು ಕಾಯದೇಭಂಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಪರಿಷತ್ತುಗಳು ಜರುಗಿದವು. ೧೯೩೨ರ ಎಪ್ರಿಲ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಅಧಿವೇಶನವು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು. ಬಂದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಂ ಚನರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೆಲವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟು ಉಳಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ೧೯೩೩ ರಲ್ಲಿ ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಅಧಿವೇಶನವಾಯಿತು.

(೯೫) ಸರಕಾರದ ಉಪಾಯ ಯೋಜನೆಯು:— ಕಾಯದೇ ಭಂಗವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕೂಡಲೆ ಸರಕಾರದವರು ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟರು. ಅನಂತರ ಕಾಯದೇ ಭಂಗ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಹತ್ತಿದರು ಸರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಅನೇಕ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಕೆಡ್‌ಗಳನ್ನು ಅವಧಿಯು ಮುಗಿಯುವ ಮೊದಲೆ ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ಆರ್ಟಿಕಲ್‌ನಂತೆ ಕಠೋರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಒಂದೇ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದರೆ ಹೂಲಿಯ ವೆಂಕರಡ್ಡಿಯವರಿಗೆ ದಂಡದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ೯ ವರ್ಷದ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಪ್ರಭಾತಫೇರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಮೂರು ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಫಟಕಿ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಕೆಲವು ಸೆರೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಚಾರ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳಾದವು. ಇಂತಹ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳಿಗಾಗಿ ನಾಸಿಕ ಜೇಲಿನ ಇಬ್ಬರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಶಿಕ್ಷೆ ಹೊಂದಿ ಸೆರೆಮನೆಯ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ತಾವೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಎಲ್ಲ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಗಳ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕೆಲವು ಕಡೆಗೆ ಜನರನ್ನು ಮನೆಮೊರೆಗೆ ಹಾಕಿ ಅಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಇಟ್ಟರು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಧ್ವಜಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದರು. ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಸಾವಿರಾರು ಜನರ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಬಂಧಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಈ ಅನೇಕ ತರಹದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಸರಕಾರದವರು ಕಾಯದೇಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು.

(೯೬) ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸಂಘಟನೆ: — ಕಾಯದೆ ಭಂಗದ ಚಳವಳಿ ಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪರವಾಗಿ ನಡೆದ ಜಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಂಘಟನೆಯು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು. ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಚೇರಿಯವರು ಆಗಾಗ ಪುಕಟನೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅನರ್ಥವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಸಂದೇಶಗಳೂ, ಪುಕಟನೆಗಳೂ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದವು. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬುಲೆಟಿನ್‌ಗಳು ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಂಗಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೂ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೂ ಆಯಿತು. ಸರಕಾರೀ ಹುಕುಮುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜನರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತರದಿಂದ ಮುರಿದರು. ಕೆಲವರು ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ಎರಿಸಿದರು. ಕೆಲವರು ಸರಕಾರೀ ದರಬಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆ ನಿಶಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಹುಕುಮುಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಪ್ರಭಾತ ಘೇರಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಕೆಲವರು ಸರಕಾರದ ವಶಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಚೇರಿಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಜನರು ಕಾಯದೆಭಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುಮಾರು ೧ ಲಕ್ಷ ಜನರು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಎರಡೆರಡು, ಮೂರು ಮೂರು ಸಾರೆ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋದರು. ಕರಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಬಾರ್ಡೊಲಿ, ಬೊರ್ಸಾದ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ, ಅಂಕೋಲಾ, ಮುಂತಾದ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿಯ ರೈತರ ಆಸ್ತಿವಾಸ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜಪ್ತಾದವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಅವರ ಮನೆ ಮಾರುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹಾಳಾಗಿದೋದವು. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪೊಲೀಸರು ಸಂಶಯ ಬಂದ ಮನೆಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ತಪಾಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ೧೯೩೨ ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಜನತೆಗೂ ಘನಘೋರವಾದ ಶಾಂತಿಯುದ್ಧವೇ ಆಯಿತು.

(೯೭) ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಅಂದೋಲನವು: — ಉಳಿದ ಪ್ರಾಂತಗಳಂತೆ ಈ ಮೊದಲೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಾಗೃತಿಯು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿತ್ತು. ೧೮೯೭, ೯೮ ರ ಪ್ಲೇಗಿನ ಹಾವ

ಳಿಯ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಜಾಗೃತಿಯಾಯಿತು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಹಯಗ್ರೀವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬುವವರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯನ್ನು ಸೋಲ್ಲರರು ಹೊಕ್ಕರೆಂದು ಕಳವಳಗೊಂಡು ಬಾವಿಬಿದ್ದು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ ವರಗಭಂಗದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವದೇಶಿ, ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ, ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಬಲತೆಯಿಂದ ಚಳವಳಿಯಾಯಿತು. ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಸರಗುಂದ, ವಿಜಾಪುರ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಮುಂದೆ ಹೋಮರೂಲಿನ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸಭೆ ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯವಾಯಿತು. ೧೯೨೦ ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕವು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅಸಹಕಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಖಾದಿ ಮಧ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಶಿಕ್ಷಣ, ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಮುಂತಾದ ಚಳವಳಿಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಜೋರಿನಿಂದ ನಡೆದವು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಸೆರೆದಂಗಡಿಯ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವಾಗ ಪೊಲೀಸರು ಹೊಡೆದ ಗುಂಡಿನಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಸತ್ತರು. ಅದೆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ೨೨ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಕಠೋರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಅದೆ ಸುಮಾರಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು. ಆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಏಕೀಕರಣ ಚಳವಳಿಯು ಬೆಳೆದು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಾಂತವು ಸಿಗಬೇಕೆಂದು ನೆಹರು ಕಮೀಟಿಯವರು ಸೂಚಿಸಿದರು. ೧೯೩೦ ರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಚಳವಳಿಯು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಕಸುವಿನಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಅಂಕೋಲೆಯೇ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಉಪ್ಪಿನ ಸಂತೆಗಳು ಆದವು. ಎಲ್ಲ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಂದೀಗಿಡಗಳ ಸಂಹಾರವು ಆಯಿತು. ಕಾರವಾರ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಂಗಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವಾಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ, ಅಂಕೋಲೆ, ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲುಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕರಬಂದಿಯು ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೧೯೩೦-೩೧ ಇಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಿತು.

೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಜನರು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೆಂದರೆ ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕರಬಂದಿ. ೧೯೩೦ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥದಲ್ಲಿ ಬಾಡೋಲಿ ಬೋರ್ಸಾ ತಾಲೂಕುಗಳ ರೈತರು ಕರಬಂದಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ೧೮ ಲಕ್ಷ ಜಂಗಮ ಮಾಲನ್ನು ೧೨ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಧೂಮಿಯನ್ನೂ ಕಳಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬಾಡೋಲಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕರಬಂದಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೆ ಸಿದ್ಧಾಪೂರ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕರಬಂದಿ ಚಳವಳಿಯು ಸಂಘಟಿತವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಸಿದ್ಧಾಪೂರದಲ್ಲಿ ೪೨೦ ಖಾತೆದಾರರು ೫೪೦೦೦ರೂಪಾಯಿಯ ಜಂಗಮ ಮಾಲನ್ನೂ ನಾಲ್ವಾರು ಲಕ್ಷ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಧೂಮಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡರು. ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ೪೦೦ ಖಾತೆದಾರರು ೫೦-೫೫ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಯ ಜಂಗಮ ಮಾಲನ್ನೂ ೪ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಧೂಮಿಯನ್ನೂ ಕಳಕೊಂಡರು. ಜಸ್ತಿಗಳೂ ಶಿಕ್ಷೆಗಳೂ ಆದವು. ಇವೆರಡೂ ತಾಲೂಕಿನ ಗಂಡಸರೂ ಹೆಂಗಸರೂ, ಅನೇಕ ತರಹದ ಕಷ್ಟ ನಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕರಬಂದಿ ಮಾಡಿದವರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸರದಾರ ನಲ್ಲಭಾಯಿಯವರು ಈ ತರಹದ ಪ್ರಶಂಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು : “ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರೈತರು ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಳಕೊಂಡರು. ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿದರು. ಜಸ್ತಿ, ಆಸ್ತಿಹಾನಿ, ಸೆರೆಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕಿಂತ ಪೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಸಹಿಸಿರುವರು. ಗಂಡಸರೂ, ಹೆಂಗಸರೂ, ಬಂದ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಅತ್ಯಂತ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ತಡಕೊಂಡರು. ಇವೊತ್ತಿನದಿನ ಅವರು ಸಂಪೂರ್ಣರಾಗಿ ನಿರಾಶ್ರಿತರಾಗಿರುವರು. ಅವರ ಶೌರ್ಯದ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗದ ಕತೆಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿವೆ. ಅವರ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟೋಸಲ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮುರಿದು ಹೋದಂತಾಗಿದೆ.” ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಎರಡೂ ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ಧೃವ್ಯಬಲವನ್ನೂ ಜನಬಲವನ್ನೂ ಪೂರೈಸಿದರು; ೧೯೨೨ರ ಕರಬಂದಿಯ ಚಳವಳಿಯ ನೇತೃತ್ವವು ಅವರ ಕಡೆಗೆ ಇತ್ತು.

೧೯೩೨ರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಸರಕಾರದವರು ಕೈಕೊಂಡ ಉಪಾಯಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

(೯೮) ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು. (೧೯೩೩-೩೫) :—

೧೯೩೨ರ ಸಪ್ಟಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದವರು ಹೊಸ ಕಾಯಿದೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಮತದಾರ ಸಂಘವನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರು ಉಪವಾಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ಎಲ್ಲ ಮುಖಂಡರ ಪರಿಷತ್ತು ಆಗಿ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾಗುವಂತೆ ಬದಲಾವಣೆಯು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೧೯೩೨ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾತ್ಮರು ಆತ್ಮತುಡ್ಧಿಗಾಗಿ ೨೧ ದಿನದ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು, ಸರಕಾರದವರು ಅವರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಪರಿಷತ್ತು ಕೂಡಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವಷ್ಟೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಅಗಷ್ಟ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಮತ್ತೆ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು, ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದಲೇ ಅವರು ನಡಿಸಿದ ಹರಿಜನ ಸೇವೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆತಂಕವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು; ಸರಕಾರದವರು ಅವರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ಒಂದು ವರ್ಷದವರೆಗೆ ಮಹಾತ್ಮರು ಹರಿಜನ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸರಕಾರದವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಬಂಧಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿದರು. ಅನಂತರ ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಹುರಿಯಾಳುಗಳು ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯನ್ನು ಸೇರಿದರು. ೧೯೩೪ರ ಅಕ್ಟೋಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಧಿವೇಶನವು ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗಿತು. ಬಾಬು ರಾಜೇಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿದ್ದರು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ೧೯೩೫ರ ಅಗಷ್ಟ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ರಾಜ್ಯ ಘಟನೆಯ ಕಾಯಿದೆಯು ವಾಸಾಯಿತು. ಆ ಕಾಯಿದೆಯಂತೆ ಪ್ರಾಂತದ ಆಡಳಿತೆಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕಡೆಯ ನಿರ್ಣಯದ ಅಧಿಕಾರವು ಗವರ್ನರ ಕಡೆಗೆ ಇದೆ; ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳು

ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಡೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರೂ ಸೈನ್ಯ ಅಂತರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮುಂತಾದ ಮುಖ್ಯ ಮಾತುಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗವರ್ನರ ಜನರಲನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಕಾಯಿದೆಯಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ರಾಜೀಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದರು ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ೧೯೩೫ರ ಡಿಸೆಂಬರ ೨೮ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ೫೦ ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ದಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವವು ನೆರವೇರಬೇಕೆಂದು ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯವರು ಆಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತರು. ಆ ಉತ್ಸವದ ಪುಣ್ಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೆ ಚಿಕ್ಕ ಸೇವೆಯೆಂದು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಓದುಗರು ಸವಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸುವೆವು.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಘಟನೆ

(೧) ಗುರಿ:— ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದಂತೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮೊದಲಿನ ಗುರಿಯು ದೇಶದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯ ಮುಖಂಡರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಪರಿಚಯವುಂಟಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹಿತವಾಗುವಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವದಿಷ್ಟೇ ಇತ್ತು. ೧೮೯೯ರಲ್ಲಿ ಲಖನೌದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಲ್ಲಿ “ಕಾಯದೇಶೀರ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಗುರಿಯೆಂದು” ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಸುರತದಲ್ಲಿ ಒಡಕು ಹುಟ್ಟಿದನಂತರ ಅಲಹಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಕಮಿಟಿಯವರು “ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಾಯದೇಶೀರ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ವಸಾಹತು ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದೆ” ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಗುರಿಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು;

೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ನಾಗಪುರ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ “ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸುವದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಗುರಿಯೆಂದು” ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯವೆಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯವೆಂದು ಲಾಹೋರದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ (೧೯೨೯) ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಕರಾಚಿಯ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳು ಸ್ವರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

(೧) ಸ್ವತಂತ್ರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಭಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಭಾಷಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಂಘ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಮುದ್ರಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಹಾಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇವು ಇರುವವು. (೨) ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರಿಗೆ, ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮದ ಜನರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನೋಕರಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. (೩) ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದವರಿಗೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ದೊರೆಯಬೇಕಾದ ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರವಾದ ಮತಾಧಿಕಾರವು ಇರುವದು. (೪) ದೊಡ್ಡದರಿಗೆ, ಪದವೀದಾಸ, ಶಿರ ಶಿರ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೇವನ, ದಾಸ್ಯ, ಉಪ್ಪಿನ ಕರ ಇವು ರದ್ದು ಮಾಡಲ್ಪಡುವವು. (೫) ಕೂಲಿಕಾರರಿಗೆಲ್ಲ ಅವರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನರ್ವಿಧ್ಯಷ್ಟು ಕೂಲಿಯು ಕಾಯಿದೆಯಿಂದ ಸಲ್ಲುವದು, (೬) ಭೂಕಂ ದಾಯ ಅರ್ಥವಾಗುವದು, ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಮೊಲಗಳ ಕಂದಾಯವು ತೆಗೆದು ಹಾಕಲ್ಪಡುವದು. ಸಾಲ, ಬಡ್ಡಿದರ, ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ರೈತರ ಹಿತವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಮಾಡಲ್ಪಡುವವು. (೭) ಸೈನ್ಯದ ಖರ್ಚು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲಾಗುವದು. (೮) ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪುಕ್ಕಟೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವು ಕೊಡಲ್ಪಡುವದು. (೯) ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ದೊರೆಯಬೇಕಾದ ಸರಕಾರೀ ಸಂಘವು ೫೦೦ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಮಿಕ್ಕಿರಲಾರದು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸಭಾಸದರ:— ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ತತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಸಲ್ಲಿಸುವವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಸಭಾಸದರೆಂದು ನಾಗಪುರದ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ೫೦೦ ಸಭಾಸದರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ಆರಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ.

ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು:— ಮೊದಲು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಘಗಳೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳೂ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ಆರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಮರ್ಯಾದೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾಗಪೂರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ೬೦೦೦ ದಷ್ಟಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಯವರೆ ಆರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಘಟನೆಯಂತೆ ೫೦೦ ಸಭಾಸದರಿಗೆ ಒಬ್ಬರಂತೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಆರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಕಮೀಟಿಗಳು:— ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಕಮೀಟಿಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಲಕತ್ತಾ, ಮುಂಬಯಿ, ಅಲಹಾಬಾದ, ಲಖನೌ. ಮದ್ರಾಸ ಮುಂತಾದ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಕಮೀಟಿಗಳಿದ್ದವು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ (೧೯೦೬) ಪ್ರಾಂತ ಕ್ಷೊಂದು ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಯು ಇರಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಯ ಸಭಾಸದರಾಗುವರು.

ಆಲ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿ:— ಮೊದಲಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಸಲಹೆ ಕೊಡಲು ಕೇವಲ ೨೨ ಜನರೊಂದು ಕೌನ್ಸಿಲು ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಆಲ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಯು ಸಂಸ್ಥೆಯು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ೧-೧೨ ರಷ್ಟು ಸಭಾಸದರನ್ನು ಆಲ ಇಂಡಿಯಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಮೀಟಿಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನೆದುರಿಗೆ ಬರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅವರೇ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಬೇಕು.

ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿ:—ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ೧೫ ಜನರೊಂದು ಮಂಡಲವಿರಬೇಕೆಂದು ನಾಗಪೂರದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮೀಟಿ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಅಧ್ಯಕ್ಷ:— ಮೊದಲು ಸ್ವಾಗತಸಮಿತಿಯವರು ಪ್ರಾಂತಗಳ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಧ್ಯಕ್ಷನನ್ನು ಆರಿಸಬೇಕೆಂದಿತ್ತು.

ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ (೧೯೩೪) ಗೊತ್ತಾದ ಘಟನೆಯಂತೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪ್ರತಿ ನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷನನ್ನು ಆರಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಯಾವುದೇ ಕಮಿಟಿಗೆ ಆರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಶಾರೀರಿಕ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಬಂಧವಿದೆ.

ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಚರಕಾ ಸಂಘ:— ೧೯೨೦ರ ಅಸಹಕಾರದ ಅಂದೋಲನವಾದ ನಂತರ ಖಾದಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು 'ಖಾದಿ ಮಂಡಲ ವೊಂದು' ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ಅಖಿಲಭಾರತ ಚರಕಾ ಸಂಘವನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿದರು. ಅದರ ಶಾಖೆಗಳೂ, ಉತ್ಪತ್ತಿಕೇಂದ್ರಗಳೂ, ಅಂಗಡಿಗಳೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಇದುವರೆಗೆ ೨ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯ ಖಾದಿಯು ಮಾರಾಟವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ.

ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಲ:— ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯವು ಮುಂದರಿಯ ಬೇಕಾದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಸಂಘವೊಂದು ಇರಬೇಕೆಂದು ಮನಗಂಡು ಡಾ|| ಹರಡಿಶ್ವರರು ೧೯೨೩ರಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಲ ವೆಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಅದರ ಪರವಾಗಿ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಶಿಬಿರ ಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಸಾವಿರಾರು ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವು ಕೊಡಲಾಯಿತು. ೧೯೩೧ರಲ್ಲಿ ಸೇವಾದಲವು ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಅಂಗವೆ ಆಯಿತು. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಅದು ಬೇಕಾಯದೇಶೀರ ಸಂಘವೆಂದು ಸರಕಾರದವರು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ.

ಹರಿಜನ ಸೇವಾಸಂಘ:— ಹರಿಜನರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾ ತ್ಮರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಘವು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಸಂಘದ ಶಾಖೆಗಳು ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಈ ಸಂಘದ ಪರವಾಗಿ ಹರಿಜನರ ಶಾಲೆಗಳೂ ವಸತಿಗೃಹಗಳೂ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಸೂರಾರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿಗಳೂ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

